

Конституційний Суд України

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
ВИСНОВКИ
2016–2017**

Книга 15

*Відповідальний редактор
С. В. Шевчук,
Голова Конституційного Суду України*

Київ
Ін Юре
2018

Відповідальний редактор:

С. В. Шевчук —
Голова Конституційного Суду України

Укладачі:

О. С. Пазенко, Я. В. Скринник, О. І. Кравченко, Ю. М. Михеєнко

Україна. Конституційний Суд.

У 45 Конституційний Суд України: Рішення. Висновки / Конституц. Суд України. — К. : Юрінком Інтер, 2001 —
Кн. 15 : 2016–2017 / уклад. О. С. Пазенко [та ін.] ; відп. ред. С. В. Шевчук. — К. : Ін Юре, 2018. — 472 с. — Передм. укр., рос., англ. — ISBN 978-966-313-598-4.

Книга містить рішення і висновки Конституційного Суду України, прийняті у 2016–2017 роках, та їх переклади російською, англійською мовами.

Видання розраховане на фахівців органів законодавчої, виконавчої та судової влади, депутатів, юристів-практиків, наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів юридичних вузів, а також усіх, хто цікавиться проблемами конституційної юрисдикції в Україні.

УДК 342.565.2(477)

ISBN 978-966-313-598-4

© Конституційний Суд України, 2018
© Ін Юре, 2018

ПЕРЕДМОВА

До п'ятнадцятої книги збірника «Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2016–2017» вміщено 9 рішень Конституційного Суду України (далі — КСУ, Суд) у справах за конституційними поданнями з питань конституційності положень законів України, 1 рішення у справі щодо офіційного тлумачення Конституції України та 2 висновки у справах щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам її статей 157 і 158, що прийняті протягом 2016–2017 років.

Хоча всі ці акти вітчизняного органу конституційної юрисдикції стосувалися важливих факторів життєдіяльності суспільства, проте слід виокремити деякі з них як такі, що мали найбільший вплив на суспільно-політичну ситуацію в Україні. Йдеться про висновки щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Основного Закону держави.

На відміну від попередніх спроб конституційної реформації, конституційна судова реформа 2016 року була проведена у повній відповідності з конституційно встановленою процедурою внесення змін до Основного Закону Української держави. Зокрема, було враховано правову позицію Суду, сформульовану в Рішенні від 9 червня 1998 року № 8-рп/98, відповідно до якої «у разі внесення в процесі розгляду у Верховній Раді України поправок до законопроекту він приймається Верховною Радою України за умови наявності висновку Конституційного Суду України про те, що законопроект з внесеними до нього поправками відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України»¹.

Суттєві зміни стосувалися конституційних положень, якими визначаються статус, повноваження та принципи діяльності КСУ, кваліфікаційні вимоги, порядок призначення на посади та припинення повноважень його суддів, а також гарантії їх недоторканності та незалежності.

Зокрема, Суд виокремлено із вітчизняної системи судочинства, як це передбачено, наприклад, конституціями Польщі, Австрії, Латвії, Литви та інших держав Європейського Союзу.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 158 та статті 159 Конституції України (справа щодо внесення змін до Конституції України) від 9 червня 1998 року № 8-рп/98 // Вісник Конституційного Суду України. — 1998. — № 3. — С. 30.

Відповідно до нової редакції статті 151 Конституції України розширено коло суб'єктів права на звернення до КСУ щодо надання висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість. Повноваження Суду також доповнені розглядом відповідності Конституції України питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою. Як показує зарубіжний досвід, судовий конституційний контроль у сфері референдумів застосовується найчастіше саме для розгляду питань, які на них виносяться.

Головною новацією вітчизняної конституційної реформи 2016 року стало запровадження такого ефективного механізму захисту прав особи, як конституційна скарга, з одночасним скасуванням повноваження офіційно тлумачити закони України. Зокрема, встановлено парадигму нормативної конституційної скарги, пов'язаної з розглядом конкретної справи, з метою вирішення виключно питання конституційності закону, застосованого при ухваленні остаточного судового рішення. При цьому КСУ не переглядає саме судові рішення ні по суті, ні щодо дотримання процесуальних норм, а отже, не є ні апеляційною, ні касаційною інстанцією загального судочинства.

Згідно з чинною редакцією Конституції України до повноважень КСУ належить, зокрема, вирішення питань конституційності законів України та інших правових актів. Протягом 2016–2017 років Суд ухвалив 9 рішень з цих питань та визнав такими, що не відповідають Конституції України, положення:

– третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 року № 1489–III з наступними змінами у взаємозв'язку з положенням частини другої цієї статті стосовно госпіталізації особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, до психіатричного закладу на прохання або за згодою її опікуна за рішенням лікаря-психіатра без судового контролю¹;

– абзацу сьомого частини дев'ятої статті 11 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21 листопада 1992 року № 2811–XII

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 67.

з наступними змінами, згідно з яким виплата допомоги при народженні дитини припиняється «у разі виникнення інших обставин»¹;

– частини третьої статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI у редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII;

– абзаців першого, другого, третього, четвертого та першого, другого речень абзацу шостого частини п'ятої статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI у редакціях Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII, Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 24 грудня 2015 року № 911–VIII;

– пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII в частині скасування з 1 червня 2015 року норм щодо призначення щомісячного довічного грошового утримання відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів»²;

– пункту 11 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» від 25 грудня 2015 року № 928–VIII у тій частині, яка передбачає, що норми і положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів та бюджету Фонду соціального страхування України³;

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу сьомого частини дев'ятої статті 11 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (справа про припинення виплати допомоги при народженні дитини) від 8 червня 2016 року № 3-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 89.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої, абзаців першого, другого, четвертого, шостого частини п'ятої статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та положень пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» (справа про щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці) від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 107–108.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення пункту 11 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний

– частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року № 987–ХІІ зі змінами;

– Указу Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» від 28 липня 1988 року № 9306–ХІ¹;

– частини сьомої статті 43 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–ХІІ зі змінами, згідно з якими максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність; тимчасово, у період з 1 січня 2016 року по 31 грудня 2016 року, максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати 10 740 гривень;

– першого речення частини першої статті 54 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–ХІІ зі змінами, відповідно до яких тимчасово, у період з 1 січня 2016 року по 31 грудня 2016 року, особам (крім інвалідів I та II груп, інвалідів війни III групи, ветеранів військової служби та учасників бойових дій, осіб, на яких поширюється дія пункту 1 статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»), які працюють на посадах та на умовах, передбачених законами України «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про судоустрій і статус суддів», призначені пенсії/щомісячне довічне грошове утримання не виплачуються²;

бюджет України на 2016 рік» від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 133.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 146.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини сьомої статті 43, першого речення частини першої

– третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України, яким, по суті, надавалася можливість суду при проведенні підготовчого судового засідання продовжити термін дії запобіжного заходу (домашнього арешту та тримання під вартою) за відсутності клопотань сторін¹;

– пункту 7 частини другої статті 42 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556–VII зі змінами, згідно з яким не може бути обрана, призначена (у тому числі виконувачем обов'язків) на посаду керівника закладу вищої освіти особа, яка «голосувала за диктаторські закони 16 січня 2014 року»²;

– частини дев'ятої статті 61, частини третьої статті 105 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061–VI зі змінами;

– пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі» від 16 лютого 2016 року № 1006–VIII³.

Крім цього, розглянувши справу за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України, Суд ухвалив, що «в аспекті порушеного у конституційному поданні питання щодо конституційної процедури прийняття закону про внесення змін до Конституції України,

статті 54 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 20 грудня 2016 року № 7-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2017. — № 1. — С. 10.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017 // Вісник Конституційного Суду України. — 2017. — № 6. — С. 16.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України «Про вищу освіту» від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017 // Вісник Конституційного Суду України. — 2018. — № 1. — С. 13.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини дев'ятої статті 61, частини третьої статті 105 Закону України «Про вибори народних депутатів України», пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі» (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії) від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017 // Вісник Конституційного Суду України. — 2018. — № 1. — С. 55.

якщо відповідний законопроект був попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, але не розглядався на черговій сесії Верховної Ради України, положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», застосоване у статті 155 Конституції України відповідно до її цілей, у взаємозв'язку з положеннями частини другої статті 8, частини першої статті 82, частин першої, другої, п'ятої статті 83, частини другої статті 84, частини першої статті 158 Основного Закону України необхідно розуміти так, що наступною черговою сесією Верховної Ради України є чергова сесія парламенту, яка має відбутися відповідно до положень розділу XIII «Внесення змін до Конституції України» Основного Закону України та Регламенту Верховної Ради України і на якій законопроект про внесення змін до Конституції України, попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважатиметься прийнятим як закон, якщо за нього проголосує не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України¹.

Суд, мотивуючи рішення з питань захисту прав і свобод людини і громадянина, неодноразово посилався на відповідні акти міжнародного права та правові позиції Європейського суду з прав людини.

Так, у Рішенні від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017 Суд, зокрема, зазначив, що Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях наголошує: «Обґрунтування будь-якого періоду тримання під вартою, незалежно від того, яким він є, повинно бути переконливо наведено державою, а квазіавтоматичне продовження такого періоду суперечить гарантіям, встановленим у пункті 3 статті 5 Конвенції (пункт 66 рішення від 9 січня 2003 року у справі «Шишков проти Болгарії», пункт 40 рішення від 10 червня 2008 року у справі «Тасе проти Румунії»)»².

«Згідно з Керівними принципами зі свободи мирних зібрань (2-ге видання), підготовленими Організацією з безпеки і співробітництва в Європі / Бюро з демократичних інститутів і прав людини та Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеціанська

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 14–15.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017 // Вісник Конституційного Суду України. — 2017. — № 6. — С. 13.

Комісія), схваленими цією комісією на 83-му пленарному засіданні 4 червня 2010 року, — йдеться у Рішенні КСУ від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016¹, — зібрання — це свідомо та тимчасова присутність у публічному місці групи осіб з метою вираження спільних інтересів; захист має надаватися усім видам мирних зібрань; тільки мирні зібрання підлягають захисту; зібрання вважається мирним, якщо воно має ненасильницький характер і його організатори мають мирні наміри».

«Вимога щодо дотримання гарантій незалежності суддів, — зазначив Суд у Рішенні від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016², — узгоджується як із позиціями Конституційного Суду України, ... так і з міжнародними стандартами у сфері судочинства, зокрема Основними принципами незалежності судових органів, схваленими резолюціями Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 року № 40/32 та від 13 грудня 1985 року № 40/146, Резолюцією Економічної і Соціальної Ради ООН від 24 травня 1989 року № 1989/60 щодо процедури ефективного здійснення Основних принципів незалежності судових органів, Європейською хартією про закон «Про статус суддів» від 10 липня 1998 року, Рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року № (2010) 12 та додатком до неї».

Мотивуючи рішення про визнання неконституційними окремих положень статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу», Суд послався на пункт 4 статті 12 Конвенції про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 року, згідно з яким держави-учасниці мають, зокрема, забезпечувати, щоб усі заходи, пов'язані з реалізацією інвалідами правоздатності, застосовувалися протягом якомога меншого строку й регулярно перевірялися компетентним, незалежним та безстороннім органом чи судовою інстанцією³.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 143.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення пункту 11 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 132–133.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіта-

Конституційний Суд України вперше у своїй юридичній практиці, враховуючи приписи чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та практику тлумачення і застосування цих договорів міжнародними органами, юрисдикцію яких визнала Україна, зокрема Європейським судом з прав людини, зазначив, що «оскільки стаття 29 Конституції України кореспондується зі статтею 5 Конвенції, то відповідно до принципу дружнього ставлення до міжнародного права практика тлумачення та застосування вказаної статті Конвенції Європейським судом з прав людини має враховуватися при розгляді цієї справи»¹.

Таким чином, спираючись на положення актів міжнародного права, досвід ОБСЄ, правові позиції Європейського суду з прав людини та висновки Венеціанської Комісії, Суд *de facto* сприяє розвитку вітчизняної нормотворчої діяльності та правозастосування у напрямі сучасного розуміння прав і свобод, закріплених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

На завершення хочу відзначити, що редакційна рада приділяє увагу вдосконаленню форм і засобів викладення матеріалу з метою зручності користування цим виданням. Так, тексти рішень та висновків, які увійшли до книги, надані українською та російською мовами, а їх резюме — англійською. Крім цього, починаючи з одинадцятої книги до збірника додається алфавітно-предметний покажчик.

Виходячи з викладеного, висловлюю надію, що презентований збірник актів Конституційного Суду України стане у нагоді працівникам органів державної влади та місцевого самоврядування, фахівцям у галузі конституційного права, викладачам та студентам юридичних вишів і факультетів.

З повагою

Голова

Конституційного Суду України

С. ШЕВЧУК

лізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 64.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 63.

В пятнадцатую книгу сборника «Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2016–2017» включены 9 решений Конституционного Суда Украины (далее — КСУ, Суд) по делам о конституционности положений законов Украины по конституционным представлениям, 1 решение по делу об официальном толковании Конституции Украины и 2 заключения по делам о соответствии законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины требованиям ее статей 157 и 158, принятых в течение 2016–2017 годов.

Хотя все эти акты отечественного органа конституционной юрисдикции касались важных факторов жизнедеятельности общества, все же следует выделить некоторые из них как имевшие наибольшее влияние на общественно-политическую ситуацию в Украине. Речь идет о заключениях о соответствии законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия) требованиям статей 157 и 158 Основного Закона государства.

В отличие от предыдущих попыток конституционной реформации, конституционная судебная реформа 2016 года была проведена в полном соответствии с конституционно установленной процедурой внесения изменений в Основной Закон Украинского государства. В частности, была учтена правовая позиция Суда, сформулированная в Решении от 9 июня 1998 года № 8-рп/98, согласно которой «в случае внесения в процессе рассмотрения в Верховной Раде Украины поправок к законопроекту он принимается Верховной Радой Украины при условии наличия заключения Конституционного Суда Украины о том, что законопроект с внесенными в него поправками соответствует требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины»¹.

Существенные изменения касались конституционных положений, которыми определяются статус, полномочия и принципы деятельности КСУ, квалификационные требования, порядок назначения на должности и прекращения полномочий его судей, а также гарантии их неприкосновенности и независимости.

В частности, Суд выделен из отечественной системы судопроизводства, как это предусмотрено, например, конституциями Польши, Австрии, Латвии, Литвы и других государств Европейского Союза.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 158 та статті 159 Конституції України (справа щодо внесення змін до Конституції України) від 9 червня 1998 року № 8-рп/98 // Вісник Конституційного Суду України. — 1998. — № 3. — С. 30.

В соответствии с новой редакцией статьи 151 Конституции Украины расширен круг субъектов права на обращение в КСУ о даче заключений о соответствии Конституции Украины действующих международных договоров Украины или тех международных договоров, которые вносятся в Верховную Раду Украины для дачи согласия на их обязательность. Полномочия Суда также дополнены рассмотрением соответствия Конституции Украины вопросов, которые предлагаются для вынесения на всеукраинский референдум по народной инициативе. Как показывает зарубежный опыт, судебный конституционный контроль в области референдумов применяется чаще всего именно для рассмотрения вынесенных на них вопросов.

Главной новацией отечественной конституционной реформы 2016 года стало введение такого эффективного механизма защиты прав личности, как конституционная жалоба, с одновременной отменой полномочия официально толковать законы Украины. В частности, установлена парадигма нормативной конституционной жалобы, связанной с рассмотрением конкретного дела, с целью решения исключительно вопроса конституционности закона, примененного при принятии окончательного судебного решения. При этом КСУ не пересматривает само судебное решение ни по сути, ни относительно соблюдения процессуальных норм, а следовательно, не является ни апелляционной, ни кассационной инстанцией общего судопроизводства.

Согласно действующей редакции Конституции Украины к полномочиям КСУ относится, в частности, решение вопросов конституционности законов Украины и иных правовых актов. В течение 2016–2017 годов Суд постановил 9 решений по этим вопросам и признал не соответствующими Конституции Украины положения:

– третьего предложения части первой статьи 13 Закона Украины «О психиатрической помощи» от 22 февраля 2000 года № 1489–III с последующими изменениями во взаимосвязи с положением части второй данной статьи относительно госпитализации лица, признанного в установленном законом порядке недееспособным, в психиатрическое учреждение по просьбе или с согласия его опекуна по решению врача-психиатра без судебного контроля¹;

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недездатних осіб до психіатричного закладу) від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 67.

– абзаца седьмого части девятой статьи 11 Закона Украины «О государственной помощи семьям с детьми» от 21 ноября 1992 года № 2811–XII с последующими изменениями, согласно которому выплата пособия при рождении ребенка прекращается «в случае возникновения других обстоятельств»¹;

– части третьей статьи 141 Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года № 2453–VI в редакции Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно пенсионного обеспечения» от 2 марта 2015 года № 213–VIII;

– абзацев первого, второго, третьего, четвертого и первого, второго предложений абзаца шестого части пятой статьи 141 Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года № 2453–VI в редакциях Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно пенсионного обеспечения» от 2 марта 2015 года № 213–VIII, Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины» от 24 декабря 2015 года № 911–VIII;

– пункта 5 раздела III «Заключительные положения» Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно пенсионного обеспечения» от 2 марта 2015 года № 213–VIII в части отмены с 1 июня 2015 года норм относительно назначения ежемесячного пожизненного денежного содержания согласно Закону Украины «О судостроительстве и статусе судей»²;

– пункта 11 Заключительных положений Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2016 год» от 25 декабря 2015 года № 928–VIII в той части, которая предусматривает, что нормы и положения Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» применяются в порядке и размерах, установленных Кабинетом

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу сьомого частини дев'ятої статті 11 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (справа про припинення виплати допомоги при народженні дитини) від 8 червня 2016 року № 3-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 89.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої, абзаців першого, другого, четвертого, шостого частини п'ятої статті 141 Закону України «Про судостроїть і статус суддів» та положень пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» (справа про щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці) від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 107–108.

Министров Украины, исходя из имеющихся финансовых ресурсов государственного и местных бюджетов и бюджета Фонда социального страхования Украины¹;

– части пятой статьи 21 Закона Украины «О свободе совести и религиозных организациях» от 23 апреля 1991 года № 987–ХІІ с изменениями;

– Указа Президиума Верховного Совета СССР «О порядке организации и проведения собраний, митингов, уличных шествий и демонстраций в СССР» от 28 июля 1988 года № 9306–ХІ²;

– части седьмой статьи 43 Закона Украины «О пенсионном обеспечении лиц, уволенных с военной службы, и некоторых других лиц» от 9 апреля 1992 года № 2262–ХІІ с изменениями, согласно которым максимальный размер пенсии (с учетом надбавок, повышений, дополнительной пенсии, целевой денежной помощи, пенсии за особые заслуги перед Украиной, индексации и других доплат к пенсии, установленных законодательством, кроме доплаты к надбавкам отдельным категориям лиц, имеющим особые заслуги перед Родиной) не может превышать десяти прожиточных минимумов, установленных для лиц, утративших трудоспособность; временно, в период с 1 января 2016 года по 31 декабря 2016 года, максимальный размер пенсии (с учетом надбавок, повышений, дополнительной пенсии, целевой денежной помощи, пенсии за особые заслуги перед Украиной, индексации и других доплат к пенсии, установленных законодательством, кроме доплаты к надбавкам отдельным категориям лиц, имеющим особые заслуги перед Родиной) не может превышать 10 740 гривен;

– первого предложения части первой статьи 54 Закона Украины «О пенсионном обеспечении лиц, уволенных с военной службы, и некоторых других лиц» от 9 апреля 1992 года № 2262–ХІІ с изменениями, согласно которым временно, в период с 1 января 2016 года по 31 декабря 2016 года, лицам (кроме инвалидов I и II групп, инвалидов войны III группы, ветеранов военной службы и участников боевых

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення пункту 11 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 133.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 146.

действий, лиц, на которых распространяется действие пункта 1 статьи 10 Закона Украины «О статусе ветеранов войны, гарантиях их социальной защиты»), работающим на должностях и на условиях, предусмотренных законами Украины «О государственной службе», «О прокуратуре», «О судоустройстве и статусе судей», назначенные пенсии/ежемесячное пожизненное денежное содержание не выплачиваются¹;

– третьего предложения части третьей статьи 315 Уголовного процессуального кодекса Украины, которым, по сути, предоставлялась возможность суду при проведении подготовительного судебного заседания продлить срок действия меры пресечения (домашнего ареста и содержания под стражей) при отсутствии ходатайств сторон²;

– пункта 7 части второй статьи 42 Закона Украины «О высшем образовании» от 1 июля 2014 года № 1556–VII с изменениями, согласно которому не может быть избрано, назначено (в том числе исполняющим обязанности) на должность руководителя высшего учебного заведения лицо, которое «голосовало за диктаторские законы 16 января 2014 года»³;

– части девятой статьи 61, части третьей статьи 105 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» от 17 ноября 2011 года № 4061–VI с изменениями;

– пункта 3 раздела II «Заключительные и переходные положения» Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины «О выборах народных депутатов Украины» относительно исключения кандидатов в народные депутаты Украины из избирательного списка партии в многомандатном округе» от 16 февраля 2016 года № 1006–VIII⁴.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини сьомої статті 43, першого речення частини першої статті 54 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 20 грудня 2016 року № 7-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2017. — № 1. — С. 10.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017 // Вісник Конституційного Суду України. — 2017. — № 6. — С. 16.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України «Про вищу освіту» від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017 // Вісник Конституційного Суду України. — 2018. — № 1. — С. 13.

⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини дев'ятої статті 61, частини третьої статті 105 Закону України «Про вибори

Кроме этого, рассмотрев дело по конституционному представлению 51 народного депутата Украины об официальном толковании положения «на следующей очередной сессии Верховной Рады Украины», содержащегося в статье 155 Конституции Украины, Суд постановил, что «в аспекте поднятого в конституционном представительстве вопроса о конституционной процедуре принятия закона о внесении изменений в Конституцию Украины, если соответствующий законопроект был предварительно одобрен большинством от конституционного состава Верховной Рады Украины, но не рассматривался на очередной сессии Верховной Рады Украины, положение «на следующей очередной сессии Верховной Рады Украины», примененное в статье 155 Конституции Украины в соответствии с ее целями, во взаимосвязи с положениями части второй статьи 8, части первой статьи 82, частей первой, второй, пятой статьи 83, части второй статьи 84, части первой статьи 158 Основного Закона Украины следует понимать как то, что следующей очередной сессией Верховной Рады Украины является очередная сессия парламента, которая должна состояться согласно положениям раздела XIII «Внесение изменений в Конституцию Украины» Основного Закона Украины и Регламента Верховной Рады Украины и на которой законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины, предварительно одобренный большинством от конституционного состава Верховной Рады Украины, будет считаться принятым как закон, если за него проголосует не менее двух третей от конституционного состава Верховной Рады Украины»¹.

Суд, мотивируя решения по вопросам защиты прав и свобод человека и гражданина, неоднократно ссылался на соответствующие акты международного права и правовые позиции Европейского суда по правам человека.

Так, в Решении от 23 ноября 2017 года № 1-р/2017 Суд, в частности, отметил, что Европейский суд по правам человека в своих решениях подчеркивает: «Обоснование любого периода содержания под стражей, неза-

народных депутатов Украины», пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі» (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії) від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017 // Вісник Конституційного Суду України. — 2018. — № 1. — С. 55.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 14–15.

висимо от того, каким он является, должно быть убедительно приведено государством, а квазиавтоматическое продление такого периода противоречит гарантиям, установленным в пункте 3 статьи 5 Конвенции (пункт 66 решения от 9 января 2003 года по делу «Шишков против Болгарии», пункт 40 решения от 10 июня 2008 года по делу «Тасе против Румынии»)»¹.

«Согласно Руководящим принципам по свободе мирных собраний, подготовленным Организацией по безопасности и сотрудничеству в Европе / Бюро по демократическим институтам и правам человека и Европейской Комиссией «За демократию через право» (Венецианская Комиссия), одобренным этой комиссией на 83-м пленарном заседании 4 июня 2010 года, — говорится в Решении КСУ от 8 сентября 2016 года № 6-рп/2016², — собрание — это сознательное и временное присутствие в публичном месте группы лиц с целью выражения общих интересов; защита должна предоставляться всем видам мирных собраний; только мирные собрания подлежат защите; собрание считается мирным, если оно носит ненасильственный характер и его организаторы имеют мирные намерения».

«Требование о соблюдении гарантий независимости судей, — отметил Суд в Решении от 8 июля 2016 года № 5-рп/2016³, — согласуется как с позициями Конституционного Суда Украины, ... так и с международными стандартами в сфере судопроизводства, в частности Основными принципами независимости судебных органов, одобренными резолюциями Генеральной Ассамблеи ООН от 29 ноября 1985 года № 40/32 и от 13 декабря 1985 года № 40/146, Резолюцией Экономического и Социального Совета ООН от 24 мая 1989 года № 1989/60 относительно процедуры эффективного осуществления Основных принципов независимости судебных органов, Европейской хартией о законе «О статусе судей» от 10 июля 1998 года, Рекомендацией

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017 // Вісник Конституційного Суду України. — 2017. — № 6. — С. 13.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 143.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення пункту 11 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 132–133.

Комитета Министров Совета Европы государствам-членам относительно судей: независимость, эффективность и обязанности от 17 ноября 2010 года № (2010) 12 и приложением к ней».

Мотивируя решение о признании неконституционными отдельных положений статьи 13 Закона Украины «О психиатрической помощи», Суд сослался на пункт 4 статьи 12 Конвенции о правах лиц с инвалидностью от 13 декабря 2006 года, согласно которому государства-участники должны, в частности, обеспечивать, чтобы все меры, связанные с реализацией инвалидами правоспособности, применялись в течение как можно меньшего срока и регулярно проверялись компетентным, независимым и беспристрастным органом или судебной инстанцией¹.

Конституционный Суд Украины впервые в своей юридической практике, учитывая предписания действующих международных договоров, согласие на обязательность которых дано Верховной Радой Украины, и практику применения данных договоров международными органами, юрисдикцию которых признала Украина, в частности, Европейским судом по правам человека, отметил, что «поскольку статья 29 Конституции Украины корреспондирует со статьей 5 Конвенции, то согласно принципу дружественного отношения к международному праву практика толкования и применения указанной статьи Конвенции Европейским судом по правам человека должна учитываться при рассмотрении данного дела»².

Таким образом, опираясь на положения актов международного права, опыт ОБСЕ, правовые позиции Европейского суда по правам человека и заключения Венецианской Комиссии, Суд *de facto* содействует развитию отечественной нормотворческой деятельности и правоприменения в направлении современного понимания прав и свобод, закрепленных Конвенцией о защите прав человека и основных свобод 1950 года.

В заключение хочу отметить, что редакционный совет уделяет значительное внимание усовершенствованию форм и средств изложения материала с целью удобства пользования данным изданием. Так, тексты решений и заключений, вошедшие в книгу, поданы на украинском и русском языках, а их резюме — на английском. Кроме того,

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недездатних осіб до психіатричного закладу) від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 64.

² Там само. — С. 63.

начиная с одиннадцатой книги, к сборнику прилагается алфавитно-предметный указатель.

Исходя из изложенного, выражаю надежду, что презентованный сборник актов Конституционного Суда Украины будет полезен работникам органов государственной власти и местного самоуправления, специалистам в области конституционного права, преподавателям и студентам юридических вузов и факультетов.

С уважением

Председатель

Конституционного Суда Украины

С. ШЕВЧУК

PREFACE

The fifteenth book «The Constitutional Court of Ukraine: Decisions. Opinions. 2016–2017» includes nine decisions of the Constitutional Court of Ukraine (hereinafter referred to as «the Court») in the cases upon the constitutional petitions on the constitutionality of the provisions of laws of Ukraine, one decision in the case regarding the official interpretation of the provisions of the Constitution of Ukraine and two opinions in the cases concerning the compliance of the provisions of draft law of Ukraine regarding amendments to the Constitution of Ukraine adopted in 2016–2017 with the requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution.

Although all these acts of the national body of constitutional jurisdiction concerned important factors of the life of the society, some of them should be singled out as having the greatest influence on the socio-political situation in Ukraine. These are the opinions about the compliance of the draft law on amendments to the Constitution of Ukraine (on justice) to the requirements of Articles 157 and 158 of the Fundamental Law.

Unlike previous constitutional reformation attempts, the constitutional judicial reform in 2016 was carried out in full compliance with the constitutionally established procedure for amending the Basic Law of the Ukrainian state. In particular, the Court's legal position formulated in the Decision No. 8-рп/98 dated June 9, 1998, according to which «if the amendments to a draft law are introduced in the Verkhovna Rada during consideration by the Verkhovna Rada of Ukraine, it shall be adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine provided there is an opinion of the Constitutional Court of Ukraine that the draft law, as amended, meets the requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine»¹.

Substantial changes related to the constitutional provisions which determine the status, powers and principles of the Court's activities, qualification requirements, procedure for appointment and termination of powers of judges, as well as guarantees of their integrity and independence.

In particular, the Court was separated from the domestic judicial system, as foreseen, in particular, by the constitutions of Poland, Austria, Latvia, Lithuania and other European Union states.

According to the new wording of Article 151 of the Constitution of Ukraine, the circle of subjects of the right to appeal to the Court for opinions

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 158 та статті 159 Конституції України (справа щодо внесення змін до Конституції України) від 9 червня 1998 року № 8-рп/98 // Вісник Конституційного Суду України. — 1998. — № 3. — С. 30.

on the compliance of current international treaties of Ukraine or those international treaties that are submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine for granting consent to their binding nature was extended. The powers of the Court were also supplemented by consideration of the compliance to the Constitution of Ukraine of the issues that are proposed to be put forward for all-Ukrainian referendum on a people's initiative. As foreign experience shows, judicial constitutional control in the field of referendums is mostly applied to address the issues that are put forward at such referendums.

The main innovation of the 2016 national constitutional reform was introduction of such effective mechanism for the protection of individual rights as constitutional complaint, with the simultaneous elimination of the authority to officially interpret laws of Ukraine. In particular, a paradigm of normative constitutional complaint related to the consideration of a specific case was introduced in order to resolve exclusively the constitutionality of the law applied in the final judgment. At the same time, the Court does not revise the court decision either on the merits or in respect of the observance of procedural rules, and therefore the Court is neither an appeal nor a cassation instance of general legal proceedings.

According to the current wording of the Constitution of Ukraine, the powers of the Court include, in particular, resolving the constitutionality of the laws of Ukraine and other legal acts. During 2016–2017, the Court adopted nine decisions on these issues and found the following provisions to be incompatible with the Constitution of Ukraine:

– the third sentence of Article 13.1 of the Law of Ukraine «On Psychiatric Care» dated February 22, 2000 No. 1489–III, with subsequent amendments in relation to the provisions of paragraph two of this article concerning the hospitalisation of a person recognised as legally incapable in the manner prescribed by the law, to a psychiatric institution at the request or with the consent of his or her guardian by the decision of a psychiatrist without judicial control¹;

– clause seven of Article 11.9 of the Law of Ukraine «On state assistance to families with children» dated November 21, 1992 No. 2811–XII, with subsequent amendments, according to which the payment of

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недездатних осіб до психіатричного закладу) від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 67.

assistance at the birth of a child shall be terminated «in the case of other circumstances»¹;

– Article 141.3 of the Law of Ukraine «On the Judiciary and Status of Judges» dated July 7, 2010 No. 2453-VI in the wording of the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Pensions» dated March 2, 2015, No. 213-VIII;

– paragraphs one, two, three, four and the first and second sentences of clause six of Article 141 of the Law of Ukraine «On the Judiciary and Status of Judges» dated July 7, 2010 No. 2453-VI in the wording of the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Pensions» dated March 2, 2015 No. 213-VIII, the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine» dated December 24, 2015 No. 911-VIII;

– clause 5 of Section III «Final Provisions» of the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Pensions» dated March 2, 2015 No. 213-VIII with regard to cancellation as of June 1, 2015, of the rules for the appointment of monthly life-time monetary allowance in accordance with the Law of Ukraine «On the Judiciary and Status of Judges»²;

– clause 11 of the Final Provisions of the Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2016» dated December 25, 2015 No. 928-VIII, insofar as the norms and provisions of the Law of Ukraine «On the Judiciary and Status of Judges» are applied in the order and in the amounts, established by the Cabinet of Ministers of Ukraine, based on the available financial resources of the state and local budgets and the budget of the Social Insurance Fund of Ukraine³;

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу сьомого частини дев'ятої статті 11 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (справа про припинення виплати допомоги при народженні дитини) від 8 червня 2016 року № 3-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 89.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої, абзаців першого, другого, четвертого, шостого частини п'ятої статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та положень пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» (справа про щомісячне довільне грошове утримання суддів у відставці) від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 107–108.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення пункту 11 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний

– Article 21.5 of the Law of Ukraine «On Freedom of Conscience and Religious Organisations» dated April 23, 1991 No. 987-XII, as amended;

– Decree of the Presidium of the Verkhovna Rada of the USSR «On the Procedure for the Organisation and Conduct of Meetings, Rallies, Street Manifestations and Demonstrations in the USSR» dated July 28, 1988 No. 9306-XI¹;

– Article 43.7 of the Law of Ukraine «On Pension Provision to Persons Discharged from Military Service and for Some Other Persons» dated April 9, 1992, No. 2262-XII, as amended, according to which the maximum amount of pension (including allowances, increments, additional pension, targeted financial assistance, pensions for special merits to Ukraine, indexation and other supplementary pensions to the pension, established by law, except for supplementary allowances for certain categories of persons who have special merits before the Motherland) can not exceed ten subsistence minimum established for persons who have lost their ability to work; temporarily, in the period from January 1, 2016 to December 31, 2016, the maximum amount of the pension (including allowances, increments, additional pension, targeted financial assistance, pensions for special merits to Ukraine, indexation and other supplementary pensions to the pension, established by law, except for supplement to supplements to certain categories of persons who have special merits before the Motherland) can not exceed 10,740 hryvnias;

– the first sentence of Article 54.1 of the Law of Ukraine «On pension provision of persons dismissed from military service and some other persons» No. 2262-XII dated April 9, 1992 with amendments, according to which, temporarily, during the period from January 1, 2016 till December 31, 2016, the payment of granted pensions to persons (except invalids of the I and II groups, disabled veterans of the III group, military veterans and combatants, persons under Article 10.1 of the Law «On the status of war veterans, guarantees of their social protection») working in the offices and under conditions stipulated by the laws «On state service», «On Prosecutor's Office», «On the judicial system and status of judges»² shall not be paid;

бюджет України на 2016 рік» від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 133.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 146.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності)

– the third sentence of Article 315.3 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, which, in essence, provided the court with the possibility of prolonging the preventive measure (home arrest and detention) during the preparatory court session in the absence of petitions of the parties¹;

– Article 42.2.7 of the Law of Ukraine «On Higher Education» dated July 1, 2014 No. 1556–VII with amendments, according to which a person who voted for dictatorial laws on January 16, 2014 cannot be elected, appointed as the head of a higher education institution (including acting head)²;

– Articles 61.9, 105.3 of the Law of Ukraine «On Elections of People’s Deputies of Ukraine» dated November 17, 2011 No. 4061–VI with amendments;

– paragraph 3 of Chapter II «Final and Transitional Provisions» of the Law of Ukraine «On amendments to the Law of Ukraine «On Election of the People’s Deputies of Ukraine» regarding the exclusion of candidates for People’s Deputies of Ukraine from election party list in the multi-member constituency», dated February 16, 2016 No. 1006–VIII³.

In addition, having considered the case upon the constitutional petition of 51 People’s Deputies of Ukraine regarding the official interpretation of the provision «at the next regular session of the Verkhovna Rada of Ukraine», contained in Article 155 of the Constitution of Ukraine, the Court held that «in the aspect of the question raised in the constitutional petition regarding the constitutional procedure of the adoption of the law on introducing

положень другого речення частини сьомої статті 43, першого речення частини першої статті 54 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 20 грудня 2016 року № 7-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2017. — № 1. — С. 10.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017 // Вісник Конституційного Суду України. — 2017. — № 6. — С. 16.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України «Про вищу освіту» від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017 // Вісник Конституційного Суду України. — 2018. — № 1. — С. 13.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини дев’ятої статті 61, частини третьої статті 105 Закону України «Про вибори народних депутатів України», пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі» (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії) від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017 // Вісник Конституційного Суду України. — 2018. — № 1. — С. 55.

amendments to the Constitution, if the relevant draft law was preliminary approved by a majority of the constitutional composition of the Verkhovna Rada, but was not considered at the regular session of the Verkhovna Rada, the provision «at the next regular session of the Verkhovna Rada» applied in Article 155 of the Constitution according to its objectives, in conjunction with the provisions of Articles 8.2, 82.1, 83.1, 83.2, 83.5, 84.2, 158.1 of the Fundamental Law should be understood as reading that the next regular session of the Verkhovna Rada is the regular session of Parliament, to be held in accordance with Chapter XIII «Introducing Amendments to the Constitution of Ukraine» of the Fundamental Law and the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine and at which a draft law on introducing amendments to the Constitution, preliminary approved by a majority of the constitutional composition of the Verkhovna Rada, will be deemed adopted as a law and if not less than two-thirds of the composition of the Verkhovna Rada votes for it¹.

In substantiating its decisions on the protection of human rights and freedoms, the Constitutional Court of Ukraine has repeatedly referred to the relevant acts of international law and legal positions of the European Court of Human Rights.

For instance, in the Decision No. 1-г/2017 dated November 23, 2017 the Court noted, in particular, that in its judgments the European Court of Human Rights emphasises: «The justification of any period of detention, regardless of what it is, should be convincingly provided by the State, and the quasi-automatic continuation of such a period is contrary to the guaranties provided for in Article 5.3 of the Convention (paragraph 66 of the judgment dated January 9, 2003 in the case of Shishkov v. Bulgaria, paragraph 40 of the judgment dated June 10, 2008 in case Tase v. Romania)»².

The Decision of the Constitutional Court No. 6-рп/2016 dated September 8, 2016³ reads as follows: «According to the Guidelines on

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 14–15.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017 // Вісник Конституційного Суду України. — 2017. — № 6. — С. 13.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п’ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних

Freedom of Peaceful Assembly, prepared by the Organization for Security and Cooperation in Europe / Office for Democratic Institutions and Human Rights and the European Commission «For Democracy through Law» (Venice Commission), approved by the Commission on its 83rd plenary meeting dated June 4, 2010, «assembly is a conscious and temporary presence in a public place of a group of people for the purpose of expressing common interests; the protection should be provided to all types of peaceful assembly; only peaceful assemblies are to be protected; the assembly is considered peaceful if it is non-violent and its organisers have peaceful intentions».

«The requirement to respect the guarantees of the independence of judges, as the Court noted in its Decision No. 5-рп/2016 dated July 8, 2016¹, is consistent both with the positions of the Constitutional Court of Ukraine, ... and with the international standards in the field of justice, in particular the Basic Principles on the Independence of the Judiciary, endorsed by the UN General Assembly resolutions No. 40/32 dated November 29, 1985 and No. 40/146 dated December 13, 1985, Resolution of the UN Economic and Social Council dated May 24, 1989 No. 1989/60 on Procedures for the effective implementation of the Basic Principles on the Independence of the Judiciary, European Charter on the Statute for Judges dated July 10, 1998, Recommendation of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities dated November 17, 2010 No. (2010) 12 and the annex thereto».

In substantiating the decision to declare specific provisions of Article 13 of the Law of Ukraine «On Psychiatric Care» as unconstitutional, the Court referred to Article 12.4 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities dated December 13, 2006, according to which the participating states should, in particular, ensure that all measures related to the implementation of the legal capacity of persons with disabilities applied within the shortest possible period of time and are regularly inspected by a competent, independent and impartial body or judicial authority².

богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 143.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення пункту 11 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 132–133.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіта-

The Constitutional Court of Ukraine, taking into account the prescriptions of the effective international treaties, the consent to the binding nature of which was provided by the Verkhovna Rada of Ukraine, and the practice of interpretation and application of these treaties by international bodies which jurisdiction has been recognised by Ukraine, in particular by the European Court of Human Rights, for the first time in its legal practice noted that «given that Article 29 of the Constitution of Ukraine corresponds to Article 5 of the Convention, then, in accordance with the principle of friendly attitude to international law, the practice of the interpretation and application of the said Article of the Convention by the European Court of Human Rights should be taken into account when considering this case»¹.

Thus, based on the provisions of international law, the OSCE experience, the legal positions of the European Court of Human Rights and the opinions of the Venice Commission, the Court de facto promotes the development of domestic law-making activities and law enforcement in the area of modern understanding of the rights and freedoms enshrined in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950.

In conclusion, I would like to note that the editorial board pays considerable attention to the improvement of the forms and means of presenting materials for the convenience of using these publications. Thus, the texts of the decisions and opinions included in the book are provided in Ukrainian and Russian, and summaries thereof — in English. In addition, according to the decision of the editorial board, starting with the eleventh book, alphabetical and subject index is added to the collection.

Given the above, I express the hope that the presented collection of acts of the Constitutional Court of Ukraine will be useful for the employees of state and local self-government bodies, experts in the field of constitutional law, teachers and students of legal universities and faculties.

Respectfully,
Chairman
of the Constitutional Court of Ukraine

S. SHEVCHUK

лізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 64.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 63.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**ВИСНОВОК
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку
щодо відповідності законопроекту про внесення змін
до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158
Конституції України**

м. Київ
20 січня 2016 року
№ 1-в/2016

Справа № 1-15/2016

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Гультая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Касмініна** Олександра Володимировича, **Литвинова** Олександра Миколайовича — доповідача, **Мельника** Миколи Івановича, **Саса** Сергія Володимировича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Сліденка** Ігоря Дмитровича, **Тупицького** Олександра Миколайовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни, **Шевчука** Станіслава Володимировича,

розглянув на пленарному засіданні справу про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) (реєстр. № 3524) вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статті 159 Конституції України стало надходження до Конституційного Суду України законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) (реєстр. № 3524) згідно з Постановою Верховної Ради України «Про включення до порядку денного третьої сесії Верховної Ради України восьмого скликання законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) і про його направлення до Конституційного Суду України» від 22 грудня 2015 року № 895-VIII для надання висновку щодо його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Підставою для розгляду справи є необхідність надання Конституційним Судом України висновку щодо відповідності вказаного законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Литвинова О. М., постійного представника Верховної Ради України у Конституційному Суді України Селіванова А. О., представника Президента України Філатова О. В., Голову Верховного Суду України Романюка Я. М., Голову Вищої ради юстиції Бенедисюка І. М., Голову Вищої кваліфікаційної комісії суддів України Козьякова С. Ю., Голову Ради суддів України Сімоненко В. М. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції науковців Донецького національного університету, Львівського державного університету внутрішніх справ МВС України, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Конституційний Суд України

установив:

1. Верховна Рада України згідно з Постановою «Про включення до порядку денного третьої сесії Верховної Ради України восьмого скликання законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) і про його направлення до Конституційного Суду України» від 22 грудня 2015 року № 895-VIII звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати висновок щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) (реєстр. № 3524) (далі — Законопроект) вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

У розділі I Законопроекту пропонується:

- викласти в новій редакції статті 124–129, 130, 131, 147–149, 151, 153 Конституції України;
- доповнити Конституцію України статтями 129¹, 130¹, 131¹, 131², 148¹, 149¹, 151¹, 151²;
- внести зміни до статей 29, 55, 59, 85, 92, 106, 108, 110, 111, 136, 150, 152, розділу XV «Перехідні положення» Конституції України;
- виключити з Конституції України розділ VII «Прокуратура».

Законопроект містить також розділ II «Прикінцеві та перехідні положення».

2. Відповідно до пункту 1 частини першої статті 85 Основного Закону України до повноважень Верховної Ради України належить внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII Конституції України.

Згідно зі статтею 159 Основного Закону України законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Перевіряючи Законопроект на предмет його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. За статтею 158 Основного Закону України законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту (частина перша); Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України (частина друга).

Верховна Рада України восьмого скликання протягом року Законопроект не розглядала та протягом строку своїх повноважень не змінювала вказаних положень Конституції України.

Отже, Законопроект відповідає вимогам статті 158 Конституції України.

2.2. Згідно з частиною другою статті 157 Основного Закону України Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.

У своєму Висновку від 16 червня 2015 року № 1-в/2015 Конституційний Суд України зазначив, що «Конституція України встановлює особливий порядок введення в Україні чи на окремих її територіях воєнного або надзвичайного стану. Згідно з частиною першою статті 106 Основного Закону України Президент України приймає відповідно до закону рішення про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України (пункт 20); приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану (пункт 21). Такі рішення глави держави згідно з пунктом 31 частини першої статті 85 Основного Закону України мають бути затверджені Верховною Радою України протягом двох днів з моменту звернення Президента України. Конституційний Суд України констатує, що на момент надання ним цього висновку рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях воєнного або надзвичайного стану за процедурою, визначеною Конституцією України, не прийнято, тому правових підстав, які унеможливають внесення змін до Конституції України, немає» (абзаци другий, третій підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини), та дійшов висновку, що законопроект відповідає вимогам частини другої статті 157 Конституції України.

Аналогічної думки Конституційний Суд України дотримався і у Висновку Конституційного Суду України від 30 липня 2015 року № 2-в/2015.

Конституційний Суд України бере до уваги свої попередні позиції та констатує, що на момент розгляду ним законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях воєнного або надзвичайного стану за процедурою, визначеною Конституцією України, не було прийняте.

З огляду на викладене Конституційний Суд України вважає, що Законопроект відповідає вимогам частини другої статті 157 Конституції України.

3. Відповідно до частини першої статті 157 Основного Закону України Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Здійснюючи перевірку Законопроекту на предмет наявності в ньому положень, які передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, Конституційний Суд України оцінює кожне його положення.

3.1. Законопроектом пропонується статтю 124 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 124. Правосуддя в Україні здійснюють виключно суди.

Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи.

Законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору.

Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних.

Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статуттом Міжнародного кримінального суду».

3.1.1. У запропонованій у Законопроекті редакції частини третьої статті 124 Конституції України визначено, що юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір, будь-яке кримінальне обвинувачення, а також інші справи у передбачених законом випадках.

Конституційний Суд України виходить з того, що підвідомчість судам категорій справ, визначених у запропонованій у Законопроекті редакції першого речення частини третьої статті 124 Основного Закону України, кореспондується з іншими нормами щодо судового захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема частинами першою, другою статті 55, частиною першою статті 62 Конституції України.

Передбачене у Законопроекті визначення в законі інших випадків підвідомчості справ судам спрямоване на підвищення ефективності реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина.

3.1.2. Пропонована у Законопроекті редакція частини четвертої статті 124 Основного Закону України передбачає, що законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору.

Аналізуючи запропоновану Законопроектом редакцію частини четвертої вказаної статті, Конституційний Суд України виходить з того, що закріплення в Конституції України положення щодо можливого визначення в законі обов'язкового досудового порядку врегулювання спору є додатковим засобом правового захисту особи, який не позбавляє її можливості надалі звернутися до суду.

3.1.3. Законопроектом пропонується у статті 124 Конституції України передбачити, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних.

У частині четвертій статті 124 Основного Закону України встановлено, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних.

Конституційний Суд України вважає аргументованою запропоновану у Законопроекті редакцію статті 124 Конституції України без словосполучення «народних засідателів і» з огляду на те, що пропонується Законопроектом редакція цієї статті зберігає інститут присяжних як форму безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя.

3.1.4. У пропонуваній Законопроектом частині шостій статті 124 Конституції України передбачається можливість визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом (далі — Статут) Міжнародного кримінального суду.

Питання відповідності Статуту Конституції України було предметом розгляду Конституційного Суду України згідно з його повноваженнями, визначеними частиною першою статті 151 Основного Закону України. Конституційний Суд України у своєму Висновку від 11 липня 2001 року № 3-в/2001 зазначив, що приєднання України до

Статуту відповідно до частини другої статті 9 Конституції України можливе лише після внесення до неї відповідних змін (абзац шостий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини).

Конституційний Суд України вважає, що пропонується у Законопроекті зміна уможливіло визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Статутом.

3.1.5. Запропонована Законопроектом редакція статті 124 Основного Закону України не передбачає положень, згідно з якими судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. Ці положення містяться у частині третій статті 124 Конституції України.

Конституційний Суд України вказує, що норми, які визначають засади діяльності судів системи судоустрою України та Конституційного Суду України, Законопроектом пропонується викласти у статтях, які містяться у різних розділах Конституції України — розділі VIII «Правосуддя» та розділі XII «Конституційний Суд України» відповідно.

Запропонована Законопроектом редакція статті 124 Основного Закону України також не передбачає положень, закріплених частиною п'ятою статті 124 Конституції України, згідно з якою судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України.

Конституційний Суд України констатує, що запропонована у Законопроекті редакція статті 124 Конституції України, яка не містить частини п'ятої, обумовлена пропонуванням у Законопроекті доповненням Основного Закону України статтею 129¹, в якій викладено аналогічні положення.

Враховуючи зазначене, Конституційний Суд України вважає, що пропонується у Законопроекті редакція статті 124 Основного Закону України не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.2. Законопроектом пропонується статтю 125 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 125. Судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації і визначається законом.

Суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя.

Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України. Відповідно до закону можуть діяти вищі спеціалізовані суди.

З метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди.

Створення надзвичайних та особливих судів не допускається».

3.2.1. У частині першій статті 125 Конституції України встановлено, що система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації. Конституційний Суд України вважає, що запропоноване у Законопроекті слово «судоустрій», застосоване замість словосполучення «система судів загальної юрисдикції», не впливає на зміст та обсяг прав і свобод людини і громадянина, а запропоноване Законопроектом уточнення, що судоустрій в Україні визначається законом, узгоджується з пунктом 14 частини першої статті 92 Конституції України.

3.2.2. Запропонована у Законопроекті редакція частини другої статті 125 Конституції України передбачає запровадження нової процедури утворення, реорганізації та ліквідації судів, за якою суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя.

Конституційний Суд України зазначає, що у запропонованій Законопроектом редакції вказаної частини роль Президента України в процесі утворення, реорганізації та ліквідації судів полягає у реалізації ним права законодавчої ініціативи шляхом внесення до Верховної Ради України відповідного законопроекту після консультацій з Вищою радою правосуддя.

3.2.3. Відповідно до частини другої статті 125 Конституції України найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України.

У Законопроекті передбачається, що найвищим судом у системі судоустрою України є Верховний Суд. Крім того, Законопроектом пропонується у статті 125 Конституції України замість слів «судовий орган» застосувати слово «суд», замість слів «система судів загальної юрисдикції» — слова «система судоустрою України», а назву «Верховний Суд України» — без слова «України».

3.2.4. Згідно з частиною третьою статті 125 Конституції України вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди.

Законопроектом пропонується передбачити, що відповідно до закону можуть діяти вищі спеціалізовані суди.

Пропонована Законопроектом редакція цього положення передбачає можливість утворення відповідно до закону вищих спеціалізованих судів, що надасть можливість законодавцю, встановлюючи систему судоустрою України, самостійно визначити необхідність або доціль-

ність утворення і діяльності вищих спеціалізованих судів як окремих судів у системі судоустрою України.

3.2.5. Пропонована у Законопроекті редакція статті 125 Конституції України передбачає норму, відповідно до якої з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди.

Конституційний Суд України вважає, що вказана норма передбачена як правова гарантія захисту прав, свобод та інтересів особи від порушень з боку органів публічної влади, їх посадових і службових осіб в суді адміністративної юрисдикції.

3.2.6. Згідно з частиною четвертою статті 125 Конституції України відповідно до закону діють апеляційні та місцеві суди.

Передбачена Законопроектом редакція цієї статті не містить зазначеного положення, що обумовлено викладенням у новій редакції інших конституційних норм, згідно з якими визначення того, які саме суди діють у системі судоустрою України, належить до повноважень Верховної Ради України (пункт 14 частини першої статті 92, частини перша, друга, четверта статті 125, пункт 8 частини другої статті 129 Конституції України у запропонованій у Законопроекті редакції).

З огляду на викладене Конституційний Суд України вважає, що у запропонованій Законопроектом редакції статті 125 Основного Закону України не передбачається скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.3. Законопроектом пропонується статтю 126 Конституції України викласти у такій редакції:

«Стаття 126. Незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України.

Вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється.

Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалені ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

Суддя обіймає посаду безстроково.

Підставами для звільнення судді є:

- 1) неспроможність виконувати повноваження за станом здоров'я;
- 2) порушення суддею вимог щодо несумісності;

3) вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді;

4) подання заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням;

5) незгода на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду;

б) порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна.

Повноваження судді припиняються у разі:

1) досягнення суддею шістдесяти п'яти років;

2) припинення громадянства України або набуття суддею громадянства іншої держави;

3) набрання законної сили рішенням суду про визнання судді безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним;

4) смерті судді;

5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо судді за вчинення ним злочину.

Держава забезпечує особисту безпеку судді та членів його сім'ї».

3.3.1. За правовою позицією Конституційного Суду України, висловленою ним у Висновку від 16 червня 2015 року № 1-в/2015, гарантії незалежності та недоторканності суддів обумовлюють встановлений Основним Законом України особливий порядок застосування до суддів запобіжних заходів, пов'язаних з обмеженням свободи та права вільного пересування, який полягає в тому, що уповноважений орган повинен надати згоду на застосування до судді відповідних запобіжних заходів (абзац перший підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини).

Згідно з частиною третьою статті 126 Конституції України суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом.

Пропонованою Законопроектом редакцією передбачено наділення Вищої ради правосуддя повноваженням надавати згоду на затримання судді або утримання його під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Зміни до частини третьої статті 126 Конституції України були предметом розгляду Конституційного Суду України. Аналізуючи питання щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції

України щодо недоторканності народних депутатів України та суддів (реєстр. № 1776) вимогам статей 157 і 158 Конституції України, Конституційний Суд України у своєму Висновку від 16 червня 2015 року № 1-в/2015 зазначив, що ці зміни, які передбачають перш за все зміну суб'єкта, повноважного надавати згоду на тимчасове обмеження свободи та права вільного пересування судді, не скасовують і не обмежують прав і свобод людини і громадянина (підпункт 4.2 пункту 4 мотивувальної частини).

3.3.2. Законопроектом в Основному Законі України пропонується закріпити положення, яке унеможливить притягнення судді до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

У Висновку від 16 червня 2015 року № 1-в/2015 Конституційний Суд України зазначив, що зміни до статті 129 Конституції України, які за певними винятками унеможливають притягнення судді до відповідальності за ухвалене ним рішення, узгоджуються з пунктами 66–71 додатку до Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року № (2010) 12 (далі — додаток до Рекомендації), в яких визначено, що тлумачення закону, оцінювання фактів або доказів, які здійснюють судді для вирішення справи, не повинні бути приводом для кримінальної, цивільної або дисциплінарної відповідальності, за винятком випадків злочинного наміру або грубої недбалості; дисциплінарне провадження може бути ініційоване, якщо суддя не виконав своїх обов'язків ефективно та належним чином; якщо суддя не виконує суддівських функцій, він може бути притягнутий до відповідальності згідно з цивільним, кримінальним або адміністративним правом, як і всі інші громадяни (абзац третій підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини).

Конституційний Суд України вважає, що це положення, яке містить пропонування Законопроектом редакція статті 126 Конституції України, закріплює неможливість притягнення судді до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, а отже, узгоджується із додатком до Рекомендації і не обмежує прав і свобод людини і громадянина.

3.3.3. У Законопроекті пропонується закріпити в Основному Законі України безстроковість перебування особи на посаді судді. Строк перебування на посаді судді Конституційного Суду України є предметом регулювання у пропонованій Законопроектом редакції частини шостої статті 148 Основного Закону України.

Розглядаючи аналогічні зміни до Конституції України, Конституційний Суд України в абзаці двадцять четвертому підпункту 3.7 пункту 3

мотивувальної частини Висновку від 19 вересня 2013 року № 2-в/2013 звернув увагу на те, що відповідно до міжнародних правових актів, зокрема Основних принципів незалежності судових органів, схвалених резолюціями Генеральної Асамблеї ООН 40/32 та 40/146 від 29 листопада та від 13 грудня 1985 року, судді, яких призначають чи обирають, мають гарантований термін повноважень до обов'язкового виходу на пенсію чи завершення строку повноважень там, де це встановлено.

Таку ж позицію висловлено у пункті 39 Спільного експертного висновку щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (82-е пленарне засідання, 12–13 березня 2010 року), а також у пункті 49 додатку до Рекомендації.

3.3.4. Законопроект пропонується закріпити в Конституції України вичерпні переліки підстав для звільнення судді з посади та для припинення його повноважень.

Конституційний Суд України вважає, що підстави для звільнення судді з посади, пропонувані Законопроект, узгоджуються з пунктами 50, 52 додатку до Рекомендації, відповідно до яких призначення на посаду на постійній основі має бути призупинене лише у випадках значного порушення дисциплінарних або кримінальних положень, визначених законом, або якщо суддя більше не може виконувати суддівські функції; достроковий вихід судді у відставку повинен бути можливим лише на прохання цього судді або у зв'язку зі станом здоров'я; суддя не може отримати нове призначення або бути переведеним на іншу судову посаду без його згоди на це, крім випадків, коли щодо нього вживаються дисциплінарні санкції або здійснюється реформування в організації судової системи.

З огляду на викладене Конституційний Суд України вважає, що пропонується Законопроект редакція статті 126 Конституції України не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.4. Законопроект пропонується статтю 127 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 127. Правосуддя здійснюють судді. У визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних.

Суддя не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої.

На посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має

вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою. Законом можуть бути передбачені додаткові вимоги для призначення на посаду судді.

Для суддів спеціалізованих судів відповідно до закону можуть бути встановлені інші вимоги щодо освіти та стажу професійної діяльності».

3.4.1. У частині першій статті 127 Конституції України встановлено, що правосуддя здійснюють професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні. У пропонуваній Законопроект редакції частини першої цієї статті передбачено, що у визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних.

Пропонується Законопроект редакція частини першої вказаної статті узгоджується із пропонуваною Законопроект редакцією частини п'ятої статті 124 Основного Закону України, якою передбачено, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних.

3.4.2. Зміни до частин другої — четвертої статті 127 Конституції України, пропонувані Законопроект, стосуються вимог до суддів.

Законопроект передбачено підвищення вікового цензу для кандидатів на посаду судді до 30 років та встановлення верхньої межі віку, коли особу може бути призначено на цю посаду, — 65 років.

Аналізуючи зміни до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів, Конституційний Суд України вказав, що встановлення віку 30 років, з якого громадянин України може претендувати на зайняття посади судді, спрямоване на забезпечення суддівського корпусу професійними кадрами високого рівня кваліфікації з урахуванням їхнього життєвого досвіду, соціальної зрілості, моральних якостей, необхідних для здійснення правосуддя (абзац п'ятий підпункту 3.8 пункту 3 мотивувальної частини Висновку від 19 вересня 2013 року № 2-в/2013).

Законопроект пропонується зміни стосовно вимог до стажу, необхідного для призначення особи на посаду судді, передбачається скасування вимоги щодо проживання в Україні протягом не менше десяти років, що унеможлилювала призначення на посаду судді громадянина України, який протягом тривалого часу працював за межами України, а також встановлення до судді таких вимог, як компетентність та добросовісність. В частинах третій, четвертій статті 127 Конституції України в редакції, пропонуваній Законопроект,

передбачено можливість встановлення законом додаткових/інших вимог для призначення на посаду судді.

Стаття 127 Конституції України у пропонованій Законопроектном редакції не містить частин п'ятої, шостої, якими у статті 127 Конституції України визначено, що додаткові вимоги до окремих категорій суддів щодо стажу, віку та їх професійного рівня встановлюються законом; захист професійних інтересів суддів здійснюється в порядку, встановленому законом. Відсутність цих положень обумовлена пропонованим Законопроектном внесенням змін до інших конституційних норм, що стосуються вимог до особи, яка може бути призначена на посаду судді (частини третя, четверта статті 127 Основного Закону України у пропонованій Законопроектном редакції), та доповненням Конституції України статтею 130¹, яка передбачає захист професійних інтересів суддів.

На думку Конституційного Суду України, пропонована Законопроектном редакція статті 127 Конституції України не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.5. Законопроектном пропонується статтю 128 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 128. Призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя в порядку, встановленому законом.

Призначення на посаду судді здійснюється за конкурсом, крім випадків, визначених законом.

Голову Верховного Суду обирає на посаду та звільняє з посади шляхом таємного голосування Пленум Верховного Суду в порядку, встановленому законом».

3.5.1. Відповідно до пункту 27 частини першої статті 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить обрання суддів безстроково.

Пропованою Законопроектном редакцією передбачається, що суб'єктом, повноважним призначати суддів на посади, є Президент України, який може реалізувати своє повноваження виключно за поданням Вищої ради правосуддя та в порядку, встановленому законом.

Про необхідність виключення Верховної Ради України з процесу обрання суддів та про прийнятність участі у цьому процесі глави держави зазначала і Венеційська комісія у пунктах 44, 45, 62, підпунктах 6, 9 пункту 123 Спільного експертного висновку щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (82-е пленарне засідання,

12–13 березня 2010 року), підпункті 2 пункту 130 Спільного висновку щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (84-е пленарне засідання, 15–16 жовтня 2010 року).

3.5.2. Пропонована Законопроектном редакція статті 128 Основного Закону України містить положення, за яким запроваджується конкурсний відбір, який передує призначенню судді на посаду.

Конституційний Суд України розглядав аналогічні зміни і дійшов висновку, що вони спрямовані, зокрема, на надання рівних можливостей для зайняття посади судді на конкурсній основі (абзац п'ятий підпункту 3.8 пункту 3 мотивувальної частини Висновку від 19 вересня 2013 року № 2-в/2013).

Конституційний Суд України вважає, що пропонована Законопроектном редакція статті 128 Конституції України не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.6. Законопроектном пропонується статтю 129 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 129. Суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права.

Основними засадами судочинства є:

- 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 2) забезпечення доведеності вини;
- 3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- 4) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором;
- 5) забезпечення обвинуваченому права на захист;
- 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 7) розумні строки розгляду справи судом;
- 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках — на касаційне оскарження судового рішення;
- 9) обов'язковість судового рішення.

Законом можуть бути визначені також інші засади судочинства.

Судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних.

За неповагу до суду чи судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності».

3.6.1. Відповідно до частини першої статті 129 Конституції України судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону. Пропоновані Законопроектном зміни закріплюють принцип, за

яким суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права.

Конституційний Суд України вважає, що ці зміни кореспондуються із частиною першою статті 8 Основного Закону України, згідно з якою в Україні визнається і діє принцип верховенства права, та сприяють утвердженню України як правової держави, судова влада в якій має реалізовуватися на засадах справедливості та реального захисту прав і свобод людини.

3.6.2. Пропоновані Законом проектом зміни до статті 129 Конституції України не передбачають законності у переліку основних засад судочинства, визначених у частині третій статті 129 Конституції України, що узгоджується зі змінами до частини першої вказаної статті. Доповнення цього переліку засадою «розумні строки розгляду справи судом» спрямоване на забезпечення гарантування захисту судом порушених прав особи в оптимальні строки та відповідає вимогам статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, за якою кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

3.6.3. Пропонована Законом проектом редакція пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України закріплює гарантії права на апеляційний перегляд справи, а також передбачає, що випадки касаційного оскарження судових рішень визначаються в законі.

Конституційний Суд України виходить із того, що особі має бути гарантовано право на перегляд її справи судом апеляційної інстанції. Після апеляційного розгляду справи сторони судового процесу можуть бути наділені правом оскаржити судові рішення першої та апеляційної інстанцій до суду касаційної інстанції у випадках, визначених законом, що сприятиме забезпеченню реалізації принципу верховенства права.

Законом проектом також передбачено внесення інших, переважно редакційних, змін до статті 129 Конституції України, які не впливають на зміст та обсяг прав і свобод людини і громадянина.

Таким чином, Конституційний Суд України вважає, що пропонована Законом проектом редакція статті 129 Конституції України не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.7. Законом проектом пропонується статтю 130 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 130. Держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів з урахуванням пропозицій Вищої ради правосуддя.

Розмір винагороди судді встановлюється законом про судоустрій».

Зміни, які пропонуються Законом проектом до частини першої статті 130 Конституції України, передбачають, що при визначенні у Державному бюджеті України видатків на утримання судів мають бути враховані пропозиції Вищої ради правосуддя. Це узгоджується з позицією Венеційської комісії, яка зазначила, що у представленні й відстоюванні бюджету судової системи в парламенті значну роль має відігравати незалежний орган зі значним представництвом суддів (можливо, реформована Вища рада юстиції, у складі якої значну частину або більшість становитимуть судді, обрані судьями) (підпункт 11 пункту 123 Спільного експертного висновку щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (82-е пленарне засідання, 12–13 березня 2010 року).

Пропонована Законом проектом редакція статті 130 Основного Закону України також містить положення, за яким розмір винагороди судді встановлюється законом про судоустрій.

Крім того, пропоновані Законом проектом зміни до статті 130 Конституції України не передбачають частини другої статті 130 Конституції України, згідно з якою для вирішення питань внутрішньої діяльності судів діє суддівське самоврядування, що обумовлено доповненням Конституції України статтею 130¹, яка за змістом охоплює частину другу вказаної норми.

З огляду на викладене пропонована Законом проектом редакція статті 130 Основного Закону України не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.8. Законом проектом пропонується статтю 131 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 131. В Україні діє Вища рада правосуддя, яка:

- 1) вносить подання про призначення судді на посаду;
- 2) ухвалює рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності;
- 3) розглядає скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора;
- 4) ухвалює рішення про звільнення судді з посади;
- 5) надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою;

6) ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;

7) вживає заходів щодо забезпечення незалежності суддів;

8) ухвалює рішення про переведення судді з одного суду до іншого;

9) здійснює інші повноваження, визначені цією Конституцією та законами України.

Вища рада правосуддя складається з двадцяти одного члена, з яких десятьох — обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох — призначає Президент України, двох — обирає Верховна Рада України, двох — обирає з'їзд адвокатів України, двох — обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох — обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ.

Порядок обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя визначається законом.

Голова Верховного Суду входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою.

Строк повноважень обраних (призначених) членів Вищої ради правосуддя становить чотири роки. Одна й та ж особа не може обіймати посаду члена Вищої ради правосуддя два строки поспіль.

Член Вищої ради правосуддя не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади (крім посади Голови Верховного Суду), виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої.

Член Вищої ради правосуддя має належати до правничої професії та відповідати критерію політичної нейтральності.

Законом можуть бути передбачені додаткові вимоги до члена Вищої ради правосуддя.

Вища рада правосуддя набуває повноважень за умови обрання (призначення) щонайменше п'ятнадцяти її членів, серед яких більшість становлять судді.

Відповідно до закону в системі правосуддя утворюються органи та установи для забезпечення добору суддів, прокурорів, їх професійної підготовки, оцінювання, розгляду справ щодо їх дисциплінарної відповідальності, фінансового та організаційного забезпечення судів».

У наведеній редакції статті 131 Конституції України пропонується запровадження функціонування в Україні Вищої ради правосуддя, визначаються її повноваження, склад, суб'єкти, повноважні обирати (призначати) членів Вищої ради правосуддя, строк повноважень обраних (призначених) членів Вищої ради правосуддя, умови повноваж-

ності цього органу та основні вимоги до членів Вищої ради правосуддя, а також передбачається утворення в системі правосуддя органів та установ, діяльність яких має бути спрямована на реалізацію Вищою радою правосуддя своїх конституційних повноважень та забезпечення належного функціонування судів.

Конституційний Суд України вважає, що пропонується Законом редакція статті 131 Конституції України не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.9. Законом пропонується статтю 147 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 147. Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених цією Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до цієї Конституції.

Діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків».

Стаття 147 Основного Закону України у редакції, запропонованій Законом, визначає основні повноваження Конституційного Суду України та принципи, на яких ґрунтується його діяльність.

Конституційний Суд України вважає, що пропонується Законом редакція статті 147 Конституції України не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.10. Законом пропонується статтю 148 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 148. До складу Конституційного Суду України входять вісімнадцять суддів Конституційного Суду України.

Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України.

Відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України здійснюється на конкурсних засадах у визначеному законом порядку.

Суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який володіє державною мовою, на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років, високі моральні якості та є правником із визнаним рівнем компетентності.

Суддя Конституційного Суду України не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої.

Суддя Конституційного Суду України призначається на дев'ять років без права бути призначеним повторно.

Суддя Конституційного Суду України набуває повноважень з дня складення ним присяги на спеціальному пленарному засіданні Суду.

Конституційний Суд України на спеціальному пленарному засіданні Суду обирає зі свого складу Голову шляхом таємного голосування лише на один трирічний строк».

У пропонуваній Законопроектном редакції статті 148 Конституції України передбачено запровадження відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах у визначеному законом порядку, зміну кваліфікаційних вимог щодо стажу та доповнено перелік вимог до кандидата на посаду судді Конституційного Суду України вимогою щодо наявності високих моральних якостей та статусу правника із визнаним рівнем компетентності.

У запропонованій Законопроектном редакції статті 148 Конституції України визначено момент набуття повноважень суддею Конституційного Суду України — з дня складення ним присяги на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України.

Конституційний Суд України вважає, що пропонувана Законопроектном редакція статті 148 Конституції України не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.11. Законопроектном пропонується статтю 149 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 149. Незалежність і недоторканність судді Конституційного Суду України гарантуються Конституцією і законами України.

Вплив на суддю Конституційного Суду України у будь-який спосіб забороняється.

Без згоди Конституційного Суду України суддю Конституційного Суду України не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Суддю Конституційного Суду України не може бути притягнуто до відповідальності за голосування у зв'язку з ухваленням Судом рішень

та надання ним висновків, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

Держава забезпечує особисту безпеку судді Конституційного Суду України та членів його сім'ї».

У пропонуваній Законопроектном редакції статті 149 Конституції України конкретизовано гарантії недоторканності та незалежності суддів Конституційного Суду України. Положення, які стосуються звільнення з посади/припинення повноважень суддів Конституційного Суду України та вимог щодо несумісності, викладено в частині п'ятій статті 148 Основного Закону України у пропонуваній Законопроектном редакції, а також у статті 149¹, якою у Законопроекті пропонується доповнити Конституцію України.

Крім того, Законопроектном пропонується закріпити в Конституції України норму, згідно з якою суддю Конституційного Суду України не може бути притягнуто до відповідальності за голосування у зв'язку з ухваленням Конституційним Судом України рішень та дачу висновків, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

Отже, немає підстав стверджувати, що пропонувана Законопроектном редакція статті 149 Конституції України передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.12. У Законопроекті пропонується статтю 151 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 151. Конституційний Суд України за зверненням Президента України, або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України надає висновки про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.

Конституційний Суд України за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України надає висновки про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою.

За зверненням Верховної Ради України Конституційний Суд України надає висновок щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту».

Змінами до частини першої статті 151 Основного Закону України, пропонуваними Законопроектном, передбачається надання права звер-

татися до Конституційного Суду України з клопотанням про надання висновку щодо відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість, не тільки Президенту України або Кабінету Міністрів України, а й не менш як сорока п'яти народним депутатам України.

Крім того, стаття 151 Конституції України в пропонованій Законопроектом редакції містить нове положення, за яким Конституційний Суд України повноважний давати за зверненням Президента України або не менш як сорока п'яти народних депутатів України висновки щодо відповідності Конституції України (конституційності) питань, які виносяться на всеукраїнський референдум за народною ініціативою.

Конституційний Суд України вважає, що пропонована Законопроектом редакція статті 151 Основного Закону України не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.13. Законопроектом пропонується статтю 153 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 153. Порядок організації та діяльності Конституційного Суду України, статус суддів Суду, підстави і порядок звернення до Суду, процедура розгляду ним справ і виконання рішень Суду визначаються Конституцією України та законом».

На відміну від статті 153 Конституції України, пропонованою Законопроектом редакцією цієї статті передбачається, що порядок організації та діяльності Конституційного Суду України, процедура розгляду ним справ, статус суддів Конституційного Суду України, підстави і порядок звернення до Конституційного Суду України та процедура виконання рішень Конституційного Суду України визначаються Конституцією України, а також законом.

Конституційний Суд України вважає, що пропонована Законопроектом редакція статті 153 Конституції України не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.14. У Законопроекті пропонується доповнити Конституцію України статтею 129¹ такого змісту:

«Стаття 129¹. Суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання.

Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку.

Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд».

Пропонована норма передбачає встановлення загальних засад ухвалення, виконання та контролю за виконанням судового рішення. Конституційний Суд України зауважує, що частина перша статті 129¹ відтворює зміст частини п'ятої статті 124 Конституції України, згідно з якою судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України.

Конституційний Суд України вважає, що зазначені зміни до Конституції України спрямовані на досягнення юридичної визначеності у питаннях виконання судового рішення, що є невід'ємним елементом принципу верховенства права, та не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.15. Законопроектом пропонується доповнити Конституцію України статтею 130¹ такого змісту:

«Стаття 130¹. Для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів відповідно до закону діє суддівське самоврядування».

Пропонована Законопроектом для доповнення Конституції України стаття 130¹ поєднує дві норми, за якими завданнями суддівського самоврядування є захист професійних інтересів суддів (частина шоста статті 127 Конституції України) та вирішення питань внутрішньої діяльності судів (частина друга статті 130 Конституції України), що не містяться у редакціях статей 127, 130 Конституції України, запропонованих Законопроектом.

Отже, стаття 130¹, якою у Законопроекті пропонується доповнити Конституцію України, не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.16. Законопроектом пропонується доповнити Конституцію України статтею 131¹ такого змісту:

«Стаття 131¹. В Україні діє прокуратура, яка здійснює:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Організація та порядок діяльності прокуратури визначаються законом.

Прокуратуру в Україні очолює Генеральний прокурор, якого призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Президент України.

Строк повноважень Генерального прокурора становить шість років. Одна й та ж особа не може обіймати посаду Генерального прокурора два строки поспіль.

Дострокове звільнення з посади Генерального прокурора здійснюється виключно у випадках і з підстав, визначених законом».

Законопроектом пропонується встановити вичерпний перелік повноважень прокуратури, порядок призначення Генерального прокурора, строк його повноважень та порядок його дострокового звільнення з посади.

Згідно зі статтею 123 Конституції України організація і порядок діяльності органів прокуратури України визначаються законом. Аналогічне за змістом положення містить стаття 131¹, якою у Законі проєкті пропонується доповнити Основний Закон України.

Конституційний Суд України вважає, що пропонується Законопроектом для доповнення Конституції України стаття 131¹ не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.17. У Законопроєкті пропонується доповнити Конституцію України статтею 131² такого змісту:

«Стаття 131². Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура.

Незалежність адвокатури гарантується.

Засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом.

Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення.

Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена».

Частина перша статті 131², якою у Законопроєкті пропонується доповнити Конституцію України, визначає метою діяльності адвокатури надання професійної правничої допомоги, а її частина друга передбачає, що незалежність адвокатури гарантується. У частині четвертій цієї статті вказано, що виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення, що узгоджується із пропонуваною Законопроєктом зміною до

частини першої статті 59 Основного Закону України стосовно права кожного на професійну правничу допомогу.

Конституційний Суд України виходить з того, що адвокат має необхідний професійний рівень та можливість забезпечити реалізацію права особи на захист від кримінального обвинувачення та представництво її інтересів у суді. У той же час кожна особа є вільною у виборі захисника своїх прав серед адвокатів.

За частиною п'ятою статті 131², якою у Законопроєкті пропонується доповнити Конституцію України, законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена.

Конституційний Суд України вважає, що встановлення на законодавчому рівні винятків щодо представництва в суді іншими, ніж адвокат, особами може бути обумовлене особливостями певної категорії справ, правовідносин чи статусу особи, права, свободи чи інтереси якої підлягають захисту. Відповідне правове регулювання щодо представництва такої особи в суді має сприяти ефективному захисту прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб.

З огляду на це Конституційний Суд України вважає, що пропонується Законопроєктом для доповнення Конституції України стаття 131² не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.18. У Законопроєкті пропонується доповнити Конституцію України статтею 148¹ такого змісту:

«Стаття 148¹. Держава забезпечує фінансування та належні умови для діяльності Конституційного Суду України. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на діяльність Суду з урахуванням пропозицій його Голови.

Розмір винагороди судді Конституційного Суду України встановлюється законом про Конституційний Суд України».

Пропонується норма за змістом є аналогічною частині першій статті 130 Конституції України в редакції, пропонується Законопроєктом, якою регулюються питання фінансового забезпечення судів, що належать до системи судоустрою України, та встановлення розміру винагороди судді, і не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.19. У Законопроекті пропонується доповнити Конституцію України статтею 149¹ такого змісту:

«Стаття 149¹. Повноваження судді Конституційного Суду України припиняються у разі:

- 1) закінчення строку його повноважень;
- 2) досягнення ним сімдесяти років;
- 3) припинення громадянства України або набуття ним громадянства іншої держави;
- 4) набрання законної сили рішенням суду про визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним;
- 5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього за вчинення ним злочину;
- 6) смерті судді Конституційного Суду України.

Підставами для звільнення судді Конституційного Суду України з посади є:

- 1) неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 2) порушення ним вимог щодо несумісності;
- 3) вчинення ним істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування своїми обов'язками, що є несумісним зі статусом судді Суду або виявило його невідповідність займаній посаді;
- 4) подання ним заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.

Рішення про звільнення з посади судді Конституційного Суду України Суд ухвалює щонайменше двома третинами від його конституційного складу».

Запропоновані Законопроектом підстави для звільнення судді Конституційного Суду України з посади та підстави для припинення його повноважень збігаються з підставами для звільнення з посад та підставами для припинення повноважень суддів судів, які належать до системи судоустрою України (стаття 126 Основного Закону України у запропонованій Законопроектом редакції).

Особливості конституційного регулювання в частині припинення повноважень судді Конституційного Суду України полягають у збереженні такої підстави для припинення його повноважень, як закінчення строку повноважень судді Конституційного Суду України (оскільки цей строк обмежений дев'ятьма роками), та у збільшенні граничного віку перебування на посаді судді Конституційного Суду України до 70 років.

У Законопроекті також передбачено надання Конституційному Суду України права самостійно приймати рішення про звільнення судді Конституційного Суду України з посади в порядку, визначеному законом. Пропонована норма спрямована на посилення гарантій незалежності суддів Конституційного Суду України від суб'єктів, повноважних призначати їх на посади.

Конституційний Суд України вважає, що вказані зміни не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.20. У Законопроекті пропонується доповнити Конституцію України статтею 151¹ такого змісту:

«Стаття 151¹. Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано».

Стаття 151¹, якою Законопроектом пропонується доповнити Конституцію України, передбачає можливість звернення особи до Конституційного Суду України з конституційною скаргою у разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано. Запровадження інституту конституційної скарги є удосконаленням механізму індивідуального доступу особи до конституційного судочинства.

Враховуючи викладене, Конституційний Суд України вважає, що пропонована Законопроектом для доповнення Конституції України стаття 151¹ не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.21. У Законопроекті пропонується доповнити Конституцію України статтею 151² такого змісту:

«Стаття 151². Рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені».

Пропонована Законопроектом норма рівною мірою поширює характеристики обов'язковості, остаточності та неоскаржуваності на рішення та висновки Конституційного Суду України, що узгоджується із принципом обов'язковості ухвалених Конституційним Судом України рішень і висновків, який визначається у статті 147 Основного Закону України у запропонованій Законопроектом редакції.

З огляду на вказане Конституційний Суд України вважає, що пропонована Законопроектом для доповнення Конституції України стат-

тя 151² не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.22. Відповідно до частини четвертої статті 29 Конституції України кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника.

У Законопроекті пропонується в частині четвертій статті 29 Конституції України слово «правовою» замінити словом «правничою».

На думку Конституційного Суду України, така зміна не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.23. У Законопроекті пропонуються такі зміни до статті 55 Конституції України:

«а) після частини третьої доповнити новою частиною такого змісту:

«Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом».

У зв'язку з цим частини четверту, п'яту вважати відповідно частинами п'ятою, шостою;

б) у частині п'ятій слово «правового» замінити словом «юридичного».

Наведені зміни узгоджуються із пропонованими Законопроектом доповненням статтею 151¹ Конституції України, якою передбачається наділення Конституційного Суду України повноваженням вирішувати питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України, та викладенням статті 153 Основного Закону України у редакції, згідно з якою підстави та порядок звернення до Конституційного Суду України визначаються Конституцією України та законом.

Таким чином, пропоновані Законопроектом зміни до статті 55 Конституції України не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.24. Згідно з частиною першою статті 59 Конституції України кожен має право на правову допомогу; у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно; кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

У Законопроекті пропонуються такі зміни до статті 59 Конституції України:

«а) у частині першій слово «правову» замінити словами «професійну правничу»;

б) частину другу виключити».

У частині другій статті 59 Конституції України визначено, що для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура. Конституційний Суд України бере до уваги, що Законопроектом передбачається доповнити Основний Закон України статтею 131², яка регулює питання представництва адвокатом особи в суді.

Таким чином, пропоновані Законопроектом зміни до статті 59 Конституції України не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.25. У Законопроекті пропонуються такі зміни до частини першої статті 85 Конституції України:

«а) пункти 25 і 26 викласти в такій редакції:

«25) надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора;

26) призначення на посади третини складу Конституційного Суду України»;

б) пункт 27 виключити».

Відповідно до пункту 25 частини першої статті 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора України; висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади.

Законопроектом пропонується виключити із переліку повноважень Верховної Ради України повноваження висловлювати недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади. Це узгоджується зі змістом частини п'ятої статті 131¹, якою Законопроектом пропонується доповнити Конституцію України і за якою дострокове звільнення з посади Генерального прокурора здійснюється виключно у випадках і з підстав, визначених законом.

Згідно з пунктом 26 частини першої статті 85 Основного Закону України до повноважень Верховної Ради України належить призначення на посади та звільнення з посад третини складу Конституційного Суду України. У Законопроекті пропонується виключити з переліку

повноважень Верховної Ради України повноваження звільняти з посад третину складу Конституційного Суду України, що узгоджується із пропонованою Законопроектом статтею 149¹, яка наділяє Конституційний Суд України повноваженням звільняти з посад суддів Конституційного Суду України.

Відповідно до пункту 27 частини першої статті 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить обрання суддів безстроково. Пропонована Законопроектом редакція частини першої статті 85 Конституції України не передбачає участі парламенту в процедурі призначення суддів судів, що входять до системи судоустрою України.

Конституційний Суд України вважає, що названі зміни не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.26. Згідно з пунктом 14 частини першої статті 92 Основного Закону України виключно законами України визначаються судоустрій, судочинство, статус суддів, засади судової експертизи, організація і діяльність прокуратури, органів дізнання і слідства, нотаріату, органів і установ виконання покарань; основи організації та діяльності адвокатури.

У Законопроекті пропонується пункт 14 частини першої статті 92 Конституції України викласти в такій редакції:

«14) судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організація і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; порядок виконання судових рішень; засади організації та діяльності адвокатури».

Законопроектом пропонується передбачити, зокрема, що виключно законами України визначається порядок виконання судових рішень. Це обумовлено іншими конституційними змінами, а саме доповненням Основного Закону України статтею 129¹, у частині другій якої вказано, що держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку.

Пропонована Законопроектом редакція пункту 14 частини першої статті 92 Конституції України передбачає заміну словосполучення «органів дізнання і слідства» словосполученням «органів досудового розслідування», а також заміну слова «основи» словом «засади» стосовно організації та діяльності адвокатури, що узгоджується з частиною третьою статті 131², якою Законопроектом пропонується доповнити Конституцію України.

Конституційний Суд України вважає, що пропонована Законопроектом редакція пункту 14 частини першої статті 92 Конституції

України не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.27. Законопроектом пропонуються такі зміни до статті 106 Конституції України:

«а) у частині першій:

пункти 11 і 22 викласти в такій редакції:

«11) призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора»;

«22) призначає на посади третину складу Конституційного Суду України»;

пункт 23 виключити;

б) частину четверту викласти в такій редакції:

«Акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 5, 18, 21 цієї статті, скріплюють підписами Прем'єр-міністр України і міністр, відповідальний за акт та його виконання».

Відповідно до частини першої статті 106 Основного Закону України Президент України призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора України (пункт 11), призначає на посади та звільняє з посад третину складу Конституційного Суду України (пункт 22).

Порівняльний аналіз пункту 11 частини першої статті 106 Конституції України та пропонованої Законопроектом його редакції щодо призначення на посаду та звільнення з посади Генерального прокурора свідчить про те, що зміни до цього пункту кореспондуються зі змінами, які Законопроектом пропонується внести до пункту 25 частини першої статті 85 Конституції України.

Пропоновані Законопроектом зміни до пункту 22 частини першої статті 106 Основного Закону України стосовно виключення повноваження Президента України звільняти з посад третину складу Конституційного Суду України узгоджуються з пропонованою Законопроектом статтею 149¹, яка наділяє Конституційний Суд України повноваженням звільняти з посад суддів Конституційного Суду України.

Відповідно до пункту 23 частини першої статті 106 Конституції України Президент України утворює суди у визначеному законом порядку.

Пропоноване Законопроектом виключення цієї норми обумовлене викладенням статті 125 Конституції України у новій редакції, за якою суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя.

Згідно з частиною четвертою статті 106 Конституції України акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 5, 18, 21, 23 цієї статті, скріплюються підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання.

Відповідно до пункту 23 частини першої статті 106 Конституції України Президент України утворює суди у визначеному законом порядку. Законопроектом не передбачено такого повноваження Президента України, внаслідок чого відпадає необхідність у скріпленні відповідних актів глави держави підписами Прем'єр-міністра України та міністра, відповідального за акт та його виконання.

Пропоновані Законопроектом зміни до статті 106 Конституції України не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.28. Згідно з пунктом 2 частини другої статті 108 Конституції України повноваження Президента України припиняються достроково у разі неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я.

У Законопроекті пропонується у пункті 2 частини другої статті 108 Конституції України слово «неможливості» замінити словом «неспроможності».

Конституційний Суд України вважає, що пропонована Законопроектом зміна до пункту 2 частини другої статті 108 Конституції України не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.29. У статті 110 Конституції України закріплено, що неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я має бути встановлена на засіданні Верховної Ради України і підтверджена рішенням, прийнятим більшістю від її конституційного складу на підставі письмового подання Верховного Суду України — за зверненням Верховної Ради України, і медичного висновку.

У Законопроекті пропонується у статті 110 Конституції України слово «неможливість» замінити словом «неспроможність», а слова «Верховного Суду України» — словами «Верховного Суду».

Пропоновані Законопроектом зміни до статті 110 Конституції України є аналогічними тим, що вносяться до її пункту 2 частини другої статті 108 (щодо слова «неспроможність»), та тим, які стосуються зміни назви Верховного Суду України (зокрема, у новій редакції статті 125 Конституції України щодо виключення із назви слова «України»).

Пропоновані Законопроектом зміни до статті 110 Основного Закону України не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.30. Відповідно до частини шостої статті 111 Конституції України рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту приймається Верховною Радою України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпичмент та отримання висновку Верховного Суду України про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину.

У Законопроекті пропонується у частині шостій статті 111 Конституції України слова «Верховного Суду України» замінити словами «Верховного Суду».

Пропонована Законопроектом зміна передбачає виключення слова «України» з назви найвищого суду в системі судоустрою України — Верховного Суду України, що узгоджується з частиною третьою статті 125 Конституції України у редакції, пропонованій Законопроектом.

Така зміна не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.31. Законопроектом пропонується розділ VII «Прокуратура» Конституції України виключити.

Конституційний Суд України виходить із того, що положення розділу VII «Прокуратура» Конституції України охоплюються змістом статті 131¹, якою Законопроектом запропоновано доповнити розділ VIII «Правосуддя» Основного Закону України.

3.32. У Законопроекті пропонується частину шосту статті 136 Конституції України викласти в такій редакції:

«Правосуддя в Автономній Республіці Крим здійснюється судами України».

За частиною шостою статті 136 Основного Закону України правосуддя в Автономній Республіці Крим здійснюється судами, що належать до єдиної системи судів України.

Пропонована Законопроектом редакція частини шостої статті 136 Конституції України узгоджується зі статтями 124, 125 Основного Закону України у редакції, запропонованій Законопроектом.

З огляду на викладене запропоновані Законопроектом зміни до статті 136 Конституції України не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.33. У Законопроекті пропонуються такі зміни до статті 150 Конституції України:

«а) у частині першій:

абзац шостий пункту 1 виключити;

у пункті 2 слова «та законів України» виключити;

доповнити пунктом 3 такого змісту:

«3) здійснення інших повноважень, передбачених Конституцією України»;

б) частину другу викласти в такій редакції:

«Питання, передбачені пунктами 1, 2 частини першої цієї статті, розглядаються за конституційними поданнями: Президента України; щонайменше сорока п'яти народних депутатів України; Верховного Суду; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Верховної Ради Автономної Республіки Крим».

Запропоновані Законопроектом зміни до статті 150 Конституції України, яка визначає повноваження Конституційного Суду України, передбачають виключення офіційного тлумачення законів України з повноважень Конституційного Суду України, що узгоджується зі змінами, які Законопроектом пропонується внести до частини першої статті 147 Конституції України.

Законопроектом пропонується також доповнити частину першу статті 150 Основного Закону України пунктом 3 щодо здійснення Конституційним Судом України інших повноважень, передбачених Конституцією України. Такі повноваження Конституційного Суду України закріплено в статтях 151, 159 Конституції України.

Положення частини другої статті 150 Конституції України у запропонованій Законопроектом редакції відтворюють наведений в абзаці шостому пункту 1 частини першої статті 150 Конституції України перелік суб'єктів права на конституційне подання з питань конституційності актів, визначених у пункті 1 частини першої цієї статті, та офіційного тлумачення Конституції України.

Запропоновані Законопроектом зміни до статті 150 Основного Закону України не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.34. У Законопроекті пропонуються такі зміни до статті 152 Конституції України:

«а) у частині першій слово «правові» виключити;

б) частину другу викласти в такій редакції:

«Закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення».

Відповідно до статті 152 Конституції України закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності (частина перша); закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність (частина друга).

Законопроектом пропонується надати Конституційному Суду України право у своєму рішенні встановлювати особливості втрати чинності законами, іншими актами або їх окремими положеннями.

Крім того, у запропонованій Законопроектом редакції положень частин першої, другої статті 152 Конституції України замість поняття «правові акти», що міститься у частинах першій, другій цієї статті, передбачається застосувати поняття «акти».

Таким чином, запропоновані Законопроектом зміни до статті 152 Конституції України не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.35. Законопроектом пропонується у розділі XV «Перехідні положення» Конституції України:

«а) пункт 9 викласти в такій редакції:

«9. Прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію досудового розслідування до початку функціонування органів, яким законом будуть передані відповідні функції, а також функцію нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, — до набрання чинності законом про створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій»;

б) доповнити пунктом 16¹ такого змісту:

«16¹. З дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)»:

1) до утворення Вищої ради правосуддя її повноваження здійснює Вища рада юстиції. Вища рада правосуддя утворюється шляхом реорганізації Вищої ради юстиції. До обрання (призначення) членів Вищої ради правосуддя цей орган діє у складі членів Вищої ради юстиції протягом строку їх повноважень, але які не можуть тривати довше, ніж до 30 квітня 2019 року. Обрання (призначення) членів Вищої ради правосуддя здійснюється не пізніше 30 квітня 2019 року;

2) повноваження суддів, призначених на посаду строком на п'ять років, припиняються із закінченням строку, на який їх було призначено. Такі судді можуть бути призначені на посаду судді в порядку, визначеному законом;

3) судді, які обрані судьями безстроково, продовжують здійснювати свої повноваження до звільнення або до припинення їх повноважень з підстав, визначених Конституцією України;

4) відповідність займаній посаді судді, якого призначено на посаду строком на п'ять років або обрано суддею безстроково до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», має бути оцінена в порядку, визначеному законом. Виявлення за результатами такого оцінювання невідповідності судді займаній посаді за критеріями компетентності, професійної етики або доброчесності чи відмова судді від такого оцінювання є підставою для звільнення судді з посади. Порядок та вичерпні підстави оскарження рішення про звільнення судді за результатами оцінювання встановлюються законом;

5) у випадках реорганізації чи ліквідації окремих судів, утворених до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», судді таких судів мають право подати заяву про відставку або заяву про участь у конкурсі на іншу посаду судді в порядку, визначеному законом. Особливості переведення судді на посаду в іншому суді можуть бути визначені законом;

6) до впровадження нового адміністративно-територіального устрою України відповідно до змін до Конституції України щодо децентралізації влади, але не довше ніж до 31 грудня 2017 року, утворення, реорганізацію та ліквідацію судів здійснює Президент України на підставі та у порядку, що визначені законом;

7) упродовж двох років переведення судді з одного суду до іншого здійснює Президент України на підставі відповідного подання Вищої ради правосуддя;

8) судді Конституційного Суду України, призначені до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», продовжують здійснювати свої повноваження до

припинення повноважень або звільнення в порядку, передбаченому статтею 149¹ Конституції України, без права призначення повторно. Повноваження судді Конституційного Суду України, який на день набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» досяг шістдесяти п'яти років, але рішення щодо звільнення такого судді з посади не ухвалено, припиняються;

9) представництво відповідно до закону прокуратурою громадян в судах у справах, провадження в яких було розпочато до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснюється за правилами, які діяли до набрання ним чинності, — до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню;

10) Генеральний прокурор України, призначений на посаду до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснює повноваження Генерального прокурора до звільнення в установленому порядку, але не довше строку, на який його було призначено, та не може обіймати посаду два строки поспіль;

11) представництво відповідно до пункту 3 частини першої статті 131¹ та статті 131² цієї Конституції виключно прокурорами або адвокатами у Верховному Суді та судах касаційної інстанції здійснюється з 1 січня 2017 року; у судах апеляційної інстанції — з 1 січня 2018 року; у судах першої інстанції — з 1 січня 2019 року.

Представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах виключно прокурорами або адвокатами здійснюється з 1 січня 2020 року.

Представництво в суді у провадженнях, розпочатих до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснюється за правилами, які діяли до набрання ним чинності, — до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню.

У Законопроекті пропонуються зміни до розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, який є її невід'ємною складовою та призначений насамперед забезпечити правонаступництво в організації та діяльності державних інститутів. Нормами цього розділу пропонується визначити, зокрема, строки здійснення повноважень посадовими особами, обраними чи призначеними до набуття чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», строки формування державних органів та особливості обрання чи призначення посадових осіб, а також передбачити здійс-

нення відповідними посадовими особами або державними органами тих чи інших дій, необхідних для переходу держави до нового конституційного регулювання.

Конституційний Суд України вважає, що зміни, пропонувані Законом проєктом до розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.36. Закон проєкт містить розділ II «Прикінцеві та перехідні положення», згідно з яким:

«1. Цей Закон набирає чинності через три місяці з дня, наступного за днем його опублікування, крім частини шостої статті 124 Конституції України в редакції цього Закону, яка набирає чинності через три роки з дня, наступного за днем опублікування цього Закону.

2. З дня набрання чинності цим Законом:

призначення, припинення повноважень та звільнення суддів здійснюється відповідно до Конституції України з урахуванням внесених цим Законом змін;

члени Вищої ради юстиції, призначені до набрання чинності цим Законом, здійснюють повноваження членів Вищої ради правосуддя протягом строку їх повноважень, але які не можуть тривати довше, ніж до 30 квітня 2019 року;

Міністр юстиції України та Генеральний прокурор України припиняють свої повноваження як члени Вищої ради юстиції.

3. З'їзд суддів України обирає трьох членів Вищої ради правосуддя не пізніше трьох місяців після набрання чинності відповідним законом, що регулює діяльність Вищої ради правосуддя.

4. Верховна Рада України протягом 30 днів з дня набрання чинності цим Законом передає подання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та відповідні документи про обрання суддів безстроково, які не були розглянуті Верховною Радою України, до Вищої ради правосуддя для розгляду питання про призначення судді на посаду.

Матеріали та подання Вищої ради юстиції про призначення суддів строком на п'ять років, не розглянуті до дня набрання чинності цим Законом, повертаються до Вищої ради правосуддя для вирішення питання про призначення суддів на посади відповідно до Конституції України з урахуванням внесених цим Законом змін».

Положення пунктів 1–4 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закон проєкту є невід'ємною частиною Закон проєкту, оскільки передбачають встановлення порядку набрання чинності

Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» і визначення заходів, спрямованих на реалізацію змін до Конституції України.

Конституційний Суд України вважає, що положення розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закон проєкту не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, отже, не суперечать вимогам частини першої статті 157 Конституції України.

3.37. Відповідно до частини першої статті 157 Основного Закону України Конституція України не може бути змінена, якщо зміни спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Конституційний Суд України вважає, що зміни, запропоновані у Закон проєкті, не спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 153, 157, 158, 159 Конституції України, статтями 51, 57, 63, 66, 67, 69 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

дійшов висновку:

1. Визнати таким, що відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України, закон проєкт про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) (реєстр. № 3524), яким пропонується:

«I. Внести до Конституції України (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 30, ст. 141) такі зміни:

1) статті 124–129, 130, 131, 147–148, 149, 151, 153 викласти в такій редакції:

«Стаття 124. Правосуддя в Україні здійснюють виключно суди.

Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи.

Законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору.

Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних.

Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду.

Стаття 125. Судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації і визначається законом.

Суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя.

Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України.

Відповідно до закону можуть діяти вищі спеціалізовані суди.

З метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди.

Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

Стаття 126. Незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України.

Вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється.

Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалені ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

Суддя обіймає посаду безстроково.

Підставами для звільнення судді є:

- 1) неспроможність виконувати повноваження за станом здоров'я;
- 2) порушення суддею вимог щодо несумісності;
- 3) вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді;
- 4) подання заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням;
- 5) незгода на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду;
- 6) порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна.

Повноваження судді припиняються у разі:

- 1) досягнення суддею шістдесяти п'яти років;

2) припинення громадянства України або набуття суддею громадянства іншої держави;

3) набрання законної сили рішенням суду про визнання судді безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним;

4) смерті судді;

5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо судді за вчинення ним злочину.

Держава забезпечує особисту безпеку судді та членів його сім'ї.

Стаття 127. Правосуддя здійснюють судді. У визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних.

Суддя не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої.

На посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою. Законом можуть бути передбачені додаткові вимоги для призначення на посаду судді.

Для суддів спеціалізованих судів відповідно до закону можуть бути встановлені інші вимоги щодо освіти та стажу професійної діяльності.

Стаття 128. Призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя в порядку, встановленому законом.

Призначення на посаду судді здійснюється за конкурсом, крім випадків, визначених законом.

Голову Верховного Суду обирає на посаду та звільняє з посади шляхом таємного голосування Пленум Верховного Суду в порядку, встановленому законом.

Стаття 129. Суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права.

Основними засадами судочинства є:

- 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 2) забезпечення доведеності вини;
- 3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;

- 4) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором;
- 5) забезпечення обвинуваченому права на захист;
- 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 7) розумні строки розгляду справи судом;
- 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках — на касаційне оскарження судового рішення;
- 9) обов'язковість судового рішення.

Законом можуть бути визначені також інші засади судочинства.

Судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних.

За неповагу до суду чи судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності»;

«Стаття 130. Держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів з урахуванням пропозицій Вищої ради правосуддя.

Розмір винагороди судді встановлюється законом про судоустрій»;

«Стаття 131. В Україні діє Вища рада правосуддя, яка:

- 1) вносить подання про призначення судді на посаду;
- 2) ухвалює рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності;
- 3) розглядає скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора;
- 4) ухвалює рішення про звільнення судді з посади;
- 5) надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою;
- 6) ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;
- 7) вживає заходів щодо забезпечення незалежності суддів;
- 8) ухвалює рішення про переведення судді з одного суду до іншого;
- 9) здійснює інші повноваження, визначені цією Конституцією та законами України.

Вища рада правосуддя складається з двадцяти одного члена, з яких десятьох — обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох — призначає Президент України, двох — обирає Верховна Рада України, двох — обирає з'їзд адвокатів України, двох — обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох — обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ.

Порядок обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя визначається законом.

Голова Верховного Суду входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою.

Строк повноважень обраних (призначених) членів Вищої ради правосуддя становить чотири роки. Одна й та ж особа не може обіймати посаду члена Вищої ради правосуддя два строки поспіль.

Член Вищої ради правосуддя не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади (крім посади Голови Верховного Суду), виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої.

Член Вищої ради правосуддя має належати до правничої професії та відповідати критерію політичної нейтральності.

Законом можуть бути передбачені додаткові вимоги до члена Вищої ради правосуддя.

Вища рада правосуддя набуває повноважень за умови обрання (призначення) щонайменше п'ятнадцяти її членів, серед яких більшість становлять судді.

Відповідно до закону в системі правосуддя утворюються органи та установи для забезпечення добору суддів, прокурорів, їх професійної підготовки, оцінювання, розгляду справ щодо їх дисциплінарної відповідальності, фінансового та організаційного забезпечення судів»;

«Стаття 147. Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених цією Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до цієї Конституції.

Діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків.

Стаття 148. До складу Конституційного Суду України входять вісімнадцять суддів Конституційного Суду України.

Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України.

Відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України здійснюється на конкурсних засадах у визначеному законом порядку.

Суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який володіє державною мовою, на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років, високі моральні якості та є правником із визнаним рівнем компетентності.

Суддя Конституційного Суду України не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої.

Суддя Конституційного Суду України призначається на дев'ять років без права бути призначеним повторно.

Суддя Конституційного Суду України набуває повноважень з дня складення ним присяги на спеціальному пленарному засіданні Суду.

Конституційний Суд України на спеціальному пленарному засіданні Суду обирає зі свого складу Голову шляхом таємного голосування лише на один трирічний строк»;

«Стаття 149. Незалежність і недоторканність судді Конституційного Суду України гарантуються Конституцією і законами України.

Вплив на суддю Конституційного Суду України у будь-який спосіб забороняється.

Без згоди Конституційного Суду України суддю Конституційного Суду України не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Суддю Конституційного Суду України не може бути притягнуто до відповідальності за голосування у зв'язку з ухваленням Судом рішень та надання ним висновків, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

Держава забезпечує особисту безпеку судді Конституційного Суду України та членів його сім'ї»;

«Стаття 151. Конституційний Суд України за зверненням Президента України, або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України надає висновки про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.

Конституційний Суд України за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України надає висновки про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою.

За зверненням Верховної Ради України Конституційний Суд України надає висновок щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту»;

«Стаття 153. Порядок організації та діяльності Конституційного Суду України, статус суддів Суду, підстави і порядок звернення до Суду, процедура розгляду ним справ і виконання рішень Суду визначаються Конституцією України та законом»;

2) доповнити статтями 129¹, 130¹, 131¹–131², 148¹, 149¹, 151¹–151² такого змісту:

«Стаття 129¹. Суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання.

Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку.

Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд»;

«Стаття 130¹. Для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів відповідно до закону діє суддівське самоврядування»;

«Стаття 131¹. В Україні діє прокуратура, яка здійснює:

1) підтримання публічного обвинувачення в суді;

2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;

3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Організація та порядок діяльності прокуратури визначаються законом.

Прокуратуру в Україні очолює Генеральний прокурор, якого призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Президент України.

Строк повноважень Генерального прокурора становить шість років. Одна й та ж особа не може обіймати посаду Генерального прокурора два строки поспіль.

Дострокове звільнення з посади Генерального прокурора здійснюється виключно у випадках і з підстав, визначених законом.

Стаття 131². Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура.

Незалежність адвокатури гарантується.

Засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом.

Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення.

Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена»;

«Стаття 148¹. Держава забезпечує фінансування та належні умови для діяльності Конституційного Суду України. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на діяльність Суду з урахуванням пропозицій його Голови.

Розмір винагороди судді Конституційного Суду України встановлюється законом про Конституційний Суд України»;

«Стаття 149¹. Повноваження судді Конституційного Суду України припиняються у разі:

- 1) закінчення строку його повноважень;
- 2) досягнення ним сімдесяти років;
- 3) припинення громадянства України або набуття ним громадянства іншої держави;
- 4) набрання законної сили рішенням суду про визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним;
- 5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього за вчинення ним злочину;
- 6) смерті судді Конституційного Суду України.

Підставами для звільнення судді Конституційного Суду України з посади є:

- 1) неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я;

2) порушення ним вимог щодо несумісності;

3) вчинення ним істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування своїми обов'язками, що є несумісним зі статусом судді Суду або виявило його невідповідність займаній посаді;

4) подання ним заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.

Рішення про звільнення з посади судді Конституційного Суду України Суд ухвалює щонайменше двома третинами від його конституційного складу»;

«Стаття 151¹. Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано.

Стаття 151². Рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені»;

3) у частині четвертій статті 29 слово «правовою» замінити словом «правничою»;

4) у статті 55:

а) після частини третьої доповнити новою частиною такого змісту: «Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом».

У зв'язку з цим частини четверту, п'яту вважати відповідно частинами п'ятою, шостою;

б) у частині п'ятій слово «правового» замінити словом «юридичного»;

5) у статті 59:

а) у частині першій слово «правову» замінити словами «професійну правничу»;

б) частину другу виключити;

6) у частині першій статті 85:

а) пункти 25 і 26 викласти в такій редакції: «25) надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора;

26) призначення на посади третини складу Конституційного Суду України»;

б) пункт 27 виключити;

7) пункт 14 частини першої статті 92 викласти в такій редакції:

«14) судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організація і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; порядок виконання судових рішень; засади організації та діяльності адвокатури»;

8) у статті 106:

а) у частині першій:

пункти 11 і 22 викласти в такій редакції:

«11) призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора»;

«22) призначає на посади третину складу Конституційного Суду України»;

пункт 23 виключити;

б) частину четверту викласти в такій редакції:

«Акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 5, 18, 21 цієї статті, скріплюють підписами Прем'єр-міністр України і міністр, відповідальний за акт та його виконання»;

9) у пункті 2 частини другої статті 108 слово «неможливості» замінити словом «неспроможності»;

10) у статті 110 слово «Неможливість» замінити словом «Неспроможність», а слова «Верховного Суду України» — словами «Верховного Суду»;

11) у частині шостій статті 111 слова «Верховного Суду України» замінити словами «Верховного Суду»;

12) розділ VII «Прокуратура» виключити;

13) частину шосту статті 136 викласти в такій редакції:

«Правосуддя в Автономній Республіці Крим здійснюється судами України»;

14) у статті 150:

а) у частині першій:

абзац шостий пункту 1 виключити;

у пункті 2 слова «та законів України» виключити;

доповнити пунктом 3 такого змісту:

«3) здійснення інших повноважень, передбачених Конституцією України»;

б) частину другу викласти в такій редакції:

«Питання, передбачені пунктами 1, 2 частини першої цієї статті, розглядаються за конституційними поданнями: Президента України; щонайменше сорока п'яти народних депутатів України; Верховного Суду; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Верховної Ради Автономної Республіки Крим»;

15) у статті 152:

а) у частині першій слово «правові» виключити;

б) частину другу викласти в такій редакції:

«Закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення»;

16) у розділі XV «Перехідні положення»:

а) пункт 9 викласти в такій редакції:

«9. Прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію досудового розслідування до початку функціонування органів, яким законом будуть передані відповідні функції, а також функцію нагляду за дотриманням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, — до набрання чинності законом про створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій»;

б) доповнити пунктом 16¹ такого змісту:

«16¹. З дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)»:

1) до утворення Вищої ради правосуддя її повноваження здійснює Вища рада юстиції. Вища рада правосуддя утворюється шляхом реорганізації Вищої ради юстиції. До обрання (призначення) членів Вищої ради правосуддя цей орган діє у складі членів Вищої ради юстиції протягом строку їх повноважень, але які не можуть тривати довше, ніж до 30 квітня 2019 року. Обрання (призначення) членів Вищої ради правосуддя здійснюється не пізніше 30 квітня 2019 року;

2) повноваження суддів, призначених на посаду строком на п'ять років, припиняються із закінченням строку, на який їх було призначено»;

но. Такі судді можуть бути призначені на посаду судді в порядку, визначеному законом;

3) судді, які обрані судьями безстроково, продовжують здійснювати свої повноваження до звільнення або до припинення їх повноважень з підстав, визначених Конституцією України;

4) відповідність займаній посаді судді, якого призначено на посаду строком на п'ять років або обрано суддею безстроково до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», має бути оцінена в порядку, визначеному законом. Виявлення за результатами такого оцінювання невідповідності судді займаній посаді за критеріями компетентності, професійної етики або доброчесності чи відмова судді від такого оцінювання є підставою для звільнення судді з посади. Порядок та вичерпні підстави оскарження рішення про звільнення судді за результатами оцінювання встановлюються законом;

5) у випадках реорганізації чи ліквідації окремих судів, утворених до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», судді таких судів мають право подати заяву про відставку або заяву про участь у конкурсі на іншу посаду судді в порядку, визначеному законом. Особливості переведення судді на посаду в іншому суді можуть бути визначені законом;

6) до впровадження нового адміністративно-територіального устрою України відповідно до змін до Конституції України щодо децентралізації влади, але не довше ніж до 31 грудня 2017 року, утворення, реорганізацію та ліквідацію судів здійснює Президент України на підставі та у порядку, що визначені законом;

7) упродовж двох років переведення судді з одного суду до іншого здійснює Президент України на підставі відповідного подання Вищої ради правосуддя;

8) судді Конституційного Суду України, призначені до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», продовжують здійснювати свої повноваження до припинення повноважень або звільнення в порядку, передбаченому статтею 149¹ Конституції України, без права призначення повторно. Повноваження судді Конституційного Суду України, який на день набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» досяг шістдесяти п'яти років, але рішення щодо звільнення такого судді з посади не ухвалено, припиняються;

9) представництво відповідно до закону прокуратурою громадян в судах у справах, провадження в яких було розпочато до набрання

чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснюється за правилами, які діяли до набрання ним чинності, — до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню;

10) Генеральний прокурор України, призначений на посаду до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснює повноваження Генерального прокурора до звільнення в установленому порядку, але не довше строку, на який його було призначено, та не може обіймати посаду два строки поспіль;

11) представництво відповідно до пункту 3 частини першої статті 131¹ та статті 131² цієї Конституції виключно прокурорами або адвокатами у Верховному Суді та судах касаційної інстанції здійснюється з 1 січня 2017 року; у судах апеляційної інстанції — з 1 січня 2018 року; у судах першої інстанції — з 1 січня 2019 року.

Представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах виключно прокурорами або адвокатами здійснюється з 1 січня 2020 року.

Представництво в суді у провадженнях, розпочатих до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснюється за правилами, які діяли до набрання ним чинності, — до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню».

II. Прикінцеві та перехідні положення

1. Цей Закон набирає чинності через три місяці з дня, наступного за днем його опублікування, крім частини шостої статті 124 Конституції України в редакції цього Закону, яка набирає чинності через три роки з дня, наступного за днем опублікування цього Закону.

2. З дня набрання чинності цим Законом:

призначення, припинення повноважень та звільнення суддів здійснюється відповідно до Конституції України з урахуванням внесених цим Законом змін;

члени Вищої ради юстиції, призначені до набрання чинності цим Законом, здійснюють повноваження членів Вищої ради правосуддя протягом строку їх повноважень, але які не можуть тривати довше, ніж до 30 квітня 2019 року;

Міністр юстиції України та Генеральний прокурор України припиняють свої повноваження як члени Вищої ради юстиції.

3. З'їзд суддів України обирає трьох членів Вищої ради правосуддя не пізніше трьох місяців після набрання чинності відповідним законом, що регулює діяльність Вищої ради правосуддя.

4. Верховна Рада України протягом 30 днів з дня набрання чинності цим Законом передає подання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та відповідні документи про обрання суддів безстроково, які не були розглянуті Верховною Радою України, до Вищої ради правосуддя для розгляду питання про призначення судді на посаду.

Матеріали та подання Вищої ради юстиції про призначення суддів строком на п'ять років, не розглянуті до дня набрання чинності цим Законом, повертаються до Вищої ради правосуддя для вирішення питання про призначення суддів на посади відповідно до Конституції України з урахуванням внесених цим Законом змін».

2. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) (реєстр. № 3524) вимогам статей 157 і 158 Конституції України є обов'язковим до виконання, остаточним і не може бути оскаржений.

Висновок Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**ЗАКЛЮЧЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о даче заключения о соответствии законопроекта
о внесении изменений в Конституцию Украины
(относительно правосудия) требованиям статей 157 и 158
Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины**

г. Киев
20 января 2016 года
№ 1-в/2016

Дело № 1-15/2016

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Баулина Юрия Васильевича — председательствующего, **Вдовиченко Сергея Леонидовича**, **Гульгая Михаила Мирославовича**, **Запорожца Михаила Петровича**, **Касминина Александра Владимировича**, **Литвинова Александра Николаевича** — докладчика, **Мельника Николая Ивановича**, **Саса Сергея Владимировича**, **Сергейчука Олега Анатольевича**, **Слиденко Игоря Дмитриевича**, **Тушицкого Александра Николаевича**, **Шапталы Натальи Константиновны**, **Шевчука Станислава Владимировича**,

рассмотрел в пленарном заседании дело о даче заключения о соответствии законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия) (реєстр. № 3524) требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьей 159 Конституции Украины стало поступление в Конституционный Суд Украины законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия) (реєстр. № 3524) согласно Постановлению Верховной Рады Украины «О включении в повестку дня третьей сессии Верховной Рады Украины восьмого созыва законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия) и о его направлении в Конституционный Суд Украины» от 22 декабря 2015 года № 895-VIII для дачи заключения о его соответствии требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Основанием к рассмотрению дела является необходимость дачи Конституционным Судом Украины заключения о соответствии указанного законопроекта требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Заслушав судью-докладчика Литвинова А. Н., постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины Селиванова А. А., представителя Президента Украины Филатова А. В., Председателя Верховного Суда Украины Романюка Я. М., Председателя Высшего совета юстиции Бенедисюка И. М., Председателя Высшей квалификационной комиссии судей Украины Козьякова С. Ю., Председателя Совета судей Украины Симоненко В. Н. и исследовав материалы дела, в том числе позиции научных работников Донецкого национального университета, Львовского государственного университета внутренних дел МВД Украины, Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Верховная Рада Украины согласно Постановлению «О включении в повестку дня третьей сессии Верховной Рады Украины восьмого созыва законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия) и о его направлении в Конституционный Суд Украины» от 22 декабря 2015 года № 895-VIII обратилась в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать заключение о соответствии законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия) (регр. № 3524) (далее — Законопроект) требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

В разделе I Законопроекта предлагается:

— изложить в новой редакции статьи 124–129, 130, 131, 147–149, 151, 153 Конституции Украины;

— дополнить Конституцию Украины статьями 129¹, 130¹, 131¹, 131², 148¹, 149¹, 151¹, 151²;

— внести изменения в статьи 29, 55, 59, 85, 92, 106, 108, 110, 111, 136, 150, 152, раздел XV «Переходные положения» Конституции Украины;

— исключить из Конституции Украины раздел VII «Прокуратура».

Законопроект содержит также раздел II «Заключительные и переходные положения».

2. Согласно пункту 1 части первой статьи 85 Основного Закона Украины к полномочиям Верховной Рады Украины относится внесение изменений в Конституцию Украины в пределах и порядке, предусмотренных разделом XIII Конституции Украины.

В соответствии со статьей 159 Основного Закона Украины законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины рассматривает-

ся Верховной Радой Украины при наличии заключения Конституционного Суда Украины о соответствии законопроекта требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Осуществляя проверку Законопроекта на предмет его соответствия требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

2.1. Согласно статье 158 Основного Закона Украины законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины, который рассматривался Верховной Радой Украины, и закон не был принят, может быть представлен в Верховную Раду Украины не ранее чем через год со дня принятия решения по этому законопроекту (часть первая); Верховная Рада Украины в течение срока своих полномочий не может дважды изменять одни и те же положения Конституции Украины (часть вторая).

Верховная Рада Украины восьмого созыва в течение года Законопроект не рассматривала и в течение срока своих полномочий не изменяла указанные положения Конституции Украины.

Следовательно, Законопроект соответствует требованиям статьи 158 Конституции Украины.

2.2. В соответствии с частью второй статьи 157 Основного Закона Украины Конституция Украины не может быть изменена в условиях военного или чрезвычайного положения.

В своем Заключении от 16 июня 2015 года № 1-в/2015 Конституционный Суд Украины отметил, что «Конституция Украины устанавливает особый порядок введения в Украине или на отдельных ее территориях военного или чрезвычайного положения. Согласно части первой статьи 106 Основного Закона Украины Президент Украины принимает в соответствии с законом решение о введении военного положения в Украине либо в отдельных ее местностях в случае угрозы нападения, опасности для государственной независимости Украины (пункт 20); принимает в случае необходимости решение о введении в Украине либо в отдельных ее местностях чрезвычайного положения (пункт 21). Такие решения главы государства согласно пункту 31 части первой статьи 85 Основного Закона Украины должны быть утверждены Верховной Радой Украины в течение двух дней с момента обращения Президента Украины. Конституционный Суд Украины констатирует, что на момент дачи им настоящего заключения решение о введении в Украине либо в отдельных ее местностях военного или чрезвычайного положения по процедуре, определенной Конституцией Украины, не принято, поэтому пра-

вовых оснований, делающих невозможным внесение изменений в Конституцию Украины, нет» (абзацы второй, третий подпункта 3.2 пункта 3 мотивировочной части), и пришел к заключению, что законопроект соответствует требованиям части второй статьи 157 Конституции Украины.

Аналогичного мнения Конституционный Суд Украины придерживался и в Заключении Конституционного Суда Украины от 30 июля 2015 года № 2-в/2015.

Конституционный Суд Украины принимает во внимание свои предыдущие позиции и констатирует, что на момент рассмотрения им законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия) решение о введении в Украине либо в отдельных ее местностях военного или чрезвычайного положения по процедуре, определенной Конституцией Украины, не было принято.

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины считает, что Законопроект соответствует требованиям части второй статьи 157 Конституции Украины.

3. Согласно части первой статьи 157 Основного Закона Украины Конституция Украины не может быть изменена, если изменения предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина или если они направлены на ликвидацию независимости либо на нарушение территориальной целостности Украины.

Осуществляя проверку Законопроекта на предмет наличия в нем положений, предусматривающих упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина, Конституционный Суд Украины оценивает каждое его положение.

3.1. Законопроектом предлагается статью 124 Конституции Украины изложить в следующей редакции:

«Статья 124. Правосудие в Украине осуществляют исключительно суды.

Делегирование функций судов, а также присвоение этих функций другими органами или должностными лицами не допускаются.

Юрисдикция судов распространяется на любой юридический спор и любое уголовное обвинение. В предусмотренных законом случаях суды рассматривают также другие дела.

Законом может быть определен обязательный досудебный порядок урегулирования спора.

Народ непосредственно принимает участие в осуществлении правосудия через присяжных.

Украина может признать юрисдикцию Международного уголовного суда на условиях, определенных Римским уставом Международного уголовного суда».

3.1.1. В предложенной Законопроектом редакции части третьей статьи 124 Конституции Украины определено, что юрисдикция судов распространяется на любой юридический спор, любое уголовное обвинение, а также другие дела в предусмотренных законом случаях.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что подведомственность судам категорий дел, определенных в предложенной Законопроектом редакции первого предложения части третьей статьи 124 Основного Закона Украины, корреспондирует с другими нормами относительно судебной защиты прав и свобод человека и гражданина, в частности частями первой, второй статьи 55, частью первой статьи 62 Конституции Украины.

Предусмотренное в Законопроекте определение в законе других случаев подведомственности дел судам направлено на повышение эффективности реализации и защиты прав и свобод человека и гражданина.

3.1.2. Предлагаемая Законопроектом редакция части четвертой статьи 124 Основного Закона Украины предусматривает, что законом может быть определен обязательный досудебный порядок урегулирования спора.

Анализируя предложенную Законопроектом редакцию части четвертой указанной статьи, Конституционный Суд Украины исходит из того, что закрепление в Конституции Украины положения о возможном определении в законе обязательного досудебного порядка урегулирования спора является дополнительным средством правовой защиты лица, не лишаящим его возможности в дальнейшем обратиться в суд.

3.1.3. Законопроектом предлагается в статье 124 Конституции Украины предусмотреть, что народ непосредственно принимает участие в осуществлении правосудия через присяжных.

В части четвертой статьи 124 Основного Закона Украины установлено, что народ непосредственно принимает участие в осуществлении правосудия через народных заседателей и присяжных.

Конституционный Суд Украины считает аргументированной предложенную Законопроектом редакцию статьи 124 Конституции Украины без словосочетания «народных заседателей и» ввиду того, что предлагаемая Законопроектом редакция данной статьи сохраняет институт присяжных как форму непосредственного участия народа в осуществлении правосудия.

3.1.4. В предлагаемой Законом проектом части шестой статьи 124 Конституции Украины предполагается возможность признания Украиной юрисдикции Международного уголовного суда на условиях, определенных Римским уставом (далее — Устав) Международного уголовного суда.

Вопрос соответствия Устава Конституции Украины был предметом рассмотрения Конституционного Суда Украины согласно его полномочиям, определенным частью первой статьи 151 Основного Закона Украины. Конституционный Суд Украины в своем Заключении от 11 июля 2001 года № 3-в/2001 отметил, что присоединение Украины к Уставу согласно части второй статьи 9 Конституции Украины возможно лишь после внесения в нее соответствующих изменений (абзац шестой подпункта 2.1 пункта 2 мотивировочной части).

Конституционный Суд Украины считает, что предлагаемое в Законом проекте изменение делает возможным признание юрисдикции Международного уголовного суда на условиях, определенных Уставом.

3.1.5. Предложенная Законом проектом редакция статьи 124 Основного Закона Украины не предусматривает положений, согласно которым судопроизводство осуществляется Конституционным Судом Украины и судами общей юрисдикции. Эти положения содержатся в части третьей статьи 124 Конституции Украины.

Конституционный Суд Украины указывает, что нормы, определяющие принципы деятельности судов системы судостроительства Украины и Конституционного Суда Украины, Законом проектом предлагается изложить в статьях, содержащихся в разных разделах Конституции Украины — разделе VIII «Правосудие» и разделе XII «Конституционный Суд Украины» соответственно.

Предложенная Законом проектом редакция статьи 124 Основного Закона Украины также не предусматривает положений, закрепленных частью пятой статьи 124 Конституции Украины, согласно которой судебные решения постановляются судами именем Украины и являются обязательными к исполнению на всей территории Украины.

Конституционный Суд Украины констатирует, что предложенная Законом проектом редакция статьи 124 Конституции Украины, не содержащая часть пятую, обусловлена предлагаемым в Законом проекте дополнением Основного Закона Украины статьей 129¹, в которой изложены аналогичные положения.

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины считает, что предлагаемая Законом проектом редакция статьи 124 Основного Закона Украины не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.2. Законом проектом предлагается статью 125 Конституции Украины изложить в следующей редакции:

«Статья 125. Судостроительство в Украине строится по принципам территориальности и специализации и определяется законом.

Суд создается, реорганизуется и ликвидируется законом, проект которого вносит в Верховную Раду Украины Президент Украины после консультаций с Высшим советом правосудия.

Верховный Суд является наивысшим судом в системе судостроительства Украины.

Согласно закону могут действовать высшие специализированные суды.

С целью защиты прав, свобод и интересов лица в сфере публично-правовых отношений действуют административные суды.

Создание чрезвычайных и особых судов не допускается».

3.2.1. В части первой статьи 125 Конституции Украины установлено, что система судов общей юрисдикции в Украине строится по принципам территориальности и специализации. Конституционный Суд Украины считает, что предложенное Законом проектом слово «судостроительство», примененное вместо словосочетания «система судов общей юрисдикции», не влияет на содержание и объем прав и свобод человека и гражданина, а предлагаемое Законом проектом уточнение, что судостроительство в Украине определяется законом, согласуется с пунктом 14 части первой статьи 92 Конституции Украины.

3.2.2. Предложенная Законом проектом редакция части второй статьи 125 Конституции Украины предусматривает введение новой процедуры создания, реорганизации и ликвидации судов, по которой суд создается, реорганизуется и ликвидируется законом, проект которого вносит в Верховную Раду Украины Президент Украины после консультаций с Высшим советом правосудия.

Конституционный Суд Украины отмечает, что в предложенной Законом проектом редакции указанной части роль Президента Украины в процессе создания, реорганизации и ликвидации судов заключается в реализации им права законодательной инициативы путем внесения в Верховную Раду Украины соответствующего законопроекта после консультаций с Высшим советом правосудия.

3.2.3. Согласно части второй статьи 125 Конституции Украины наивысшим судебным органом в системе судов общей юрисдикции является Верховный Суд Украины.

Законом проектом предусматривается, что наивысшим судом в системе судостроительства Украины является Верховный Суд. Кроме того, Законом проектом предлагается в статье 125 Конституции Украины вме-

сто слов «судебный орган» применить слово «суд», вместо слов «система судов общей юрисдикции» — слова «система судоустройства Украины», а название «Верховный Суд Украины» — без слова «Украины».

3.2.4. Согласно части третьей статьи 125 Конституции Украины высшими судебными органами специализированных судов являются соответствующие высшие суды.

Законопроектом предлагается предусмотреть, что в соответствии с законом могут действовать высшие специализированные суды.

Предлагаемая Законопроектом редакция данного положения предусматривает возможность создания согласно закону высших специализированных судов, что даст возможность законодателю, устанавливая систему судоустройства Украины, самостоятельно определять необходимость или целесообразность создания и деятельности высших специализированных судов как отдельных судов в системе судоустройства Украины.

3.2.5. Предлагаемая Законопроектом редакция статьи 125 Конституции Украины предусматривает норму, согласно которой с целью защиты прав, свобод и интересов лица в сфере публично-правовых отношений действуют административные суды.

Конституционный Суд Украины считает, что указанная норма предусмотрена как правовая гарантия защиты прав, свобод и интересов лица от нарушений со стороны органов публичной власти, их должностных и служебных лиц в суде административной юрисдикции.

3.2.6. Согласно части четвертой статьи 125 Конституции Украины в соответствии с законом действуют апелляционные и местные суды.

Предусмотренная Законопроектом редакция данной статьи не содержит указанного положения, что обусловлено изложением в новой редакции других конституционных норм, согласно которым определение того, какие именно суды действуют в системе судоустройства Украины, относится к полномочиям Верховной Рады Украины (пункт 14 части первой статьи 92, части первая, вторая, четвертая статьи 125, пункт 8 части второй статьи 129 Конституции Украины в предложенной Законопроектом редакции).

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины считает, что в предложенной Законопроектом редакции статьи 125 Основного Закона Украины не предполагается упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.3. Законопроектом предлагается статью 126 Конституции Украины изложить в следующей редакции:

«Статья 126. Независимость и неприкосновенность судьи гарантируются Конституцией и законами Украины.

Влияние на судью каким бы то ни было образом запрещается.

Без согласия Высшего совета правосудия судья не может быть задержан либо содержаться под стражей или арестом до вынесения обвинительного приговора судом, за исключением задержания судьи во время или сразу же после совершения тяжкого или особо тяжкого преступления.

Судья не может быть привлечен к ответственности за принятое им судебное решение, за исключением совершения преступления или дисциплинарного проступка.

Судья занимает должность бессрочно.

Основаниями для освобождения судьи являются:

- 1) неспособность исполнять полномочия по состоянию здоровья;
- 2) нарушение судьей требований относительно несовместимости;
- 3) совершение существенного дисциплинарного проступка, грубое или систематическое пренебрежение обязанностями, что несовместимо со статусом судьи либо выявило его несоответствие занимаемой должности;
- 4) подача заявления об отставке или об освобождении от должности по собственному желанию;
- 5) несогласие на перевод в другой суд в случае ликвидации или реорганизации суда, в котором судья занимает должность;
- 6) нарушение обязанности подтвердить законность источника происхождения имущества.

Полномочия судьи прекращаются в случае:

- 1) достижения судьей шестидесяти пяти лет;
- 2) прекращения гражданства Украины или приобретения судьей гражданства другого государства;
- 3) вступления в законную силу решения суда о признании судьи безвестно отсутствующим или объявление умершим, признание недееспособным или ограниченно дееспособным;
- 4) смерти судьи;
- 5) вступления в законную силу обвинительного приговора в отношении судьи за совершение им преступления.

Государство обеспечивает личную безопасность судьи и членов его семьи».

3.3.1. По правовой позиции Конституционного Суда Украины, изложенной им в Заключении от 16 июня 2015 года № 1-в/2015, гарантии независимости и неприкосновенности судей обуславливают установленный Основным Законом Украины особый порядок примене-

ния к судьям мер пресечения, связанных с ограничением свободы и права свободного передвижения, заключающийся в том, что уполномоченный орган должен дать согласие на применение к судье соответствующих мер пресечения (абзац первый подпункта 4.2 пункта 4 мотивировочной части).

Согласно части третьей статьи 126 Конституции Украины судья не может быть без согласия Верховной Рады Украины задержан или арестован до вынесения обвинительного приговора судом.

Предлагаемой Законопроектом редакцией предусмотрено наделение Высшего совета правосудия полномочием давать согласие на задержание судьи или содержание его под стражей или арестом до вынесения обвинительного приговора судом, за исключением задержания судьи во время или сразу же после совершения тяжкого или особо тяжкого преступления.

Изменения в части третьей статьи 126 Конституции Украины были предметом рассмотрения Конституционного Суда Украины. Анализируя вопрос о соответствии законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины относительно неприкосновенности народных депутатов Украины и судей (регистр. № 1776) требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины, Конституционный Суд Украины в своем Заключении от 16 июня 2015 года № 1-в/2015 отметил, что данные изменения, предусматривающие прежде всего изменение субъекта, полномочного давать согласие на временное ограничение свободы и права свободного передвижения судьи, не упраздняют и не ограничивают права и свободы человека и гражданина (подпункт 4.2 пункта 4 мотивировочной части).

3.3.2. Законопроектом в Основном Законе Украины предлагается закрепить положение, исключающее возможность привлечения судьи к ответственности за принятое им судебное решение, за исключением совершения преступления или дисциплинарного проступка.

В Заключении от 16 июня 2015 года № 1-в/2015 Конституционный Суд Украины отметил, что изменения в статью 129 Конституции Украины, которые за некоторыми исключениями исключают возможность привлечения судьи к ответственности за принятое им решение, согласуются с пунктами 66–71 приложения к Рекомендации Комитета Министров Совета Европы государствам-членам относительно судей: независимость, эффективность и обязанности от 17 ноября 2010 года № (2010) 12 (далее — приложение к Рекомендации), в которых определено, что толкование закона, оценивание фактов или доказательств, которые осуществляют судьи для решения дела, не должны быть поводом для уголовной, гражданской или дисциплинарной ответствен-

ности, за исключением случаев преступного намерения или грубой халатности; дисциплинарное производство может быть инициировано, если судья не выполнил свои обязанности эффективно и надлежащим образом; если судья не выполняет судебские функции, он может быть привлечен к ответственности согласно гражданскому, уголовному или административному праву, как и все остальные граждане (абзац третий подпункта 4.3 пункта 4 мотивировочной части).

Конституционный Суд Украины считает, что это положение, которое содержит предлагаемая Законопроектом редакция статьи 126 Конституции Украины, закрепляет невозможность привлечения судьи к ответственности за принятое им судебное решение, а следовательно, согласуется с приложением к Рекомендации и не ограничивает права и свободы человека и гражданина.

3.3.3. Законопроектом предлагается закрепить в Основном Законе Украины бессрочность пребывания лица на должности судьи. Срок пребывания на должности судьи Конституционного Суда Украины является предметом регулирования в предлагаемой Законопроектом редакции части шестой статьи 148 Основного Закона Украины.

Рассматривая аналогичные изменения в Конституцию Украины, Конституционный Суд Украины в абзаце двадцать четвертом подпункта 3.7 пункта 3 мотивировочной части Заключения от 19 сентября 2013 года № 2-в/2013 обратил внимание на то, что согласно международным правовым актам, в частности Основным принципам независимости судебных органов, одобренных резолюциями Генеральной Ассамблеи ООН 40/32 и 40/146 от 29 ноября и от 13 декабря 1985 года, судьи, которых назначают или избирают, имеют гарантированный срок полномочий до обязательного выхода на пенсию или завершения срока полномочий там, где это установлено.

Такая же позиция изложена в пункте 39 Общего экспертного заключения относительно Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» (82-е пленарное заседание, 12–13 марта 2010 года), а также в пункте 49 приложения к Рекомендации.

3.3.4. Законопроектом предлагается закрепить в Конституции Украины исчерпывающие перечни оснований для освобождения судьи от должности и для прекращения его полномочий.

Конституционный Суд Украины считает, что основания для освобождения судьи от должности, предлагаемые Законопроектом, согласуются с пунктами 50, 52 приложения к Рекомендации, согласно которым назначение на должность на постоянной основе должно быть приостановлено лишь в случаях значительного нарушения дисциплинарных или уголовных положений, определенных законом, или

если судья больше не может исполнять судебские функции; досрочный выход судьи в отставку должен быть возможен только по просьбе этого судьи или по состоянию здоровья; судья не может получить новое назначение или быть переведен на другую судебную должность без его согласия на это, кроме случаев, когда в отношении его принимаются дисциплинарные санкции или осуществляется реформирование в организации судебной системы.

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины считает, что предлагаемая Законопроектом редакция статьи 126 Конституции Украины не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.4. Законопроектом предлагается статью 127 Конституции Украины изложить в следующей редакции:

«Статья 127. Правосудие осуществляют судьи. В определенных законом случаях правосудие осуществляется при участии присяжных.

Судья не может принадлежать к политическим партиям, профсоюзам, принимать участие в какой бы то ни было политической деятельности, иметь представительский мандат, занимать какие-либо иные оплачиваемые должности, выполнять другую оплачиваемую работу, кроме научной, преподавательской или творческой.

На должность судьи может быть назначен гражданин Украины не моложе тридцати и не старше шестидесяти пяти лет, имеющий высшее юридическое образование и стаж профессиональной деятельности в сфере права не менее пяти лет, компетентный, добропорядочный и владеющий государственным языком. Законом могут быть предусмотрены дополнительные требования для назначения на должность судьи.

Для судей специализированных судов согласно закону могут быть установлены иные требования относительно образования и стажа профессиональной деятельности».

3.4.1. В части первой статьи 127 Конституции Украины установлено, что правосудие осуществляют профессиональные судьи и, в определенных законом случаях, народные заседатели и присяжные. В предлагаемой Законопроектом редакции части первой данной статьи предусмотрено, что в определенных законом случаях правосудие осуществляется при участии присяжных.

Предлагаемая Законопроектом редакция части первой указанной статьи согласуется с предлагаемой Законопроектом редакцией части пятой статьи 124 Основного Закона Украины, которой предусмотрено,

что народ непосредственно принимает участие в осуществлении правосудия через присяжных.

3.4.2. Изменения в части вторую — четвертую статьи 127 Конституции Украины, предлагаемые Законопроектом, касаются требований к судьям.

Законопроектом предусмотрено повышение возрастного ценза для кандидатов на должность судьи до 30 лет и установление верхней возрастной границы, когда лицо может быть назначено на эту должность, — 65 лет.

Анализируя изменения в Конституцию Украины по усилению гарантий независимости судей, Конституционный Суд Украины указал, что установление возраста 30 лет, с которого гражданин Украины может претендовать на занятие должности судьи, направлено на обеспечение судебного корпуса профессиональными кадрами высокого уровня квалификации с учетом их жизненного опыта, социальной зрелости, моральных качеств, необходимых для осуществления правосудия (абзац пятый подпункта 3.8 пункта 3 мотивировочной части Заключения от 19 сентября 2013 года № 2-в/2013).

Законопроектом предлагаются изменения относительно требований к стажу, необходимому для назначения лица на должность судьи, предполагается отмена требования относительно проживания в Украине в течение самое меньшее десять лет, что исключало возможность назначения на должность судьи гражданина Украины, который в течение продолжительного времени работал за пределами Украины, а также установление к судье таких требований, как компетентность и добропорядочность. В частях третьей, четвертой статьи 127 Конституции Украины в редакции, предлагаемой Законопроектом, предусмотрена возможность установления законом дополнительных/иных требований для назначения на должность судьи.

Статья 127 Конституции Украины в предлагаемой Законопроектом редакции не содержит частей пятой, шестой, которыми в статье 127 Конституции Украины определено, что дополнительные требования к отдельным категориям судей относительно стажа, возраста и их профессионального уровня устанавливаются законом; защита профессиональных интересов судей осуществляется в порядке, установленном законом. Отсутствие этих положений обусловлено предлагаемым Законопроектом внесением изменений в другие конституционные нормы, касающиеся требований к лицу, которое может быть назначено на должность судьи (части третья, четвертая статьи 127 Основного Закона Украины в предлагаемой Законопроектом редакции), и допол-

нением Конституции Украины статьей 130¹, которая предусматривает защиту профессиональных интересов судей.

По мнению Конституционного Суда Украины, предлагаемая Законом проектом редакция статьи 127 Конституции Украины не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.5. Законом проектом предлагается статью 128 Конституции Украины изложить в следующей редакции:

«Статья 128. Назначение на должность судьи осуществляется Президентом Украины по представлению Высшего совета правосудия в порядке, установленном законом.

Назначение на должность судьи осуществляется по конкурсу, кроме случаев, определенных законом.

Председателя Верховного Суда избирает на должность и освобождает от должности путем тайного голосования Пленум Верховного Суда в порядке, установленном законом».

3.5.1. Согласно пункту 27 части первой статьи 85 Конституции Украины к полномочиям Верховной Рады Украины относится избрание судей бессрочно.

Предлагаемой Законом проектом редакцией предполагается, что субъектом, полномочным назначать судей на должности, является Президент Украины, который может реализовать свое полномочие исключительно по представлению Высшего совета правосудия и в порядке, установленном законом.

О необходимости исключения Верховной Рады Украины из процесса избрания судей и о приемлемости участия в этом процессе главы государства отмечала и Венецианская комиссия в пунктах 44, 45, 62, подпунктах 6, 9 пункта 123 Общего экспертного заключения относительно Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» (82-е пленарное заседание, 12–13 марта 2010 года), подпункте 2 пункта 130 Общего заключения относительно Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» (84-е пленарное заседание, 15–16 октября 2010 года).

3.5.2. Предлагаемая Законом проектом редакция статьи 128 Основного Закона Украины содержит положение, по которому вводится конкурсный отбор, предшествующий назначению судьи на должность.

Конституционный Суд Украины рассматривал аналогичные изменения и пришел к выводу, что они направлены, в частности, на предоставление равных возможностей для занятия должности судьи на

конкурсной основе (абзац пятый подпункта 3.8 пункта 3 мотивировочной части Заключения от 19 сентября 2013 года № 2-в/2013).

Конституционный Суд Украины считает, что предлагаемая Законом проектом редакция статьи 128 Конституции Украины не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.6. Законом проектом предлагается статью 129 Конституции Украины изложить в следующей редакции:

«Статья 129. Судья, осуществляя правосудие, независим и руководствуется верховенством права.

Основными принципами судопроизводства являются:

- 1) равенство всех участников судебного процесса перед законом и судом;
- 2) обеспечение доказанности вины;
- 3) состязательность сторон и свобода в предоставлении ими суду своих доказательств и в доказывании перед судом их убедительности;
- 4) поддержка публичного обвинения в суде прокурором;
- 5) обеспечение обвиняемому права на защиту;
- 6) гласность судебного процесса и его полное фиксирование техническими средствами;
- 7) разумные сроки рассмотрения дела судом;
- 8) обеспечение права на апелляционный пересмотр дела и в определенных законом случаях — на кассационное обжалование судебного решения;
- 9) обязательность судебного решения.

Законом могут быть определены также иные принципы судопроизводства.

Судопроизводство осуществляется судьей единолично, коллегией судей или судом присяжных.

За неуважение к суду или судьей виновные лица привлекаются к юридической ответственности».

3.6.1. Согласно части первой статьи 129 Конституции Украины судьи при осуществлении правосудия независимы и подчиняются только закону. Предлагаемые Законом проектом изменения закрепляют принцип, по которому судья, осуществляя правосудие, независим и руководствуется верховенством права.

Конституционный Суд Украины считает, что эти изменения корреспондируют с частью первой статьи 8 Основного Закона Украины, согласно которой в Украине признается и действует принцип верховенства права, и способствуют утверждению Украины как правового госу-

дарства, судебная власть в котором должна реализовываться по принципам справедливости и реальной защиты прав и свобод человека.

3.6.2. Предлагаемые Законопроектом изменения в статью 129 Конституции Украины не предусматривают законность в перечне основных принципов судопроизводства, определенных в части третьей статьи 129 Конституции Украины, что согласуется с изменениями в части первой указанной статьи. Дополнение этого перечня принципом «разумные сроки рассмотрения дела судом» направлено на обеспечение гарантирования защиты судом нарушенных прав лица в оптимальные сроки и соответствует требованиям статьи 6 Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года, по которой каждый имеет право на справедливое и публичное рассмотрение его дела в течение разумного срока независимым и беспристрастным судом, установленным законом, который решит спор относительно его прав и обязанностей гражданского характера или установит обоснованность какого бы то ни было выдвинутого против него уголовного обвинения.

3.6.3. Предлагаемая Законопроектом редакция пункта 8 части второй статьи 129 Конституции Украины закрепляет гарантии права на апелляционный пересмотр дела, а также предусматривает, что случаи кассационного обжалования судебных решений определяются в законе.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что лицу должно быть гарантировано право на пересмотр его дела судом апелляционной инстанции. После апелляционного рассмотрения дела стороны судебного процесса могут быть наделены правом обжаловать судебные решения первой и апелляционной инстанций в суд кассационной инстанции в случаях, определенных законом, что будет способствовать обеспечению реализации принципа верховенства права.

Законопроектом также предусмотрено внесение других, преимущественно редакционных, изменений в статью 129 Конституции Украины, не влияющих на содержание и объем прав и свобод человека и гражданина.

Таким образом, Конституционный Суд Украины считает, что предлагаемая Законопроектом редакция статьи 129 Конституции Украины не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.7. Законопроектом предлагается статью 130 Конституции Украины изложить в следующей редакции:

«Статья 130. Государство обеспечивает финансирование и надлежащие условия для функционирования судов и деятельности судей. В Государственном бюджете Украины отдельно определяются расходы на содержание судов с учетом предложений Высшего совета правосудия.

Размер вознаграждения судьи устанавливается законом о судоустройстве».

Изменения, предлагаемые Законопроектом в часть первую статьи 130 Конституции Украины, предусматривают, что при определении в Государственном бюджете Украины расходов на содержание судов должны быть учтены предложения Высшего совета правосудия. Это согласуется с позицией Венецианской комиссии, которая отметила, что в представлении и отстаивании бюджета судебной системы в парламенте значительную роль должен играть независимый орган со значительным представительством судей (возможно, реформированный Высший совет юстиции, в составе которого значительную часть или большинство будут составлять судьи, избранные судьями) (подпункт 11 пункта 123 Общего экспертного заключения относительно Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» (82-е пленарное заседание, 12–13 марта 2010 года).

Предлагаемая Законопроектом редакция статьи 130 Основного Закона Украины также содержит положение, по которому размер вознаграждения судьи устанавливается законом о судоустройстве.

Кроме того, предлагаемые Законопроектом изменения в статью 130 Конституции Украины не предусматривают часть вторую статьи 130 Конституции Украины, согласно которой для решения вопросов внутренней деятельности судов действует судейское самоуправление, что обусловлено дополнением Конституции Украины статьей 130¹, которая по смыслу охватывает часть вторую указанной нормы.

Учитывая изложенное, предлагаемая Законопроектом редакция статьи 130 Основного Закона Украины не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.8. Законопроектом предлагается статью 131 Конституции Украины изложить в следующей редакции:

«Статья 131. В Украине действует Высший совет правосудия, который:

- 1) вносит представление о назначении судьи на должность;
- 2) постановляет решение о нарушении судьей или прокурором требований относительно несовместимости;

3) рассматривает жалобы на решение соответствующего органа о привлечении к дисциплинарной ответственности судьи или прокурора;

4) принимает решение об освобождении судьи от должности;

5) дает согласие на задержание судьи или содержание его под стражей;

6) принимает решение о временном отстранении судьи от осуществления правосудия;

7) принимает меры по обеспечению независимости судей;

8) принимает решение о переводе судьи из одного суда в другой;

9) осуществляет иные полномочия, определенные настоящей Конституцией и законами Украины.

Высший совет правосудия состоит из двадцати одного члена, из которых десять — избирает съезд судей Украины из числа судей или судей в отставке, двух — назначает Президент Украины, двух — избирает Верховная Рада Украины, двух — избирает съезд адвокатов Украины, двух — избирает всеукраинская конференция прокуроров, двух — избирает съезд представителей юридических высших учебных заведений и научных учреждений.

Порядок избрания (назначения) на должности членов Высшего совета правосудия определяется законом.

Председатель Верховного Суда входит в состав Высшего совета правосудия по должности.

Срок полномочий избранных (назначенных) членов Высшего совета правосудия составляет четыре года. Одно и то же лицо не может занимать должность члена Высшего совета правосудия два срока подряд.

Член Высшего совета правосудия не может принадлежать к политическим партиям, профсоюзам, принимать участие в какой бы то ни было политической деятельности, иметь представительский мандат, занимать какие-либо иные оплачиваемые должности (кроме должности Председателя Верховного Суда), выполнять другую оплачиваемую работу, кроме научной, преподавательской или творческой.

Член Высшего совета правосудия должен принадлежать к юридической профессии и соответствовать критерию политической нейтральности.

Законом могут быть предусмотрены дополнительные требования к члену Высшего совета правосудия.

Высший совет правосудия обретает полномочия при условии избрания (назначения) не менее пятнадцати его членов, из которых большинство представляют судьи.

Согласно закону в системе правосудия образуются органы и учреждения для обеспечения отбора судей, прокуроров, их профессиональной подготовки, оценивания, рассмотрения дел относительно их дисциплинарной ответственности, финансового и организационного обеспечения судов».

В приведенной редакции статьи 131 Конституции Украины предлагается введение функционирования в Украине Высшего совета правосудия, определяются его полномочия, состав, субъекты, полномочные избирать (назначать) членов Высшего совета правосудия, срок полномочий избранных (назначенных) членов Высшего совета правосудия, условия полномочности данного органа и основные требования к членам Высшего совета правосудия, а также предполагается создание в системе правосудия органов и учреждений, деятельность которых должна быть направлена на реализацию Высшим советом правосудия своих конституционных полномочий и обеспечение надлежащего функционирования судов.

Конституционный Суд Украины считает, что предлагаемая Законопроектом редакция статьи 131 Конституции Украины не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.9. Законопроектом предлагается статью 147 Конституции Украины изложить в следующей редакции:

«Статья 147. Конституционный Суд Украины решает вопросы о соответствии Конституции Украины законов Украины и в предусмотренных настоящей Конституцией случаях иных актов, осуществляет официальное толкование Конституции Украины, а также другие полномочия согласно настоящей Конституции.

Деятельность Конституционного Суда Украины основывается на принципах верховенства права, независимости, коллегиальности, гласности, обоснованности и обязательности принятых им решений и заключений».

Статья 147 Основного Закона Украины в редакции, предложенной Законопроектом, определяет основные полномочия Конституционного Суда Украины и принципы, на которых основывается его деятельность.

Конституционный Суд Украины считает, что предлагаемая Законопроектом редакция статьи 147 Конституции Украины не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.10. Законопроектом предлагается статью 148 Конституции Украины изложить в следующей редакции:

«Статья 148. В состав Конституционного Суда Украины входят восемнадцать судей Конституционного Суда Украины.

Президент Украины, Верховная Рада Украины и съезд судей Украины назначают по шесть судей Конституционного Суда Украины.

Отбор кандидатур на должность судьи Конституционного Суда Украины осуществляется на конкурсных началах в определенном законом порядке.

Судьей Конституционного Суда Украины может быть гражданин Украины, владеющий государственным языком, на день назначения достигший сорока лет, имеющий высшее юридическое образование и стаж профессиональной деятельности в сфере права самое меньшее пятнадцать лет, высокие моральные качества и являющийся юристом с признанным уровнем компетентности.

Судья Конституционного Суда Украины не может принадлежать к политическим партиям, профсоюзам, принимать участие в какой бы то ни было политической деятельности, иметь представительский мандат, занимать какие-либо иные оплачиваемые должности, выполнять другую оплачиваемую работу, кроме научной, преподавательской или творческой.

Судья Конституционного Суда Украины назначается на девять лет без права быть назначенным повторно.

Судья Конституционного Суда Украины обретает полномочия со дня принесения им присяги на специальном пленарном заседании Суда.

Конституционный Суд Украины на специальном пленарном заседании Суда избирает из своего состава Председателя путем тайного голосования только на один трехлетний срок».

В предлагаемой Законопроектом редакции статьи 148 Конституции Украины предусмотрено введение отбора кандидатур на должность судьи Конституционного Суда Украины на конкурсных началах в определенном законом порядке, изменение квалификационных требований относительно стажа и дополнен перечень требований к кандидату на должность судьи Конституционного Суда Украины требованием относительно наличия высоких моральных качеств и статуса юриста с признанным уровнем компетентности.

В предложенной Законопроектом редакции статьи 148 Конституции Украины определен момент обретения полномочий судьей Конституционного Суда Украины — со дня принесения им присяги на специальном пленарном заседании Конституционного Суда Украины.

Конституционный Суд Украины считает, что предлагаемая Законопроектом редакция статьи 148 Конституции Украины не

предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.11. Законопроектом предлагается статью 149 Конституции Украины изложить в следующей редакции:

«Статья 149. Независимость и неприкосновенность судьи Конституционного Суда Украины гарантируются Конституцией и законами Украины.

Влияние на судью Конституционного Суда Украины каким-либо способом запрещается.

Без согласия Конституционного Суда Украины судья Конституционного Суда Украины не может быть задержан или содержаться под стражей или арестом до вынесения обвинительного приговора судом, за исключением задержания судьи во время или сразу же после совершения тяжкого или особо тяжкого преступления.

Судья Конституционного Суда Украины не может быть привлечен к ответственности за голосование в связи с принятием Судом решений и дачей заключений, за исключением совершения преступления или дисциплинарного проступка.

Государство обеспечивает личную безопасность судьи Конституционного Суда Украины и членов его семьи».

В предлагаемой Законопроектом редакции статьи 149 Конституции Украины конкретизированы гарантии неприкосновенности и независимости судей Конституционного Суда Украины. Положения, касающиеся освобождения от должности/прекращения полномочий судей Конституционного Суда Украины и требований относительно несовместимости, изложены в части пятой статьи 148 Основного Закона Украины в предлагаемой Законопроектом редакции, а также в статье 149¹, которой в Законопроекте предлагается дополнить Конституцию Украины.

Кроме этого, Законопроектом предлагается закрепить в Конституции Украины норму, согласно которой судья Конституционного Суда Украины не может быть привлечен к ответственности за голосование в связи с принятием Конституционным Судом Украины решений и дачей заключений, за исключением совершения преступления или дисциплинарного проступка.

Следовательно, нет оснований утверждать, что предлагаемая Законопроектом редакция статьи 149 Конституции Украины предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.12. Законопроектом предлагается статью 151 Конституции Украины изложить в следующей редакции:

«Статья 151. Конституционный Суд Украины по обращению Президента Украины, или не менее сорока пяти народных депутатов Украины, или Кабинета Министров Украины дает заключения о соответствии Конституции Украины действующих международных договоров Украины или тех международных договоров, которые вносятся в Верховную Раду Украины для дачи согласия на их обязательность».

Конституционный Суд Украины по обращению Президента Украины или не менее сорока пяти народных депутатов Украины дает заключения о соответствии Конституции Украины (конституционности) вопросов, предлагаемых для вынесения на всеукраинский референдум по народной инициативе.

По обращению Верховной Рады Украины Конституционный Суд Украины дает заключение о соблюдении конституционной процедуры расследования и рассмотрения дела о смещении Президента Украины с поста в порядке импичмента».

Изменениями в части первой статьи 151 Основного Закона Украины, предлагаемыми Законопроектом, предполагается предоставление права обращаться в Конституционный Суд Украины с ходатайством о даче заключения о соответствии Конституции Украины действующих международных договоров Украины или тех международных договоров, которые вносятся в Верховную Раду Украины для дачи согласия на их обязательность, не только Президенту Украины или Кабинету Министров Украины, но и не менее сорока пяти народных депутатам Украины.

Кроме этого, статья 151 Конституции Украины в предлагаемой Законопроектом редакции содержит новое положение, по которому Конституционный Суд Украины полномочен давать по обращению Президента Украины или не менее сорока пяти народных депутатов Украины заключение о соответствии Конституции Украины (конституционности) вопросов, которые выносятся на всеукраинский референдум по народной инициативе.

Конституционный Суд Украины считает, что предлагаемая Законопроектом редакция статьи 151 Основного Закона Украины не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.13. Законопроектом предлагается статью 153 Конституции Украины изложить в следующей редакции:

«Статья 153. Порядок организации и деятельности Конституционного Суда Украины, статус судей Суда, основания и порядок

обращения в Суд, процедура рассмотрения им дел и исполнения решений Суда определяются Конституцией Украины и законом».

В отличие от статьи 153 Конституции Украины, предлагаемая Законопроектом редакция данной статьи предполагает, что порядок организации и деятельности Конституционного Суда Украины, процедура рассмотрения им дел, статус судей Конституционного Суда Украины, основания и порядок обращения в Конституционный Суд Украины и процедура исполнения решений Конституционного Суда Украины определяются Конституцией Украины, а также законом.

Конституционный Суд Украины считает, что предлагаемая Законопроектом редакция статьи 153 Конституции Украины не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.14. Законопроектом предлагается дополнить Конституцию Украины статьей 129¹ следующего содержания:

«Статья 129¹. Суд постановляет решение именем Украины. Судебное решение является обязательным к исполнению.

Государство обеспечивает исполнение судебного решения в определенном законом порядке.

Контроль за исполнением судебного решения осуществляет суд».

Предлагаемая норма предусматривает установление общих принципов постановления, исполнения и контроля за исполнением судебного решения. Конституционный Суд Украины отмечает, что часть первой статьи 129¹ воспроизводит содержание части пятой статьи 124 Конституции Украины, согласно которой судебные решения постановляются судами именем Украины и являются обязательными к исполнению на всей территории Украины.

Конституционный Суд Украины считает, что указанные изменения в Конституцию Украины направлены на достижение юридической определенности в вопросах исполнения судебного решения, что является неотъемлемым элементом принципа верховенства права, и не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.15. Законопроектом предлагается дополнить Конституцию Украины статьей 130¹ следующего содержания:

«Статья 130¹. Для защиты профессиональных интересов судей и решения вопросов внутренней деятельности судов согласно закону действует судейское самоуправление».

Предлагаемая Законопроектом для дополнения Конституции Украины статья 130¹ объединяет две нормы, по которым задачами судейского самоуправления являются защита профессиональных интересов судей (часть шестая статьи 127 Конституции Украины) и решение вопросов внутренней деятельности судов (часть вторая статьи 130 Конституции Украины), не содержащиеся в редакциях статей 127, 130 Конституции Украины, предложенных Законопроектом.

Следовательно, статья 130¹, которой в Законопроекте предлагается дополнить Конституцию Украины, не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.16. Законопроектом предлагается дополнить Конституцию Украины статьей 131¹ следующего содержания:

«Статья 131¹. В Украине действует прокуратура, осуществляющая:

- 1) поддержку публичного обвинения в суде;
- 2) организацию и процессуальное руководство досудебным расследованием, решение согласно закону иных вопросов во время уголовного производства, надзор за негласными и иными следственными и сыскными действиями органов правопорядка;
- 3) представительство интересов государства в суде в исключительных случаях и в порядке, которые определены законом.

Организация и порядок деятельности прокуратуры определяются законом.

Прокуратуру в Украине возглавляет Генеральный прокурор, которого назначает на должность и освобождает от должности по согласию Верховной Рады Украины Президент Украины.

Срок полномочий Генерального прокурора составляет шесть лет. Одно и то же лицо не может занимать должность Генерального прокурора два срока подряд.

Досрочное освобождение от должности Генерального прокурора осуществляется исключительно в случаях и по основаниям, которые определены законом».

Законопроектом предлагается установить исчерпывающий перечень полномочий прокуратуры, порядок назначения Генерального прокурора, срок его полномочий и порядок его досрочного освобождения от должности.

Согласно статье 123 Конституции Украины организация и порядок деятельности органов прокуратуры Украины определяются законом. Аналогичное по смыслу положение содержит статья 131¹, которой Законопроектом предлагается дополнить Основной Закон Украины.

Конституционный Суд Украины считает, что предлагаемая Законопроектом для дополнения Конституции Украины статья 131¹ не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.17. Законопроектом предлагается дополнить Конституцию Украины статьей 131² следующего содержания:

«Статья 131². Для оказания профессиональной юридической помощи в Украине действует адвокатура.

Независимость адвокатуры гарантируется.

Принципы организации и деятельности адвокатуры и осуществление адвокатской деятельности в Украине определяются законом.

Исключительно адвокат осуществляет представительство другого лица в суде, а также защиту от уголовного обвинения.

Законом могут быть определены исключения относительно представительства в суде в трудовых спорах, спорах относительно защиты социальных прав, относительно выборов и референдумов, в незначительных спорах, а также относительно представительства малолетних или несовершеннолетних лиц и лиц, признанных судом недееспособными или дееспособность которых ограничена».

Часть первая статьи 131², которой в Законопроекте предлагается дополнить Конституцию Украины, определяет целью деятельности адвокатуры предоставление профессиональной юридической помощи, а ее часть вторая предусматривает, что независимость адвокатуры гарантируется. В части четвертой данной статьи указано, что исключительно адвокат осуществляет представительство другого лица в суде, а также защиту от уголовного обвинения, что согласуется с предлагаемым Законопроектом изменением в часть первую статьи 59 Основного Закона Украины относительно права каждого на профессиональную юридическую помощь.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что адвокат имеет необходимый профессиональный уровень и возможность обеспечить реализацию права лица на защиту от уголовного обвинения и представительство его интересов в суде. В то же время каждое лицо свободно в выборе защитника своих прав среди адвокатов.

Согласно части пятой статьи 131², которой в Законопроекте предлагается дополнить Конституцию Украины, законом могут быть определены исключения относительно представительства в суде в трудовых спорах, спорах относительно защиты социальных прав, выборов и референдумов, в незначительных спорах, а также относительно представительства малолетних или несовершеннолетних лиц и лиц, признанных судом недееспособными или дееспособность которых ограничена.

Конституционный Суд Украины считает, что установление на законодательном уровне исключений относительно представительства в суде другими, нежели адвокат, лицами может быть обусловлено особенностями определенной категории дел, правоотношений либо статуса лица, права, свободы или интересы которого подлежат защите. Соответствующее правовое регулирование относительно представительства такого лица в суде должно содействовать эффективной защите прав, свобод и интересов физических и юридических лиц.

В силу этого Конституционный Суд Украины считает, что предлагаемая Законопроектом для дополнения Конституции Украины статья 131² не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.18. Законопроектом предлагается дополнить Конституцию Украины статьей 148¹ следующего содержания:

«Статья 148¹. Государство обеспечивает финансирование и надлежащие условия для деятельности Конституционного Суда Украины. В Государственном бюджете Украины отдельно определяются расходы на деятельность Суда с учетом предложений его Председателя.

Размер вознаграждения судьи Конституционного Суда Украины устанавливается законом о Конституционном Суде Украины».

Предлагаемая норма по смыслу аналогична части первой статьи 130 Конституции Украины в редакции, предлагаемой Законопроектом, которой регулируются вопросы финансового обеспечения судов, относящихся к системе судостроительства Украины, и установления размера вознаграждения судьи, и не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.19. Законопроектом предлагается дополнить Конституцию Украины статьей 149¹ следующего содержания:

«Статья 149¹. Полномочия судьи Конституционного Суда Украины прекращаются в случае:

- 1) истечения срока его полномочий;
- 2) достижения им семидесяти лет;
- 3) прекращения гражданства Украины или приобретения им гражданства другого государства;
- 4) вступления в законную силу решения суда о признании его безвестно отсутствующим или объявлении умершим, признании недееспособным или ограниченно дееспособным;

5) вступления в законную силу обвинительного приговора в отношении его за совершение им преступления;

6) смерти судьи Конституционного Суда Украины.

Основаниями для освобождения судьи Конституционного Суда Украины от должности являются:

- 1) неспособность исполнять свои полномочия по состоянию здоровья;
- 2) нарушение им требований относительно несовместимости;
- 3) совершение им существенного дисциплинарного проступка, грубое или систематическое пренебрежение своими обязанностями, что несовместимо со статусом судьи Суда или выявило его несоответствие занимаемой должности;
- 4) подача им заявления об отставке или об освобождении от должности по собственному желанию.

Решение об освобождении от должности судьи Конституционного Суда Украины Суд постановляет не менее чем двумя третями от его конституционного состава».

Предложенные Законопроектом основания для освобождения судьи Конституционного Суда Украины от должности и основания для прекращения его полномочий совпадают с основаниями для освобождения от должностей и основаниями для прекращения полномочий судей судов, относящихся к системе судостроительства Украины (статья 126 Основного Закона Украины в предлагаемой Законопроектом редакции).

Особенности конституционного регулирования в части прекращения полномочий судьи Конституционного Суда Украины состоят в сохранении такого основания для прекращения его полномочий, как истечение срока полномочий судьи Конституционного Суда Украины (поскольку этот срок ограничен девятью годами), и в увеличении предельного возраста пребывания на должности судьи Конституционного Суда Украины до 70 лет.

Законопроектом также предусмотрено предоставление Конституционному Суду Украины права самостоятельно принимать решение об освобождении судьи Конституционного Суда Украины от должности в порядке, определенном законом. Предлагаемая норма направлена на усиление гарантий независимости судей Конституционного Суда Украины от субъектов, полномочных назначать их на должности.

Конституционный Суд Украины считает, что указанные изменения не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.20. Законопроектом пропонується доповнити Конституцію України статтями 151¹ наступного змісту:

«Стаття 151¹. Конституційний Суд України вирішує питання відповідності Конституції України (конституційності) законів України по конституційній скаргі особи, вважаючи, що застосований в остаточному судовому рішенні по його справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичної захисти вичерпані».

Стаття 151¹, якою Законопроектом пропонується доповнити Конституцію України, передбачає можливість звернення особи в Конституційний Суд України з конституційною скагою в разі, якщо всі інші національні засоби юридичної захисти вичерпані. Введення інституту конституційної скарги є вдосконаленням механізму індивідуального доступу особи до конституційного судопроцесу.

Враховуючи викладене, Конституційний Суд України вважає, що пропонується Законопроектом для доповнення Конституції України стаття 151¹ не передбачає скасування або обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.21. Законопроектом пропонується доповнити Конституцію України статтями 151² наступного змісту:

«Стаття 151². Рішення і висновки, прийняті Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені».

Пропонується Законопроектом норма в рівній мірі поширює характеристики обов'язковості, остаточності і неоскаржуваності на рішення і висновки Конституційного Суду України, що узгоджується з принципом обов'язковості прийнятих Конституційним Судом України рішень і висновків, який визначається в статті 147 Основного Закону України в запропонованій Законопроектом редакції.

Враховуючи викладене, Конституційний Суд України вважає, що пропонується Законопроектом для доповнення Конституції України стаття 151² не передбачає скасування або обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.22. Згідно частини четвертої статті 29 Конституції України кожному арештованому або затриманому повинно бути негайно повідомлено про мотиви арешту або затримання, роз'яснені його права і надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто і користуватися правовою допомогою захисника.

Законопроектом пропонується в частині четвертої статті 29 Конституції України слово «правовою» замінити словом «юридическою».

За висновком Конституційного Суду України, таке змінення не передбачає скасування або обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.23. Законопроектом пропонується наступні змінення в статтю 55 Конституції України:

«а) після частини третьої доповнити новою частиною наступного змісту:

«Кожному гарантується право звернутися з конституційною скагою в Конституційний Суд України по підставах, встановлених нинішньої Конституцією, і в порядку, визначеному законом».

В зв'язі з цим частини четверту, п'яту вважати відповідно частинами п'ятою, шостою;

б) в частині п'ятої слово «правового» замінити словом «юридического».

Вказані змінення узгоджуються з пропонується Законопроектом доповненнями статтями 151¹ Конституції України, якою передбачається наділення Конституційного Суду України повноваженнями вирішувати питання відповідності Конституції України (конституційності) законів України по конституційній скаргі особи, вважаючи, що застосований в остаточному судовому рішенні по його справі закон України суперечить Конституції України, і викладенням статті 153 Основного Закону України в редакції, згідно якої підстави і порядок звернення в Конституційний Суд України визначаються Конституцією України і законом.

Таким чином, пропонується Законопроектом змінення в статтю 55 Конституції України не передбачають скасування або обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.24. Згідно частини першої статті 59 Конституції України кожен має право на правову допомогу; в разі, передбаченому законом, ця допомога надається безкоштовно; кожен вільний у виборі захисника своїх прав.

Законопроектом пропонується наступні змінення в статтю 59 Конституції України:

«а) в частині першої слово «правову» замінити словами «професійну юридическу»;

б) частини другу виключити».

В частині другої статті 59 Конституції України визначено, що для забезпечення права на захист від обвинувачення і надання пра-

вовой помощи при решении дел в судах и других государственных органах в Украине действует адвокатура. Конституционный Суд Украины принимает во внимание, что Законопроектом предусматривается дополнить Основной Закон Украины статьей 131², которая регулирует вопрос представительства адвокатом лица в суде.

Таким образом, предлагаемые Законопроектом изменения в статью 59 Конституции Украины не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.25. Законопроектом предлагаются следующие изменения в часть первую статьи 85 Конституции Украины:

«а) пункты 25 и 26 изложить в следующей редакции:

«25) дача согласия на назначение на должность и освобождение от должности Президентом Украины Генерального прокурора;

26) назначение на должности трети состава Конституционного Суда Украины»;

б) пункт 27 исключить».

Согласно пункту 25 части первой статьи 85 Конституции Украины к полномочиям Верховной Рады Украины относится дача согласия на назначение на должность и освобождение от должности Президентом Украины Генерального прокурора Украины; выражение недоверия Генеральному прокурору Украины, что влечет его отставку с должности.

Законопроектом предлагается исключить из перечня полномочий Верховной Рады Украины полномочие выражать недоверие Генеральному прокурору Украины, что влечет его отставку с должности. Это согласуется с содержанием части пятой статьи 131¹, которой Законопроектом предлагается дополнить Конституцию Украины и по которой досрочное освобождение от должности Генерального прокурора осуществляется исключительно в случаях и на основаниях, определенных законом.

Согласно пункту 26 части первой статьи 85 Основного Закона Украины к полномочиям Верховной Рады Украины относится назначение на должности и освобождение от должностей трети состава Конституционного Суда Украины. В Законопроекте предлагается исключить из перечня полномочий Верховной Рады Украины полномочие освобождать от должностей треть состава Конституционного Суда Украины, что согласуется с предлагаемой Законопроектом статьей 149¹, которая наделяет Конституционный Суд Украины полномочием освобождать от должностей судей Конституционного Суда Украины.

Согласно пункту 27 части первой статьи 85 Конституции Украины к полномочиям Верховной Рады Украины относится избрание судей бессрочно. Предлагаемая Законопроектом редакция части первой статьи 85 Конституции Украины не предусматривает участия парламента в процедуре назначения судей судов, входящих в систему судостроительства Украины.

Конституционный Суд Украины считает, что названные изменения не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.26. Согласно пункту 14 части первой статьи 92 Основного Закона Украины исключительно законами Украины определяются судостроительство, судопроизводство, статус судей, основы судебной экспертизы, организация и деятельность прокуратуры, органов дознания и следствия, нотариата, органов и учреждений исполнения наказаний; основы организации и деятельности адвокатуры.

Законопроектом предлагается пункт 14 части первой статьи 92 Конституции Украины изложить в следующей редакции:

«14) судостроительство, судопроизводство, статус судей; основы судебной экспертизы; организация и деятельность прокуратуры, нотариата, органов досудебного расследования, органов и учреждений исполнения наказаний; порядок исполнения судебных решений; принципы организации и деятельности адвокатуры».

Законопроектом предлагается предусмотреть, в частности, что исключительно законами Украины определяется порядок исполнения судебных решений. Это обусловлено другими конституционными изменениями, а именно дополнением Основного Закона Украины статьей 129¹, в части второй которой указано, что государство обеспечивает исполнение судебного решения в определенном законом порядке.

Предлагаемая Законопроектом редакция пункта 14 части первой статьи 92 Конституции Украины предусматривает замену словосочетания «органов дознания и следствия» словосочетанием «органов досудебного расследования», а также замену слова «основы» словом «принципы» относительно организации и деятельности адвокатуры, что согласуется с частью третьей статьи 131², которой Законопроектом предлагается дополнить Конституцию Украины.

Конституционный Суд Украины считает, что предлагаемая Законопроектом редакция пункта 14 части первой статьи 92 Конституции Украины не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.27. Законопроектом пропонуються наступні зміни до статті 106 Конституції України:

«а) в частині першій:

пункти 11 і 22 викласти в наступній редакції:

«11) призначає на посаду і звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора»;

«22) призначає на посади третью часть состава Конституционного Суда України»;

пункт 23 виключити;

б) частину четверту викласти в наступній редакції:

«Акты Президента Украины, изданные в пределах полномочий, предусмотренных пунктами 5, 18, 21 настоящей статьи, скрепляют подписями Премьер-министр Украины и министр, ответственный за акт и его исполнение».

Згідно частини першої статті 106 Основного Закону України Президент України призначає на посаду і звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора України (пункт 11), призначає на посади і звільняє з посади третью часть состава Конституционного Суда України (пункт 22).

Сравнительный анализ пункта 11 части первой статьи 106 Конституции Украины и предлагаемой Законопроектом его редакции относительно назначения на должность и освобождения от должности Генерального прокурора свидетельствует о том, что изменения в этот пункт корреспондируют с изменениями, которые Законопроектом предлагается внести в пункт 25 части первой статьи 85 Конституции Украины.

Предлагаемые Законопроектом изменения в пункт 22 части первой статьи 106 Основного Закона Украины относительно исключения полномочия Президента Украины освобождать от должностей третья часть состава Конституционного Суда Украины согласуются с предлагаемой Законопроектом статьей 149¹, которая наделяет Конституционный Суд Украины полномочием освобождать от должностей судей Конституционного Суда Украины.

Згідно пункту 23 частини першої статті 106 Конституції України Президент України створює суди в певному законом порядку.

Предлагаемое Законопроектом исключение данной нормы обусловлено изложением статьи 125 Конституции Украины в новой редакции, по которой суд создается, реорганизуется и ликвидируется законом, проект которого вносит в Верховную Раду Украины Президент Украины после консультаций с Высшим советом правосудия.

Согласно части четвертой статьи 106 Конституции Украины акты Президента Украины, изданные в пределах полномочий, предусмотренных пунктами 5, 18, 21, 23 указанной статьи, скрепляются подписями Премьер-министра Украины и министра, ответственного за акт и его исполнение.

Згідно пункту 23 частини першої статті 106 Конституції України Президент України створює суди в певному законом порядку. Законопроектом не передбачено такого повноваження Президента України, внаслідок чого відпадає необхідність в скрепленні відповідних актів глави держави підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт і його виконання.

Предлагаемые Законопроектом изменения в статью 106 Конституции Украины не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.28. Згідно пункту 2 частини другої статті 108 Конституції України повноваження Президента України припиняються досить в разі неможливості виконувати свої повноваження по стану здоров'я.

Законопроектом пропонується в пункті 2 частини другої статті 108 Конституції України слово «неможливості» замінити словом «нездатності».

Конституционный Суд Украины считает, что предлагаемое Законопроектом изменение в пункт 2 части второй статьи 108 Конституции Украины не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.29. В статье 110 Конституции Украины закреплено, что невозможность исполнения Президентом Украины своих полномочий по состоянию здоровья должна быть установлена на заседании Верховной Рады Украины и подтверждена решением, принятым большинством от ее конституционного состава на основании письменного представления Верховного Суда Украины — по обращению Верховной Рады Украины, и медицинского заключения.

Законопроектом пропонується в статті 110 Конституції України слово «неможливість» замінити словом «нездатність», а слова «Верховного Суда України» — словами «Верховного Суда».

Предлагаемые Законопроектом изменения в статью 110 Конституции Украины аналогичны тем, что вносятся в ее пункт 2 части второй статьи 108 (относительно слова «нездатность»), и тем, которые касаются изменения названия Верховного Суда Украины (в частнос-

ти, в новой редакции статьи 125 Конституции Украины относительно исключения из названия слова «Украины»).

Предлагаемые Законопроектом изменения в статью 110 Основного Закона Украины не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.30. Согласно части шестой статьи 111 Конституции Украины решение о смещении Президента Украины с поста в порядке импичмента принимается Верховной Радой Украины не менее чем тремя четвертями от ее конституционного состава после проверки дела Конституционным Судом Украины и получения его заключения в отношении соблюдения конституционной процедуры расследования и рассмотрения дела об импичменте и получения заключения Верховного Суда Украины о том, что деяния, в которых обвиняется Президент Украины, содержат признаки государственной измены или иного преступления.

В Законопроекте предлагается в части шестой статьи 111 Конституции Украины слова «Верховного Суда Украины» заменить словами «Верховного Суда».

Предлагаемое Законопроектом изменение предусматривает исключение слова «Украины» из названия наивысшего суда в системе судостройства Украины — Верховного Суда Украины, что согласуется с частью третьей статьи 125 Конституции Украины в редакции, предлагаемой Законопроектом.

Данное изменение не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.31. Законопроектом предлагается раздел VII «Прокуратура» Конституции Украины исключить.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что положения раздела VII «Прокуратура» Конституции Украины охватываются содержанием статьи 131¹, которой Законопроектом предложено дополнить раздел VIII «Правосудие» Основного Закона Украины.

3.32. Законопроектом предлагается часть шестую статьи 136 Конституции Украины изложить в следующей редакции:

«Правосудие в Автономной Республике Крым осуществляется судами Украины».

Согласно части шестой статьи 136 Основного Закона Украины правосудие в Автономной Республике Крым осуществляется судами, которые входят в единую систему судов Украины.

Предлагаемая Законопроектом редакция части шестой статьи 136 Конституции Украины согласуется со статьями 124, 125 Основного Закона Украины в редакции, предложенной Законопроектом.

Исходя из изложенного предлагаемые Законопроектом изменения в статью 136 Конституции Украины не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.33. Законопроектом предлагаются следующие изменения в статью 150 Конституции Украины:

«а) в части первой:

абзац шестой пункта 1 исключить;

в пункте 2 слова «и законов Украины» исключить;

дополнить пунктом 3 следующего содержания:

«3) осуществление иных полномочий, предусмотренных Конституцией Украины»;

б) часть вторую изложить в следующей редакции:

«Вопросы, предусмотренные пунктами 1, 2 части первой настоящей статьи, рассматриваются по конституционным представлениям: Президента Украины; не менее сорока пяти народных депутатов Украины; Верховного Суда; Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека; Верховной Рады Автономной Республики Крым».

Предлагаемые Законопроектом изменения в статью 150 Конституции Украины, которая определяет полномочия Конституционного Суда Украины, предусматривают исключение официального толкования законов Украины из полномочий Конституционного Суда Украины, что согласуется с изменениями, которые Законопроектом предлагается внести в часть первую статьи 147 Конституции Украины.

Законопроектом предлагается также дополнить часть первую статьи 150 Основного Закона Украины пунктом 3 относительно осуществления Конституционным Судом Украины иных полномочий, предусмотренных Конституцией Украины. Такие полномочия Конституционного Суда Украины закреплены в статьях 151, 159 Конституции Украины.

Положения части второй статьи 150 Конституции Украины в предлагаемой Законопроектом редакции воспроизводят изложенный в абзаце шестом пункта 1 части первой статьи 150 Конституции Украины перечень субъектов права на конституционное представление по вопросам конституционности актов, определенных в пункте 1 части первой данной статьи, и официального толкования Конституции Украины.

Предлагаемые Законопроектом изменения в статью 150 Основного Закона Украины не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.34. Законопроектом предлагаются следующие изменения в статью 152 Конституции Украины:

а) в части первой слово «правовые» исключить;

б) часть вторую изложить в следующей редакции:

«Законы, иные акты или их отдельные положения, признанные неконституционными, теряют силу со дня постановления Конституционным Судом Украины решения об их неконституционности, если иное не установлено самим решением, но не ранее дня его постановления».

Согласно статье 152 Конституции Украины законы и иные правовые акты по решению Конституционного Суда Украины признаются неконституционными полностью или в отдельной части, если они не соответствуют Конституции Украины либо если была нарушена установленная Конституцией Украины процедура их рассмотрения, принятия или вступления их в силу (часть первая); законы, иные правовые акты или их отдельные положения, признанные неконституционными, теряют силу со дня постановления Конституционным Судом Украины решения об их неконституционности (часть вторая).

Законопроектом предлагается предоставить Конституционному Суду Украины право в своем решении устанавливать особенности утраты силы законами, иными актами или их отдельными положениями.

Кроме этого, в предлагаемой Законопроектом редакции положений частей первой, второй статьи 152 Конституции Украины вместо понятия «правовые акты», содержащегося в частях первой, второй данной статьи, предполагается применить понятие «акты».

Таким образом, предлагаемые Законопроектом изменения в статью 152 Конституции Украины не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.35. Законопроектом предлагается в разделе XV «Переходные положения» Конституции Украины:

а) пункт 9 изложить в следующей редакции:

«9. Прокуратура продолжает выполнять в соответствии с действующими законами функцию досудебного расследования до начала функционирования органов, которым законом будут переданы соответ-

ствующие функции, а также функцию надзора за соблюдением законов при исполнении судебных решений по уголовным делам, при применении других мер принудительного характера, связанных с ограничением личной свободы граждан, — до вступления в силу закона о создании двойной системы регулярных пенитенциарных инспекций»;

б) дополнить пунктом 16¹ следующего содержания:

«16¹. Со дня вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)»:

1) до создания Высшего совета правосудия его полномочия осуществляет Высший совет юстиции. Высший совет правосудия создается путем реорганизации Высшего совета юстиции. До избрания (назначения) членов Высшего совета правосудия этот орган действует в составе членов Высшего совета юстиции в течение срока их полномочий, но которые не могут длиться дольше, чем до 30 апреля 2019 года. Избрание (назначение) членов Высшего совета правосудия осуществляется не позднее 30 апреля 2019 года;

2) полномочия судей, назначенных на должность сроком на пять лет, прекращаются по истечении срока, на который они были назначены. Такие судьи могут быть назначены на должность судьи в порядке, определенном законом;

3) судьи, избранные судьями бессрочно, продолжают осуществлять свои полномочия до освобождения или до прекращения их полномочий по основаниям, определенным Конституцией Украины;

4) соответствие занимаемой должности судьи, назначенного на должность сроком на пять лет или избранного судьей бессрочно до вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)», должно быть оценено в порядке, определенном законом. Выявление по результатам такого оценивания несоответствия судьи занимаемой должности по критериям компетентности, профессиональной этики или добропорядочности либо отказ судьи от такого оценивания являются основанием для освобождения судьи от должности. Порядок и исчерпывающие основания обжалования решения об освобождении судьи по результатам оценивания устанавливаются законом;

5) в случаях реорганизации или ликвидации отдельных судов, образованных до вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)», судьи таких судов имеют право подать заявление об отставке либо заявление об участии в конкурсе на другую должность судьи в порядке, определенном законом. Особенности перевода судьи на должность в другом суде могут быть определены законом;

6) до введения нового административно-территориального устройства Украины в соответствии с изменениями в Конституцию Украины относительно децентрализации власти, но не дольше чем до 31 декабря 2017 года, создание, реорганизацию и ликвидацию судов осуществляет Президент Украины на основании и в порядке, которые определены законом;

7) в течение двух лет перевод судьи из одного суда в другой осуществляет Президент Украины на основании соответствующего представления Высшего совета правосудия;

8) судьи Конституционного Суда Украины, назначенные до вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)», продолжают осуществлять свои полномочия до прекращения полномочий или освобождения в порядке, предусмотренном статьей 149¹ Конституции Украины, без права назначения повторно. Полномочия судьи Конституционного Суда Украины, который на день вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)» достиг шестидесяти пяти лет, но решение об освобождении такого судьи от должности не принято, прекращаются;

9) представительство согласно закону прокуратурой граждан в судах по делам, производство по которым было начато до вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)», осуществляется по правилам, действовавшим до вступления его в силу, — до постановления по соответствующим делам окончательных судебных решений, не подлежащих обжалованию;

10) Генеральный прокурор Украины, назначенный на должность до вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)», осуществляет полномочия Генерального прокурора до освобождения в установленном порядке, но не дольше срока, на который он был назначен, и не может занимать должность два срока подряд;

11) представительство согласно пункту 3 части первой статьи 131¹ и статьи 131² настоящей Конституции исключительно прокурорами или адвокатами в Верховном Суде и судах кассационной инстанции осуществляется с 1 января 2017 года; в судах апелляционной инстанции — с 1 января 2018 года; в судах первой инстанции — с 1 января 2019 года.

Представительство органов государственной власти и органов местного самоуправления в судах исключительно прокурорами или адвокатами осуществляется с 1 января 2020 года.

Представительство в суде в производствах, начатых до вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)», осуществляется по правилам, действовавшим до вступления его в силу, — до постановления по соответствующим делам окончательных судебных решений, не подлежащих обжалованию».

Законопроектом предлагаются изменения в раздел XV «Переходные положения» Конституции Украины, который является ее неотъемлемой составляющей и призван прежде всего обеспечить правопреемственность в организации и деятельности государственных институтов. Нормами данного раздела предлагается определить, в частности, сроки осуществления полномочий должностными лицами, избранными или назначенными до вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)», сроки формирования государственных органов и особенности избрания или назначения должностных лиц, а также предусмотреть осуществление соответствующими должностными лицами или государственными органами тех или иных действий, необходимых для перехода государства на новое конституционное регулирование.

Конституционный Суд Украины считает, что изменения, предлагаемые Законопроектом к разделу XV «Переходные положения» Конституции Украины, не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.36. Законопроект содержит раздел II «Заключительные и переходные положения», согласно которому:

«1. Настоящий Закон вступает в силу через три месяца со дня, следующего за днем его опубликования, кроме части шестой статьи 124 Конституции Украины в редакции настоящего Закона, которая вступает в силу через три года со дня, следующего за днем опубликования настоящего Закона.

2. Со дня вступления в силу настоящего Закона:

назначение, прекращение полномочий и освобождение судей осуществляется согласно Конституции Украины с учетом внесенных настоящим Законом изменений;

члены Высшего совета юстиции, назначенные до вступления в силу настоящего Закона, осуществляют полномочия членов Высшего совета правосудия в течение срока их полномочий, но которые не могут длиться дольше, чем до 30 апреля 2019 года;

Министр юстиции Украины и Генеральный прокурор Украины прекращают свои полномочия как члены Высшего совета юстиции.

3. Съезд судей Украины избирает трех членов Высшего совета правосудия не позднее трех месяцев после вступления в силу соответствующего закона, регулирующего деятельность Высшего совета правосудия.

4. Верховная Рада Украины в течение 30 дней со дня вступления в силу настоящего Закона передает представление Высшей квалификационной комиссии судей Украины и соответствующие документы об избрании судей бессрочно, которые не были рассмотрены Верховной Радой Украины, в Высший совет правосудия для рассмотрения вопроса о назначении судьи на должность.

Материалы и представления Высшего совета юстиции о назначении судей сроком на пять лет, не рассмотренные до дня вступления в силу настоящего Закона, возвращаются в Высший совет правосудия для решения вопроса о назначении судей на должности согласно Конституции Украины с учетом внесенных настоящим Законом изменений».

Положения пунктов 1–4 раздела II «Заключительные и переходные положения» Законопроекта являются неотъемлемой частью Законопроекта, поскольку предусматривают установление порядка вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)» и определение мер, направленных на реализацию изменений в Конституцию Украины.

Конституционный Суд Украины считает, что положения раздела II «Заключительные и переходные положения» Законопроекта не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина, следовательно, не противоречат требованиям части первой статьи 157 Конституции Украины.

3.37. Согласно части первой статьи 157 Основного Закона Украины Конституция Украины не может быть изменена, если изменения направлены на ликвидацию независимости либо на нарушение территориальной целостности Украины.

Конституционный Суд Украины считает, что изменения, предложенные Законопроектом, не направлены на ликвидацию независимости либо на нарушение территориальной целостности Украины.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 153, 157, 158, 159 Конституции Украины, статьями 51, 57, 63, 66, 67, 69 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

пришел к заключению:

1. Признать соответствующим требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия) (регистр. № 3524), которым предлагается:

«I. Внести в Конституцию Украины (Ведомости Верховной Рады Украины, 1996 г., № 30, ст. 141) следующие изменения:

1) статьи 124–129, 130, 131, 147–148, 149, 151, 153 изложить в следующей редакции:

«Статья 124. Правосудие в Украине осуществляют исключительно суды.

Делегирование функций судов, а также присвоение этих функций другими органами или должностными лицами не допускаются.

Юрисдикция судов распространяется на любой юридический спор и любое уголовное обвинение. В предусмотренных законом случаях суды рассматривают также другие дела.

Законом может быть определен обязательный досудебный порядок урегулирования спора.

Народ непосредственно принимает участие в осуществлении правосудия через присяжных.

Украина может признать юрисдикцию Международного уголовного суда на условиях, определенных Римским уставом Международного уголовного суда.

Статья 125. Судебное устройство в Украине строится по принципам территориальности и специализации и определяется законом.

Суд образуется, реорганизуется и ликвидируется законом, проект которого вносит в Верховную Раду Украины Президент Украины после консультаций с Высшим советом правосудия.

Верховный Суд является наивысшим судом в системе судебного устройства Украины.

Согласно закону могут действовать высшие специализированные суды. С целью защиты прав, свобод и интересов лица в сфере публично-правовых отношений действуют административные суды.

Создание чрезвычайных и особых судов не допускается.

Статья 126. Независимость и неприкосновенность судьи гарантируются Конституцией и законами Украины.

Влияние на судью каким бы то ни было образом запрещается.

Без согласия Высшего совета правосудия судья не может быть задержан либо содержаться под стражей или арестом до вынесения обвинительного приговора судом, за исключением задержания судьи во время или сразу же после совершения тяжкого или особо тяжкого преступления.

Судья не может быть привлечен к ответственности за принятое им судебное решение, за исключением совершения преступления или дисциплинарного проступка.

Судья занимает должность бессрочно.

Основаниями для освобождения судьи являются:

- 1) неспособность исполнять полномочия по состоянию здоровья;
- 2) нарушение судьей требований относительно несовместимости;
- 3) совершение существенного дисциплинарного проступка, грубое или систематическое пренебрежение обязанностями, что несовместимо со статусом судьи либо выявило его несоответствие занимаемой должности;
- 4) подача заявления об отставке или об освобождении от должности по собственному желанию;
- 5) несогласие на перевод в другой суд в случае ликвидации или реорганизации суда, в котором судья занимает должность;
- б) нарушение обязанности подтвердить законность источника происхождения имущества.

Полномочия судьи прекращаются в случае:

- 1) достижения судьей шестидесяти пяти лет;
- 2) прекращения гражданства Украины или приобретения судьей гражданства другого государства;
- 3) вступления в законную силу решения суда о признании судьи безвестно отсутствующим или объявлении умершим, признании недееспособным или ограниченно дееспособным;
- 4) смерти судьи;
- 5) вступления в законную силу обвинительного приговора в отношении судьи за совершение им преступления.

Государство обеспечивает личную безопасность судьи и членов его семьи.

Статья 127. Правосудие осуществляют судьи. В определенных законом случаях правосудие осуществляется при участии присяжных.

Судья не может принадлежать к политическим партиям, профсоюзам, принимать участие в какой бы то ни было политической деятельности, иметь представительский мандат, занимать какие-либо иные оплачиваемые должности, выполнять другую оплачиваемую работу, кроме научной, преподавательской или творческой.

На должность судьи может быть назначен гражданин Украины не моложе тридцати и не старше шестидесяти пяти лет, имеющий высшее юридическое образование и стаж профессиональной деятельности в сфере права не менее пяти лет, компетентный, добропорядочный и владеющий государственным языком. Законом могут быть предусмотрены дополнительные требования для назначения на должность судьи.

Для судей специализированных судов согласно закону могут быть установлены иные требования относительно образования и стажа профессиональной деятельности.

Статья 128. Назначение на должность судьи осуществляется Президентом Украины по представлению Высшего совета правосудия в порядке, установленном законом.

Назначение на должность судьи осуществляется по конкурсу, кроме случаев, определенных законом.

Председателя Верховного Суда избирает на должность и освобождает от должности путем тайного голосования Пленум Верховного Суда в порядке, установленном законом.

Статья 129. Судья, осуществляя правосудие, независим и руководствуется верховенством права.

Основными принципами судопроизводства являются:

- 1) равенство всех участников судебного процесса перед законом и судом;
- 2) обеспечение доказанности вины;
- 3) состязательность сторон и свобода в предоставлении ими суду своих доказательств и в доказывании перед судом их убедительности;
- 4) поддержка публичного обвинения в суде прокурором;
- 5) обеспечение обвиняемому права на защиту;
- 6) гласность судебного процесса и его полное фиксирование техническими средствами;
- 7) разумные сроки рассмотрения дела судом;
- 8) обеспечение права на апелляционный пересмотр дела и в определенных законом случаях — на кассационное обжалование судебного решения;
- 9) обязательность судебного решения.

Законом могут быть определены также иные принципы судопроизводства.

Судопроизводство осуществляется судьей единолично, коллегией судей или судом присяжных.

За неуважение к суду или судьбе виновные лица привлекаются к юридической ответственности»;

«Статья 130. Государство обеспечивает финансирование и надлежащие условия для функционирования судов и деятельности судей. В Государственном бюджете Украины отдельно определяются расходы на содержание судов с учетом предложений Высшего совета правосудия.

Размер вознаграждения судьи устанавливается законом о судоустройстве»;

«Статья 131. В Украине действует Высший совет правосудия, который:

- 1) вносит представление о назначении судьи на должность;
- 2) постановляет решение о нарушении судьей или прокурором требований относительно несовместимости;
- 3) рассматривает жалобы на решение соответствующего органа о привлечении к дисциплинарной ответственности судьи или прокурора;
- 4) принимает решение об освобождении судьи от должности;
- 5) дает согласие на задержание судьи или содержание его под стражей;
- 6) принимает решение о временном отстранении судьи от осуществления правосудия;
- 7) принимает меры по обеспечению независимости судей;
- 8) принимает решение о переводе судьи из одного суда в другой;
- 9) осуществляет иные полномочия, определенные настоящей Конституцией и законами Украины.

Высший совет правосудия состоит из двадцати одного члена, из которых десять — избирает съезд судей Украины из числа судей или судей в отставке, двух — назначает Президент Украины, двух — избирает Верховная Рада Украины, двух — избирает съезд адвокатов Украины, двух — избирает всеукраинская конференция прокуроров, двух — избирает съезд представителей юридических высших учебных заведений и научных учреждений.

Порядок избрания (назначения) на должности членов Высшего совета правосудия определяется законом.

Председатель Верховного Суда входит в состав Высшего совета правосудия по должности.

Срок полномочий избранных (назначенных) членов Высшего совета правосудия составляет четыре года. Одно и то же лицо не может

занимать должность члена Высшего совета правосудия два срока подряд.

Член Высшего совета правосудия не может принадлежать к политическим партиям, профсоюзам, принимать участие в какой бы то ни было политической деятельности, иметь представительский мандат, занимать какие-либо иные оплачиваемые должности (кроме должности Председателя Верховного Суда), выполнять другую оплачиваемую работу, кроме научной, преподавательской или творческой.

Член Высшего совета правосудия должен принадлежать к юридической профессии и соответствовать критерию политической нейтральности.

Законом могут быть предусмотрены дополнительные требования к члену Высшего совета правосудия.

Высший совет правосудия обретает полномочия при условии избрания (назначения) не менее пятнадцати его членов, среди которых большинство представляют судьи.

Согласно закону в системе правосудия создаются органы и учреждения для обеспечения отбора судей, прокуроров, их профессиональной подготовки, оценивания, рассмотрения дел относительно их дисциплинарной ответственности, финансового и организационного обеспечения судов»;

«Статья 147. Конституционный Суд Украины решает вопросы о соответствии Конституции Украины законов Украины и в предусмотренных настоящей Конституцией случаях иных актов, осуществляет официальное толкование Конституции Украины, а также иные полномочия согласно настоящей Конституции.

Деятельность Конституционного Суда Украины основывается на принципах верховенства права, независимости, коллегиальности, гласности, обоснованности и обязательности принятых им решений и заключений.

Статья 148. В состав Конституционного Суда Украины входят восемнадцать судей Конституционного Суда Украины.

Президент Украины, Верховная Рада Украины и съезд судей Украины назначают по шесть судей Конституционного Суда Украины.

Отбор кандидатур на должность судьи Конституционного Суда Украины осуществляется на конкурсных началах в определенном законом порядке.

Судьей Конституционного Суда Украины может быть гражданин Украины, владеющий государственным языком, на день назначения

достигший сорока лет, имеющий высшее юридическое образование и стаж профессиональной деятельности в сфере права самое меньшее пятнадцать лет, высокие моральные качества и являющийся юристом с признанным уровнем компетентности.

Судья Конституционного Суда Украины не может принадлежать к политическим партиям, профсоюзам, принимать участие в какой бы то ни было политической деятельности, иметь представительский мандат, занимать какие-либо иные оплачиваемые должности, выполнять другую оплачиваемую работу, кроме научной, преподавательской или творческой.

Судья Конституционного Суда Украины назначается на девять лет без права быть назначенным повторно.

Судья Конституционного Суда Украины обретает полномочия со дня принесения им присяги на специальном пленарном заседании Суда.

Конституционный Суд Украины на специальном пленарном заседании Суда избирает из своего состава Председателя путем тайного голосования только на один трехлетний срок»;

«Статья 149. Независимость и неприкосновенность судьи Конституционного Суда Украины гарантируются Конституцией и законами Украины.

Влияние на судью Конституционного Суда Украины каким-либо способом запрещается.

Без согласия Конституционного Суда Украины судья Конституционного Суда Украины не может быть задержан или удерживаться под стражей или арестом до вынесения обвинительного приговора судом, за исключением задержания судьи во время или сразу же после совершения тяжкого или особо тяжкого преступления.

Судья Конституционного Суда Украины не может быть привлечен к ответственности за голосование в связи с принятием Судом решений и дачей им заключений, за исключением совершения преступления или дисциплинарного проступка.

Государство обеспечивает личную безопасность судьи Конституционного Суда Украины и членов его семьи»;

«Статья 151. Конституционный Суд Украины по обращению Президента Украины, или не менее сорока пяти народных депутатов Украины, или Кабинета Министров Украины дает заключения о соответствии Конституции Украины действующих международных договоров Украины или тех международных договоров, которые вносятся в Верховную Раду Украины для дачи согласия на их обязательность.

Конституционный Суд Украины по обращению Президента Украины или не менее сорока пяти народных депутатов Украины дает заключения о соответствии Конституции Украины (конституционности) вопросов, предлагаемых для вынесения на всеукраинский референдум по народной инициативе.

По обращению Верховной Рады Украины Конституционный Суд Украины дает заключение о соблюдении конституционной процедуры расследования и рассмотрения дела о смещении Президента Украины с поста в порядке импичмента»;

«Статья 153. Порядок организации и деятельности Конституционного Суда Украины, статус судей Суда, основания и порядок обращения в Суд, процедура рассмотрения им дел и выполнения решений Суда определяются Конституцией Украины и законом»;

2) дополнить статьями 129¹, 130¹, 131¹–131², 148¹, 149¹, 151¹–151² следующего содержания:

«Статья 129¹. Суд принимает решение именем Украины. Судебное решение является обязательным к исполнению.

Государство обеспечивает исполнение судебного решения в определенном законом порядке.

Контроль за исполнением судебного решения осуществляет суд»;

«Статья 130¹. Для защиты профессиональных интересов судей и решения вопросов внутренней деятельности судов согласно закону действует судейское самоуправление»;

«Статья 131¹. В Украине действует прокуратура, осуществляющая:

- 1) поддержку публичного обвинения в суде;
- 2) организацию и процессуальное руководство досудебным расследованием, решение согласно закону иных вопросов во время уголовного производства, надзор за негласными и иными следственными и сыскными действиями органов правопорядка;
- 3) представительство интересов государства в суде в исключительных случаях и в порядке, которые определены законом.

Организация и порядок деятельности прокуратуры определяются законом.

Прокуратуру в Украине возглавляет Генеральный прокурор, которого назначает на должность и освобождает от должности с согласия Верховной Рады Украины Президент Украины.

Срок полномочий Генерального прокурора составляет шесть лет. Одно и то же лицо не может занимать должность Генерального прокурора два срока подряд.

Досрочное освобождение от должности Генерального прокурора осуществляется исключительно в случаях и по основаниям, которые определены законом.

Статья 131². Для оказания профессиональной юридической помощи в Украине действует адвокатура.

Независимость адвокатуры гарантируется.

Принципы организации и деятельности адвокатуры и осуществления адвокатской деятельности в Украине определяются законом.

Исключительно адвокат осуществляет представительство другого лица в суде, а также защиту от уголовного обвинения.

Законом могут быть определены исключения относительно представительства в суде в трудовых спорах, спорах относительно защиты социальных прав, относительно выборов и референдумов, в незначительных спорах, а также относительно представительства малолетних или несовершеннолетних лиц и лиц, признанных судом недееспособными или дееспособность которых ограничена»;

«Статья 148¹. Государство обеспечивает финансирование и надлежащие условия для деятельности Конституционного Суда Украины. В Государственном бюджете Украины отдельно определяются расходы на деятельность Суда с учетом предложений его Председателя.

Размер вознаграждения судьи Конституционного Суда Украины устанавливается законом о Конституционном Суде Украины»;

«Статья 149¹. Полномочия судьи Конституционного Суда Украины прекращаются в случае:

- 1) истечения срока его полномочий;
- 2) достижения им семидесяти лет;
- 3) прекращения гражданства Украины или обретения им гражданства другого государства;
- 4) вступления в законную силу решения суда о признании его безвестно отсутствующим или объявлении умершим, признании недееспособным или ограниченно дееспособным;
- 5) вступления в законную силу обвинительного приговора в отношении его за совершение им преступления;
- 6) смерти судьи Конституционного Суда Украины.

Основаниями для освобождения судьи Конституционного Суда Украины от должности являются:

1) неспособность исполнять свои полномочия по состоянию здоровья;

2) нарушение им требований относительно несовместимости;

3) совершение им существенного дисциплинарного проступка, грубое или систематическое пренебрежение своими обязанностями, что несовместимо со статусом судьи Суда или выявило его несоответствие занимаемой должности;

4) подача им заявления об отставке или об освобождении от должности по собственному желанию.

Решение об освобождении от должности судьи Конституционного Суда Украины Суд постановляет не менее чем двумя третями от его конституционного состава»;

«Статья 151¹. Конституционный Суд Украины решает вопросы о соответствии Конституции Украины (конституционности) закона Украины по конституционной жалобе лица, считающего, что примененный в окончательном судебном решении по его делу закон Украины противоречит Конституции Украины. Конституционная жалоба может быть подана в случае, если все другие национальные средства юридической защиты исчерпаны.

Статья 151². Решения и заключения, принятые Конституционным Судом Украины, являются обязательными, окончательными и не могут быть обжалованы»;

3) в части четвертой статьи 29 слово «правовой» заменить словом «юридической»;

4) в статье 55:

а) после части третьей дополнить новой частью следующего содержания:

«Каждому гарантируется право обратиться с конституционной жалобой в Конституционный Суд Украины по основаниям, установленным настоящей Конституцией, и в порядке, определенном законом».

В связи с этим части четвертую, пятую считать соответственно частями пятой, шестой;

б) в части пятой слово «правового» заменить словом «юридического»;

5) в статье 59:

а) в части первой слово «правовую» заменить словами «профессиональную юридическую»;

б) часть вторую исключить;

- б) в части первой статьи 85:
- а) пункты 25 и 26 изложить в следующей редакции:
- «25) дача согласия на назначение на должность и освобождение от должности Президентом Украины Генерального прокурора;
- 26) назначение на должности трети состава Конституционного Суда Украины»;
- б) пункт 27 исключить;
- 7) пункт 14 части первой статьи 92 изложить в следующей редакции:
- «14) судоустройство, судопроизводство, статус судей; основы судебной экспертизы; организация и деятельность прокуратуры, нотариата, органов досудебного расследования, органов и учреждений исполнения наказаний; порядок исполнения судебных решений; принципы организации и деятельности адвокатуры»;
- 8) в статье 106:
- а) в части первой:
- пункты 11 и 22 изложить в следующей редакции:
- «11) назначает на должность и освобождает от должности с согласия Верховной Рады Украины Генерального прокурора»;
- «22) назначает на должности треть состава Конституционного Суда Украины»;
- пункт 23 исключить;
- б) часть четвертую изложить в следующей редакции:
- «Акты Президента Украины, изданные в пределах полномочий, предусмотренных пунктами 5, 18, 21 настоящей статьи, скрепляют подписями Премьер-министр Украины и министр, ответственный за акт и его исполнение»;
- 9) в пункте 2 части второй статьи 108 слово «невозможности» заменить словом «неспособности»;
- 10) в статье 110 слово «невозможность» заменить словом «неспособность», а слова «Верховного Суда Украины» — словами «Верховного Суда»;
- 11) в части шестой статьи 111 слова «Верховного Суда Украины» заменить словами «Верховного Суда»;
- 12) раздел VII «Прокуратура» исключить;

- 13) часть шестую статьи 136 изложить в следующей редакции:
- «Правосудие в Автономной Республике Крым осуществляется судами Украины»;
- 14) в статье 150:
- а) в части первой:
- абзац шестой пункта 1 исключить;
- в пункте 2 слова «и законов Украины» исключить;
- дополнить пунктом 3 следующего содержания:
- «3) осуществление иных полномочий, предусмотренных Конституцией Украины»;
- б) часть вторую изложить в следующей редакции:
- «Вопросы, предусмотренные пунктами 1, 2 части первой настоящей статьи, рассматриваются по конституционным представлениям: Президента Украины; не менее сорока пяти народных депутатов Украины; Верховного Суда; Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека; Верховной Рады Автономной Республики Крым»;
- 15) в статье 152:
- а) в части первой слово «правовые» исключить;
- б) часть вторую изложить в следующей редакции:
- «Законы, иные акты или их отдельные положения, признанные неконституционными, утрачивают силу со дня постановления Конституционным Судом Украины решения о их неконституционности, если иное не установлено самим решением, но не ранее дня его постановления»;
- 16) в разделе XV «Переходные положения»:
- а) пункт 9 изложить в следующей редакции:
- «9. Прокуратура продолжает выполнять в соответствии с действующими законами функцию досудебного расследования до начала функционирования органов, которым законом будут переданы соответствующие функции, а также функцию надзора за соблюдением законов при исполнении судебных решений по уголовным делам, при применении других мер принудительного характера, связанных с ограничением личной свободы граждан, — до вступления в силу закона о создании двойной системы регулярных пенитенциарных инспекций»;
- б) дополнить пунктом 16¹ следующего содержания:
- «16¹. Со дня вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)»:

1) до создания Высшего совета правосудия его полномочия осуществляет Высший совет юстиции. Высший совет правосудия создается путем реорганизации Высшего совета юстиции. До избрания (назначения) членов Высшего совета правосудия этот орган действует в составе членов Высшего совета юстиции в течение срока их полномочий, но которые не могут длиться дольше, чем до 30 апреля 2019 года. Избрание (назначение) членов Высшего совета правосудия осуществляется не позднее 30 апреля 2019 года;

2) полномочия судей, назначенных на должность сроком на пять лет, прекращаются по истечении срока, на который они были назначены. Такие судьи могут быть назначены на должность судьи в порядке, определенном законом;

3) судьи, избранные судьями бессрочно, продолжают осуществлять свои полномочия до освобождения или до прекращения их полномочий по основаниям, определенным Конституцией Украины;

4) соответствие занимаемой должности судьи, назначенного на должность сроком на пять лет или избранного судьей бессрочно до вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)», должно быть оценено в порядке, определенном законом. Выявление по результатам такого оценивания несоответствия судьи занимаемой должности по критериям компетентности, профессиональной этики или добропорядочности либо отказ судьи от такого оценивания являются основанием для освобождения судьи от должности. Порядок и исчерпывающие основания обжалования решения об освобождении судьи по результатам оценивания устанавливаются законом;

5) в случаях реорганизации или ликвидации отдельных судов, образованных до вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)», судьи таких судов имеют право подать заявление об отставке или заявление об участии в конкурсе на другую должность судьи в порядке, определенном законом. Особенности перевода судьи на должность в другом суде могут быть определены законом;

6) до введения нового административно-территориального устройства Украины согласно изменениям в Конституцию Украины относительно децентрализации власти, но не позднее 31 декабря 2017 года, создание, реорганизацию и ликвидацию судов осуществляет Президент Украины на основании и в порядке, которые определены законом;

7) в течение двух лет перевод судьи из одного суда в другой осуществляет Президент Украины на основании соответствующего представления Высшего совета правосудия;

8) судьи Конституционного Суда Украины, назначенные до вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)», продолжают осуществлять свои полномочия до прекращения полномочий или освобождения в порядке, предусмотренном статьей 149¹ Конституции Украины, без права назначения повторно. Полномочия судьи Конституционного Суда Украины, который на день вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)» достиг шестидесяти пяти лет, но решение об освобождении такого судьи от должности не принято, прекращаются;

9) представительство согласно закону прокуратурой граждан в судах по делам, производство по которым было начато до вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)», осуществляется по правилам, действовавшим до вступления его в силу, — до принятия по соответствующим делам окончательных судебных решений, не подлежащих обжалованию;

10) Генеральный прокурор Украины, назначенный на должность до вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)», осуществляет полномочия Генерального прокурора до освобождения в установленном порядке, но не дольше срока, на который он был назначен, и не может занимать должность два срока подряд;

11) представительство согласно пункту 3 части первой статьи 131¹ и статьи 131² настоящей Конституции исключительно прокурорами или адвокатами в Верховном Суде и судах кассационной инстанции осуществляется с 1 января 2017 года; в судах апелляционной инстанции — с 1 января 2018 года; в судах первой инстанции — с 1 января 2019 года.

Представительство органов государственной власти и органов местного самоуправления в судах исключительно прокурорами или адвокатами осуществляется с 1 января 2020 года.

Представительство в суде в производствах, начатых до вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)», осуществляется по правилам, действовавшим до вступления его в силу, — до постановления по соответствующим делам окончательных судебных решений, не подлежащих обжалованию».

II. Заключительные и переходные положения

1. Настоящий Закон вступает в силу через три месяца со дня, следующего за днем его опубликования, кроме части шестой статьи 124

Конституции Украины в редакции настоящего Закона, которая вступает в силу через три года со дня, следующего за днем опубликования настоящего Закона.

2. Со дня вступления в силу настоящего Закона:

назначение, прекращение полномочий и освобождение судей осуществляется согласно Конституции Украины с учетом внесенных настоящим Законом изменений;

члены Высшего совета юстиции, назначенные до вступления в силу настоящего Закона, осуществляют полномочия членов Высшего совета правосудия в течение срока их полномочий, но которые не могут длиться дольше, чем до 30 апреля 2019 года;

Министр юстиции Украины и Генеральный прокурор Украины прекращают свои полномочия как члены Высшего совета юстиции.

3. Съезд судей Украины избирает трех членов Высшего совета правосудия не позднее трех месяцев после вступления в силу соответствующего закона, регулирующего деятельность Высшего совета правосудия.

4. Верховная Рада Украины в течение 30 дней со дня вступления в силу настоящего Закона передает представление Высшей квалификационной комиссии судей Украины и соответствующие документы об избрании судей бессрочно, которые не были рассмотрены Верховной Радой Украины, в Высший совет правосудия для рассмотрения вопроса о назначении судьи на должность.

Материалы и представления Высшего совета юстиции о назначении судей сроком на пять лет, не рассмотренные до дня вступления в силу настоящего Закона, возвращаются в Высший совет правосудия для решения вопроса о назначении судей на должности согласно Конституции Украины с учетом внесенных настоящим Законом изменений».

2. Заключение Конституционного Суда Украины по делу о даче заключения о соответствии законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия) (регистр. № 3524) требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины является обязательным к исполнению, окончательным и не может быть обжаловано.

Заключение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

Summary to the Opinion of the Constitutional Court of Ukraine No. 1-у/2016 dated January 20, 2016 in the case upon the appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine for providing opinion on compliance of the draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine (on justice) with the provisions of Articles 157 and 158 of the Constitution

Pursuant to the Resolution «On including the draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine (on justice) to the agenda of the third session of the Verkhovna Rada of the eighth convocation and its submitting to the Constitutional Court of Ukraine» dated December 22, 2015 No. 895-VIII, the Verkhovna Rada of Ukraine seized the Constitutional Court of Ukraine with an appeal to provide an opinion regarding the conformity of the draft law on introducing amendments to the Constitution (on justice) registration No. 3524 (hereinafter referred to as «the Draft law») to the provisions of Articles 157 and 158 of the Constitution.

Pursuant to Article 85.1.1 of the Fundamental Law, the authority of the Verkhovna Rada of Ukraine includes introducing amendments to the Constitution of Ukraine within the limits and by the procedure envisaged by Chapter XIII of this Constitution.

Under Article 159 of the Fundamental Law, the draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine is considered by the Verkhovna Rada of Ukraine upon the availability of an opinion of the Constitutional Court of Ukraine on the conformity of the draft law with the requirements of Articles 157 and 158 of this Constitution.

Under Article 158 of the Fundamental Law, the draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine, considered by the Verkhovna Rada of Ukraine and not adopted, may be submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine no sooner than one year from the day of the adoption of the decision on this draft law (Article 158.1); within the term of its authority, the Verkhovna Rada of Ukraine shall not amend twice the same provisions of the Constitution (Article 158.2).

The Verkhovna Rada of the eighth convocation has not considered the Draft law during the year and has not amended the indicated provisions of the Constitution during its term of office.

Thus, the Draft law conforms to the requirements of Article 158 of the Constitution.

Under Article 157.2 of the Fundamental Law, the Constitution shall not be amended in conditions of martial law or a state of emergency.

The Constitutional Court of Ukraine notes that at the moment of providing this opinion, the decision on the introduction of martial law or state of emergency in Ukraine or in its particular areas according to the

procedure defined by the Constitution has not been taken, therefore there are no legal grounds that make it impossible to amend the Constitution. The Constitutional Court of Ukraine assumes that the draft law conforms to the requirements of Article 157.2 of the Constitution.

According to Article 157.1 of the Fundamental Law, the Constitution can not be amended if the amendments envisage the abolition or restriction of human and citizens' rights and freedoms, or if they are oriented toward the liquidation of the independence or violation of the territorial indivisibility of Ukraine. While examining whether the Draft law contains provisions that foresee the abolition or restriction of human and citizens' rights and freedoms, the Constitutional Court of Ukraine assesses each of its provisions.

The proposed wording of Article 124.3 of the Constitution suggested in the Draft law stipulates that the jurisdiction of the courts shall cover any legal dispute and any criminal charge and also other cases in matters prescribed by the law. The Constitutional Court assumes that the jurisdiction of categories of cases to the courts, specified in the wording proposed by the Draft law of the first sentence of Article 124.3 of the Fundamental Law, corresponds to the other norms on judicial protection of human and citizens' rights and freedoms, in particular to Articles 55.1, 55.2, 62.1 of the Constitution. The definition, provided in the Draft law, in the law of other cases of jurisdiction is aimed at improving the efficiency of the implementation and protection of human and citizens' rights and freedoms.

The wording of Article 124.4 of the Constitution proposed in the Draft law, provides for that mandatory pre-trial dispute resolution procedures may be provided for in the law. Analysing the proposed wording of this article in the Draft law, the Constitutional Court of Ukraine proceeds from the fact that the consolidation of the provision on possible definition in the law of mandatory pre-trial dispute resolution procedure in the Constitution is an additional legal remedy for an individual which does not eliminate the possibility of further appeal to the court.

The Draft law proposes to provide in Article 124 of the Constitution that the people shall directly participate in the administration of justice through jurors. The Constitutional Court of Ukraine assumes the proposed wording of Article 124 of the Constitution contained in the Draft law without the phrase «people's assessors and» to be substantiated, given the fact that the wording of this article proposed in the Draft law retains the institute of the jury as a form of direct participation of the people in the administration of justice.

Article 124.6 of the Constitution proposed by the Draft law provides for the possibility to recognise the jurisdiction of the International Criminal Court as provided for by the Rome Statute of the International Criminal

Court. The Constitutional Court of Ukraine assumes that the proposed amendment allows the recognition of the jurisdiction of the International Criminal Court on the conditions stipulated by the Statute.

The proposed wording of Article 124 of the Fundamental Law does not provide for the provisions, according to which the judicial proceedings are exercised by the Constitutional Court of Ukraine and courts of general jurisdiction. These provisions are contained in Article 124.3 of the Constitution. The Constitutional Court of Ukraine notes, that the Draft law proposes to put the norms, that define the principles of the activity of the courts of general jurisdiction and the Constitutional Court, in the articles that are contained in different chapters of the Constitution — Chapter VIII «Justice» and Chapter XII «Constitutional Court of Ukraine» respectively.

The proposed wording of Article 124 of the Fundamental Law does not also provide for the provisions enshrined in Article 124.5 of the Constitution, according to which judicial decisions are adopted by the courts in the name of Ukraine and are mandatory for execution throughout the entire territory of Ukraine. The Constitutional Court of Ukraine notes that the proposed wording of Article 124 of the Constitution, which does not contain Article 124.5, is accounted for the proposed supplement of the Fundamental Law by Article 129¹, which contains similar provisions. Given the above, the Constitutional Court of Ukraine finds that the proposed wording of Article 124 of the Fundamental Law does not provide for the abolition or restriction of human and citizens' rights and freedoms.

Under Article 125.1 of the Constitution the system of courts of general jurisdiction is formed in accordance with the territorial principle and the principle of specialisation. The Constitutional Court of Ukraine assumes that the proposed word «Judiciary» used instead of the phrase «courts of general jurisdiction» does not affect the content and scope of the human and citizens' rights and freedoms, and the proposed specification, that the judicial system in Ukraine is determined by law, is consistent with Article 92.1.14 of the Constitution.

The proposed wording of Article 125.2 of the Constitution provides for the introduction of a new procedure of establishment, reorganisation and elimination of courts, according to which the court shall be established, reorganised and dissolved by the law, the draft of which is submitted by the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine after consultation with the High Council of Justice. The Constitutional Court of Ukraine notes that in the proposed wording of Article 125.2 of the Constitution the role of the President in the establishment, reorganisation and elimination of the courts implies his implementation of the right to legislative initiative by

introducing to the Verkhovna Rada of an appropriate draft law after consultation with the High Council of Justice.

According to Article 125.2 of the Constitution the Supreme Court is highest judicial body in the system of courts of general jurisdiction. The Draft law provided for that Supreme Court shall be the highest court in the system of judiciary. In addition, the draft law proposes to use the word «court» instead of the words «judicial body» in Article 125 of the Constitution, the words «the system of judiciary in Ukraine» instead of the words «the system of courts of general jurisdiction» and the title «Supreme Court of Ukraine» to apply without the word «Ukraine».

According to Article 125.3 of the Constitution the respective high courts shall be the highest judicial bodies of specialised courts. The Draft law proposes to provide that the higher specialised courts may function in accordance with the law. The proposed wording of Article 125.3 provides for the possibility of establishment of the higher specialised courts in accordance with the law that will provide an opportunity for the legislator, by setting the system of judiciary, to independently determine the necessity or expediency of establishment of the higher specialised courts as separate courts in the system of judiciary.

The proposed wording of Article 125 of the Constitution provides for the norm according to which the administrative courts shall function in order to protect the rights, freedoms and interests of a person in public legal relations. The Constitutional Court of Ukraine assumes that the specified provision is provided for as a legal guarantee of the protection of the rights, freedoms and interests of a person from violations on the part of public authorities, their officials and officers.

According to Article 125.4 of the Constitution the courts of appeal and local courts operate in accordance with the law. The proposed wording of Article 125.4 does not contain the specified provision which is accounted by a new wording of other constitutional provisions under which it is the competence of the Verkhovna Rada to determine which courts operate in the judicial system (Articles 92.1.14, 125.1, 125.2, 125.4 and 129.2.8 of the Constitution in the proposed wording). In view of the above, the Constitutional Court of Ukraine assumes that the proposed wording of Article 125 of the Fundamental Law does not provide for the abolition or restriction of human and citizens' rights and freedoms.

According to Article 126.3 of the Constitution a judge shall not be detained or arrested without the consent of the Verkhovna Rada of Ukraine, until a guilty verdict is rendered by a court. The proposed wording provides for the competence of the High Council of Justice to give consent on detention of a judge or keeping in custody or arrested until a guilty verdict is

rendered by a court, except for detention of a judge detained in flagrante delicto or immediately after it. The amendments to Article 126.3 of the Constitution were the subject matter of proceedings of the Constitutional Court of Ukraine. Analysing the compliance of the draft law on amendments to the Constitution regarding the immunity of People's Deputies of Ukraine and judges with Articles 157 and 158 of the Constitution, the Constitutional Court of Ukraine stated that the consent to the temporary restriction of the freedom and the right to free movement of judges does not provide for the abolition or restriction of human and citizens' rights and freedoms.

The Draft law proposes to consolidate in the Fundamental Law the provision which makes it impossible to bring a judge to liability for decisions rendered by him or her, except the cases of committing a crime or a disciplinary offence. The Constitutional Court of Ukraine assumes that the proposed wording of Article 126 of the Constitution enshrines impossibility of bringing a judge to liability for decisions rendered by him or her does not provide for the abolition or restriction of human and citizens' rights and freedoms.

The Draft law proposes to consolidate in the Fundamental Law the perpetuity of a person in the office of a judge. The term of office of a judge of the Constitutional Court of Ukraine is a subject of regulation of the proposed wording of Article 148.6 of the Fundamental Law.

The Draft law proposes to consolidate in the Constitution an exhaustive list of grounds for dismissal of a judge from the office and for the termination of his or her powers. The Constitutional Court of Ukraine assumes that the proposed grounds for dismissal of judges from the office are consistent with items 50, 52 of the annex to the Recommendation, according to which the appointment to the office on a permanent basis should be suspended only in cases of significant violations of disciplinary or criminal provisions established by law, or if the judge can no longer carry out his/her duties; early resignation of a judge should be possible only at the request of the judge or in connection with state of health; a judge can not get a new appointment or be transferred to another judicial office without his/her consent, except cases when the disciplinary sanctions are applied against him or her or reformation of the organisation of the system of judiciary is implemented. In view of the above, the Constitutional Court of Ukraine finds that the proposed wording of Article 126 of the Constitution does not provide for the abolition or restriction of human and citizens' rights and freedoms.

Article 127.1 of the Constitution establishes that justice is administered by professional judges and, in cases determined by law, people's assessors and jurors. The proposed wording of Article 127.1 provides for that justice shall be administered by jurors as prescribed by law. The proposed wording of

Article 127.1 is consistent with the proposed wording of Article 124.5 of the Fundamental Law, which provides for that people shall directly participate in the administration of justice through jurors.

The proposed amendments to Articles 127.2–127.4 of the Constitution concern the requirements for judges.

The Draft law provides for the increase in the age limit for candidates to the office of a judge to thirty years and setting the upper age limit when a person can be appointed to the office of a judge — sixty-five years.

The Draft law proposes the amendments concerning the requirements to work experience necessary for the appointment of a person to the office of a judge, provides for the abolition of the requirement of residence in Ukraine for no less than ten years, which prevented the appointment of citizens of Ukraine, who had worked outside Ukraine for a long time and establishing such requirements as competence and virtue. The Draft law wording of Articles 127.3, 127.4 of the Constitution provides for the possibility to establish additional/other requirements for appointment to the office of a judge.

Article 127 of the Constitution in the proposed wording does not contain Articles 127.5, 127.6 of the Constitution, which stipulate that the additional requirements for certain categories of judges in terms of experience, age and their professional level shall be prescribed by law; protection of judges' professional interests shall be exercised according to the procedure prescribed by law. Absence of these provisions is stipulated by the proposed amendments to other constitutional provisions concerning the requirements for a person who may be appointed to the office of a judge (Articles 127.3, 127.4 of the Constitution in the wording proposed by the Draft law) and supplement of the Constitution by Article 130¹ that provides the protection of professional interests of judges. According to the Constitutional Court, the proposed wording of Article 127 of the Constitution does not provide for the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

According to Article 85.1.27 of the Constitution the competence of the Verkhovna Rada of Ukraine shall include the election of judges for unlimited term. The proposed wording provides that the subject authorised to appoint judges is the President who may realise his powers exclusively upon the submission of the High Council of Justice and in the manner prescribed by law. The Venice Commission also mentioned the necessity to exclude the Verkhovna Rada from the process of election of judges and the admissibility of participation of the Head of State in this process.

The proposed wording of Article 128 of the Fundamental Law contains provisions on establishing a competitive selection process that precedes the appointment of judges. The Constitutional Court assumes that the proposed

wording of Article 128 of the Constitution does not provide the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

According to Article 129.1 of the Constitution judges shall be independent and subject only to the law while administering justice. The proposed amendments consolidate the principle according to which while administering justice, a judge shall be independent and governed by the rule of law. The Constitutional Court assumes that these amendments correspond to Article 8.1 of the Fundamental Law, according to which in Ukraine the principle of the rule of law is recognised and effective, and promote the strengthening of Ukraine as a legal state in which the judiciary should be implemented on the basis of justice and real protection of human rights and freedoms.

The proposed amendments to Article 129 of the Constitution do not provide the legality in the list of basic principles of justice defined in Article 129.3 of the Constitution that conforms to the amendments to Article 129.1. Supplement of this list with the principle «reasonable terms for examination of the case by the court» is aimed at ensuring the guarantee of the protection by the court of the violated rights of the individual in the optimal terms and corresponds to the requirements of Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950.

The proposed wording of Article 129.2.8 of the Constitution enshrines the guarantees of the right to appeal examination of a case and envisages that cases of challenge in cassation of court decisions are prescribed by law. The Constitutional Court proceeds from the fact that a person must be guaranteed the right for review of a case by a court of appeal. After the appeal hearing of the case the parties thereto may be granted a right to appeal against court decisions of the first and appellate instances to the court of cassation instance in cases determined by law that will facilitate the implementation of the principle of the rule of law.

The Draft law also provides the introduction of other, mostly editorial amendments to Article 129 of the Constitution that do not affect the content and scope of human and citizen's rights and freedoms. Thus, the Constitutional Court assumes that the proposed wording of Article 129 of the Constitution does not provide the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

Amendments proposed by the Draft law to Article 130.1 of the Constitution provide that while determining the State budget expenditures for the maintenance of courts the proposals of the High Council of Justice shall be taken into account. The proposed wording of Article 130 of the Fundamental Law also contains a provision by which the remuneration of judges shall be

defined by the law on judiciary. In addition, the proposed amendments to Article 130 of the Constitution do not provide for Article 130.2 of the Constitution, according to which judicial self-government shall operate to regulate internal organisational activity of courts which is stipulated by the supplement of the Constitution with Article 130¹, which covers by its content Article 130.2. In this view the proposed wording of Article 130 of the Fundamental Law does not provide the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

The wording of Article 131 of the Constitution proposes to introduce the functioning of the High Council of Justice, determines its powers, composition, entities authorised to elect (appoint) members of the High Council of Justice, the term of office of the elected (appointed) members of the High Council of Justice, the conditions of competence of this body and fundamental requirements for the members of the High Council of Justice, it also provides the establishment in the system of justice of the bodies and institutions the activities of which should be aimed at the implementation by the High Council of Justice of its constitutional authorities and ensuring proper functioning of courts. The Constitutional Court assumes that the proposed wording of Article 131 of the Constitution does not provide the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

Article 147 of the Fundamental Law in the wording proposed by the Draft law defines the main powers of the Constitutional Court and the principles on which its activity is based. The Constitutional Court assumes that the proposed wording of Article 147 of the Constitution does not provide the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

The proposed wording of Article 148 of the Constitution provides the introduction of selection of candidates for the office of judge of the Constitutional Court on a competitive basis under the procedure prescribed by the law, change of the qualification requirements in terms of experience, and supplements a list of requirements to the candidate for the office of judge of the Constitutional Court with a requirement of high moral qualities and a status of a lawyer with the recognised level of competence. The proposed wording of Article 148 of the Constitution of Ukraine defines that a judge of the Constitutional Court of Ukraine shall step in his or her office as of the date of taking the oath at the special plenary sitting of the Court. The Constitutional Court assumes that the proposed wording of Article 148 of the Constitution does not provide the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

The proposed wording of Article 149 of the Constitution specified guarantees of inviolability and independence of judges of the Constitutional Court. The provisions related to dismissal from office/termination of powers

of judges of the Constitutional Court and the requirements of incompatibility are set out in Article 148.5 of the Fundamental Law in the proposed wording, and in Article 149¹, which is proposed to be added to the Constitution. In addition, the Draft law proposes to consolidate in the Constitution the provision, according to which a judge of the Constitutional Court of Ukraine shall not be legally liable for voting on decisions or opinions of the Constitutional Court, except the cases of committing a crime or a disciplinary offence. Consequently, there are no evidences that the proposed wording of Article 149 of the Constitution provides the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

The amendments to Article 151.1 of the Fundamental Law of Ukraine proposed by the Draft law provide that the Constitutional Court of Ukraine shall provide opinions on compliance with the Constitution of Ukraine of international treaties of Ukraine that are in effect, or the international treaties submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine for granting agreement on their binding nature upon submission of not only the President of Ukraine or the Cabinet of Ministers of Ukraine but not less than forty-five People's Deputies of Ukraine. Moreover, Article 151 of the Constitution in the proposed wording contains a new provision according to which the Constitutional Court of Ukraine on submission of the President of Ukraine or not less than forty-five People's Deputies of Ukraine shall provide opinions on compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of questions that are proposed to be put for the all-Ukrainian referendum on people's initiative.

The Constitutional Court assumes that the proposed wording of Article 151 of the Fundamental Law does not provide the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms. Unlike Article 153 of the Constitution, the proposed wording of this article envisages that the organisation and operation of the Constitutional Court of Ukraine, status of judges of the Court, grounds to apply to the Court and application procedure, and the procedure of enforcement of decisions of the Court shall be defined by the Constitution of Ukraine and by law.

The Constitutional Court assumes that the proposed wording of Article 153 of the Constitution of Ukraine does not provide the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms. The proposed provision provides the establishment of common rules for the adoption, implementation and enforcement of the decision of the court.

The Constitutional Court notes that paragraph one Article 129¹ reproduces the content of Article 124.5 of the Constitution, according to which decisions shall be rendered by courts in the name of Ukraine and shall be legally binding for enforcement within the entire territory of

Ukraine. The Constitutional Court assumes that these amendments to the Constitution are aimed at achieving legal certainty in the issues of enforcement of the decision of the court that is an inalienable element of the rule of law, and do not foresee the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

The proposed wording of Article 130¹ suggested to supplement the Constitution combines the two provisions by which the tasks of self-government of judges are to protect the professional interests of judges (Article 127.6 of the Constitution) and manage issues of internal activity of courts (Article 130.2 of the Constitution), which are not contained in the wordings of Articles 127 and 130 of the Constitution proposed by the Draft law. Thus, Article 130¹, by which it is proposed to supplement the Constitution, does not provide the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

The Draft law proposes to establish an exhaustive list of powers of the prosecutor's office, procedure of appointment of the Prosecutor General, his term of office and the procedure for his early dismissal. According to Article 123 of the Constitution of Ukraine organisation and operation of the public prosecution bodies of Ukraine shall be defined by law. Similar provision is contained in Article 131¹, which is proposed to be supplemented to the Fundamental Law. The Constitutional Court assumes that Article 131¹, proposed to be supplemented to the Constitution, does not provide for the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

Article 131², proposed to be supplemented to the Constitution, defines that in Ukraine, the bar is functioning to provide professional legal assistance, and paragraph two Article 131² provides the guarantee of independence of the Bar. Paragraph four of this Article indicates that only an advocate shall present a person before the court, and defend a person against prosecution, that is consistent with the proposed amendment to Article 59.1 of the Fundamental Law concerning the right of everybody to professional legal assistance. The Constitutional Court assumes that the lawyer has the necessary professional skills and the ability to ensure the realisation of the right to protection from criminal prosecution and the representation of his interests in court. At the same time, each person is free to choose the defender of his rights among advocates.

According to paragraph five Article 131² proposed to be supplemented to the Constitution, exceptions to representation in court in labour disputes, disputes on the protection of social rights, elections and referendums, in insignificant disputes, and also representation in the court of minors, adolescents, legally incapable or partially legally incapable shall be defined by the law. The Constitutional Court assumes that the

establishment on the legislative level of exceptions concerning the representation in a court by persons other than a lawyer may be conditioned by the peculiarities of certain category of cases, legal relations or status of a person, rights, freedoms or interests that are to be protected. The relevant regulation on representation in the court of such a person should contribute to the effective protection of the rights, freedoms and interests of individuals and legal entities. In this regard, the Constitutional Court considers that the proposed amendments to Article 131² of the Constitution does not provide the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

The proposed provisions by its content is similar to Article 130.1 of the Constitution in the wording proposed by the Draft law, which regulates the financial support of the courts that belong to the judicial system of Ukraine and sets the remuneration of a judge, and does not foresee the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

The proposed grounds for dismissal of a judge of the Constitutional Court from the office and grounds for termination of his powers are consistent with the grounds for dismissal and the reasons for termination of powers of judges of a court which belong to the judicial system of Ukraine (Article 126 of the Constitution in the proposed wording). Features of constitutional regulation in the part of termination of powers of a judge of the Constitutional Court consist in maintaining such a ground for termination of his powers as the termination of the term of office of a judge of the Constitutional Court (as this term is limited to nine years) and an increase in the age limit for the office of judge of the Constitutional Court to 70 years. The Draft law also provides for the right of the Constitutional Court to decide independently on dismissal of a judge of the Constitutional Court from the office in the manner prescribed by law. The proposed provision is aimed at strengthening the guarantees of independence of judges of the Constitutional Court from the entities authorised to appoint them to the office. The Constitutional Court assumes that these amendments do not foresee the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

Article 151¹, proposed to be supplemented to the Constitution, provides that the individual has right to appeal to the Constitutional Court with the constitutional complaint after exhaustion of the domestic remedies. The introduction of the institute of the constitutional complaint is the improvement of the mechanism of individual access of a person to constitutional justice. Considering the above, the Constitutional Court assumes that supplementing the Constitution with the proposed wording of Article 151¹ does not provide the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

Article 151², proposed by the Draft law equally envisages that decisions and opinions of the Constitutional Court are mandatory, final and are not subject to appeal, that is consistent with the principle of binding nature of decisions and opinions adopted by the Constitutional Court, which is defined in Article 147 of the Fundamental Law in the wording proposed by the Draft law. In light of the above, the Constitutional Court assumes that Article 151² proposed to be supplemented to the Constitution does not provide for the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

The Draft law proposes to replace in Article 29.4 of the Constitution the word «legal» to «jurisprudential». According to the Constitutional Court, such amendment does not provide the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

The Draft law proposes the following amendments to Article 55 of the Constitution: a) to supplement by a new paragraph after paragraph three as follows: «Everyone has the right to appeal with the constitutional complaint to the Constitutional Court on the ground established by this Constitution and in the manner prescribed by law».

With regard to this, paragraphs four and five shall be considered as paragraphs five and six respectively;

b) to replace the word «legal» by the word «juridical» in paragraph five.

These amendments are consistent with the proposed supplement of the Constitution by Article 151¹, which provides vesting of the Constitutional Court with the power to decide on compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of a law on Ukraine upon constitutional complaint of a person alleging that the law of Ukraine applied in a final court decision in his or her case contravenes the Constitution of Ukraine, and outlining Article 153 of the Fundamental Law in the wording according to which the grounds and procedure for appeal to the Constitutional Court shall be defined by the Constitution and by law. Thus, the proposed amendments to Article 55 of the Constitution do not foresee the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

Article 59.2 of the Constitution provides that to ensure the right to defense against prosecution and to provide for legal assistance in deciding cases in courts and other state bodies in Ukraine there shall operate the bar. The Constitutional Court notes that the Draft law provides to supplement the Fundamental Law by Article 131², which regulates the lawyer's representation of a person in the court. Thus, the proposed amendments to Article 59 of the Constitution does not foresee the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

According to Article 85.1.25 of the Constitution the competence of the Verkhovna Rada of Ukraine shall include: granting consent for appointment and dismissal by the President of Ukraine of the Prosecutor General of Ukraine; declaring non-confidence to the Prosecutor General of Ukraine leading to his or her resignation from the office. The Draft law proposes to exclude from the list of powers of the Verkhovna Rada the power to express non-confidence to the Prosecutor General, which results in his or her resignation. This conforms with the content of paragraph five Article 131¹, which is proposed to be supplemented to the Constitution and under which the Prosecutor General shall be early dismissed from his or her office exclusively in cases and on grounds prescribed by law.

According to Article 85.1.26 of the Fundamental Law the competence of the Verkhovna Rada of Ukraine shall include: appointment and dismissal of one-third of the composition of the Constitutional Court of Ukraine. The Draft law proposes to exclude from the list of powers of the Verkhovna Rada to dismiss one-third of the composition of the Constitutional Court of Ukraine, which is consistent with the proposed Article 149¹, which grants the Constitutional Court the authority to dismiss judges of the Constitutional Court.

According to Article 85.1.27 of the Constitution the competence of the Verkhovna Rada of Ukraine shall include: election of judges for unlimited term. The proposed wording of Article 85.4 of the Constitution does not provide the participation of Parliament in the procedure of appointment of judges of the courts which form a part of the judicial system. The Constitutional Court assumes that these amendments do not foresee the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

The Draft law proposes to stipulate, in particular, that the order of enforcement of decisions of the court shall be determined by laws of Ukraine exclusively. This is conditioned by other constitutional amendments such as supplement of the Fundamental Law of Ukraine by Article 129¹, the second paragraph of which specifies that the State ensure enforcement of the decision of the court in the manner established by law.

The proposed wording of Article 92.1.14 of the Constitution provides the replacement of the phrase «the bodies of inquiry and investigation» by «bodies of pre-trial investigation» and replacement of the word «fundamentals» by the word «principles» concerning the organisation and activity of the Bar, which is consistent with Article 131² proposed to be supplemented to the Constitution. The Constitutional Court assumes that the proposed wording of Article 92.1.14 of the Constitution does not provide the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

According to Article 106.1 of the Fundamental Law the President of Ukraine appoints and dismisses the Prosecutor General of Ukraine with the consent of the Verkhovna Rada of Ukraine (Article 106.1.11), appoints and dismisses one-third of the composition to the Constitutional Court of Ukraine (Article 106.1.22). The comparative analysis of Article 106.1.11 of the Constitution and the wording proposed by the Draft law regarding the appointment and dismissal of the Prosecutor General indicates that amendments to this item correspond to the amendments which are proposed to be introduced to Article 85.1.25 of the Constitution. The proposed amendments to Article 106.1.22 of the Fundamental Law regarding the exclusion of the power of the President to dismiss one-third of the composition to the Constitutional Court of Ukraine conform to the proposed Article 149¹, which grant the Constitutional Court the authority to dismiss judges of the Constitutional Court.

According to Article 106.1.23 of the Constitution the President of Ukraine establishes courts by the procedure determined by law. The proposed exclusion of this provision is conditioned by the new wording of Article 125 of the Constitution, by which the court shall be established and dissolved by law, the draft of which shall be introduced to the Verkhovna Rada of Ukraine by the President of Ukraine after consultation with the High Council of Justice.

According to Article 106.4 of the Constitution acts of the President of Ukraine issued under his or her authority as envisaged in subparagraphs 5, 18, 21, 23 of this Article, shall be countersigned by the Prime Minister of Ukraine and the minister responsible for the act and its execution. According to Article 106.1.23 of the Constitution the President of Ukraine establishes courts by the procedure determined by law. The Draft law does not provide such presidential powers, thus eliminating the need for countersigning the acts of the Head of the State by the signatures of Prime Minister and the minister responsible for the act and its execution. The proposed amendments to Article 106 of the Constitution do not foresee the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

In Article 108.2.2 of the Constitution the Draft law proposes to replace the word «inability» to «incapability». The Constitutional Court assumes that the proposed amendment of Article 108.2.2 of the Constitution does not provide the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

The proposed amendments to Article 110 of the Constitution are similar to those made to Article 108.2.2 (as regards the word «inability») and those related to change of the title of the Supreme Court of Ukraine (in particular, in the new wording of Article 125 of the Constitution regarding exclusion

from the title of the word «Ukraine»). The proposed amendments to Article 110 of the Fundamental Law do not foresee the abolition or restriction of human and citizens' rights and freedoms.

The proposed amendment provides for the exclusion of the word «Ukraine» from the title of the highest court in the judicial system of Ukraine — the Supreme Court of Ukraine, which is consistent with Article 125.3 of the Constitution in the wording proposed by the Draft law. This amendment does not foresee the abolition or restriction of human and citizens' rights and freedoms.

The Draft law proposes to exclude Chapter VII «Prosecution Office» of the Constitution. The Constitutional Court of Ukraine proceeds from the fact that the provisions of Chapter VII «Prosecution Office» of the Constitution are covered by the content of Article 131¹, by which the Draft law proposes to supplement Chapter VIII «Justice» of the Constitution.

According to Article 136.6 of the Fundamental Law justice in the Autonomous Republic of Crimea is administered by the courts that belong to the single system of courts of Ukraine. The proposed wording of Article 136.6 of the Constitution is consistent with Articles 124 and 125 of the Constitution in the proposed wording. In view of the above, the proposed amendments to Article 136 of the Constitution do not foresee the abolition or restriction of human and citizens' rights and freedoms.

The proposed amendments to Article 150 of the Constitution, which defines the powers of the Constitutional Court of Ukraine provide for exclusion of the official interpretation of laws of Ukraine from the powers of the Constitutional Court of Ukraine, which is consistent with the proposed amendments to Article 147.1 of the Constitution. The Draft law also proposes to amend Article 150.1 of the Fundamental Law by item 3 on the implementation by the Constitutional Court of Ukraine of other powers provided by the Constitution. Such powers of the Constitutional Court of Ukraine are enshrined in Articles 151 and 159 of the Constitution.

The proposed wording of the provisions of Article 150.2 of the Constitution reproduce the list of subjects of the right to constitutional petitions on constitutionality of acts specified in Article 150.1.1, contained in Article 150.1.1.6 of the Constitution, and the official interpretation of the Constitution. The proposed amendments to Article 150 of the Fundamental Law do not foresee the abolition or restriction of human and citizens' rights and freedoms.

According to Article 152 of the Constitution, laws and other legal acts, by the decision of the Constitutional Court of Ukraine, are deemed to be

unconstitutional, in whole or in part, in the event that they do not conform to the Constitution of Ukraine, or if there was a violation of the procedure established by the Constitution of Ukraine for their review, adoption or their entry into force (Article 152.1); laws and other legal acts, or their separate provisions, declared unconstitutional, lose legal force from the day the Constitutional Court of Ukraine adopts the decision on their unconstitutionality (Article 152.2). The draft law proposes to grant the Constitutional Court of Ukraine the right in its decision to set the peculiarities of losing the legal effect by the laws, other legal acts, or their particular provisions. In addition, the proposed wording of Articles 152.1, 152.2 of the Constitution suggests to apply the notion «acts» instead of the term «legal acts» contained in Articles 152.1, 152.2. Thus, the proposed amendments to Article 152 of the Constitution do not foresee the abolition or restriction of human and citizens' rights and freedoms.

The Draft law proposes the amendments to Chapter XV «Transitional Provisions» of the Constitution, which is its integral part and is primarily intended to ensure succession in the organisation and functioning of state institutions. The provisions of this chapter suggest to define, in particular, the terms of the exercise of authority by officials, elected or appointed prior to the day of entry into force of the Law «On Amendments to the Constitution (on justice)» the terms of forming state bodies and features of election or appointment of officials, and to envisage the implementation by relevant officials or public authorities of these or other actions that are necessary for the transition of the state to a new constitutional regulation. The Constitutional Court of Ukraine assumes that the proposed amendments to Chapter XV «Transitional Provisions» of the Constitution, do not foresee the abolition or restriction of human and citizens' rights and freedoms.

The provisions of items 1–4 of Chapter II «Final and Transitional Provisions» of the Draft law are an integral part of the Draft law since they provide for the establishment of the procedure of taking effect by the Law «On Amendments to the Constitution (on justice)» and the determination of measures aimed at implementation of the amendments to the Constitution. The Constitutional Court of Ukraine assumes that the provisions of Chapter II «Final and Transitional Provisions» of the Draft law do not foresee the abolition or restriction of human and citizens' rights and freedoms, therefore, do not contradict the requirements of Article 157 of the Constitution.

According to Article 157.1 of the Fundamental Law the Constitution of Ukraine shall not be amended, if the amendments are oriented toward the liquidation of the independence or violation of the territorial indivisibility of

Ukraine. The Constitutional Court of Ukraine assumes that the amendments proposed in the draft law are not aimed at liquidation of the independence or violation of the territorial indivisibility of Ukraine.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to recognise as conforming to the requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution the Draft law on introducing amendments to the Constitution (on justice) (registration No. 3524).

References:

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950,

Opinion of the Constitutional Court of Ukraine No. 3-v/2001 dated July 11, 2001 in the case upon the constitutional appeal of the President of Ukraine for providing opinion on conformity to the Constitution of Ukraine of the Rome Statute of the International Criminal Court (the Rome Statute case),

Joint expert opinion «On the law on the judicial system and the status of judges of Ukraine», prepared by the Venice Commission and the Directorate of Co-operation within the Directorate General of Human Rights and Legal Affairs of the Council of Europe Adopted by the Venice Commission at its 82th Plenary Session (Venice, 12–13 March 2010),

Joint opinion «On the law on the judicial system and the status of judges of Ukraine», prepared by the Venice Commission and the Directorate of Co-operation within the Directorate General of Human Rights and Legal Affairs of the Council of Europe Adopted by the Venice Commission at its 84th Plenary Session (Venice, 15–16 October 2010),

Basic Principles on the Independence of the Judiciary, endorsed by General Assembly resolutions 40/32 of 29 November 1985 and 40/146 of 13 December 1985,

Appendix to the Recommendation of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities dated November 17, 2010 No. (2010) 12,

Opinion of the Constitutional Court of Ukraine No. 2-v/2013 dated September 19, 2013 in the case upon the appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine on providing opinion regarding conformity of the draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine on strengthening guarantees of independence of judges to Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine,

Opinion of the Constitutional Court of Ukraine No. 1-v/2015 dated June 16, 2015 in the case upon the appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine for providing opinion on compliance of the draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine concerning the immunity of

People's Deputies of Ukraine and judges with the provisions of Articles 157 and 158 of the Constitution.

Dissenting opinions:

Judges of the Constitutional Court of Ukraine M. Hultai, O. Kasminin, O. Lytvynov, M. Melnyk, S. Sas, I. Slidenko, O. Tupytskyi, N. Shaptala, S. Shevchuk, S. Vdovichenko expressed their dissenting opinions.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**ВИСНОВОК
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку
щодо відповідності доопрацьованого законопроекту
про внесення змін до Конституції України
(щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158
Конституції України**

м. Київ
30 січня 2016 року
№ 2-в/2016

Справа № 1-22/2016

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуєчого, **Вдовіченка Сергія Леонідовича**, **Гульгая Михайла Мирославовича** — доповідача, **Запорожця Михайла Петровича**, **Касмініна Олександра Володимировича**, **Колісника Віктора Павловича**, **Литвинова Олександра Миколайовича**, **Мельника Миколи Івановича**, **Мойсика Володимира Романовича**, **Саца Сергія Володимировича**, **Сліденка Ігоря Дмитровича**, **Шапталі Наталі Костянтинівни**, **Шевчука Станіслава Володимировича**,

розглянув на пленарному засіданні справу про надання висновку щодо відповідності доопрацьованого законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) (реєстр. № 3524) в редакції від 26 січня 2016 року вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Законопроект поданий Президентом України згідно зі статтею 154 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статті 159 Конституції України стало надходження до Конституційного Суду України доопрацьованого законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) (реєстр. № 3524) в редакції від 26 січня 2016 року згідно з Постановою Верховної Ради України «Про включення до порядку денного третьої сесії Верховної Ради України восьмого скликання доопрацьованого законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) і про його направлення до Конституційного Суду України» від 28 січня 2016 року № 950-VIII для надання висновку щодо його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Підставою для розгляду справи є необхідність надання Конституційним Судом України висновку щодо відповідності вказаного законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Гультая М. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Верховна Рада України згідно з Постановою «Про включення до порядку денного третьої сесії Верховної Ради України восьмого скликання доопрацьованого законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) і про його направлення до Конституційного Суду України» від 28 січня 2016 року № 950-VIII звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати висновок щодо відповідності доопрацьованого законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) (реєстр. № 3524) в редакції від 26 січня 2016 року (далі — Законопроект) вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Законопроектом пропонується:

«І. Внести до Конституції України (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 30, ст. 141) такі зміни:

1) статті 124–129, 130, 131, 147–148, 149, 151, 153 викласти в такій редакції:

«Стаття 124. Правосуддя в Україні здійснюють виключно суди.

Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи.

Законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору.

Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних.

Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду.

Стаття 125. Судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації і визначається законом.

Суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя.

Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України.

Відповідно до закону можуть діяти вищі спеціалізовані суди.

З метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди.

Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

Стаття 126. Незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України.

Вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється.

Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

Суддя обіймає посаду безстроково.

Підставами для звільнення судді є:

- 1) неспроможність виконувати повноваження за станом здоров'я;
- 2) порушення суддею вимог щодо несумісності;
- 3) вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді;
- 4) подання заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням;
- 5) незгода на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду;
- 6) порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна.

Повноваження судді припиняються у разі:

- 1) досягнення суддею шістдесяти п'яти років;
- 2) припинення громадянства України або набуття суддею громадянства іншої держави;
- 3) набрання законної сили рішенням суду про визнання судді безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним;
- 4) смерті судді;

5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо судді за вчинення ним злочину.

Держава забезпечує особисту безпеку судді та членів його сім'ї.

Стаття 127. Правосуддя здійснюють судді. У визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних.

Суддя не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої.

На посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросчесним та володіє державною мовою. Законом можуть бути передбачені додаткові вимоги для призначення на посаду судді.

Для суддів спеціалізованих судів відповідно до закону можуть бути встановлені інші вимоги щодо освіти та стажу професійної діяльності.

Стаття 128. Призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя в порядку, встановленому законом.

Призначення на посаду судді здійснюється за конкурсом, крім випадків, визначених законом.

Голову Верховного Суду обирає на посаду та звільняє з посади шляхом таємного голосування Пленум Верховного Суду в порядку, встановленому законом.

Стаття 129. Суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права.

Основними засадами судочинства є:

- 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 2) забезпечення доведеності вини;
- 3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- 4) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором;
- 5) забезпечення обвинуваченому права на захист;
- 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 7) розумні строки розгляду справи судом;

8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках — на касаційне оскарження судового рішення;

9) обов'язковість судового рішення.

Законом можуть бути визначені також інші засади судочинства.

Судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних.

За неповагу до суду чи судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності»;

«Стаття 130. Держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів з урахуванням пропозицій Вищої ради правосуддя.

Розмір винагороди судді встановлюється законом про судоустрій»;

«Стаття 131. В Україні діє Вища рада правосуддя, яка:

- 1) вносить подання про призначення судді на посаду;
- 2) ухвалює рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності;
- 3) розглядає скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора;
- 4) ухвалює рішення про звільнення судді з посади;
- 5) надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою;
- 6) ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;
- 7) вживає заходів щодо забезпечення незалежності суддів;
- 8) ухвалює рішення про переведення судді з одного суду до іншого;
- 9) здійснює інші повноваження, визначені цією Конституцією та законами України.

Вища рада правосуддя складається з двадцяти одного члена, з яких десятьох — обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох — призначає Президент України, двох — обирає Верховна Рада України, двох — обирає з'їзд адвокатів України, двох — обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох — обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ.

Порядок обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя визначається законом.

Голова Верховного Суду входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою.

Строк повноважень обраних (призначених) членів Вищої ради правосуддя становить чотири роки. Одна й та ж особа не може обіймати посаду члена Вищої ради правосуддя два строки поспіль.

Член Вищої ради правосуддя не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади (крім посади Голови Верховного Суду), виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої.

Член Вищої ради правосуддя має належати до правничої професії та відповідати критерію політичної нейтральності.

Законом можуть бути передбачені додаткові вимоги до члена Вищої ради правосуддя.

Вища рада правосуддя набуває повноважень за умови обрання (призначення) щонайменше п'ятнадцяти її членів, серед яких більшість становлять судді.

Відповідно до закону в системі правосуддя утворюються органи та установи для забезпечення добору суддів, прокурорів, їх професійної підготовки, оцінювання, розгляду справ щодо їх дисциплінарної відповідальності, фінансового та організаційного забезпечення судів»;

«Стаття 147. Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених цією Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до цієї Конституції.

Діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків.

Стаття 148. До складу Конституційного Суду України входять вісімнадцять суддів Конституційного Суду України.

Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України.

Відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України здійснюється на конкурсних засадах у визначеному законом порядку.

Судею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який володіє державною мовою, на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років, високі моральні якості та є правником із визнаним рівнем компетентності.

Суддя Конституційного Суду України не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачу-

вані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої.

Суддя Конституційного Суду України призначається на дев'ять років без права бути призначеним повторно.

Суддя Конституційного Суду України набуває повноважень з дня складення ним присяги на спеціальному пленарному засіданні Суду.

Конституційний Суд України на спеціальному пленарному засіданні Суду обирає зі свого складу Голову шляхом таємного голосування лише на один трирічний строк»;

«Стаття 149. Незалежність і недоторканність судді Конституційного Суду України гарантуються Конституцією і законами України.

Вплив на суддю Конституційного Суду України у будь-який спосіб забороняється.

Без згоди Конституційного Суду України суддю Конституційного Суду України не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Суддю Конституційного Суду України не може бути притягнуто до відповідальності за голосування у зв'язку з ухваленням Судом рішень та надання ним висновків, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

Держава забезпечує особисту безпеку судді Конституційного Суду України та членів його сім'ї»;

«Стаття 151. Конституційний Суд України за зверненням Президента України, або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України надає висновки про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.

Конституційний Суд України за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України надає висновки про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою.

За зверненням Верховної Ради України Конституційний Суд України надає висновок щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту»;

«Стаття 153. Порядок організації та діяльності Конституційного Суду України, статус суддів Суду, підстави і порядок звернення до Суду, процедура розгляду ним справ і виконання рішень Суду визначаються Конституцією України та законом»;

2) доповнити статтями 129¹, 130¹, 131¹–131², 148¹, 149¹, 151¹–151² такого змісту:

«Стаття 129¹. Суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання.

Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку.

Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд»;

«Стаття 130¹. Для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів відповідно до закону діє суддівське самоврядування»;

«Стаття 131¹. В Україні діє прокуратура, яка здійснює:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Організація та порядок діяльності прокуратури визначаються законом.

Прокуратуру в Україні очолює Генеральний прокурор, якого призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Президент України.

Строк повноважень Генерального прокурора становить шість років. Одна й та ж особа не може обіймати посаду Генерального прокурора два строки поспіль.

Дострокове звільнення з посади Генерального прокурора здійснюється виключно у випадках і з підстав, визначених цією Конституцією та законом.

Стаття 131². Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура.

Незалежність адвокатури гарантується.

Засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом.

Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, атакож захист від кримінального обвинувачення.

Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена»;

«Стаття 148¹. Держава забезпечує фінансування та належні умови для діяльності Конституційного Суду України. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на діяльність Суду з урахуванням пропозицій його Голови.

Розмір винагороди судді Конституційного Суду України встановлюється законом про Конституційний Суд України»;

«Стаття 149¹. Повноваження судді Конституційного Суду України припиняються у разі:

- 1) закінчення строку його повноважень;
- 2) досягнення ним сімдесяти років;
- 3) припинення громадянства України або набуття ним громадянства іншої держави;
- 4) набрання законної сили рішенням суду про визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним;
- 5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього за вчинення ним злочину;
- 6) смерті судді Конституційного Суду України.

Підставами для звільнення судді Конституційного Суду України з посади є:

- 1) неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 2) порушення ним вимог щодо несумісності;
- 3) вчинення ним істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування своїми обов'язками, що є несумісним зі статусом судді Суду або виявило його невідповідність займаній посаді;
- 4) подання ним заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.

Рішення про звільнення з посади судді Конституційного Суду України Суд ухвалює щонайменше двома третинами від його конституційного складу»;

«Стаття 151¹. Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано.

Стаття 151². Рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені»;

3) у частині четвертій статті 29 слово «правовою» замінити словом «правничою»;

4) у статті 55:

а) після частини третьої доповнити новою частиною такого змісту: «Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом».

У зв'язку з цим частини четверту, п'яту вважати відповідно частинами п'ятою, шостою;

б) у частині п'ятій слово «правового» замінити словом «юридичного»;

5) у статті 59:

а) у частині першій слово «правову» замінити словами «професійну правничу»;

б) частину другу виключити;

6) у частині першій статті 85:

а) пункти 25 і 26 викласти в такій редакції:

«25) надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора; висловлення недовіри Генеральному прокуророві, що має наслідком його відставку з посади;

26) призначення на посади третини складу Конституційного Суду України»;

б) пункт 27 виключити;

7) пункт 14 частини першої статті 92 викласти в такій редакції:

«14) судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організація і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань;

порядок виконання судових рішень; засади організації та діяльності адвокатури»;

8) у статті 106:

а) у частині першій:

пункти 11 і 22 викласти в такій редакції:

«11) призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора»;

«22) призначає на посади третину складу Конституційного Суду України»;

пункт 23 виключити;

б) частину четверту викласти в такій редакції:

«Акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 5, 18, 21 цієї статті, скріплюють підписами Прем'єр-міністр України і міністр, відповідальний за акт та його виконання»;

9) у пункті 2 частини другої статті 108 слово «неможливості» замінити словом «неспроможності»;

10) у статті 110 слово «Неможливість» замінити словом «Неспроможність», а слова «Верховного Суду України» — словами «Верховного Суду»;

11) у частині шостій статті 111 слова «Верховного Суду України» замінити словами «Верховного Суду»;

12) розділ VII «Прокуратура» виключити;

13) частину шосту статті 136 викласти в такій редакції:

«Правосуддя в Автономній Республіці Крим здійснюється судами України»;

14) у статті 150:

а) у частині першій:

абзац шостий пункту 1 виключити;

у пункті 2 слова «та законів України» виключити;

доповнити пунктом 3 такого змісту:

«3) здійснення інших повноважень, передбачених Конституцією України»;

б) частину другу викласти в такій редакції:

«Питання, передбачені пунктами 1, 2 частини першої цієї статті, розглядаються за конституційними поданнями: Президента України;

щонайменше сорока п'яти народних депутатів України; Верховного Суду; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Верховної Ради Автономної Республіки Крим»;

15) у статті 152:

а) у частині першій слово «правові» виключити;

б) частину другу викласти в такій редакції:

«Законови, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення»;

16) у розділі XV «Перехідні положення»:

а) пункт 9 викласти в такій редакції:

«9. Прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію досудового розслідування до початку функціонування органів, яким законом будуть передані відповідні функції, а також функцію нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, — до набрання чинності законом про створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій»;

б) доповнити пунктом 16¹ такого змісту:

«16¹. З дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)»:

1) до утворення Вищої ради правосуддя її повноваження здійснює Вища рада юстиції. Вища рада правосуддя утворюється шляхом реорганізації Вищої ради юстиції. До обрання (призначення) членів Вищої ради правосуддя цей орган діє у складі членів Вищої ради юстиції протягом строку їх повноважень, але які не можуть тривати довше, ніж до 30 квітня 2019 року. Обрання (призначення) членів Вищої ради правосуддя здійснюється не пізніше 30 квітня 2019 року;

2) повноваження суддів, призначених на посаду строком на п'ять років, припиняються із закінченням строку, на який їх було призначено. Такі судді можуть бути призначені на посаду судді в порядку, визначеному законом;

3) судді, які обрані судьями безстроково, продовжують здійснювати свої повноваження до звільнення або до припинення їх повноважень з підстав, визначених Конституцією України;

4) відповідність займаній посаді судді, якого призначено на посаду строком на п'ять років або обрано суддею безстроково до набрання

чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», має бути оцінена в порядку, визначеному законом. Виявлення за результатами такого оцінювання невідповідності судді займаній посаді за критеріями компетентності, професійної етики або доброчесності чи відмова судді від такого оцінювання є підставою для звільнення судді з посади. Порядок та вичерпні підстави оскарження рішення про звільнення судді за результатами оцінювання встановлюються законом;

5) у випадках реорганізації чи ліквідації окремих судів, утворених до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», судді таких судів мають право подати заяву про відставку або заяву про участь у конкурсі на іншу посаду судді в порядку, визначеному законом. Особливості переведення судді на посаду в іншому суді можуть бути визначені законом;

6) до впровадження нового адміністративно-територіального устрою України відповідно до змін до Конституції України щодо децентралізації влади, але не довше ніж до 31 грудня 2017 року, утворення, реорганізацію та ліквідацію судів здійснює Президент України на підставі та у порядку, що визначені законом;

7) упродовж двох років переведення судді з одного суду до іншого здійснює Президент України на підставі відповідного подання Вищої ради правосуддя;

8) судді Конституційного Суду України, призначені до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», продовжують здійснювати свої повноваження до припинення повноважень або звільнення в порядку, передбаченому статтею 149¹ Конституції України, без права призначення повторно. Повноваження судді Конституційного Суду України, який на день набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» досяг шістдесяти п'яти років, але рішення щодо звільнення такого судді з посади не ухвалено, припиняються;

9) представництво відповідно до закону прокуратурою громадян в судах у справах, провадження в яких було розпочато до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснюється за правилами, які діяли до набрання ним чинності, — до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню;

10) Генеральний прокурор України, призначений на посаду до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснює повноваження

Генерального прокурора до звільнення в установленому порядку, але не довше строку, на який його було призначено, та не може обіймати посаду два строки поспіль;

11) представництво відповідно до пункту 3 частини першої статті 131¹ та статті 131² цієї Конституції виключно прокурорами або адвокатами у Верховному Суді та судах касаційної інстанції здійснюється з 1 січня 2017 року; у судах апеляційної інстанції — з 1 січня 2018 року; у судах першої інстанції — з 1 січня 2019 року.

Представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах виключно прокурорами або адвокатами здійснюється з 1 січня 2020 року.

Представництво в суді у провадженнях, розпочатих до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснюється за правилами, які діяли до набрання ним чинності, — до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню».

II. Прикінцеві та перехідні положення

1. Цей Закон набирає чинності через три місяці з дня, наступного за днем його опублікування, крім частини шостої статті 124 Конституції України в редакції цього Закону, яка набирає чинності через три роки з дня, наступного за днем опублікування цього Закону.

2. З дня набрання чинності цим Законом:

призначення, припинення повноважень та звільнення суддів здійснюється відповідно до Конституції України з урахуванням внесених цим Законом змін;

члени Вищої ради юстиції, призначені до набрання чинності цим Законом, здійснюють повноваження членів Вищої ради правосуддя протягом строку їх повноважень, але які не можуть тривати довше, ніж до 30 квітня 2019 року;

Міністр юстиції України та Генеральний прокурор України припиняють свої повноваження як члени Вищої ради юстиції.

3. З'їзд суддів України обирає трьох членів Вищої ради правосуддя не пізніше трьох місяців після набрання чинності відповідним законом, що регулює діяльність Вищої ради правосуддя.

4. Верховна Рада України протягом 30 днів з дня набрання чинності цим Законом передає подання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та відповідні документи про обрання суддів безстроково, які не були розглянуті Верховною Радою України, до Вищої ради правосуддя для розгляду питання про призначення судді на посаду.

Матеріали та подання Вищої ради юстиції про призначення суддів строком на п'ять років, не розглянуті до дня набрання чинності цим Законом, повертаються до Вищої ради правосуддя для вирішення питання про призначення суддів на посади відповідно до Конституції України з урахуванням внесених цим Законом змін».

2. Відповідно до пункту 1 частини першої статті 85 Основного Закону України до повноважень Верховної Ради України належить внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII Конституції України.

Згідно зі статтею 159 Основного Закону України законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

3. Порівняльний аналіз Законопроекту та законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) (реєстр. № 3524 в редакції від 25 листопада 2015 року (далі — Законопроект № 3524 в редакції від 25 листопада 2015 року), а саме пропонує ними змін до статей 29, 55, 59, 85, 92, 106, 108, 110, 111, 124–129, 130, 131, 136, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, доповнення її статтями 129¹, 130¹, 131¹, 131², 148¹, 149¹, 151¹, 151² та виключення з Конституції України розділу VII «Прокуратура», а також їх Прикінцевих та перехідних положень, свідчить про ідентичність пропонує ними змін, крім редакції пункту 25 частини першої статті 85 Основного Закону України та статті 131¹, якою Законопроектом пропонується доповнити Конституцію України.

Перевіряючи Законопроект на предмет його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України, Конституційний Суд України виходить з такого.

3.1. За статтею 158 Основного Закону України законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту (частина перша); Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України (частина друга).

Верховна Рада України восьмого скликання протягом року Законопроект не розглядала та протягом строку своїх повноважень не змінювала вказаних положень Конституції України.

Згідно з Постановою Верховної Ради України «Про включення до порядку денного третьої сесії Верховної Ради України восьмого скликання доопрацьованого законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) і про його направлення до Конституційного Суду України» від 28 січня 2016 року № 950-VIII Законопроект № 3524 в редакції від 25 листопада 2015 року вважається відкликаним.

Отже, Законопроект відповідає вимогам статті 158 Конституції України.

3.2. За частиною другою статті 157 Основного Закону України Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Дотримуючись своїх позицій, висловлених у висновках від 16 червня 2015 року № 1-в/2015, від 30 липня 2015 року № 2-в/2015, від 20 січня 2016 року № 1-в/2016, Конституційний Суд України констатує, що на момент розгляду ним Законопроекту рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях воєнного або надзвичайного стану за процедурою, визначеною Конституцією України (пункт 31 частини першої статті 85, пункти 20, 21 частини першої статті 106), не було прийняте.

З огляду на викладене Конституційний Суд України вважає, що Законопроект відповідає вимогам частини другої статті 157 Конституції України.

3.3. Згідно з частиною першою статті 157 Основного Закону України Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Конституційний Суд України у Висновку від 20 січня 2016 року № 1-в/2016 визнав Законопроект № 3524 в редакції від 25 листопада 2015 року таким, що відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Отже, Законопроект у частині змін до Конституції України, які є ідентичними змінам, пропонуваним Законопроектом № 3524 в редакції від 25 листопада 2015 року, не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Здійснюючи перевірку Законопроекту на предмет наявності в ньому положень, які передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, Конституційний Суд України вважає за необхідне дати оцінку тим його положенням, які за змістом

відрізняються від пропонуваних Законопроектом № 3524 в редакції від 25 листопада 2015 року, а саме щодо внесення змін до частини першої статті 85 Конституції України та доповнення Основного Закону України статтею 131¹.

3.3.1. У Законопроекті пропонується пункт 25 частини першої статті 85 Конституції України викласти в такій редакції:

«25) надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора; висловлення недовіри Генеральному прокуророві, що має наслідком його відставку з посади;».

Відповідно до пункту 25 частини першої статті 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора України; висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади.

Законопроект передбачає збереження за Верховною Радою України вказаного повноваження.

У той же час пропонується Законопроектом редакція пункту 25 частини першої статті 85 Конституції України не містить слова «України» у назві посади Генерального прокурора, що узгоджується з положеннями статті 131¹, якою Законопроектом пропонується доповнити Конституцію України і якою, зокрема, передбачено, що прокуратуру в Україні очолює Генеральний прокурор.

Конституційний Суд України вважає, що пропонується Законопроектом редакція пункту 25 частини першої статті 85 Конституції України не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.3.2. Законопроектом пропонується доповнити Конституцію України статтею 131¹ такого змісту:

«Стаття 131¹. В Україні діє прокуратура, яка здійснює:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Організація та порядок діяльності прокуратури визначаються законом.

Прокуратуру в Україні очолює Генеральний прокурор, якого призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Президент України.

Строк повноважень Генерального прокурора становить шість років. Одна й та ж особа не може обіймати посаду Генерального прокурора два строки поспіль.

Дострокове звільнення з посади Генерального прокурора здійснюється виключно у випадках і з підстав, визначених цією Конституцією та законом».

У частині п'ятій наведеної статті передбачається, що дострокове звільнення з посади Генерального прокурора здійснюється виключно у випадках і з підстав, визначених Конституцією України та законом. Це узгоджується зі збереженням за Верховною Радою України передбаченого пунктом 25 частини першої статті 85 Основного Закону України у пропонованій Законопроектном редакції повноваження висловлювати недовіру Генеральному прокурору, що має наслідком його відставку з посади.

Конституційний Суд України вважає, що пропонована Законопроектном для доповнення Конституції України стаття 131¹ не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.4. Відповідно до частини першої статті 157 Основного Закону України Конституція України не може бути змінена, якщо зміни спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Конституційний Суд України вважає, що зміни, запропоновані у Законопроекті, не спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 153, 157, 158, 159 Конституції України, статтями 51, 57, 63, 66, 67, 69 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

дійшов висновку:

1. Визнати таким, що відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України, доопрацьований законопроект про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) (реєстр. № 3524) в редакції від 26 січня 2016 року, текст якого викладено у пункті 1 мотивувальної частини Висновку.

2. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності доопрацьованого законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) (реєстр. № 3524) в редакції від 26 січня

2016 року вимогам статей 157 і 158 Конституції України є обов'язковим до виконання, остаточним і не може бути оскаржений.

Висновок Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**ЗАКЛЮЧЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о даче заключения о соответствии доработанного законопроекта
о внесении изменений в Конституцию Украины
(относительно правосудия) требованиям статей 157 и 158
Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины**

г. К и е в
30 января 2016 года
№ 2-в/2016

Дело № 1-22/2016

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Баулина Юрия Васильевича — председательствующего, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Гульгая** Михаила Мирославовича — докладчика, **Запорожца** Михаила Петровича, **Касминина** Александра Владимировича, **Колесника** Виктора Павловича, **Литвинова** Александра Николаевича, **Мельника** Николая Ивановича, **Мойсика** Владимира Романовича, **Саса** Сергея Владимировича, **Слиденко** Игоря Дмитриевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шевчука** Станислава Владимировича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о даче заключения о соответствии доработанного законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия) (регистр. № 3524) в редакции от 26 января 2016 года требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Законопроект представлен Президентом Украины согласно статье 154 Конституции Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьей 159 Конституции Украины стало поступление в Конституционный Суд Украины доработанного законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия) (регистр. № 3524) в редакции от 26 января 2016 года согласно Постановлению Верховной Рады Украины «О включении в повестку дня третьей сессии Верховной Рады Украины восьмого созыва доработанного законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия) и о его направлении в Конституционный Суд Украины» от 28 января 2016 года № 950-VIII для дачи заключения о его соответствии требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Основанием к рассмотрению дела является необходимость дачи Конституционным Судом Украины заключения о соответствии указанного законопроекта требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Заслушав судью-докладчика Гульгая М. М. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Верховная Рада Украины согласно Постановлению «О включении в повестку дня третьей сессии Верховной Рады Украины восьмого созыва доработанного законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия) и о его направлении в Конституционный Суд Украины» от 28 января 2016 года № 950-VIII обратилась в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать заключение о соответствии доработанного законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия) (регистр. № 3524) в редакции от 26 января 2016 года (далее — Законопроект) требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Законопроектом предлагается:

«I. Внести в Конституцию Украины (Ведомости Верховной Рады Украины, 1996 г., № 30, ст. 141) следующие изменения:

1) статьи 124—129, 130, 131, 147—148, 149, 151, 153 изложить в следующей редакции:

«Статья 124. Правосудие в Украине осуществляют исключительно суды.

Делегирование функций судов, а также присвоение этих функций другими органами или должностными лицами не допускаются.

Юрисдикция судов распространяется на любой юридический спор и любое уголовное обвинение. В предусмотренных законом случаях суды рассматривают также другие дела.

Законом может быть определен обязательный досудебный порядок урегулирования спора.

Народ непосредственно принимает участие в осуществлении правосудия через присяжных.

Украина может признать юрисдикцию Международного уголовного суда на условиях, определенных Римским уставом Международного уголовного суда.

Статья 125. Судеустройство в Украине строится по принципам территориальности и специализации и определяется законом.

Суд создается, реорганизуется и ликвидируется законом, проект которого вносит в Верховную Раду Украины Президент Украины после консультаций с Высшим советом правосудия.

Верховный Суд является наивысшим судом в системе судеустройства Украины.

Согласно закону могут действовать высшие специализированные суды.

С целью защиты прав, свобод и интересов лица в сфере публично-правовых отношений действуют административные суды.

Создание чрезвычайных и особых судов не допускается.

Статья 126. Независимость и неприкосновенность судьи гарантируются Конституцией и законами Украины.

Влияние на судью каким бы то ни было образом запрещается.

Без согласия Высшего совета правосудия судья не может быть задержан либо содержаться под стражей или арестом до вынесения обвинительного приговора судом, за исключением задержания судьи во время или сразу же после совершения тяжкого или особо тяжкого преступления.

Судья не может быть привлечен к ответственности за принятое им судебное решение, за исключением совершения преступления или дисциплинарного проступка.

Судья занимает должность бессрочно.

Основаниями для освобождения судьи являются:

- 1) неспособность исполнять полномочия по состоянию здоровья;
- 2) нарушение судьей требований относительно несовместимости;
- 3) совершение существенного дисциплинарного проступка, грубое или систематическое пренебрежение обязанностями, что несовместимо со статусом судьи либо выявило его несоответствие занимаемой должности;
- 4) подача заявления об отставке или об освобождении от должности по собственному желанию;
- 5) несогласие на перевод в другой суд в случае ликвидации или реорганизации суда, в котором судья занимает должность;
- 6) нарушение обязанности подтвердить законность источника происхождения имущества.

Полномочия судьи прекращаются в случае:

- 1) достижения судьей шестидесяти пяти лет;
- 2) прекращения гражданства Украины или приобретения судьей гражданства другого государства;

3) вступления в законную силу решения суда о признании судьи безвестно отсутствующим или объявлении умершим, признании недееспособным или ограниченно дееспособным;

4) смерти судьи;

5) вступления в законную силу обвинительного приговора в отношении судьи за совершение им преступления.

Государство обеспечивает личную безопасность судьи и членов его семьи.

Статья 127. Правосудие осуществляют судьи. В определенных законом случаях правосудие осуществляется при участии присяжных.

Судья не может принадлежать к политическим партиям, профсоюзам, принимать участие в какой бы то ни было политической деятельности, иметь представительский мандат, занимать какие-либо иные оплачиваемые должности, выполнять другую оплачиваемую работу, кроме научной, преподавательской или творческой.

На должность судьи может быть назначен гражданин Украины, не моложе тридцати и не старше шестидесяти пяти лет, имеющий высшее юридическое образование и стаж профессиональной деятельности в сфере права не менее пяти лет, компетентный, добропорядочный и владеющий государственным языком. Законом могут быть предусмотрены дополнительные требования для назначения на должность судьи.

Для судей специализированных судов согласно закону могут быть установлены иные требования относительно образования и стажа профессиональной деятельности.

Статья 128. Назначение на должность судьи осуществляется Президентом Украины по представлению Высшего совета правосудия в порядке, установленном законом.

Назначение на должность судьи осуществляется по конкурсу, кроме случаев, определенных законом.

Председателя Верховного Суда избирает на должность и освобождает от должности путем тайного голосования Пленум Верховного Суда в порядке, установленном законом.

Статья 129. Судья, осуществляя правосудие, независим и руководствуется верховенством права.

Основными принципами судопроизводства являются:

- 1) равенство всех участников судебного процесса перед законом и судом;

- 2) обеспечение доказанности вины;
- 3) состязательность сторон и свобода в предоставлении ими суду своих доказательств и в доказывании перед судом их убедительности;
- 4) поддержка публичного обвинения в суде прокурором;
- 5) обеспечение обвиняемому права на защиту;
- 6) гласность судебного процесса и его полное фиксирование техническими средствами;
- 7) разумные сроки рассмотрения дела судом;
- 8) обеспечение права на апелляционный пересмотр дела и в определенных законом случаях — на кассационное обжалование судебного решения;
- 9) обязательность судебного решения.

Законом могут быть определены также иные принципы судопроизводства.

Судопроизводство осуществляется судьей единолично, коллегией судей или судом присяжных.

За неуважение к суду или судьбе виновные лица привлекаются к юридической ответственности»;

«Статья 130. Государство обеспечивает финансирование и надлежащие условия для функционирования судов и деятельности судей. В Государственном бюджете Украины отдельно определяются расходы на содержание судов с учетом предложений Высшего совета правосудия.

Размер вознаграждения судьи устанавливается законом о судостроительстве»;

«Статья 131. В Украине действует Высший совет правосудия, который:

- 1) вносит представление о назначении судьи на должность;
- 2) постановляет решение о нарушении судьей или прокурором требований относительно несовместимости;
- 3) рассматривает жалобы на решение соответствующего органа о привлечении к дисциплинарной ответственности судьи или прокурора;
- 4) принимает решение об освобождении судьи от должности;
- 5) дает согласие на задержание судьи или содержание его под стражей;
- 6) принимает решение о временном отстранении судьи от осуществления правосудия;
- 7) принимает меры по обеспечению независимости судей;

- 8) принимает решение о переводе судьи из одного суда в другой;
- 9) осуществляет иные полномочия, определенные настоящей Конституцией и законами Украины.

Высший совет правосудия состоит из двадцати одного члена, из которых десять — избирает съезд судей Украины из числа судей или судей в отставке, двух — назначает Президент Украины, двух — избирает Верховная Рада Украины, двух — избирает съезд адвокатов Украины, двух — избирает всеукраинская конференция прокуроров, двух — избирает съезд представителей юридических высших учебных заведений и научных учреждений.

Порядок избрания (назначения) на должности членов Высшего совета правосудия определяется законом.

Председатель Верховного Суда входит в состав Высшего совета правосудия по должности.

Срок полномочий избранных (назначенных) членов Высшего совета правосудия составляет четыре года. Одно и то же лицо не может занимать должность члена Высшего совета правосудия два срока подряд.

Член Высшего совета правосудия не может принадлежать к политическим партиям, профсоюзам, принимать участие в какой бы то ни было политической деятельности, иметь представительский мандат, занимать какие-либо иные оплачиваемые должности (кроме должности Председателя Верховного Суда), выполнять другую оплачиваемую работу, кроме научной, преподавательской или творческой.

Член Высшего совета правосудия должен принадлежать к юридической профессии и соответствовать критерию политической нейтральности.

Законом могут быть предусмотрены дополнительные требования к члену Высшего совета правосудия.

Высший совет правосудия обретает полномочия при условии избрания (назначения) не менее пятнадцати его членов, из которых большинство представляют судьи.

Согласно закону в системе правосудия образуются органы и учреждения для обеспечения отбора судей, прокуроров, их профессиональной подготовки, оценивания, рассмотрения дел относительно их дисциплинарной ответственности, финансового и организационного обеспечения судов»;

«Статья 147. Конституционный Суд Украины решает вопросы о соответствии Конституции Украины законов Украины и в предусмотренных настоящей Конституцией случаях иных актов, осуществ-

ляет официальное толкование Конституции Украины, а также другие полномочия согласно настоящей Конституции.

Деятельность Конституционного Суда Украины основывается на принципах верховенства права, независимости, коллегиальности, гласности, обоснованности и обязательности принятых им решений и заключений.

Статья 148. В состав Конституционного Суда Украины входят восемнадцать судей Конституционного Суда Украины.

Президент Украины, Верховная Рада Украины и съезд судей Украины назначают по шесть судей Конституционного Суда Украины.

Отбор кандидатур на должность судьи Конституционного Суда Украины осуществляется на конкурсных началах в определенном законом порядке.

Судьей Конституционного Суда Украины может быть гражданин Украины, владеющий государственным языком, на день назначения достигший сорока лет, имеющий высшее юридическое образование и стаж профессиональной деятельности в сфере права не менее пятнадцати лет, высокие моральные качества и являющийся юристом с признанным уровнем компетентности.

Судья Конституционного Суда Украины не может принадлежать к политическим партиям, профсоюзам, принимать участие в какой бы то ни было политической деятельности, иметь представительский мандат, занимать какие-либо иные оплачиваемые должности, выполнять другую оплачиваемую работу, кроме научной, преподавательской или творческой.

Судья Конституционного Суда Украины назначается на девять лет без права быть назначенным повторно.

Судья Конституционного Суда Украины обретает полномочия со дня принесения им присяги на специальном пленарном заседании Суда.

Конституционный Суд Украины на специальном пленарном заседании Суда избирает из своего состава Председателя путем тайного голосования только на один трехлетний срок»;

«Статья 149. Независимость и неприкосновенность судьи Конституционного Суда Украины гарантируются Конституцией и законами Украины.

Влияние на судью Конституционного Суда Украины каким бы то ни было образом запрещается.

Без согласия Конституционного Суда Украины судья Конституционного Суда Украины не может быть задержан либо содержаться

под стражей или арестом до вынесения обвинительного приговора судом, за исключением задержания судьи во время или сразу же после совершения тяжкого или особо тяжкого преступления.

Судья Конституционного Суда Украины не может быть привлечен к ответственности за голосование в связи с принятием Судом решений и дачей заключений, за исключением совершения преступления или дисциплинарного проступка.

Государство обеспечивает личную безопасность судьи Конституционного Суда Украины и членов его семьи»;

«Статья 151. Конституционный Суд Украины по обращению Президента Украины, или не менее сорока пяти народных депутатов Украины, или Кабинета Министров Украины дает заключения о соответствии Конституции Украины действующих международных договоров Украины или тех международных договоров, которые вносятся в Верховную Раду Украины для дачи согласия на их обязательность.

Конституционный Суд Украины по обращению Президента Украины или не менее сорока пяти народных депутатов Украины дает заключения о соответствии Конституции Украины (конституционности) вопросов, предлагаемых для вынесения на всеукраинский референдум по народной инициативе.

По обращению Верховной Рады Украины Конституционный Суд Украины дает заключение о соблюдении конституционной процедуры расследования и рассмотрения дела о смещении Президента Украины с поста в порядке импичмента»;

«Статья 153. Порядок организации и деятельности Конституционного Суда Украины, статус судей Суда, основания и порядок обращения в Суд, процедура рассмотрения им дел и исполнения решений Суда определяются Конституцией Украины и законом»;

2) дополнить статьями 129¹, 130¹, 131¹–131², 148¹, 149¹, 151¹–151² следующего содержания:

«Статья 129¹. Суд постановляет решение именем Украины. Судебное решение является обязательным к исполнению.

Государство обеспечивает исполнение судебного решения в определенном законом порядке.

Контроль за исполнением судебного решения осуществляет суд»;

«Статья 130¹. Для защиты профессиональных интересов судей и решения вопросов внутренней деятельности судов согласно закону действует судейское самоуправление»;

«Статья 131¹. В Украине действует прокуратура, осуществляющая:

- 1) поддержку публичного обвинения в суде;
- 2) организацию и процессуальное руководство досудебным расследованием, решение согласно закону иных вопросов во время уголовного производства, надзор за негласными и иными следственными и сыскными действиями органов правопорядка;
- 3) представительство интересов государства в суде в исключительных случаях и в порядке, которые определены законом.

Организация и порядок деятельности прокуратуры определяются законом.

Прокуратуру в Украине возглавляет Генеральный прокурор, которого назначает на должность и освобождает от должности по согласию Верховной Рады Украины Президент Украины.

Срок полномочий Генерального прокурора составляет шесть лет. Одно и то же лицо не может занимать должность Генерального прокурора два срока подряд.

Досрочное освобождение от должности Генерального прокурора осуществляется исключительно в случаях и по основаниям, которые определены настоящей Конституцией и законом.

Статья 131². Для оказания профессиональной юридической помощи в Украине действует адвокатура.

Независимость адвокатуры гарантируется.

Принципы организации и деятельности адвокатуры и осуществление адвокатской деятельности в Украине определяются законом.

Исключительно адвокат осуществляет представительство другого лица в суде, а также защиту от уголовного обвинения.

Законом могут быть определены исключения относительно представительства в суде в трудовых спорах, спорах относительно защиты социальных прав, относительно выборов и референдумов, в незначительных спорах, а также относительно представительства малолетних или несовершеннолетних лиц и лиц, признанных судом недееспособными или дееспособность которых ограничена»;

«Статья 148¹. Государство обеспечивает финансирование и надлежащие условия для деятельности Конституционного Суда Украины. В Государственном бюджете Украины отдельно определяются расходы на деятельность Суда с учетом предложений его Председателя.

Размер вознаграждения судьи Конституционного Суда Украины устанавливается законом о Конституционном Суде Украины»;

«Статья 149¹. Полномочия судьи Конституционного Суда Украины прекращаются в случае:

- 1) окончания срока его полномочий;
- 2) достижения им семидесяти лет;
- 3) прекращения гражданства Украины или приобретения им гражданства другого государства;
- 4) вступления в законную силу решения суда о признании его безвестно отсутствующим или объявлении умершим, признании недееспособным или ограниченно дееспособным;
- 5) вступления в законную силу обвинительного приговора в отношении его за совершение им преступления;
- 6) смерти судьи Конституционного Суда Украины.

Основаниями для освобождения судьи Конституционного Суда Украины от должности являются:

- 1) неспособность исполнять свои полномочия по состоянию здоровья;
- 2) нарушение им требований относительно несовместимости;
- 3) совершение им существенного дисциплинарного проступка, грубое или систематическое пренебрежение своими обязанностями, что несовместимо со статусом судьи Суда либо выявило его несоответствие занимаемой должности;
- 4) подача им заявления об отставке или об освобождении от должности по собственному желанию.

Решение об освобождении от должности судьи Конституционного Суда Украины Суд постановляет не менее чем двумя третями от его конституционного состава»;

«Статья 151¹. Конституционный Суд Украины решает вопросы о соответствии Конституции Украины (конституционности) закона Украины по конституционной жалобе лица, считающего, что примененный в окончательном судебном решении по его делу закон Украины противоречит Конституции Украины. Конституционная жалоба может быть подана в случае, если все другие национальные средства юридической защиты исчерпаны.

Статья 151². Решения и заключения, принятые Конституционным Судом Украины, являются обязательными, окончательными и не могут быть обжалованы»;

3) в части четвертой статьи 29 слово «правовой» заменить словом «юридической»;

4) в статье 55:

а) после части третьей дополнить новой частью следующего содержания:

«Каждому гарантируется право обратиться с конституционной жалобой в Конституционный Суд Украины по основаниям, установленным настоящей Конституцией, и в порядке, определенном законом».

В связи с этим части четвертую, пятую считать соответственно частями пятой, шестой;

б) в части пятой слово «правового» заменить словом «юридического»;

5) в статье 59:

а) в части первой слово «правовую» заменить словами «профессиональную юридическую»;

б) часть вторую исключить;

б) в части первой статьи 85:

а) пункты 25 и 26 изложить в следующей редакции:

«25) дача согласия на назначение на должность и освобождение от должности Президентом Украины Генерального прокурора; выражение недоверия Генеральному прокурору, что имеет следствием его отставку с должности;

26) назначение на должности трети состава Конституционного Суда Украины»;

б) пункт 27 исключить;

7) пункт 14 части первой статьи 92 изложить в следующей редакции:

«14) судоустройство, судопроизводство, статус судей; основы судебной экспертизы; организация и деятельность прокуратуры, нотариата, органов досудебного расследования, органов и учреждений исполнения наказаний; порядок исполнения судебных решений; принципы организации и деятельности адвокатуры»;

8) в статье 106:

а) в части первой:

пункты 11 и 22 изложить в следующей редакции:

«11) назначает на должность и освобождает от должности с согласия Верховной Рады Украины Генерального прокурора»;

«22) назначает на должности треть состава Конституционного Суда Украины»;

пункт 23 исключить;

б) часть четвертую изложить в следующей редакции:

«Акты Президента Украины, изданные в пределах полномочий, предусмотренных пунктами 5, 18, 21 настоящей статьи, скрепляют подписями Премьер-министр Украины и министр, ответственный за акт и его исполнение»;

9) в пункте 2 части второй статьи 108 слово «невозможности» заменить словом «неспособности»;

10) в статье 110 слово «невозможность» заменить словом «неспособность», а слова «Верховного Суда Украины» — словами «Верховного Суда»;

11) в части шестой статьи 111 слова «Верховного Суда Украины» заменить словами «Верховного Суда»;

12) раздел VII «Прокуратура» исключить;

13) часть шестую статьи 136 изложить в следующей редакции:

«Правосудие в Автономной Республике Крым осуществляется судами Украины»;

14) в статье 150:

а) в части первой:

абзац шестой пункта 1 исключить;

в пункте 2 слова «и законов Украины» исключить;

дополнить пунктом 3 следующего содержания:

«3) осуществление иных полномочий, предусмотренных Конституцией Украины»;

б) часть вторую изложить в следующей редакции:

«Вопросы, предусмотренные пунктами 1, 2 части первой настоящей статьи, рассматриваются по конституционным представлениям: Президента Украины; не менее сорока пяти народных депутатов Украины; Верховного Суда; Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека; Верховной Рады Автономной Республики Крым»;

15) в статье 152:

а) в части первой слово «правовые» исключить;

б) часть вторую изложить в следующей редакции:

«Законы, иные акты или их отдельные положения, признанные неконституционными, теряют силу со дня постановления Конституционным Судом Украины решения о их неконституционности, если иное не установлено самим решением, но не ранее дня его постановления»;

16) в разделе XV «Переходные положения»:

а) пункт 9 изложить в следующей редакции:

«9. Прокуратура продолжает выполнять в соответствии с действующими законами функцию досудебного расследования до начала функционирования органов, которым законом будут переданы соответствующие функции, а также функцию надзора за соблюдением законов при исполнении судебных решений по уголовным делам, при применении других мер принудительного характера, связанных с ограничением личной свободы граждан, — до вступления в силу закона о создании двойной системы регулярных пенитенциарных инспекций»;

б) дополнить пунктом 16¹ следующего содержания:

«16¹. Со дня вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)»:

1) до создания Высшего совета правосудия его полномочия осуществляет Высший совет юстиции. Высший совет правосудия создается путем реорганизации Высшего совета юстиции. До избрания (назначения) членов Высшего совета правосудия данный орган действует в составе членов Высшего совета юстиции в течение срока их полномочий, но которые не могут длиться дольше, чем до 30 апреля 2019 года. Избрание (назначение) членов Высшего совета правосудия осуществляется не позднее 30 апреля 2019 года;

2) полномочия судей, назначенных на должность сроком на пять лет, прекращаются по истечении срока, на который они были назначены. Такие судьи могут быть назначены на должность судьи в порядке, определенном законом;

3) судьи, избранные судьями бессрочно, продолжают осуществлять свои полномочия до освобождения или до прекращения их полномочий по основаниям, определенным Конституцией Украины;

4) соответствие занимаемой должности судьи, назначенного на должность сроком на пять лет или избранного судьей бессрочно до вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)», должно быть оценено в порядке, определенном законом. Выявление по результатам такого оценивания несоответствия судьи занимаемой должности

по критериям компетентности, профессиональной этики или добропорядочности либо отказ судьи от такого оценивания является основанием для освобождения судьи от должности. Порядок и исчерпывающие основания обжалования решения об освобождении судьи по результатам оценивания устанавливаются законом;

5) в случаях реорганизации или ликвидации отдельных судов, образованных до вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)», судьи таких судов имеют право подать заявление об отставке или заявление об участии в конкурсе на другую должность судьи в порядке, определенном законом. Особенности перевода судьи на должность в другом суде могут быть определены законом;

6) до введения нового административно-территориального устройства Украины в соответствии с изменениями в Конституцию Украины относительно децентрализации власти, но не дольше чем до 31 декабря 2017 года, создание, реорганизацию и ликвидацию судов осуществляет Президент Украины на основании и в порядке, которые определены законом;

7) в течение двух лет перевод судьи из одного суда в другой осуществляет Президент Украины на основании соответствующего представления Высшего совета правосудия;

8) судьи Конституционного Суда Украины, назначенные до вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)», продолжают осуществлять свои полномочия до прекращения полномочий или освобождения в порядке, предусмотренном статьей 149¹ Конституции Украины, без права назначения повторно. Полномочия судьи Конституционного Суда Украины, который на день вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)» достиг шестидесяти пяти лет, но решение об освобождении такого судьи от должности не принято, прекращаются;

9) представительство согласно закону прокуратурой граждан в судах по делам, производство по которым было начато до вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)», осуществляется по правилам, действовавшим до вступления его в силу, — до постановления по соответствующим делам окончательных судебных решений, не подлежащих обжалованию;

10) Генеральный прокурор Украины, назначенный на должность до вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)», осуществляет

полномочия Генерального прокурора до освобождения в установленном порядке, но не дольше срока, на который он был назначен, и не может занимать должность два срока подряд;

11) представительство согласно пункту 3 части первой статьи 131¹ и статьи 131² настоящей Конституции исключительно прокурорами или адвокатами в Верховном Суде и судах кассационной инстанции осуществляется с 1 января 2017 года; в судах апелляционной инстанции — с 1 января 2018 года; в судах первой инстанции — с 1 января 2019 года.

Представительство органов государственной власти и органов местного самоуправления в судах исключительно прокурорами или адвокатами осуществляется с 1 января 2020 года.

Представительство в суде в производствах, начатых до вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)», осуществляется по правилам, действовавшим до вступления его в силу, — до постановления по соответствующим делам окончательных судебных решений, не подлежащих обжалованию».

II. Заключительные и переходные положения

1. Настоящий Закон вступает в силу через три месяца со дня, следующего за днем его опубликования, кроме части шестой статьи 124 Конституции Украины в редакции настоящего Закона, которая вступает в силу через три года со дня, следующего за днем опубликования настоящего Закона.

2. Со дня вступления в силу настоящего Закона:

назначение, прекращение полномочий и освобождение судей осуществляется согласно Конституции Украины с учетом внесенных настоящим Законом изменений;

члены Высшего совета юстиции, назначенные до вступления в силу настоящего Закона, осуществляют полномочия членов Высшего совета правосудия в течение срока их полномочий, но которые не могут длиться дольше, чем до 30 апреля 2019 года;

Министр юстиции Украины и Генеральный прокурор Украины прекращают свои полномочия как члены Высшего совета юстиции.

3. Съезд судей Украины избирает трех членов Высшего совета правосудия не позднее трех месяцев после вступления в силу соответствующего закона, регулирующего деятельность Высшего совета правосудия.

4. Верховная Рада Украины в течение 30 дней со дня вступления в силу настоящего Закона передает представление Высшей квалифи-

кационной комиссии судей Украины и соответствующие документы об избрании судей бессрочно, которые не были рассмотрены Верховной Радой Украины, в Высший совет правосудия для рассмотрения вопроса о назначении судьи на должность.

Материалы и представления Высшего совета юстиции о назначении судей сроком на пять лет, не рассмотренные до дня вступления в силу настоящего Закона, возвращаются в Высший совет правосудия для решения вопроса о назначении судей на должности согласно Конституции Украины с учетом внесенных настоящим Законом изменений».

2. В соответствии с пунктом 1 части первой статьи 85 Основного Закона Украины к полномочиям Верховной Рады Украины относится внесение изменений в Конституцию Украины в пределах и порядке, предусмотренных разделом XIII Конституции Украины.

Согласно статье 159 Основного Закона Украины законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины рассматривается Верховной Радой Украины при наличии Заключения Конституционного Суда Украины о соответствии законопроекта требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

3. Сравнительный анализ Законопроекта и законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия) (регистр. № 3524) в редакции от 25 ноября 2015 года (далее — Законопроект № 3524 в редакции от 25 ноября 2015 года), а именно предлагаемых ими изменений в статьи 29, 55, 59, 85, 92, 106, 108, 110, 111, 124–129, 130, 131, 136, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, раздел XV «Переходные положения» Конституции Украины, дополнение ее статьями 129¹, 130¹, 131¹, 131², 148¹, 149¹, 151¹, 151² и исключение из Конституции Украины раздела VII «Прокуратура», а также их Заключительных и переходных положений, свидетельствует об идентичности предлагаемых ими изменений, кроме редакции пункта 25 части первой статьи 85 Основного Закона Украины и статьи 131¹, которой Законопроектом предлагается дополнить Конституцию Украины.

Проверяя Законопроект на предмет его соответствия требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

3.1. По статье 158 Основного Закона Украины законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины, который рассматривался

Верховной Радой Украины, и закон не был принят, может быть представлен в Верховную Раду Украины не ранее чем через год со дня принятия решения по этому законопроекту (часть первая); Верховная Рада Украины в течение срока своих полномочий не может дважды изменять одни и те же положения Конституции Украины (часть вторая).

Верховная Рада Украины восьмого созыва в течение года Законопроект не рассматривала и в течение срока своих полномочий не изменяла указанных положений Конституции Украины.

Согласно Постановлению Верховной Рады Украины «О включении в повестку дня третьей сессии Верховной Рады Украины восьмого созыва доработанного законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия) и о его направлении в Конституционный Суд Украины» от 28 января 2016 года № 950-VIII Законопроект № 3524 в редакции от 25 ноября 2015 года считается отозванным.

Следовательно, Законопроект соответствует требованиям статьи 158 Конституции Украины.

3.2. По части второй статьи 157 Основного Закона Украины Конституция Украины не может быть изменена в условиях военного или чрезвычайного положения.

Придерживаясь своих позиций, изложенных в заключениях от 16 июня 2015 года № 1-в/2015, от 30 июля 2015 года № 2-в/2015, от 20 января 2016 года № 1-в/2016, Конституционный Суд Украины констатирует, что на момент рассмотрения им Законопроекта решение о введении в Украине либо в отдельных ее местностях военного или чрезвычайного положения по процедуре, определенной Конституцией Украины (пункт 31 части первой статьи 85, пункты 20, 21 части первой статьи 106), не было принято.

Учитывая изложенное Конституционный Суд Украины считает, что Законопроект соответствует требованиям части второй статьи 157 Конституции Украины.

3.3. Согласно части первой статьи 157 Основного Закона Украины Конституция Украины не может быть изменена, если изменения предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина или если они направлены на ликвидацию независимости либо на нарушение территориальной целостности Украины.

Конституционный Суд Украины в Заключении от 20 января 2016 года № 1-в/2016 признал Законопроект № 3524 в редакции от 25 ноября 2015 года соответствующим требованиям статей 157 и 158

Конституции Украины. Следовательно, Законопроект в части изменений в Конституцию Украины, идентичных изменениям, предлагаемым Законопроектом № 3524 в редакции от 25 ноября 2015 года, не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

Осуществляя проверку Законопроекта на предмет наличия в нем положений, предусматривающих упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина, Конституционный Суд Украины считает необходимым дать оценку тем его положениям, которые по смыслу отличаются от предлагаемых Законопроектом № 3524 в редакции от 25 ноября 2015 года, а именно относительно внесения изменений в часть первую статьи 85 Конституции Украины и дополнения Основного Закона Украины статьей 131¹.

3.3.1. Законопроект предлагает пункт 25 части первой статьи 85 Конституции Украины изложить в следующей редакции:

«25) дача согласия на назначение на должность и освобождение от должности Президентом Украины Генерального прокурора; выражение недоверия Генеральному прокурору, что влечет его отставку с должности;».

Согласно пункту 25 части первой статьи 85 Конституции Украины к полномочиям Верховной Рады Украины относится дача согласия на назначение на должность и освобождение от должности Президентом Украины Генерального прокурора Украины; выражение недоверия Генеральному прокурору Украины, что влечет его отставку с должности.

Законопроект предусматривает сохранение за Верховной Радой Украины указанного полномочия.

В то же время предлагаемая Законопроектом редакция пункта 25 части первой статьи 85 Конституции Украины не содержит слова «Украины» в названии должности Генерального прокурора, что согласуется с положениями статьи 131¹, которой Законопроектом предлагается дополнить Конституцию Украины и которой, в частности, предусмотрено, что прокуратуру в Украине возглавляет Генеральный прокурор.

Конституционный Суд Украины считает, что предлагаемая Законопроектом редакция пункта 25 части первой статьи 85 Конституции Украины не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.3.2. Законопроект предлагает дополнить Конституцию Украины статьей 131¹ следующего содержания:

«Статья 131¹. В Украине действует прокуратура, которая осуществляет:

1) поддержку публичного обвинения в суде;
 2) организацию и процессуальное руководство досудебным расследованием, решение согласно закону иных вопросов во время уголовного производства, надзор за негласными и иными следственными и сыскными действиями органов правопорядка;

3) представительство интересов государства в суде в исключительных случаях и в порядке, которые определены законом.

Организация и порядок деятельности прокуратуры определяются законом.

Прокуратуру в Украине возглавляет Генеральный прокурор, которого назначает на должность и освобождает от должности по согласию Верховной Рады Украины Президент Украины.

Срок полномочий Генерального прокурора составляет шесть лет. Одно и то же лицо не может занимать должность Генерального прокурора два срока подряд.

Досрочное освобождение от должности Генерального прокурора осуществляется исключительно в случаях и по основаниям, определенным настоящей Конституцией и законом».

В части пятой изложенной статьи предполагается, что досрочное освобождение от должности Генерального прокурора осуществляется исключительно в случаях и по основаниям, определенным Конституцией Украины и законом. Это согласуется с сохранением за Верховной Радой Украины предусмотренного пунктом 25 части первой статьи 85 Основного Закона Украины в предлагаемой Законом редакции полномочия выражать недоверие Генеральному прокурору, что влечет его отставку с должности.

Конституционный Суд Украины считает, что предлагаемая Законом для дополнения Конституции Украины статья 131¹ не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

3.4. Согласно части первой статьи 157 Основного Закона Украины Конституция Украины не может быть изменена, если изменения направлены на ликвидацию независимости либо на нарушение территориальной целостности Украины.

Конституционный Суд Украины считает, что изменения, предложенные в законопроекте, не направлены на ликвидацию независимости либо на нарушение территориальной целостности Украины.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 153, 157, 158, 159 Конституции Украины, статьями 51, 57, 63, 66, 67, 69 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

пришел к заключению:

1. Признать соответствующим требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины доработанный законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия) (регистр. № 3524) в редакции от 26 января 2016 года, текст которого изложен в пункте 1 мотивировочной части Заключения.

2. Заключение Конституционного Суда Украины по делу о даче заключения о соответствии доработанного законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия) (регистр. № 3524) в редакции от 26 января 2016 года требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины является обязательным к исполнению, окончательным и не может быть обжаловано.

Заключение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Opinion of the Constitutional Court of Ukraine No. 2-v/2016 dated January 30, 2016 in the case upon the appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine for providing opinion on compliance of the revised draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine (on justice) with the provisions of Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine

Pursuant to the Resolution «On including the revised draft law on amendments to the Constitution of Ukraine (on justice) on the agenda of the 3rd session of the Verkhovna Rada of Ukraine of the VIIIth convocation, and on its submission for consideration to the Constitutional Court of Ukraine» dated January 28, 2016 No. 950-VIII, the Verkhovna Rada of Ukraine applied to the Constitutional Court of Ukraine with the appeal to provide an opinion on the conformity of the revised draft law on amendments to the Constitution of Ukraine (on justice) (reg. No. 3524) in the wording dated January 26, 2016 (hereinafter referred to as «the Draft law») to Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine.

According to item 1 of Article 85.1 of the Constitution of Ukraine the competence of the Verkhovna Rada of Ukraine shall include the introduction of amendments to the Constitution of Ukraine within the limits and by the procedure envisaged by Chapter XIII of this Constitution. According to Article 159 of the Constitution of Ukraine, a draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine is considered by the Verkhovna Rada of Ukraine upon the availability of an opinion of the Constitutional Court of Ukraine on the conformity of the draft law with the requirements of Articles 157 and 158 of this Constitution.

The comparative analysis of the Draft law and the draft law on amendments to the Constitution of Ukraine (on justice) (Reg. No. 3524) in the wording dated November 25, 2015 (hereinafter referred to as «the Draft law No. 3524 in the wording dated November 25, 2015»), namely the proposed amendments to Articles 29, 55, 59, 85, 92, 106, 108, 110, 111, 124–129, 130, 131, 136, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, Chapter XV «Transitional Provisions» of the Constitution of Ukraine, its supplement with Articles 129¹, 130¹, 131¹, 131², 148¹, 149¹, 151¹, 151² and exclusion of Chapter VII «The Prosecution Office» and final and transitional provisions from the Constitution of Ukraine indicates the identity of the proposed amendments, except for the wording of item 25 of Article 85.1 of the Fundamental Law of Ukraine and Article 131¹, which are proposed to be supplemented to the Constitution of Ukraine by the Draft law.

Examining the compliance of the Draft law with the requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine, the Constitutional Court of Ukraine proceeds from the following.

According to Article 158 of the Fundamental Law of Ukraine, the draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine, considered by the Verkhovna Rada of Ukraine and not adopted, may be submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine no sooner than one year from the day of the adoption of the decision on this draft law (paragraph one); within the term of its authority, the Verkhovna Rada of Ukraine shall not amend twice the same provisions of the Constitution (paragraph two).

The Verkhovna Rada of Ukraine of the eighth convocation has not considered the Draft law during the year and has not changed these provisions of the Constitution of Ukraine during its term of office.

According to the Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine «On including the revised draft law on amendments to the Constitution of Ukraine (on justice) on the agenda of the 3rd session of the Verkhovna Rada of Ukraine of the VIIIth convocation, and on its submission for consideration to the Constitutional Court of Ukraine» dated January 28, 2016 No. 950-VIII, the

Draft law No. 3524 in the wording dated November 25, 2015 is considered to be withdrawn.

Therefore, the Draft law corresponds to the requirements of Article 158 of the Constitution of Ukraine.

According to Article 157.2 of the Constitution of Ukraine, the Constitution of Ukraine shall not be amended in conditions of martial law or a state of emergency.

The Constitutional Court of Ukraine states that at the moment of examination of the Draft law, a decision to introduce martial law or a state of emergency in Ukraine or in its particular areas under the procedure defined by the Constitution of Ukraine (item 31 of Article 85.1, items 20, 21 of Article 106.1) was not taken.

Given the above, the Constitutional Court of Ukraine considers that the Draft law complies with the requirements of Article 157 of the Constitution of Ukraine.

According to Article 157.1 of the Fundamental Law of Ukraine, the Constitution of Ukraine shall not be amended, if the amendments foresee the abolition or restriction of human and citizens' rights and freedoms, or if they are oriented toward the liquidation of the independence or violation of the territorial indivisibility of Ukraine.

Thus, the Draft law in the part of amendments to the Constitution of Ukraine, which are identical to the amendments proposed by the Draft law No. 3524 in the wording dated November 25, 2015, does not foresee the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

Examining whether the Draft law contains provisions which provide the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms, the Constitutional Court of Ukraine considers it necessary to assess those provisions which differ by their content from those proposed by the Draft law No. 3524 in wording dated 25 November, 2015, namely concerning the amendments to Article 85.1 of the Constitution of Ukraine and supplement of the Fundamental Law of Ukraine with Article 131¹.

The Draft law proposes to read item 25 of Article 85.1 of the Constitution of Ukraine to as follows:

«25) Granting consent for appointment and dismissal by the President of Ukraine of the Prosecutor General; declaring no confidence in the Prosecutor General leading to his or her resignation from office»

According to item 25 of Article 85.1 of the Constitution of Ukraine, the competence of the Verkhovna Rada of Ukraine shall include granting consent for appointment and dismissal by the President of Ukraine of the Prosecutor General of Ukraine; declaring no confidence in the Prosecutor General of Ukraine leading to his or her resignation from office.

The Draft law provides preservation of the said competence of the Verkhovna Rada of Ukraine.

At the same time the wording of item 25 of Article 85.1 of the Constitution of Ukraine proposed by the Draft law does not contain the word «Ukraine» in the title of the office of the Prosecutor General, which is consistent with Article 131¹, by which the Draft law proposes to supplement the Constitution of Ukraine and which provides, in particular, that the prosecutor's office in Ukraine is headed by the Prosecutor General.

The Constitutional Court of Ukraine finds that the wording of item 25 of Article 85.1 of the Constitution proposed by the Draft law Ukraine does not provide the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

The Draft law proposes to supplement the Constitution of Ukraine with Article 131¹ as follows:

«Article 131¹. In Ukraine, public prosecutor's office shall function with the powers of:

- 1) public prosecution in the court;
- 2) organising and procedurally directing during pre-trial investigation, deciding other matters in criminal proceedings in accordance with the law, supervising undercover and other investigation and detection operations of law enforcement agencies;
- 3) representing interests of the State in the court in exceptional cases and under procedure prescribed by law.

Organisation and functioning of the public prosecutor's office shall be determined by law.

Public prosecutor's office shall be headed by the Prosecutor General who shall be appointed and dismissed by the President of Ukraine upon the consent of the Verkhovna Rada of Ukraine.

The term of office of the Prosecutor General shall be six years.

The same person can not hold the post of the Prosecutor General for two consecutive terms.

The Prosecutor General shall be early dismissed from his or her office exclusively in cases and on grounds prescribed by this Constitution and law».

Paragraph five of the mentioned article provides that the Prosecutor General shall be early dismissed from his or her office exclusively in cases and on grounds prescribed by the Constitution of Ukraine and by law. This is consistent with the preservation by the Verkhovna Rada of Ukraine of the prescribed competence to express no confidence in the Prosecutor General, which results in his resignation, stipulated by item 25 of Article 85.1 of the Fundamental Law of Ukraine in the wording proposed by the Draft law.

The Constitutional Court of Ukraine considers that the proposed supplement of the Constitution of Ukraine with Article 131¹ does not provide the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms.

According to Article 157.1 of the Fundamental Law of Ukraine, the Constitution of Ukraine shall not be amended, if the amendments are oriented toward the liquidation of the independence or violation of the territorial indivisibility of Ukraine.

The Constitutional Court of Ukraine finds that the amendments proposed in the draft law are not oriented toward the liquidation of the independence or violation of the territorial indivisibility of Ukraine.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to recognise the revised draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine (on justice) (registration No. 3524) in the wording dated January 26, 2016 as conforming to the requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine, the text of which is laid out in item 1 of the reasoning part of the Opinion.

References:

Opinion of the Constitutional Court of Ukraine No. 1-v/2015 dated June 16, 2015 in the case upon the appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine for providing opinion on compliance of the draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine concerning the immunity of People's Deputies of Ukraine and judges with the provisions of Articles 157 and 158 of the Constitution.

Opinion of the Constitutional Court of Ukraine No. 2-v/2015 dated July 30, 2015 in the case upon the appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine for providing opinion on compliance of the draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine concerning the decentralisation of government with the provisions of Articles 157 and 158 of the Constitution.

Opinion of the Constitutional Court of Ukraine No. 1-v/2016 dated January 20, 2016 in the case upon the appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine for providing opinion on compliance of the draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine (on justice) with the provisions of Articles 157 and 158 of the Constitution.

Dissenting opinions:

Judges of the Constitutional Court of Ukraine O. Kasminin, O. Lytvynov, M. Melnyk, I. Slidenko expressed their dissenting opinions.

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України
щодо офіційного тлумачення положення
«на наступній черговій сесії Верховної Ради України»,
яке міститься у статті 155 Конституції України**

м. Київ
15 березня 2016 року
№ 1-рп/2016

Справа № 1-21/2016

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Касмініна** Олександра Володимировича, **Колісника** Віктора Павловича, **Кривенка** Віктора Васильовича, **Литвинова** Олександра Миколайовича — доповідача, **Мельника** Миколи Івановича, **Мойсика** Володимира Романовича, **Саса** Сергія Володимировича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Сліденка** Ігоря Дмитровича, **Тупицького** Олександра Миколайовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни, **Шевчука** Станіслава Володимировича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 51 народного депутата України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність в офіційному тлумаченні зазначеного положення статті 155 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Литвинова О. М. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції Президента України, Голови Верховної Ради України, науковців Донецького національного університету, Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Національної академії наук України, Київського національного університету імені Тараса

Шевченка, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 51 народний депутат України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України, в аспекті питання, «чи означає це положення, що законопроект про внесення змін до Конституції України може бути прийнятий лише на безпосередньо наступній (за номером) сесії Верховної Ради України після сесії, на якій такий законопроект попередньо схвалений; чи прийняття законопроекту про внесення змін до Конституції України можливо на будь-якій наступній сесії (тобто такій, що має місце пізніше за часом) після сесії, на якій відбулося попереднє схвалення такого законопроекту».

Практичну необхідність в офіційній інтерпретації положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України, автори клопотання обґрунтовують тим, що через обмеження у часі стосовно виконання необхідних процедур для остаточного схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади (реєстр. № 2217а) може скластися ситуація, коли цей законопроект може бути не розглянутий протягом третьої сесії Верховної Ради України.

2. Вирішуючи порушене у конституційному поданні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. Україна проголошена демократичною, правовою державою; в Україні визнається і діє принцип верховенства права; органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (стаття 1, частина перша статті 8, частина друга статті 19 Конституції України).

Відповідно до статті 75, пункту 1 частини першої статті 85 Основного Закону України Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади в Україні, до повноважень якого належить, зокрема, внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених її розділом XIII «Внесення змін до Конституції України».

2.2. Процедура внесення Верховною Радою України змін до Конституції України визначена у розділі XIII «Внесення змін до Конституції України» Основного Закону України.

Законопроект про внесення змін до Конституції України може бути поданий до Верховної Ради України Президентом України або не менш як третиною народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України (стаття 154 Основного Закону України).

Згідно зі статтею 155 Конституції України законопроект про внесення змін до Конституції України, крім розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України», попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважається прийнятим, якщо на наступній черговій сесії Верховної Ради України за нього проголосувало не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України.

Відповідно до частини першої статті 158 Основного Закону України законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту.

Законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України (стаття 159 Основного Закону України).

Аналіз наведених положень дає підстави стверджувати, що для внесення Верховною Радою України змін до Конституції України передбачено таку конституційну процедуру:

1) законопроект про внесення змін до Конституції України подається до Верховної Ради України лише одним із суб'єктів, визначених у статті 154 Основного Закону України;

2) законопроект, щодо якого Конституційний Суд України дав висновок про його відповідність вимогам статей 157 і 158 Конституції України, попередньо схвалюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України;

3) законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається і приймається як закон не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України на наступній черговій сесії парламенту;

4) якщо законопроект розглядався Верховною Радою України, але не був прийнятий як закон, то він повторно може бути поданий до

парламенту не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту.

Особливість зазначеної конституційної процедури полягає у встановленні певного часового проміжку між попереднім схваленням законопроекту про внесення змін до Конституції України більшістю від конституційного складу Верховної Ради України та остаточним його розглядом і голосуванням за прийняття закону про внесення змін до Конституції України на наступній черговій сесії Верховної Ради України не менш як двома третинами від її конституційного складу.

Конституційний Суд України вважає, що дотримання конституційно визначеної процедури прийняття законопроекту про внесення змін до Конституції України як закону є однією з гарантій її легітимності, забезпечує виваженість при внесенні змін до Конституції України та її стабільність.

2.3. Порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України (частина п'ята статті 83 Основного Закону України). Регламент Верховної Ради України повинен відповідати Конституції України; організація і порядок діяльності Верховної Ради України визначаються виключно законами України (частина друга статті 8, пункт 21 частини першої статті 92 Основного Закону України).

Згідно з частиною першою статті 82 Конституції України Верховна Рада України працює сесійно.

У Рішенні від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002 у справі щодо повноважності Верховної Ради України Конституційний Суд України вказав, що «в Конституції України терміни «сесія» й «сесійно» використовуються для характеристики функціонування Верховної Ради України стосовно її діяльності. Положення частини першої статті 82 Конституції України, за яким Верховна Рада України «працює сесійно», треба розуміти так, що вона працює не безперервно, а під час певних періодів — сесій, на які вона збирається у конституційно визначені строки, як правило, двічі на рік» (абзац четвертий пункту 3 мотивувальної частини).

В Основному Законі України стосовно Верховної Ради України застосовуються поняття «перша сесія» та «остання сесія» (частина третя статті 79, частина третя статті 82, частина четверта статті 83, частина друга статті 87). Сесії Верховної Ради України кожного скликання мають нумерацію.

Відповідно до статті 83 Основного Закону України чергові сесії Верховної Ради України починаються першого вівторка лютого

і першого вівторка вересня кожного року (частина перша); позачергові сесії Верховної Ради України, із зазначенням порядку денного, скликаються Головою Верховної Ради України на вимогу Президента України або на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України (частина друга). Отже, у Конституції України визначено такі види сесій Верховної Ради України: чергова (ординарна), на якій робота парламенту проводиться у звичайному порядку, та позачергова (екстраординарна).

Конституційний Суд України вважає, що використане у статті 155 Конституції України поняття «чергова сесія» необхідно розуміти як вид сесії Верховної Ради України, яка проводиться відповідно до частини першої статті 83 Основного Закону України. Таке конституційне регулювання внесення змін до Конституції України унеможливує попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України і прийняття його як закону на позачерговій сесії Верховної Ради України.

2.4. У Конституції України слово «наступний», крім статті 155, міститься також у частині п'ятій статті 41, частині другій статті 96, пунктах 21, 30 частини першої статті 106, частині другій статті 156.

У частині п'ятій статті 41 Конституції України передбачено, що «примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану».

Відповідно до частини другої статті 96 Конституції України «Кабінет Міністрів України не пізніше 15 вересня кожного року подає до Верховної Ради України проект закону про Державний бюджет України на наступний рік».

За змістом частини першої статті 106 Конституції України Президент України приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації — з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України (пункт 21); має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України (пункт 30).

Згідно з частиною другою статті 156 Основного Закону України «повторне подання законопроекту про внесення змін до розділів I, III і XIII цієї Конституції з одного й того самого питання можливе лише до Верховної Ради України наступного скликання».

Отже, аналіз наведених положень вказує на те, що кожна стаття Конституції України, яка містить слово «наступний», має свій предмет регулювання та власне змістове навантаження, які обумовлюють мету використання вказаного слова і його значення у контексті відповідного конституційно-правового регулювання.

2.5. Розглядаючи порушене у конституційному поданні питання, Конституційний Суд України враховує, що слово «наступний» означає «той, який наступає, розташовується або з'являється слідом за ким-, чим-небудь; найближчий після когось, чогось», тобто вказує на послідовну черговість дій (подій), які йдуть слідом одна за одною. Це слово має й інше значення — «який має відбутися» (дальший, подальший) (Великий тлумачний словник сучасної української мови). Таким чином, слово «наступний» має кілька значень. З огляду на це та з метою з'ясування змісту положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України, Конституційний Суд України вважає за необхідне застосувати також системне, логічне та цільове тлумачення.

2.6. Системне та логічне тлумачення положення статті 155 Конституції України «на наступній черговій сесії Верховної Ради України» дає підстави для висновку, що його необхідно тлумачити у взаємозв'язку з частиною першою статті 158 Основного Закону України, за якою законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту.

Конституційний Суд України виходить з того, що за статтею 155 Основного Закону України прийняття законопроекту про внесення змін до Конституції України як закону пов'язане з голосуванням за нього на наступній черговій сесії Верховної Ради України не менш як двома третинами від її конституційного складу; у разі, якщо такий законопроект розглядався на черговій сесії Верховної Ради України, але закон не був прийнятий Верховною Радою України згідно з частиною другою статті 84 Основного Закону України на її пленарному засіданні шляхом голосування, застосовується положення частини першої статті 158 Конституції України щодо повторного розгляду

Верховною Радою України законопроекту про внесення змін до Конституції України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту.

Отже, якщо законопроект про внесення змін до Конституції України був попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, але не розглядався Верховною Радою України на її черговій сесії, то на нього не поширюється вказане положення частини першої статті 158 Основного Закону України.

2.7. Цільове тлумачення положень статті 155 Основного Закону України дає Конституційному Суду України підстави для висновку, що конституційна процедура розгляду парламентом питання щодо внесення змін до Конституції України послідовно у два етапи встановлена з метою розведення у часі попереднього схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України і його остаточного прийняття як закону, що унеможливує прийняття законопроекту про внесення змін до Конституції України як закону на одній черговій сесії Верховної Ради України, а також дає народним депутатам України час для додаткового аналізу змісту цього законопроекту, з'ясування можливих наслідків внесення змін до Основного Закону України тощо.

Таким чином, у положенні статті 155 Конституції України стосовно прийняття законопроекту про внесення змін до Конституції України на наступній черговій сесії Верховної Ради України передбачено зважений підхід до розгляду та прийняття цього законопроекту як закону.

Враховуючи наведене, Конституційний Суд України зазначає, що Верховна Рада України може передбачити в Регламенті Верховної Ради України можливість прийняття законопроекту про внесення змін до Конституції України як закону на пізнішій черговій сесії Верховної Ради України із дотриманням положень, закріплених розділом XIII «Внесення змін до Конституції України» Основного Закону України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 57, 62, 63, 66, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. В аспекті порушеного у конституційному поданні питання щодо конституційної процедури прийняття закону про внесення змін до Конституції України, якщо відповідний законопроект був попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради

України, але не розглядався на черговій сесії Верховної Ради України, положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», застосоване у статті 155 Конституції України відповідно до її цілей, у взаємозв'язку з положеннями частини другої статті 8, частини першої статті 82, частин першої, другої, п'ятої статті 83, частини другої статті 84, частини першої статті 158 Основного Закону України необхідно розуміти так, що наступною черговою сесією Верховної Ради України є чергова сесія парламенту, яка має відбутися відповідно до положень розділу XIII «Внесення змін до Конституції України» Основного Закону України та Регламенту Верховної Ради України і на якій законопроект про внесення змін до Конституції України, попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважатиметься прийнятим як закон, якщо за нього проголосує не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании положения
«на следующей очередной сессии Верховной Рады Украины»,
содержащегося в статье 155 Конституции Украины,
по конституционному представлению 51 народного депутата Украины**

г. Киев
15 марта 2016 года
№ 1-рп/2016

Дело № 1-21/2016

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Баулина Юрия Васильевича — председательствующего, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Гульгая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Касминина** Александра Владимировича, **Колесника** Виктора Павловича, **Кривенко** Виктора Васильевича, **Литвинова** Александра Николаевича — докладчика, **Мельника** Николая Ивановича, **Мойсика** Владимира Романовича, **Саса** Сергея Владимировича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Слиденко** Игоря Дмитриевича, **Тупицкого** Александра Николаевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шевчука** Станислава Владимировича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положения «на следующей очередной сессии Верховной Рады Украины», содержащегося в статье 155 Конституции Украины, по конституционному представлению 51 народного депутата Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 41 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 51 народного депутата Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в официальном толковании указанного положения статьи 155 Конституции Украины.

Заслушав судью-докладчика Литвинова А. Н. и исследовав материалы дела, в том числе позиции Президента Украины, Председателя Верховной Рады Украины, научных работников Донецкого национального университета, Института языкознания им. А. А. Потебни Национальной академии наук Украины, Киевского национального

университета имени Тараса Шевченко, Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Субъект права на конституционное представление — 51 народный депутат Украины — обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положения «на следующей очередной сессии Верховной Рады Украины», содержащегося в статье 155 Конституции Украины, в аспекте вопроса, «означает ли это положение, что законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины может быть принят лишь на непосредственно следующей (по номеру) сессии Верховной Рады Украины после сессии, на которой такой законопроект предварительно одобрен; либо принятие законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины возможно на любой следующей сессии (то есть имеющей место позднее по времени) после сессии, на которой состоялось предварительное одобрение такого законопроекта».

Практическую необходимость в официальной интерпретации положения «на следующей очередной сессии Верховной Рады Украины», содержащегося в статье 155 Конституции Украины, авторы ходатайства обосновывают тем, что из-за ограничения времени на выполнение необходимых процедур для окончательного одобрения законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины относительно децентрализации власти (регистр. № 2217а) может сложиться ситуация, когда данный законопроект может быть не рассмотрен на протяжении третьей сессии Верховной Рады Украины.

2. Решая поднятый в конституционном представлении вопрос, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

2.1. Украина провозглашена демократическим, правовым государством; в Украине признается и действует принцип верховенства права; органы государственной власти и органы местного самоуправления, их должностные лица обязаны действовать только на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины (статья 1, часть первая статьи 8, часть вторая статьи 19 Конституции Украины).

В соответствии со статьей 75, пунктом 1 части первой статьи 85 Основного Закона Украины Верховная Рада Украины является единственным органом законодательной власти в Украине, к полномочиям

которого относится, в частности, внесение изменений в Конституцию Украины в пределах и порядке, предусмотренных ее разделом XIII «Внесение изменений в Конституцию Украины».

2.2. Процедура внесения Верховной Радой Украины изменений в Конституцию Украины определена в разделе XIII «Внесение изменений в Конституцию Украины» Основного Закона Украины.

Законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины может быть представлен в Верховную Раду Украины Президентом Украины или не менее чем одной третью народных депутатов Украины от конституционного состава Верховной Рады Украины (статья 154 Основного Закона Украины).

Согласно статье 155 Конституции Украины законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины, кроме раздела I «Общие положения», раздела III «Выборы. Референдум» и раздела XIII «Внесение изменений в Конституцию Украины», предварительно одобренный большинством от конституционного состава Верховной Рады Украины, считается принятым, если на следующей очередной сессии Верховной Рады Украины за него проголосовало не менее двух третей от конституционного состава Верховной Рады Украины.

В соответствии с частью первой статьи 158 Основного Закона Украины законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины, который рассматривался Верховной Радой Украины, и закон не был принят, может быть представлен в Верховную Раду Украины не ранее чем через год со дня принятия решения по этому законопроекту.

Законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины рассматривается Верховной Радой Украины при наличии заключения Конституционного Суда Украины о соответствии законопроекта требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины (статья 159 Основного Закона Украины).

Анализ приведенных положений дает основания утверждать, что для внесения Верховной Радой Украины изменений в Конституцию Украины предусмотрена следующая конституционная процедура:

1) законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины подается в Верховную Раду Украины только одним из субъектов, определенных в статье 154 Основного Закона Украины;

2) законопроект, по которому Конституционный Суд Украины дал заключение о его соответствии требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины, предварительно одобряется большинством от конституционного состава Верховной Рады Украины;

3) законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины рассматривается и принимается как закон не менее чем двумя третями от конституционного состава Верховной Рады Украины на следующей очередной сессии парламента;

4) если законопроект рассматривался Верховной Радой Украины, но не был принят как закон, то он повторно может быть представлен в парламент не ранее чем через год со дня принятия решения по этому законопроекту.

Особенность указанной конституционной процедуры состоит в установлении определенного временного промежутка между предварительным одобрением законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины большинством от конституционного состава Верховной Рады Украины и окончательным его рассмотрением и голосованием за принятие закона о внесении изменений в Конституцию Украины на следующей очередной сессии Верховной Рады Украины не менее чем двумя третями от ее конституционного состава.

Конституционный Суд Украины считает, что соблюдение конституционно определенной процедуры принятия законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины как закона является одной из гарантий ее легитимности, обеспечивает взвешенность при внесении изменений в Конституцию Украины и ее стабильность.

2.3. Порядок работы Верховной Рады Украины устанавливается Конституцией Украины и Регламентом Верховной Рады Украины (часть пятая статьи 83 Основного Закона Украины). Регламент Верховной Рады Украины должен соответствовать Конституции Украины; организация и порядок деятельности Верховной Рады Украины определяются исключительно законами Украины (часть вторая статьи 8, пункт 21 части первой статьи 92 Основного Закона Украины).

Согласно части первой статьи 82 Конституции Украины Верховная Рада Украины работает сессионно.

В Решении от 17 октября 2002 года № 17-рп/2002 по делу о полномочиях Верховной Рады Украины Конституционный Суд Украины указал, что «в Конституции Украины термины «сессия» и «сессионно» используются для характеристики функционирования Верховной Рады Украины применительно к ее деятельности. Положение части первой статьи 82 Конституции Украины, согласно которому Верховная Рада Украины «работает сессионно», нужно понимать так, что она работает не непрерывно, а во время определенных периодов — сессий, на которые она собирается в конституционно

установленные сроки, как правило, дважды в год» (абзац четвертый пункта 3 мотивировочной части).

В Основном Законе Украины относительно Верховной Рады Украины применяются понятия «первая сессия» и «последняя сессия» (часть третья статьи 79, часть третья статьи 82, часть четвертая статьи 83, часть вторая статьи 87). Сессии Верховной Рады Украины каждого созыва имеют нумерацию.

Согласно статье 83 Основного Закона Украины очередные сессии Верховной Рады Украины начинаются в первый вторник февраля и первый вторник сентября каждого года (часть первая); внеочередные сессии Верховной Рады Украины, с указанием повестки дня, созываются Председателем Верховной Рады Украины по требованию Президента Украины или по требованию не менее трети народных депутатов Украины от конституционного состава Верховной Рады Украины (часть вторая). Следовательно, в Конституции Украины определены такие виды сессий Верховной Рады Украины: очередная (ординарная), на которой работа парламента проводится в обычном порядке, и внеочередная (экстраординарная).

Конституционный Суд Украины считает, что использованное в статье 155 Конституции Украины понятие «очередная сессия» следует понимать как вид сессии Верховной Рады Украины, которая проводится согласно части первой статьи 83 Основного Закона Украины. Такое конституционное регулирование внесения изменений в Конституцию Украины делает невозможным предварительное одобрение законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины и принятие его как закона на внеочередной сессии Верховной Рады Украины.

2.4. В Конституции Украины слово «следующий», кроме статьи 155, содержится также в части пятой статьи 41, части второй статьи 96, пунктах 21, 30 части первой статьи 106, части второй статьи 156.

В части пятой статьи 41 Конституции Украины предусмотрено, что «принудительное отчуждение объектов права частной собственности может быть применено только как исключение по мотивам общественной необходимости, на основании и в порядке, установленных законом, и при условии предварительного и полного возмещения их стоимости. Принудительное отчуждение таких объектов с последующим полным возмещением их стоимости допускается только в условиях военного или чрезвычайного положения».

В соответствии с частью второй статьи 96 Конституции Украины «Кабинет Министров Украины не позднее 15 сентября каждого года

представляет в Верховную Раду Украины проект закона о Государственном бюджете Украины на следующий год».

По смыслу части первой статьи 106 Конституции Украины Президент Украины принимает в случае необходимости решение о введении в Украине либо в отдельных ее местностях чрезвычайного положения, а также объявляет в случае необходимости отдельные местности Украины зонами чрезвычайной экологической ситуации — с последующим утверждением этих решений Верховной Радой Украины (пункт 21); имеет право вето в отношении принятых Верховной Радой Украины законов (кроме законов о внесении изменений в Конституцию Украины) с последующим возвращением их на повторное рассмотрение Верховной Рады Украины (пункт 30).

Согласно части второй статьи 156 Основного Закона Украины «повторное представление законопроекта о внесении изменений в разделы I, III и XIII настоящей Конституции по одному и тому же вопросу возможно только в Верховную Раду Украины следующего созыва».

Следовательно, анализ приведенных положений указывает на то, что каждая статья Конституции Украины, содержащая слово «следующий», имеет свой предмет регулирования и собственную смысловую нагрузку, которые обуславливают цель использования указанного слова и его значение в контексте соответствующего конституционно-правового регулирования.

2.5. Рассматривая поднятый в конституционном представлении вопрос, Конституционный Суд Украины учитывает, что слово «следующий» означает «тот, который наступает, располагается или является вслед за кем-, чем-нибудь; ближайший после кого-то, чего-то», то есть указывает на последовательную очередность действий (событий), которые следуют друг за другом. Это слово имеет и другое значение — «который должен состояться» (последующий, дальнейший) (Большой толковый словарь современного украинского языка). Таким образом, слово «следующий» имеет несколько значений. Учитывая это и с целью выяснения смысла положения «на следующей очередной сессии Верховной Рады Украины», содержащегося в статье 155 Конституции Украины, Конституционный Суд Украины считает необходимым применить также системное, логическое и целевое толкование.

2.6. Системное и логическое толкование положения статьи 155 Конституции Украины «на следующей очередной сессии Верховной

Рады Украины» дает основания для вывода, что его необходимо толковать во взаимосвязи с частью первой статьи 158 Основного Закона Украины, по которой законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины, который рассматривался Верховной Радой Украины, и закон не был принят, может быть представлен в Верховную Раду Украины не ранее чем через год со дня принятия решения по этому законопроекту.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что согласно статье 155 Основного Закона Украины принятие законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины как закона связано с голосованием за него на следующей очередной сессии Верховной Рады Украины не менее чем двумя третями от ее конституционного состава; в случае, если такой законопроект рассматривался на очередной сессии Верховной Рады Украины, но закон не был принят Верховной Радой Украины согласно части второй статьи 84 Основного Закона Украины на ее пленарном заседании путем голосования, применяется положение части первой статьи 158 Конституции Украины о повторном рассмотрении Верховной Радой Украины законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины не ранее чем через год со дня принятия решения по этому законопроекту.

Следовательно, если законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины был предварительно одобрен большинством от конституционного состава Верховной Рады Украины, но не рассматривался Верховной Радой Украины на ее очередной сессии, то на него не распространяется указанное положение части первой статьи 158 Основного Закона Украины.

2.7. Целевое толкование положений статьи 155 Основного Закона Украины дает Конституционному Суду Украины основания для вывода, что конституционная процедура рассмотрения парламентом вопроса о внесении изменений в Конституцию Украины последовательно в два этапа установлена с целью разведения во времени предварительного одобрения законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины и его окончательного принятия как закона, что делает невозможным принятие законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины как закона на одной очередной сессии Верховной Рады Украины, а также дает народным депутатам Украины время для дополнительного анализа содержания этого законопроекта, выяснения возможных последствий внесения изменений в Основной Закон Украины и т. п.

Таким образом, в положении статьи 155 Конституции Украины относительно принятия законопроекта о внесении изменений

в Конституцию Украины на следующей очередной сессии Верховной Рады Украины предусмотрен взвешенный подход к рассмотрению и принятию данного законопроекта как закона.

Учитывая указанное, Конституционный Суд Украины отмечает, что Верховная Рада Украины может предусмотреть в Регламенте Верховной Рады Украины возможность принятия законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины как закона на более поздней очередной сессии Верховной Рады Украины с соблюдением положений, закрепленных разделом XIII «Внесение изменений в Конституцию Украины» Основного Закона Украины.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 51, 57, 62, 63, 66, 67, 69, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

решил:

1. В аспекте поднятого в конституционном представлении вопроса о конституционной процедуре принятия закона о внесении изменений в Конституцию Украины, если соответствующий законопроект был предварительно одобрен большинством от конституционного состава Верховной Рады Украины, но не рассматривался на очередной сессии Верховной Рады Украины, положение «на следующей очередной сессии Верховной Рады Украины», примененное в статье 155 Конституции Украины в соответствии с ее целями, во взаимосвязи с положениями части второй статьи 8, части первой статьи 82, частей первой, второй, пятой статьи 83, части второй статьи 84, части первой статьи 158 Основного Закона Украины следует понимать как то, что следующей очередной сессией Верховной Рады Украины является очередная сессия парламента, которая должна состояться согласно положениям раздела XIII «Внесение изменений в Конституцию Украины» Основного Закона Украины и Регламента Верховной Рады Украины и на которой законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины, предварительно одобренный большинством от конституционного состава Верховной Рады Украины, будет считаться принятым как закон, если за него проголосует не менее двух третей от конституционного состава Верховной Рады Украины.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 1-рп/2016 dated March 15, 2016 in the case upon the constitutional petition of 51 People's Deputies of Ukraine regarding the official interpretation of the provision «at the next regular session of the Verkhovna Rada of Ukraine», contained in Article 155 of the Constitution of Ukraine

Subject of the right to constitutional petition — 51 People's Deputies of Ukraine — applied to the Constitutional Court with a petition for official interpretation of the provision «at the next regular session of the Verkhovna Rada of Ukraine», contained in Article 155 of the Constitution, in terms of the question whether «this provision means that the draft law on introducing amendments to the Constitution can be adopted only at the directly next (by number) session of the Verkhovna Rada of Ukraine after the session at which such draft law was preliminary approved; whether the draft law on introducing amendments to the Constitution can be adopted at any subsequent session (i.e., which takes place later in time) after the session, at which this draft law was preliminary approved».

Under Article 155 of the Constitution, a draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine, except Chapter I — «General Principles» Chapter III — «Elections. Referendum» and Chapter XIII — «Introducing Amendments to the Constitution of Ukraine», previously adopted by the majority of the constitutional composition of the Verkhovna Rada of Ukraine, is considered to be adopted, if at the next regular session of the Verkhovna Rada of Ukraine no less than two-thirds of the constitutional composition of the Verkhovna Rada of Ukraine have voted in favour thereof.

According to Article 158.1 of the Fundamental Law, the draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine, which was considered by the Verkhovna Rada of Ukraine and the law was not adopted, may be submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine no sooner than one year from the day of the adoption of the decision on this draft law. A draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine is considered by the Verkhovna Rada of Ukraine upon the availability of an opinion of the Constitutional Court of Ukraine on the conformity of the draft law to the

requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution (Article 159 of the Fundamental Law).

Amendments to the Constitution by the Verkhovna Rada envisages the following constitutional procedure: 1) a draft law on introducing amendments to the Constitution is submitted to the Verkhovna Rada only by one of the subjects referred to in Article 154 of the Fundamental Law; 2) a draft law regarding which the Constitutional Court has provided its opinion on the compliance with Articles 157 and 158 of the Constitution, is preliminary approved by a majority of the constitutional composition of the Verkhovna Rada; 3) a draft law on introducing amendments the Constitution is considered and adopted as a law by no less than two-thirds of the constitutional composition of the Verkhovna Rada of Ukraine at the next regular session of the Parliament; 4) if a draft law was considered by the Verkhovna Rada but was not adopted as a law, it can be submitted repeatedly to the Parliament no earlier than one year from the date of the decision on this draft law.

The peculiarity of the mentioned constitutional procedure is to set a specific time interval between the preliminary approval of the draft law on introducing amendments to the Constitution by a majority of the constitutional composition of the Verkhovna Rada and its final consideration and vote to adopt the law on introducing amendments to the Constitution at the next regular session of the Verkhovna Rada by no less than two-thirds of the constitutional composition of the Verkhovna Rada of Ukraine.

Compliance with the constitutional procedure of the adoption of the draft law on amendments to the Constitution as a law is one of the guarantees of its legitimacy which ensures balance in amendments to the Constitution and its stability.

The operational procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine is established by the Constitution of Ukraine and the law on the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine (Article 82.5 of the Fundamental Law). The Rules of Procedure of the Verkhovna Rada must comply with the Constitution; the organisation and operational procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine shall be determined exclusively by laws (Articles 8.2, 92.1.21 of the Fundamental Law).

According to Article 82.1 of the Constitution, the Verkhovna Rada of Ukraine works in sessions.

The Fundamental Law applies the terms «first session» and «last session» in respect of the Verkhovna Rada (Articles 79.3, 82.3, 83.4, 87.2). Parliamentary sessions of each convocation are numbered.

Pursuant to Article 83 of the Fundamental Law, regular sessions of the Verkhovna Rada of Ukraine commence on the first Tuesday of February and on the first Tuesday of September each year (Article 83.1); special sessions of

the Verkhovna Rada of Ukraine, with their agenda stipulated, are convoked by the Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine on the demand of the President of Ukraine or no fewer than one-third of the constitutional composition of the Verkhovna Rada of Ukraine (Article 83.2). Thus, the Constitution defines the following types of sessions of the Verkhovna Rada: regular (ordinary), with the work of the Parliament conducted in the usual way, and special (extraordinary).

The Constitutional Court assumes that the notion «regular session» applied in Article 155 of the Constitution should be understood as a kind of session of the Verkhovna Rada, which is conducted according to Article 83.1 of the Fundamental Law. Such constitutional regulation of amendments to the Constitution prevents preliminary approval of the draft law on amendments to the Constitution and its adoption as a law at the special session of the Verkhovna Rada.

The systematic and logical interpretation of the provision of Article 155 of the Constitution «at the next regular session of the Verkhovna Rada» gives grounds to conclude that it should be interpreted in conjunction with Article 158.1 of the Fundamental Law, according to which the draft law on amendments to the Constitution, which was considered by the Verkhovna Rada and the law was not adopted, may be submitted to the Verkhovna Rada not earlier than one year from the date of adoption of the decision on this draft law.

The Constitutional Court proceeds from the fact that according to Article 155 of the Fundamental Law, the adoption of the draft law on amendments to the Constitution as the law is connected with the vote for it at the next regular session of the Verkhovna Rada by no less than two-thirds of its constitutional composition; in case when such draft law was considered at the regular session of the Verkhovna Rada, but the law was not adopted by the Verkhovna Rada according to Article 84.2 of the Fundamental Law at its plenary session by voting, the provision of Article 158.1 of the Constitution applies concerning the repeat consideration by the Verkhovna Rada of the draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine no sooner than one year from the day of the adoption of the decision on this draft law.

Therefore, if the draft law on amendments to the Constitution was preliminary approved by the majority of the constitutional composition of the Verkhovna Rada, but was not considered by the Verkhovna Rada at its regular session, the specified provision of Article 158.1 of the Constitution is not applied to it.

The teleological interpretation of the provisions of Article 155 of the Fundamental Law gives grounds to conclude that the constitutional

procedure of consideration by the Parliament of the amendments to the Constitution consistently in two stages is established for the purpose of breeding the time for the preliminary approval of the draft law on amendments to the Constitution and its final adoption as a law, which prevents the adoption of the draft law on amendments to the Constitution as a law at the same regular session of the Verkhovna Rada, and gives the People's Deputies time for additional analysis of the content of this draft law, examining possible consequences of amendments to the Fundamental Law and so on.

Therefore, the provision of Article 155 of the Constitution regarding the adoption of the draft law on amendments to the Constitution at the next regular session of the Verkhovna Rada provides for a balanced approach to the consideration and adoption of this draft law as the law.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that in the aspect of the question raised in the constitutional petition regarding the constitutional procedure of the adoption of the law on introducing amendments to the Constitution, if the relevant draft law was preliminary approved by a majority of the constitutional composition of the Verkhovna Rada, but was not considered at the regular session of the Verkhovna Rada, the provision «at the next regular session of the Verkhovna Rada» applied in Article 155 of the Constitution according to its objectives, in conjunction with the provisions of Articles 8.2, 82.1, 83.1, 83.2, 83.5, 84.2, 158.1 of the Fundamental Law should be understood as reading that the next regular session of the Verkhovna Rada is the regular session of Parliament, to be held in accordance with Chapter XIII «Introducing Amendments to the Constitution of Ukraine» of the Fundamental Law and the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine and at which a draft law on introducing amendments to the Constitution, preliminary approved by a majority of the constitutional composition of the Verkhovna Rada, will be considered adopted as a law and if not less than two-thirds of the composition of the Verkhovna Rada votes for it.

Reference:

Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 17-rp/2002 dated October 17, 2002 in the case upon the constitutional petition of 50 People's Deputies of Ukraine regarding the official interpretation of the provisions of Articles 75, 82, 84, 91, 104 of the Constitution of Ukraine (regarding the authority of the Verkhovna Rada of Ukraine).

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним поданням
Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення
третього речення частини першої статті 13 Закону України
«Про психіатричну допомогу»
(справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб
до психіатричного закладу)

м. Київ
1 червня 2016 року
№ 2-рп/2016

Справа № 1-1/2016

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуєчого, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Касмініна** Олександра Володимировича, **Колісника** Віктора Павловича, **Кривенка** Віктора Васильовича, **Литвинова** Олександра Миколайовича, **Мельника** Миколи Івановича, **Мойсика** Володимира Романовича, **Саса** Сергія Володимировича, **Сліденка** Ігоря Дмитровича, **Туницького** Олександра Миколайовича, **Шапгали** Наталі Костянтинівни, **Шевчука** Станіслава Володимировича — доповідача,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 року № 1489—III (Відомості Верховної Ради України, 2000 р., № 19, ст. 143) з наступними змінами.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність твердження суб'єкта права на конституційне подання щодо неконституційності положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 року № 1489—III з наступними змінами.

Заслухавши суддю-доповідача **Шевчука С. В.**, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини **Лутковську В. В.**, Постійного представника Верховної Ради України у Конституційному Суді України **Селіванова А. О.** та дослідивши матеріали справи, зокрема позиції Президента України, Голови Верховної Ради України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства юстиції України, науковців Академії адвокатури України, Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, Національної академії медичних наук України, Національної академії правових наук України, Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, Тернопільського державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Уповноважений Верховної Ради України з прав людини — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 року № 1489—III з наступними змінами (далі — Закон), яким передбачено, що особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною, госпіталізується до психіатричного закладу на прохання або за згодою її опікуна. Автор клопотання вважає, що це положення є неконституційним «в тій мірі, в якій воно дозволяє госпіталізацію особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, до психіатричного закладу на прохання або за згодою її опікуна без судового рішення, прийнятого за результатами перевірки обґрунтованості та необхідності такої госпіталізації в примусовому порядку».

На думку суб'єкта права на конституційне подання, госпіталізація недієздатної особи до психіатричного закладу на прохання або за згодою її опікуна за відсутності рішення суду суперечить частинам першій, другій статті 29 Основного Закону України і є позбавленням свободи в контексті пункту 1 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі — Конвенція), оскільки таку особу тримають в обмеженому просторі протягом тривалого часу без її усвідомленої згоди.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи порушене в конституційному поданні питання, виходить з такого.

2.1. Україна є демократичною, правовою, соціальною державою, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (статті 1, 3 Конституції України).

Відповідно до Основного Закону України усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах; права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними; конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані; кожен має право на повагу до його гідності; кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність; права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (стаття 21, частина друга статті 22, частина перша статті 28, частина перша статті 29, частини перша, друга статті 55).

Конституційний Суд України вважає, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права.

2.2. У Конституції України закріплено, що недієздатні особи не мають права голосу на виборах і референдумах (стаття 70). У зв'язку з цим до зазначених осіб застосовуються обмеження, передбачені у статтях 72, 76, 81, 103 Основного Закону України. На думку Конституційного Суду України, визнання особи недієздатною не може позбавляти її інших конституційних прав і свобод чи обмежувати їх у спосіб, що нівелює їхню сутність.

Згідно з Цивільним кодексом України фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними; фізична особа визнається недієздатною з моменту набрання законної сили рішенням суду про це; над недієздатною фізичною особою встановлюється опіка; недієздатна фізична особа не

має права вчиняти будь-якого правочину; правочини від імені недієздатної фізичної особи та в її інтересах вчиняє її опікун; відповідальність за шкоду, завдану недієздатною фізичною особою, несе її опікун (частина перша статті 39, частина перша статті 40, стаття 41). Порядок визнання фізичної особи недієздатною встановлено у статтях 236–241 Цивільного процесуального кодексу України.

Системний аналіз законодавства України дає підстави стверджувати, що недієздатні особи є особливою категорією людей (фізичних осіб), які внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу тимчасово або постійно не можуть самостійно на власний розсуд реалізовувати майнові та особисті немайнові права, виконувати обов'язки й нести юридичну відповідальність за свої діяння. Недієздатним особам мають надаватися правові можливості для задоволення індивідуальних потреб, реалізації та захисту їх прав і свобод.

Хоча за станом здоров'я недієздатні особи не спроможні особисто реалізовувати окремі конституційні права і свободи, у тому числі право на свободу та особисту недоторканність, вони не можуть бути повністю позбавлені цих прав і свобод, тому держава зобов'язана створити ефективні законодавчі механізми та гарантії для їх максимальної реалізації.

2.3. Відповідно до частини першої статті 29 Конституції України кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Конституційний Суд України виходить із того, що серед фундаментальних цінностей дієвої конституційної демократії є свобода, наявність якої у особи є однією з передумов її розвитку та соціалізації. Право на свободу є невід'ємним та невідчужуваним конституційним правом людини і передбачає можливість вибору своєї поведінки з метою вільного та всебічного розвитку, самостійно діяти відповідно до власних рішень і задумів, визначати пріоритети, робити все, що не заборонено законом, безперешкодно і на власний розсуд пересуватися по території держави, обирати місце проживання тощо. Право на свободу означає, що особа є вільною у своїй діяльності від зовнішнього втручання, за винятком обмежень, які встановлюються Конституцією та законами України.

Конституційний Суд України враховує приписи чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та практику тлумачення і застосування цих договорів міжнародними органами, юрисдикцію яких визнала Україна, зокрема Європейським судом з прав людини. Оскільки стаття 29 Конституції України кореспондується зі статтею 5 Конвенції, то відповідно

до принципу дружнього ставлення до міжнародного права практика тлумачення та застосування вказаної статті Конвенції Європейським судом з прав людини має враховуватися при розгляді цієї справи.

Із практики Європейського суду з прав людини вбачається, що «стаття 5 Конвенції, разом із статтями 2, 3 та 4, посідає провідне місце серед основоположних прав, що гарантують фізичну безпеку особи, і тому її важливість є надзвичайною. Її основною метою є запобігання свавільного чи невиннованого позбавлення свободи» (пункт 30 рішення у справі «МакКей проти Сполученого Королівства» від 3 жовтня 2006 року).

У пункті 1 статті 5 Конвенції закріплено підстави для правомірного позбавлення особи свободи відповідно до процедури, встановленої законом, до яких належить і законне затримання психічнохворої особи, а в пункті 4 цієї статті передбачено перевірку законності такого затримання у судовому порядку.

Європейський суд з прав людини визначив вимоги, яких необхідно дотримуватися під час законного затримання психічнохворих осіб відповідно до підпункту (е) пункту 1 статті 5 Конвенції, а саме: «за винятком випадків крайньої необхідності, людина не має позбавлятися свободи до тих пір, поки не буде переконливо доведено, що вона дійсно є «психічнохворою». Сама сутність того, в чому слід переконати компетентні державні органи — наявність психічного розладу, — вимагає об'єктивної медичної експертизи; психічний розлад має бути такого характеру або ступеня, які виправдовували б обов'язкове позбавлення свободи; обґрунтованість позбавлення свободи залежить від стійкості такого розладу» (пункт 39 рішення у справі «Вінтерверп проти Нідерландів» від 24 жовтня 1979 року).

Цей суд також вказав, що «хоча не завжди необхідно, щоб процедура за пунктом 4 статті 5 Конвенції щодо психічнохворих осіб мала ті ж гарантії, що вимагаються за пунктом 1 статті 6 Конвенції для кримінального чи цивільного процесу, вона повинна мати судовий характер та надавати гарантії, що відповідають суті позбавлення свободи» (пункт 40 рішення у справі «Горшков проти України» від 8 листопада 2005 року).

У Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Принципи захисту осіб з психічними захворюваннями та поліпшення психіатричної допомоги» від 18 лютого 1992 року № 46/119 визначено, що примусова госпіталізація чи затримання пацієнтів спочатку має відбуватися на короткий строк, встановлений національним законодавством, для обстеження і попереднього лікування до розгляду такої госпіталізації чи затримання контрольним органом, яким

має бути суд чи інший незалежний та безсторонній орган (принципи 16, 17).

Парламентська Асамблея Ради Європи у Рекомендації з психіатрії та прав людини від 1 січня 1994 року № 1235 передбачила, що рішення про примусову госпіталізацію особи до психіатричного закладу має ухвалюватися суддею з встановленням часових меж такої госпіталізації (пункт 7).

Згідно зі статтею 1 Конвенції про права інвалідів від 13 грудня 2006 року до інвалідів належать, у тому числі, особи зі стійкими психічними порушеннями, які під час взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати їх повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими. Відповідно до пункту 4 статті 12 цієї конвенції держави-учасниці мають, зокрема, забезпечувати, щоб усі заходи, пов'язані з реалізацією інвалідами правоздатності, застосовувалися протягом якомога меншого строку й регулярно перевірялися компетентним, незалежним та безстороннім органом чи судовою інстанцією.

Аналіз наведених міжнародних документів дає підстави для висновку про необхідність здійснення судового контролю над втручанням у право на свободу та особисту недоторканність психічнохворої особи під час її госпіталізації до психіатричного закладу без її згоди.

2.4. За статтею 1 Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи стосовно правового захисту осіб, які страждають на психічні розлади і примусово утримуються як пацієнти, від 22 лютого 1983 року № R(83)2 примусове утримання означає госпіталізацію та утримання для лікування особи, яка страждає на психічний розлад, у лікарні, іншому медичному закладі або відповідному місці; таке утримання не є добровільним з боку пацієнта.

Згідно з першим, третім реченнями частини першої, частиною другою статті 13 Закону особа госпіталізується до психіатричного закладу добровільно — на її прохання або за її усвідомленою згодою; особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною, госпіталізується до психіатричного закладу на прохання або за згодою її опікуна; госпіталізація особи у випадках, передбачених частиною першою цієї статті, здійснюється за рішенням лікаря-психіатра.

Відповідно до абзацу дев'ятого статті 1 Закону усвідомлена згода особи — це згода, вільно висловлена особою, здатною зрозуміти інформацію, що надається доступним способом, про характер її психічного розладу та прогноз його можливого розвитку, мету, порядок та тривалість надання психіатричної допомоги, методи діагностики, лікування та лікарські засоби, що можуть застосовуватися в процесі

надання психіатричної допомоги, їх побічні ефекти та альтернативні методи лікування.

Госпіталізація недієздатної особи до психіатричного закладу на прохання або за згодою її опікуна за рішенням лікаря-психіатра передбачає довгострокове надання цій особі психіатричної допомоги у стаціонарних умовах. Госпіталізована до психіатричного закладу в порядку, передбаченому статтею 13 Закону, недієздатна особа цілодобово перебуває у такому закладі без можливості добровільно залишити його територію, а її дії постійно контролюються медичним персоналом.

З наведеного вбачається, що госпіталізація недієздатної особи до психіатричного закладу на підставі статті 13 Закону є обмеженням її права на свободу та особисту недоторканність, закріпленого у статті 29 Конституції України, а тому має відбуватися відповідно до критеріїв, визначених у цьому рішенні.

2.5. Згідно з частиною першою статті 8 Основного Закону України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. За правовими позиціями Конституційного Суду України верховенство права, будучи одним з основних принципів демократичного суспільства, передбачає судовий контроль над втручанням у право кожної людини на свободу; конституційне право людини на судовий захист є гарантією усіх прав і свобод людини і громадянина (абзац дев'ятого пункту 9 мотивувальної частини Рішення від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003, абзац чотирнадцятий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004).

Встановлена у Законі процедура госпіталізації недієздатної особи до психіатричного закладу на прохання або за згодою її опікуна за рішенням лікаря-психіатра не передбачає судового контролю за такою госпіталізацією, оскільки законодавець фактично розглядав її як добровільну, хоча госпіталізація недієздатної особи відбувається без надання нею усвідомленої згоди.

Конституційний Суд України вважає, що така госпіталізація за своєю природою та наслідками є непропорційним обмеженням конституційного права недієздатної особи на свободу та особисту недоторканність, тому вона має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина, з урахуванням зазначених міжнародно-правових стандартів, правових позицій Конституційного Суду України та виключно за рішенням суду відповідно до вимог статті 55 Основного Закону України.

Судовий контроль за госпіталізацією недієздатної особи до психіатричного закладу в порядку, передбаченому статтею 13 Закону, є необ-

хідною гарантією захисту її прав і свобод, закріплених, зокрема, статтями 29, 55 Основного Закону України. Суд після незалежного і неупередженого розгляду питання щодо госпіталізації недієздатної особи до психіатричного закладу має ухвалити рішення стосовно правомірності обмеження конституційного права такої особи на свободу та особисту недоторканність.

3. Конституційний Суд України вважає, що держава, виконуючи свій головний обов'язок — утвердження і забезпечення прав і свобод людини (частина друга статті 3 Конституції України) — повинна не тільки утримуватися від порушень чи непропорційних обмежень прав і свобод людини, але й вживати належних заходів для забезпечення можливості їх повної реалізації кожним, хто перебуває під її юрисдикцією. З цієї метою законодавець та інші органи публічної влади мають забезпечувати ефективне правове регулювання, яке відповідає конституційним нормам і принципам, та створювати механізми, необхідні для задоволення потреб та інтересів людини. При цьому посиленна увага має бути зосереджена на особливо вразливих категоріях осіб, до яких належать, зокрема, особи з психічними розладами.

Європейський суд з прав людини, застосовуючи статтю 5 Конвенції, виходить із того, що ця стаття встановлює позитивний обов'язок держави щодо захисту свободи осіб, які перебувають під її юрисдикцією, інакше існувала б значна прогалина в захисті від свавільного затримання, що було б несумісним з важливістю особистої свободи у демократичному суспільстві, тому держава повинна вживати заходів, що забезпечують ефективний захист вразливих осіб (пункт 102 рішення у справі «Шторк проти Німеччини» від 16 червня 2005 року; пункт 120 рішення у справі «Станев проти Болгарії» від 17 січня 2012 року).

Конституційний Суд України — єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні, завданням якого є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України — вважає, що правове регулювання госпіталізації недієздатної особи до психіатричного закладу, встановлене у статті 13 Закону, не відповідає вимогам статті 3 Конституції України щодо обов'язку створення належного правового механізму захисту конституційних прав і свобод особи, зокрема і недієздатної, від свавільного обмеження її конституційних прав на свободу та судовий захист.

Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення третього речення частини першої статті 13 Закону у взаємозв'язку з положенням частини другої цієї статті суперечить статтям 3, 8, 29, 55 Конституції України, оскільки передбачає госпіталіза-

цію особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, до психіатричного закладу на прохання або за згодою її опікуна за рішенням лікаря-психіатра без судового контролю.

4. Відповідно до частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» у разі необхідності Конституційний Суд України може визначити у своєму рішенні, висновку порядок і строки їх виконання, а також покласти на відповідні державні органи обов'язки щодо забезпечення виконання рішення, додержання висновку.

Конституційний Суд України вважає за необхідне вказати такий порядок виконання цього рішення: до моменту законодавчого врегулювання питання забезпечення судового контролю за госпіталізацією до психіатричного закладу недієздатної особи на прохання або за згодою її опікуна за рішенням лікаря-психіатра така госпіталізація можлива лише за рішенням суду.

Враховуючи наведене, Конституційний Суд України також вважає за необхідне рекомендувати Верховній Раді України невідкладно з урахуванням цього рішення врегулювати питання щодо судового контролю за госпіталізацією до психіатричного закладу особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, на прохання або за згодою її опікуна за рішенням лікаря-психіатра.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150, 152, 153 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 67, 69, 70, 71, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 року № 1489—III з наступними змінами у взаємозв'язку з положенням частини другої цієї статті стосовно госпіталізації особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, до психіатричного закладу на прохання або за згодою її опікуна за рішенням лікаря-психіатра без судового контролю.

2. Рекомендувати Верховній Раді України невідкладно привести положення законодавства України у сфері надання психіатричної допомоги у відповідність до цього рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности)
положения третьего предложения части первой статьи 13
Закона Украины «О психиатрической помощи»
по конституционному представлению
Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека
(дело о судебном контроле за госпитализацией недееспособных лиц
в психиатрическое учреждение)**

г. Киев
1 июня 2016 года
№ 2-рп/2016

Дело № 1-1/2016

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Баулина Юрия Васильевича — председательствующего, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Касминина** Александра Владимировича, **Колесника** Виктора Павловича, **Кривенко** Виктора Васильевича, **Литвинова** Александра Николаевича, **Мельника** Николая Ивановича, **Мойсика** Владимира Романовича, **Саса** Сергея Владимировича, **Слиденко** Игоря Дмитриевича, **Тушицкого** Александра Николаевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шевчука** Станислава Владимировича — докладчика,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) положения третьего предложения части первой статьи 13 Закона Украины «О психиатрической помощи» от 22 февраля 2000 года № 1489–III (Ведомости Верховной Рады Украины, 2000 г., № 19, ст. 143) с последующими изменениями по конституционному представлению Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие утверждений субъекта права на конституционное представление

о неконституционности положения третьего предложения части первой статьи 13 Закона Украины «О психиатрической помощи» от 22 февраля 2000 года № 1489–III с последующими изменениями.

Заслушав судью-докладчика Шевчука С. В., Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека Лутковскую В. В., Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины Селиванова А. А. и исследовав материалы дела, в частности позиции Президента Украины, Председателя Верховной Рады Украины, Министерства здравоохранения Украины, Министерства юстиции Украины, научных работников Академии адвокатуры Украины, Львовского национального медицинского университета имени Данила Галицкого, Национальной академии медицинских наук Украины, Национальной академии правовых наук Украины, Национального медицинского университета имени А. А. Богомольца, Тернопольского государственного медицинского университета имени И. Я. Горбачевского, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Субъект права на конституционное представление — Уполномоченный Верховной Рады Украины по правам человека — обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным) положение третьего предложения части первой статьи 13 Закона Украины «О психиатрической помощи» от 22 февраля 2000 года № 1489–III с последующими изменениями (далее — Закон), которым предусмотрено, что лицо, признанное в установленном законом порядке недееспособным, госпитализируется в психиатрическое учреждение по просьбе или с согласия его опекуна. Автор ходатайства считает, что данное положение является неконституционным «в той мере, в которой оно позволяет госпитализацию лица, признанного в установленном законом порядке недееспособным, в психиатрическое учреждение по просьбе или с согласия его опекуна без судебного решения, принятого по результатам проверки обоснованности и необходимости такой госпитализации в принудительном порядке».

По мнению субъекта права на конституционное представление, госпитализация недееспособного лица в психиатрическое учреждение по просьбе или с согласия его опекуна при отсутствии решения суда противоречит частям первой, второй статьи 29 Основного Закона Украины и является лишением свободы в контексте пункта 1 статьи 5

Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года (далее — Конвенция), поскольку такое лицо содержит в ограниченном пространстве в течение продолжительного времени без его осознанного согласия.

2. Конституционный Суд Украины, решая поднятый в конституционном представлении вопрос, исходит из следующего.

2.1. Украина является демократическим, правовым, социальным государством, в котором человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность признаются наивысшей социальной ценностью; права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства; государство отвечает перед человеком за свою деятельность; утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства (статьи 1, 3 Конституции Украины).

Согласно Основному Закону Украины все люди свободны и равны в своем достоинстве и правах; права и свободы человека неотчуждаемы и нерушимы; конституционные права и свободы гарантируются и не могут быть упразднены; каждый имеет право на уважение его достоинства; каждый человек имеет право на свободу и личную неприкосновенность; права и свободы человека и гражданина защищаются судом; каждому гарантируется право на обжалование в суде решений, действий или бездействия органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных и служебных лиц (статья 21, часть вторая статьи 22, часть первая статьи 28, часть первая статьи 29, части первая, вторая статьи 55).

Конституционный Суд Украины считает, что ограничения относительно реализации конституционных прав и свобод не могут быть произвольными и несправедливыми, они должны устанавливаться исключительно Конституцией и законами Украины, преследовать легитимную цель, быть обусловленными общественной необходимостью достижения этой цели, пропорциональными и обоснованными, в случае ограничения конституционного права или свободы законодатель обязан ввести такое правовое регулирование, которое даст возможность оптимально достичь легитимной цели с минимальным вмешательством в реализацию этого права или свободы и не нарушать сущностное содержание такого права.

2.2. В Конституции Украины закреплено, что недееспособные лица не имеют права голоса на выборах и референдумах (статья 70). В связи

с этим к указанным лицам применяются ограничения, предусмотренные в статьях 72, 76, 81, 103 Основного Закона Украины. По мнению Конституционного Суда Украины, признание лица недееспособным не может лишать его других конституционных прав и свобод или ограничивать их способом, нивелирующим их сущность.

Согласно Гражданскому кодексу Украины физическое лицо может быть признано судом недееспособным, если оно вследствие хронического, стойкого психического расстройства не способно сознавать значение своих действий и (или) руководить ими; физическое лицо признается недееспособным с момента вступления в законную силу решением суда об этом; над недееспособным физическим лицом устанавливается опека; недееспособное физическое лицо не имеет права совершать любые сделки; сделки от имени недееспособного физического лица и в его интересах совершает его опекун; ответственность за вред, причиненный недееспособным физическим лицом, несет его опекун (часть первая статьи 39, часть первая статьи 40, статья 41). Порядок признания физического лица недееспособным установлен в статьях 236–241 Гражданского процессуального кодекса Украины.

Системный анализ законодательства Украины дает основания утверждать, что недееспособные лица являются особой категорией людей (физических лиц), которые вследствие хронического, стойкого психического расстройства временно или постоянно не могут самостоятельно по собственному усмотрению реализовывать имущественные и личные неимущественные права, исполнять обязанности и нести юридическую ответственность за свои действия. Недееспособным лицам должны предоставляться правовые возможности для удовлетворения индивидуальных потребностей, реализации и защиты их прав и свобод.

Хотя по состоянию здоровья недееспособные лица не способны лично реализовывать отдельные конституционные права и свободы, в том числе право на свободу и личную неприкосновенность, они не могут быть полностью лишены этих прав и свобод, поэтому государство обязано создать эффективные законодательные механизмы и гарантии для их максимальной реализации.

2.3. Согласно части первой статьи 29 Конституции Украины каждый человек имеет право на свободу и личную неприкосновенность.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что среди фундаментальных ценностей действенной конституционной демократии находится свобода, наличие которой у лица является одной из предпосылок его развития и социализации. Право на свободу является

неотъемлемым и неотчуждаемым конституционным правом человека и предусматривает возможность выбора своего поведения с целью свободного и всестороннего развития, самостоятельно действовать в соответствии с собственными решениями и замыслами, определять приоритеты, делать все, что не запрещено законом, беспрепятственно и по собственному усмотрению передвигаться по территории государства, избирать место жительства и т. п. Право на свободу означает, что лицо свободно в своей деятельности от внешнего вмешательства, за исключением ограничений, которые устанавливаются Конституцией и законами Украины.

Конституционный Суд Украины учитывает предписания действующих международных договоров, согласие на обязательность которых дано Верховной Радой Украины, и практику толкования и применения данных договоров международными органами, юрисдикцию которых признала Украина, в частности Европейским судом по правам человека. Поскольку статья 29 Конституции Украины корреспондирует со статьей 5 Конвенции, то согласно принципу дружественного отношения к международному праву практика толкования и применения указанной статьи Конвенции Европейским судом по правам человека должна учитываться при рассмотрении данного дела.

Из практики Европейского суда по правам человека усматривается, что «статья 5 Конвенции, наряду со статьями 2, 3 и 4, занимает ведущее место среди основополагающих прав, гарантирующих физическую безопасность лица, и потому ее важность чрезвычайна. Ее основной целью является предотвращение произвольного или неоправданного лишения свободы» (пункт 30 решения по делу «МакКей против Соединенного Королевства» от 3 октября 2006 года).

В пункте 1 статьи 5 Конвенции закреплены основания для правомерного лишения лица свободы согласно процедуре, установленной законом, к которым относится и законное задержание душевнобольного лица, а в пункте 4 данной статьи предусмотрена проверка законности такого задержания в судебном порядке.

Европейский суд по правам человека определил требования, которые необходимо соблюдать во время законного задержания душевнобольных лиц согласно подпункту (е) пункта 1 статьи 5 Конвенции, а именно: «за исключением случаев крайней необходимости, человек не должен быть лишен свободы до тех пор, пока не будет убедительно доказано, что он действительно является «душевнобольным». Сама сущность того, в чем следует убедить компетентные государственные органы — наличие психического расстройства, — требует объективной медицинской экспертизы; психическое рас-

стройство должно быть такого характера или степени, которые оправдывали бы обязательное лишение свободы; обоснованность лишения свободы зависит от стойкости такого расстройства» (пункт 39 решения по делу «Винтерверп против Нидерландов» от 24 октября 1979 года).

Данный суд также указал, что «хотя не всегда необходимо, чтобы процедура в соответствии с пунктом 4 статьи 5 Конвенции относительно душевнобольных лиц имела те же гарантии, которые требуются по пункту 1 статьи 6 Конвенции для уголовного или гражданского процесса, она должна носить судебный характер и предоставлять гарантии, соответствующие сути лишения свободы» (пункт 40 решения по делу «Горшков против Украины» от 8 ноября 2005 года).

В Резолюции Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций «Принципы защиты лиц с психическими заболеваниями и улучшение психиатрической помощи» от 18 февраля 1992 года № 46/119 определено, что принудительная госпитализация или задержание пациентов первоначально должно происходить на короткий срок, установленный национальным законодательством, для обследования и предварительного лечения до рассмотрения такой госпитализации или задержания контрольным органом, которым должен быть суд или другой независимый и беспристрастный орган (принципы 16, 17).

Парламентская Ассамблея Совета Европы в Рекомендации по психиатрии и правам человека от 1 января 1994 года № 1235 предусмотрела, что решение о принудительной госпитализации лица в психиатрическое учреждение должно приниматься судьей с установлением временных рамок такой госпитализации (пункт 7).

Согласно статье 1 Конвенции о правах инвалидов от 13 декабря 2006 года к инвалидам относятся, в том числе, лица с устойчивыми психическими нарушениями, которые при взаимодействии с различными барьерами могут мешать их полному и эффективному участию в жизни общества наравне с другими. Согласно пункту 4 статьи 12 данной конвенции государства-участники должны, в частности, обеспечивать, чтобы все меры, связанные с реализацией инвалидами правоспособности, применялись в течение как можно меньшего срока и регулярно проверялись компетентным, независимым и беспристрастным органом или судебной инстанцией.

Анализ указанных международных документов дает основания для вывода о необходимости осуществления судебного контроля над вмешательством в право на свободу и личную неприкосновенность душевнобольного лица во время его госпитализации в психиатрическое учреждение без его согласия.

2.4. Согласно статье 1 Рекомендации Комитета Министров Совета Европы по правовой защите лиц, страдающих психическими расстройствами и принудительно содержащихся в качестве пациентов, от 22 февраля 1983 года № R(83)2 принудительное содержание означает госпитализацию и содержание для лечения лица, страдающего психическим расстройством, в больнице, другом медицинском учреждении или соответствующем месте; содержание, не являющееся добровольным со стороны пациента.

Согласно первому, третьему предложениям части первой, части второй статьи 13 Закона лицо госпитализируется в психиатрическое учреждение добровольно — по его просьбе или с его осознанного согласия; лицо, признанное в установленном законом порядке недееспособным, госпитализируется в психиатрическое учреждение по просьбе или с согласия его опекуна; госпитализация лица в случаях, предусмотренных частью первой данной статьи, осуществляется по решению врача-психиатра.

В соответствии с абзацем девятым статьи 1 Закона осознанное согласие лица — это согласие, свободно высказанное лицом, способным понять информацию, предоставляемую доступным способом, о характере его психического расстройства и прогнозе его возможного развития, цели, порядке и продолжительности оказания психиатрической помощи, методах диагностики, лечения и лекарственных средствах, которые могут применяться в процессе оказания психиатрической помощи, их побочных эффектах и альтернативных методах лечения.

Госпитализация недееспособного лица в психиатрическое учреждение по просьбе или с согласия его опекуна по решению врача-психиатра предусматривает долгосрочное оказание этому лицу психиатрической помощи в стационарных условиях. Госпитализированное в психиатрическое учреждение в порядке, предусмотренном статьей 13 Закона, недееспособное лицо круглосуточно находится в таком учреждении без возможности добровольно покинуть его территорию, а его действия постоянно контролируются медицинским персоналом.

Из указанного усматривается, что госпитализация недееспособного лица в психиатрическое учреждение на основании статьи 13 Закона является ограничением его права на свободу и личную неприкосновенность, закрепленного в статье 29 Конституции Украины, а потому должна происходить в соответствии с критериями, определенными в настоящем решении.

2.5. Согласно части первой статьи 8 Основного Закона Украины в Украине признается и действует принцип верховенства права.

По правовым позициям Конституционного Суда Украины верховенство права, будучи одним из основных принципов демократического общества, предусматривает судебный контроль над вмешательством в право каждого человека на свободу; конституционное право человека на судебную защиту является гарантией всех прав и свобод человека и гражданина (абзац девятый пункта 9 мотивировочной части Решения от 30 января 2003 года № 3-рп/2003, абзац четырнадцатый подпункта 4.1 пункта 4 мотивировочной части Решения от 2 ноября 2004 года № 15-рп/2004).

Установленная в Законе процедура госпитализации недееспособного лица в психиатрическое учреждение по просьбе или с согласия его опекуна по решению врача-психиатра не предусматривает судебного контроля за такой госпитализацией, поскольку законодатель фактически рассматривал ее как добровольную, хотя госпитализация недееспособного лица происходит без дачи им осознанного согласия.

Конституционный Суд Украины считает, что такая госпитализация по своей природе и следствиям является непропорциональным ограничением конституционного права недееспособного лица на свободу и личную неприкосновенность, поэтому она должна осуществляться с соблюдением конституционных гарантий защиты прав и свобод человека и гражданина, с учетом указанных международно-правовых стандартов, правовых позиций Конституционного Суда Украины и исключительно по решению суда согласно требованиям статьи 55 Основного Закона Украины.

Судебный контроль за госпитализацией недееспособного лица в психиатрическое учреждение в порядке, предусмотренном статьей 13 Закона, является необходимой гарантией защиты его прав и свобод, закрепленных, в частности, статьями 29, 55 Основного Закона Украины. Суд после независимого и беспристрастного рассмотрения вопроса о госпитализации недееспособного лица в психиатрическое учреждение должен утвердить решение о правомерности ограничения конституционного права такого лица на свободу и личную неприкосновенность.

3. Конституционный Суд Украины считает, что государство, выполняя свою главную обязанность — утверждение и обеспечение прав и свобод человека (часть вторая статьи 3 Конституции Украины) — должно не только воздерживаться от нарушений или непропорциональных ограничений прав и свобод человека, но и принимать надлежащие меры по обеспечению возможности их полной реализации каждым, кто находится под его юрисдикцией. С этой целью законода-

тель и иные органы публичной власти должны обеспечивать эффективное правовое регулирование, соответствующее конституционным нормам и принципам, и создавать механизмы, необходимые для удовлетворения потребностей и интересов человека. При этом усиленное внимание должно быть сосредоточено на особо уязвимых категориях лиц, к которым относятся, в частности, лица с психическими расстройствами.

Европейский суд по правам человека, применяя статью 5 Конвенции, исходит из того, что данная статья устанавливает положительную обязанность государства по защите свободы лиц, находящихся под его юрисдикцией, иначе существовал бы значительный пробел в защите от произвольного задержания, что было бы несовместимо с важностью личной свободы в демократическом обществе, поэтому государство должно принимать меры, обеспечивающие эффективную защиту уязвимых лиц (пункт 102 решения по делу «Шторк против Германии» от 16 июня 2005 года; пункт 120 решения по делу «Станев против Болгарии» от 17 января 2012 года).

Конституционный Суд Украины — единственный орган конституционной юрисдикции в Украине, заданием которого является гарантирование верховенства Конституции Украины как Основного Закона государства на всей территории Украины — считает, что правовое регулирование госпитализации недееспособного лица в психиатрическое учреждение, установленное в статье 13 Закона, не соответствует требованиям статьи 3 Конституции Украины относительно обязанности создания надлежащего правового механизма защиты конституционных прав и свобод лица, в частности и недееспособного, от произвольного ограничения его конституционных прав на свободу и судебную защиту.

Таким образом, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что положение третьего предложения части первой статьи 13 Закона во взаимосвязи с положением части второй данной статьи противоречит статьям 3, 8, 29, 55 Конституции Украины, поскольку предусматривает госпитализацию лица, признанного в установленном законом порядке недееспособным, в психиатрическое учреждение по просьбе или с согласия его опекуна по решению врача-психиатра без судебного контроля.

4. В соответствии с частью второй статьи 70 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» при необходимости Конституционный Суд Украины может определить в своем решении, заключении порядок и сроки их исполнения, а также возложить на соответст-

вующие государственные органы обязанности по обеспечению исполнения решения, соблюдения заключения.

Конституционный Суд Украины считает необходимым указать следующий порядок исполнения настоящего решения: до момента законодательного урегулирования вопроса обеспечения судебного контроля за госпитализацией в психиатрическое учреждение недееспособного лица по просьбе или с согласия его опекуна по решению врача-психиатра такая госпитализация возможна только по решению суда.

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины также считает необходимым рекомендовать Верховной Раде Украины безотлагательно с учетом настоящего решения урегулировать вопрос о судебном контроле за госпитализацией в психиатрическое учреждение лица, признанного в установленном законом порядке недееспособным, по просьбе или с согласия его опекуна по решению врача-психиатра.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 152, 153 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 67, 69, 70, 71, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. Признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным) положение третьего предложения части первой статьи 13 Закона Украины «О психиатрической помощи» от 22 февраля 2000 года № 1489—III с последующими изменениями во взаимосвязи с положением части второй данной статьи относительно госпитализации лица, признанного в установленном законом порядке недееспособным, в психиатрическое учреждение по просьбе или с согласия его опекуна по решению врача-психиатра без судебного контроля.

2. Рекомендовать Верховной Раде Украины безотлагательно привести положение законодательства Украины в сфере оказания психиатрической помощи в соответствии с настоящим решением.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 2-rp/2016 dated June 1, 2016 in the case upon the constitutional petition of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights concerning the conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provision of the third sentence of Article 13.1 of the Law «On Psychiatric Care» (case on judicial control over hospitalisation of disabled persons to psychiatric institution)

According to the Fundamental Law, all people are free and equal in their dignity and rights; human rights and freedoms are inalienable and inviolable; constitutional rights and freedoms are guaranteed and shall not be abolished; everyone has the right to respect of his or her dignity; every person has the right to freedom and personal inviolability; human and citizens' rights and freedoms are protected by the court; everyone is guaranteed the right to challenge in court the decisions, actions or omission of bodies of state power, bodies of local self-government, officials and officers (Articles 21, 22.2, 28.1, 29.1, 55.1, 55.2).

The Constitutional Court considers that restrictions of the realisation of constitutional rights and freedoms may not be arbitrary and unfair, they have to be established exclusively by the Constitution and laws of Ukraine, pursue a legitimate aim, be conditioned by public need to achieve this aim, proportionate and reasonable, in case of restriction of the constitutional right or freedom legislator shall introduce such legal regulation which will make it possible to optimally achieve the legitimate aim with minimal interference in the implementation of this right or freedom and not to violate the essential content of such right.

The Constitution stipulates that citizens deemed by a court to be incompetent do not have the right to vote (Article 70). In this regard, the said persons are subject to restrictions provided for in Articles 72, 76, 81 and 103 of the Fundamental Law. In the Constitutional Court's opinion, recognition of a person to be incapable can not deprive him or her of other constitutional rights and freedoms or restrict them in a manner that undermines their essence.

According to the Civil Code, a natural person may be recognised by the court as legally incapable if he/she is not capable to perceive and (or) control his/her actions due to chronic and stable mental disorder; A natural person shall be recognised as legally incapable from the effective date of the court decision thereon; natural person shall be placed in ward; legally incapable natural person shall be not entitled to take any legal actions; the guardian shall take legal actions on behalf and in favour of a legally incapable natural person; the guardian shall bear liability for the damage inflicted by a legally incapable natural person (Articles 39.1, 40.1, 41). The procedure for

recognition of a natural person as legally incapable is established in Articles 236–241 of the Code of Civil Procedure.

Systematic analysis of the legislation gives grounds to state that legally incapable persons are a special category of individuals (natural persons) who temporarily or permanently are not capable at their own discretion to implement property and personal non-property rights, perform duties and bear legal responsibility for their actions due to chronic, stable mental disorder. Incapable persons should be provided with legal possibilities to satisfy individual needs, implementation and protection of their rights and freedoms. Although, due to health reasons disabled persons are not able personally to implement certain constitutional rights and freedoms, including the right to freedom and personal integrity, they may not be completely deprived of these rights and freedoms, therefore the state is obliged to create effective legal mechanisms and guarantees for their maximum implementation.

The Constitutional Court of Ukraine proceeds from the fact that the fundamental values of the effective constitutional democracy include freedom, availability of which is a prerequisite of development and socialization of an individual. The right to freedom is an integral and inalienable constitutional human right and provides for a possibility to select one's own behavior with the purpose of free and comprehensive development, act independently according to their own decisions and plans, prioritise, do whatever is not prohibited by law, freely and at one's own discretion move throughout the state, choose a place of residence etc. The right to freedom means that a person is free in his or her activity from outside interference, except for restrictions established by the Constitution and laws.

The Constitutional Court of Ukraine takes account of the requirements of the effective international treaties ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine, and the practice of interpretation and application of these treaties by international bodies which jurisdiction is recognised by Ukraine, including the European Court of Human Rights. Since Article 29 of the Constitution of Ukraine corresponds to Article 5 of the 1950 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter referred to as «the Convention»), then according to the principle of friendly attitude to international law, the practice of interpretation and application of the said article of the Convention by the European Court of Human Rights should be taken into account when considering this case.

Analysis of the mentioned international documents leads to the conclusion on the need for judicial review of the interference with the right to freedom and personal inviolability of a person with mental disorder during his/her hospitalisation to psychiatric institution without his/her consent.

According to the first and third sentences of Article 13.1, Article 13.2 of the Law «On Psychiatric Care» No. 1489–III, dated February 22, 2000 with subsequent amendments (hereinafter referred to as «the Law»), a person is hospitalised to a psychiatric institution voluntarily — at his/her request or upon his/her conscious consent; person recognised as legally incapable in the manner prescribed by law, is hospitalised to psychiatric institution at the request or upon the consent of his/her guardian; hospitalisation of a person in cases stipulated by paragraph one of this article, is carried out upon the decision of the psychiatrist.

According to Article 1.9 of the Law, conscious consent of a person is a consent freely expressed by a person able to understand information provided in accessible way, about the nature of his/her mental disorder and forecast of its possible development, objective, procedures and duration of psychiatric care, diagnostic methods, treatment and medicines that can be used during psychiatric care, their side effects and alternative methods of treatment.

Hospitalisation of a legally incapable person to a psychiatric institution at the request or with consent of his/her guardian upon the decision of psychiatrist provides long-term psychiatric care in the hospital. Legally incapable person hospitalised to a psychiatric institution in the manner provided for in Article 13 of the Law, stays in such an institution around the clock without possibility to leave its territory voluntarily, and his/her actions are constantly monitored by medical personnel.

Given the above, it appears that hospitalisation of incapable person to a psychiatric institution under Article 13 of the Law is a restriction of the right to freedom and personal inviolability of person enshrined in Article 29 of the Constitution of Ukraine, and therefore should meet the criteria set out in this decision.

The procedure of hospitalisation of legally incapable person to a psychiatric institution at the request or with the consent of his/her guardian upon the decision of the psychiatrist which is established by law does not provide for the judicial control of such hospitalisation, since the legislator has actually considered it as voluntary, even though hospitalisation of incapable person is carried out without his/her conscious consent.

The Constitutional Court of Ukraine considers that such hospitalisation by its nature and consequences is a disproportionate restriction of the constitutional right of incapable persons to freedom and personal inviolability, therefore it should be carried out in compliance with the constitutional guarantees of the protection of human and citizens' rights and freedoms, with account of the mentioned international legal standards, legal positions of the Constitutional Court and exclusively upon the court's decision pursuant to Article 55 of the Fundamental Law.

Judicial control over hospitalisation of incapable person to a psychiatric institution in the manner provided for in Article 13 of the Law is a necessary guarantee of the protection of his/her rights and freedoms enshrined, in particular, in Articles 29, 55 of the Fundamental Law. After independent and impartial consideration of hospitalisation of incapable person to a psychiatric institution, the court has to adopt a decision about the legitimacy of restricting the constitutional right to freedom and personal inviolability of such person.

The Constitutional Court finds that the State, in performing its main duty — promoting and ensuring human rights and freedoms (Article 3.2 of the Constitution) — must not only refrain from violations or disproportionate restrictions of human rights and freedoms, but also take appropriate measures to ensure their full implementation by everyone under its jurisdiction. To this end, the legislator and other public authorities should ensure effective regulation that meets the constitutional norms and principles, and should create mechanisms necessary to meet human needs and interests. At the same time, particular attention should be focused on especially vulnerable categories of individuals, including, in particular, persons with mental disorders.

The Constitutional Court, the sole body of constitutional jurisdiction in Ukraine, which task is to guarantee the supremacy of the Constitution of Ukraine as the Fundamental Law of the State throughout the territory of Ukraine, considers that legal regulation of hospitalisation of incapable person to a psychiatric institution established in Article 13 of the Law, does not comply with the requirements of Article 3 of the Constitution regarding the duty to establish a proper legal mechanism for the protection of the constitutional rights and freedoms of individuals, including those legally incapable, from arbitrary restrictions of his/her constitutional right to freedom and judicial protection.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

To declare as such that does not conform to the Constitution (unconstitutional) the provisions of the third sentence of Article 13.1 of the Law «On Psychiatric Care» No. 1489–III, dated February 22, 2000 with subsequent amendments in conjunction with the provisions of Article 13.2 concerning hospitalisation to psychiatric institution at the request or with the consent of guardian upon the decision of psychiatrist without judicial control of the person, declared to be legally incapable in the manner prescribed by law

To recommend to the Verkhovna Rada of Ukraine to immediately to bring the provisions of the legislation in the field of psychiatric care in accordance with this decision.

References:

Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Winterwerp v. Netherlands» dated October 24, 1979;

Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Storck v. Germany» dated June 16, 2005;

Judgment of the European Court of Human Rights in case «Gorshkov v. Ukraine» dated November 8, 2005;

Judgment of the European Court of Human Rights in the case of «McKay v. United Kingdom» dated October 3, 2006;

Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Stanev v. Bulgaria» dated January 17, 2012;

Resolution of the General Assembly of the United Nation Organisation «Principles for the protection of person with mental illness and the improvement of mental health care» No. 46/119, dated February 18, 1992;

Recommendation of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on psychiatry and human rights No. 1235 dated January 1, 1994;

Convention on the Rights of Persons with Disabilities dated December 13, 2006;

Recommendation of the Committee of Ministers concerning the Legal Protection of Persons Suffering from Mental Disorders Placed as Involuntary Patients No. R (83) 2, dated February 22, 1983;

Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 3-рп/2003 dated January 30, 2003;

Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 15-рп/2004 dated November 2, 2004.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням
Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
абзацу сьомого частини дев'ятої статті 11
Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»
(справа про припинення виплати допомоги при народженні дитини)**

*м. Київ
8 червня 2016 року
№ 3-рп/2016*

Справа № 1-2/2016

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуєчого, **Вдовіченка Сергія Леонідовича**, **Гульгая Михайла Мирославовича**, **Запорожця Михайла Петровича**, **Касмініна Олександра Володимировича**, **Колісника Віктора Павловича**, **Кривенка Віктора Васильовича**, **Литвинова Олександра Миколайовича**, **Мойсика Володимира Романовича**, **Сергейчука Олега Анатолійовича** — доповідача, **Сліденка Ігоря Дмитровича**, **Тупицького Олександра Миколайовича**, **Шаптали Наталі Костянтинівни**, **Шевчука Станіслава Володимировича**,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу сьомого частини дев'ятої статті 11 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21 листопада 1992 року № 2811–ХІІ (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 5, ст. 21) з наступними змінами.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність абзацу сьомого частини дев'ятої статті 11 вказаного закону.

Заслухавши суддю-доповідача Сергейчука О. А. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції Президента України, Голови Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, науковців Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Уповноважений Верховної Ради України з прав людини — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), абзац сьомий частини дев'ятої статті 11 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21 листопада 1992 року № 2811—XII з наступними змінами (далі — Закон), згідно з яким виплата допомоги при народженні дитини припиняється «у разі виникнення інших обставин».

У частині дев'ятій статті 11 Закону передбачено, що виплата допомоги при народженні дитини припиняється у разі: позбавлення отримувача допомоги батьківських прав; відібрання дитини в отримувача допомоги без позбавлення батьківських прав; тимчасового влаштування дитини на повне державне утримання; припинення опіки або звільнення опікуна від його повноважень щодо конкретної дитини; нецільового використання коштів і незабезпечення отримувачем допомоги належних умов для повноцінного утримання та виховання дитини; у разі виникнення інших обставин.

На думку автора клопотання, наявність такої підстави для припинення виплати допомоги при народженні дитини, як «у разі виникнення інших обставин», позбавляє особу можливості передбачити, які саме обставини можуть призвести до припинення виплати їй цієї допомоги, наділяє органи державної влади необмеженою дискрецією у вирішенні питання щодо припинення виплати такої допомоги і, відповідно, не забезпечує захисту особи від свавільного втручання в її право на отримання допомоги при народженні дитини.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини стверджує, що абзац сьомий частини дев'ятої статті 11 Закону не відповідає частині першій статті 46, частині першій статті 57 Конституції України у системному зв'язку з частиною першою статті 8 Основного Закону України.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи порушене в конституційному поданні питання, виходить з такого.

2.1. Згідно з Конституцією України Україна є демократичною, правовою державою (стаття 1); людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (стаття 3); сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою (частина третя статті 51).

Виключно законами України визначаються, зокрема, основи соціального захисту; засади регулювання шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства (пункт 6 частини першої статті 92 Конституції України).

Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» держава має забезпечувати належні умови для виховання, фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку дітей, їх соціально-психологічної адаптації та активної життєдіяльності, зростання в сімейному оточенні в атмосфері миру, гідності, взаємоповаги, свободи та рівності (стаття 4). Пріоритетом у правовому регулюванні сімейних відносин є забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку (частина друга статті 1 Сімейного кодексу України).

За частиною першою статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Згідно з положеннями Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікованої Постановою Верховної Ради Української РСР від 27 лютого 1991 року № 789-XII, в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини; держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом (пункти 1, 2 статті 3); держави-учасниці визнають за кожною дитиною право користуватися благами соціального забезпечення, включаючи соціальне страхування, і вживають необхідних заходів щодо досягнення повного здійснення цього права згідно з їх національним законодавством; ці

блага в міру необхідності надаються з урахуванням наявних ресурсів і можливостей дитини та осіб, які несуть відповідальність за утримання дитини, а також будь-яких міркувань, пов'язаних з одержанням благ дитиною чи від її імені (стаття 26).

2.2. Закон спрямований на забезпечення пріоритету державної допомоги сім'ям з дітьми у загальній системі соціального захисту населення, ним відповідно до Конституції України встановлено гарантований державою рівень матеріальної підтримки сімей з дітьми шляхом надання державної грошової допомоги з урахуванням складу сім'ї, її доходів та віку дітей (преамбула Закону).

За частиною першою статті 1 Закону громадяни України, в сім'ях яких виховуються та проживають неповнолітні діти, мають право на державну допомогу у випадках та на умовах, передбачених Законом та іншими законами України. Згідно з пунктом 2 частини першої статті 3 Закону одним із видів державної допомоги сім'ям з дітьми є допомога при народженні дитини. Така допомога призначається і виплачується органами соціального захисту населення; надається одному з батьків дитини (опікуну), який постійно проживає разом з дитиною; покриття витрат на її виплату здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України у вигляді субвенцій до місцевих бюджетів (стаття 4, частина перша статті 5, частина перша статті 10 Закону), з урахуванням умов, визначених у статті 11 Закону.

Таким чином, допомога при народженні дитини є різновидом державної допомоги у загальній системі соціального захисту населення і надається з метою забезпечення відповідного рівня матеріальної підтримки сімей, у яких є діти, створення належних умов для утримання та виховання дітей.

2.3. У частині дев'ятій статті 11 Закону наведено перелік підстав для припинення виплати допомоги при народженні дитини, а саме: позбавлення отримувача допомоги батьківських прав; відібрання дитини в отримувача допомоги без позбавлення батьківських прав; тимчасове влаштування дитини на повне державне утримання; припинення опіки або звільнення опікуна від його повноважень щодо конкретної дитини; нецільове використання коштів і незабезпечення отримувачем допомоги належних умов для повноцінного утримання та виховання дитини; виникнення інших обставин. При цьому в Законі не встановлено критеріїв, за якими орган соціального захисту населення визначав би «інші обставини».

Конституційний Суд України вважає, що перелік підстав для припинення виплати допомоги при народженні дитини в Законі закріпле-

но з метою недопущення нецільового використання коштів Державного бюджету України, що виділяються на таку допомогу, та унеможливлення свавільного втручання органів державної влади у право особи на її отримання. Оскільки цей перелік не є вичерпним і право визначати додатковий перелік таких підстав не делеговано іншому органу державної влади, то це створює можливість свавільного втручання органів державної влади у право особи на отримання державної допомоги при народженні дитини.

2.4. В Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8 Конституції України), одним з елементів якого є правова визначеність положень законів та інших нормативно-правових актів.

За правовою позицією Конституційного Суду України, викладеною у Рішенні від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі (абзац другий підпункту 5.4 пункту 5 мотивувальної частини).

Конституційний Суд України виходить із того, що принцип правової визначеності не виключає визнання за органом державної влади певних дискреційних повноважень у прийнятті рішень, однак у такому випадку має існувати механізм запобігання зловживанню ними. Цей механізм повинен забезпечувати, з одного боку, захист особи від свавільного втручання органів державної влади у її права і свободи, а з другого — наявність можливості у особи передбачати дії цих органів.

Аналіз змісту частини дев'ятої статті 11 Закону вказує на те, що законодавець передбачив таку підставу для припинення виплати допомоги при народженні дитини, як «виникнення інших обставин», не закріпивши критеріїв їх визначення. Таким чином, Законом встановлено дискрецію органів державної влади у вирішенні питання про припинення виплати вказаної допомоги, проте чітко не визначено її меж.

Конституційний Суд України вважає, що дискреційні повноваження органу державної влади щодо припинення виплати допомоги при народженні дитини мають бути однозначно визначені у Законі. Натомість існування в ньому нечітко визначеного переліку підстав для припинення виплати допомоги при народженні дитини і наявність у органів соціального захисту населення таких дискреційних повнова-

жень без визначення їх меж у Законі може призвести до порушення права особи на отримання допомоги при народженні дитини. Законодавче врегулювання підстав для припинення виплати допомоги при народженні дитини, передбачене в абзаці сьомому частини дев'ятої статті 11 Закону, свідчить про недотримання принципу правової визначеності як елемента принципу верховенства права, гарантованого частиною першою статті 8 Основного Закону України.

Таким чином, абзац сьомий частини дев'ятої статті 11 Закону, у якому передбачено припинення виплати допомоги при народженні дитини «у разі виникнення інших обставин», є таким, що суперечить частині першій статті 8 Конституції України.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150, 152, 153 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 67, 69, 71, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), абзац сьомий частини дев'ятої статті 11 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21 листопада 1992 року № 2811–ХІІ з наступними змінами, згідно з яким виплата допомоги при народженні дитини припиняється «у разі виникнення інших обставин».

2. Абзац сьомий частини дев'ятої статті 11 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21 листопада 1992 року № 2811–ХІІ з наступними змінами, визнаний неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) абзаца седьмого части девятой статьи 11
Закона Украины «О государственной помощи семьям с детьми»
по конституционному представлению
Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека
(дело о прекращении выплаты пособия при рождении ребенка)**

г. Киев
8 июня 2016 года
№ 3-рп/2016

Дело № 1-2/2016

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Баулина Юрия Васильевича — председательствующего, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Гульгая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Касминина** Александра Владимировича, **Колесника** Виктора Павловича, **Кривенко** Виктора Васильевича, **Литвинова** Александра Николаевича, **Мойсика** Владимира Романовича, **Сергейчука** Олега Анатольевича — докладчика, **Слиденко** Игоря Дмитриевича, **Туницького** Александра Николаевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шевчука** Станислава Владимировича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) абзаца седьмого части девятой статьи 11 Закона Украины «О государственной помощи семьям с детьми» от 21 ноября 1992 года № 2811–ХІІ (Ведомости Верховной Рады Украины, 1993 г., № 5, ст. 21) с последующими изменениями по конституционному представлению Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является утверждение субъекта права на конституционное представление о неконституционности абзаца седьмого части девятой статьи 11 указанного закона.

Заслушав судью-докладчика Сергейчука О. А. и исследовал материалы дела, в том числе позиции Президента Украины, Председателя Верховной Рады Украины, Кабинета Министров Украины, Министерства юстиции Украины, Министерства социальной политики Украины, научных работников Института государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Конституционный Суд Украины

У С Т А Н О В И Л :

1. Субъект права на конституционное представление — Уполномоченный Верховной Рады Украины по правам человека — обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным) абзац седьмой части девятой статьи 11 Закона Украины «О государственной помощи семьям с детьми» от 21 ноября 1992 года № 2811—XII с последующими изменениями (далее — Закон), согласно которому выплата пособия при рождении ребенка прекращается «в случае возникновения других обстоятельств».

В части девятой статьи 11 Закона предусмотрено, что выплата пособия при рождении ребенка прекращается в случае: лишения получателя пособия родительских прав; отбирания ребенка у получателя пособия без лишения родительских прав; временного устройства ребенка на полное государственное содержание; прекращения опеки или освобождения опекуна от его полномочий в отношении конкретного ребенка; нецелевого использования средств и необеспечения получателем пособия надлежащих условий для полноценного содержания и воспитания ребенка; в случае возникновения других обстоятельств.

По мнению автора ходатайства, наличие такого основания для прекращения выплаты пособия при рождении ребенка, как «в случае возникновения других обстоятельств», лишает лицо возможности предусмотреть, какие именно обстоятельства могут привести к прекращению выплаты ему этого пособия, наделяет органы государственной власти неограниченной дискрецией в решении вопроса о прекращении выплаты такого пособия и, соответственно, не обеспечивает защиту лица от произвольного вмешательства в его право на получение пособия при рождении ребенка.

Уполномоченный Верховной Рады Украины по правам человека утверждает, что абзац седьмой части девятой статьи 11 Закона не соответствует части первой статьи 46, части первой статьи 57 Консти-

туции Украины в системной связи с частью первой статьи 8 Основного Закона Украины.

2. Конституционный Суд Украины, решая поднятый в конституционном представлении вопрос, исходит из следующего.

2.1. Согласно Конституции Украины Украина является демократическим, правовым государством (статья 1); человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность признаются в Украине наивысшей социальной ценностью; права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства; государство отвечает перед человеком за свою деятельность; утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства (статья 3); семья, детство, материнство и отцовство охраняются государством (часть третья статьи 51).

Исключительно законами Украины определяются, в частности, основы социальной защиты; основы регулирования брака, семьи, охраны детства, материнства, отцовства (пункт 6 части первой статьи 92 Конституции Украины).

В соответствии с Законом Украины «Об охране детства» государство должно обеспечивать надлежащие условия для воспитания, физического, психического, социального, духовного и интеллектуального развития детей, их социально-психологической адаптации и активной жизнедеятельности, роста в семейном окружении в атмосфере мира, достоинства, взаимоуважения, свободы и равенства (статья 4). Приоритетом в правовом регулировании семейных отношений является обеспечение каждого ребенка семейным воспитанием, возможностью духовного и физического развития (часть вторая статьи 1 Семейного кодекса Украины).

По части первой статьи 9 Конституции Украины действующие международные договоры, согласие на обязательность которых дано Верховной Радой Украины, являются частью национального законодательства Украины.

Согласно положениям Конвенции о правах ребенка от 20 ноября 1989 года, ратифицированной Постановлением Верховной Рады Украинской ССР от 27 февраля 1991 года № 789—XII, во всех действиях в отношении детей, независимо от того, предпринимаются они государственными или частными учреждениями, занимающимися вопросами социального обеспечения, судами, административными или законодательными органами, первоочередное внимание

уделяется наилучшему обеспечению интересов ребенка; государства-участники обязуются обеспечить ребенку такую защиту и заботу, которые необходимы для его благополучия, принимая во внимание права и обязанности его родителей, опекунов или других лиц, несущих за него ответственность по закону (пункты 1, 2 статьи 3); государства-участники признают за каждым ребенком право пользоваться благами социального обеспечения, включая социальное страхование, и предпринимают необходимые меры для достижения полного осуществления этого права в соответствии с их национальным законодательством; эти блага по мере необходимости предоставляются с учетом имеющихся ресурсов и возможностей ребенка и лиц, несущих ответственность за содержание ребенка, а также любых соображений, связанных с получением благ ребенком или от его имени (статья 26).

2.2. Закон направлен на обеспечение приоритета государственной помощи семьям с детьми в общей системе социальной защиты населения, им в соответствии с Конституцией Украины установлен гарантированный государством уровень материальной поддержки семей с детьми путем предоставления государственного денежного пособия с учетом состава семьи, ее доходов и возраста детей (преамбула Закона).

По части первой статьи 1 Закона граждане Украины, в семьях которых воспитываются и проживают несовершеннолетние дети, имеют право на государственную помощь в случаях и на условиях, предусмотренных Законом и другими законами Украины. Согласно пункту 2 части первой статьи 3 Закона одним из видов государственной помощи семьям с детьми является пособие при рождении ребенка. Такое пособие назначается и выплачивается органами социальной защиты населения; предоставляется одному из родителей ребенка (опекуну), постоянно проживающему вместе с ребенком; покрытие затрат на его выплату осуществляется за счет средств Государственного бюджета Украины в виде субвенций местным бюджетам (статья 4, часть первая статьи 5, часть первая статьи 10 Закона), с учетом условий, определенных в статье 11 Закона.

Следовательно, пособие при рождении ребенка является разновидностью государственной помощи в общей системе социальной защиты населения и предоставляется с целью обеспечения соответствующего уровня материальной поддержки семей, в которых есть дети, создания надлежащих условий для содержания и воспитания детей.

2.3. В части девятой статьи 11 Закона приведен перечень оснований для прекращения выплаты пособия при рождении ребенка, а именно: лишение получателя пособия родительских прав; отбирание ребенка у получателя пособия без лишения родительских прав; временное устройство ребенка на полное государственное содержание; прекращение опеки или освобождение опекуна от его полномочий в отношении конкретного ребенка; нецелевое использование средств и необеспечение получателем пособия надлежащих условий для полноценного содержания и воспитания ребенка; возникновение других обстоятельств. При этом в Законе не установлены критерии, по которым орган социальной защиты населения определял бы «другие обстоятельства».

Конституционный Суд Украины считает, что перечень оснований для прекращения выплаты пособия при рождении ребенка в Законе закреплён с целью недопущения нецелевого использования средств Государственного бюджета Украины, выделяемых на такое пособие, и предотвращения произвольного вмешательства органов государственной власти в право лица на его получение. Поскольку данный перечень не является исчерпывающим и право определять дополнительный перечень таких оснований не делегировано другому органу государственной власти, это создает возможность произвольного вмешательства органов государственной власти в право лица на получение государственного пособия при рождении ребенка.

2.4. В Украине признается и действует принцип верховенства права (часть первая статьи 8 Конституции Украины), одним из элементов которого является правовая определенность положений законов и иных нормативно-правовых актов.

Согласно правовой позиции Конституционного Суда Украины, изложенной в Решении от 22 сентября 2005 года № 5-рп/2005, из конституционных принципов равенства и справедливости следует требование определенности, ясности и недвусмысленности правовой нормы, поскольку иное не может обеспечить ее одинаковое применение, не исключает неограниченности трактования в правоприменительной практике и неизбежно приводит к произволу (абзац второй подпункта 5.4 пункта 5 мотивировочной части).

Конституционный Суд Украины исходит из того, что принцип правовой определенности не исключает признания за органом государственной власти определенных дискреционных полномочий в принятии решений, однако в таком случае должен существовать механизм предотвращения злоупотребления ими. Этот механизм должен обеспе-

чивать, с одной стороны, защиту лица от произвольного вмешательства органов государственной власти в его права и свободы, а с другой — наличие возможности у лица предусматривать действия этих органов.

Анализ содержания части девятой статьи 11 Закона указывает на то, что законодатель предусмотрел такое основание для прекращения выплаты пособия при рождении ребенка, как «возникновение других обстоятельств», не закрепив критерии их определения. Следовательно, Законом установлена дискреция органов государственной власти в решении вопроса о прекращении выплаты указанного пособия, однако четко не определены ее пределы.

Конституционный Суд Украины считает, что дискреционные полномочия органа государственной власти по прекращению выплаты пособия при рождении ребенка должны быть однозначно определены в Законе. Вместе с тем существование в нем нечетко определенного перечня оснований для прекращения выплаты пособия при рождении ребенка и наличие у органов социальной защиты населения таких дискреционных полномочий без определения их пределов в Законе может привести к нарушению права лица на получение пособия при рождении ребенка. Законодательное урегулирование оснований для прекращения выплаты пособия при рождении ребенка, предусмотренное в абзаце седьмой части девятой статьи 11 Закона, свидетельствует о несоблюдении принципа правовой определенности как элемента принципа верховенства права, гарантированного частью первой статьи 8 Основного Закона Украины.

Таким образом, абзац седьмой части девятой статьи 11 Закона, в котором предусмотрено прекращение выплаты пособия при рождении ребенка «в случае возникновения других обстоятельств», является противоречащим части первой статьи 8 Конституции Украины.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 152, 153 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 67, 69, 71, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. Признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным) абзац седьмой части девятой статьи 11 Закона Украины «О государственной помощи семьям с детьми» от 21 ноября 1992 года № 2811–XII с последующими изменениями, согласно которому выплата пособия при рождении ребенка прекращается «в случае возникновения других обстоятельств».

2. Абзац седьмой части девятой статьи 11 Закона Украины «О государственной помощи семьям с детьми» от 21 ноября 1992 года № 2811–XII с последующими изменениями, признанный неконституционным, утрачивает силу с дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего решения.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 3-рр/2016 dated June 8, 2016 n the case upon the constitutional petition of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights concerning the conformity of Article 11.9.7 of the Law of Ukraine on State Assistance to Families with Children to the Constitution of Ukraine (constitutionality) (case on the termination of childbirth allowance)

Subject of the right to constitutional petition — Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights — appealed to the Constitutional Court with a petition to recognise Article 11.9.7 of the Law on State Assistance to Families with Children dated November 21, 1992 No. 2811–XII with subsequent amendments (hereinafter referred to as «the Law»), whereby childbirth allowance shall be terminated «in case of other circumstances», as non-conforming to the Constitution (unconstitutional).

Article 11.9 of the Law provides that childbirth allowance shall be terminated in case of: beneficiary deprivation of parental rights; taking the child from beneficiary without deprivation of parental rights; temporary placement of the child under full state funding; termination of guardianship or guardian exemption from the duties on the individual child; misuse of funds and beneficiary failure to provide appropriate conditions for proper maintenance and upbringing of the child; in case of other circumstances. According to the petitioner, the existence of such ground for termination of childbirth allowance as «in case of other circumstances» deprives a person of a possibility to predict what circumstances may result in termination of

allowance to him/her and gives public authorities unlimited discretion in deciding on termination of such allowances and therefore does not ensure the protection of a person against arbitrary interference with his/her right to receive childbirth assistance. Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights states that Article 11.9.7 of the Law does not comply with Articles 46.1, 57.1 of the Constitution in the system conjunction with Article 8.1 of the Basic Law.

According to the Constitution of Ukraine, Ukraine is a democratic, law-based state (Article 1); human being, his or her life and health, honour and dignity, inviolability and security are recognised in Ukraine as the highest social value; human rights and freedoms and their guarantees determine the essence and orientation of the activity of the State; the State is answerable to the individual for its activity; to affirm and ensure human rights and freedoms is the main duty of the State (Article 3); family, childhood, motherhood and fatherhood are protected by the state (Article 51.3). The fundamentals of social protection, the principles of the regulation of marriage, family, and protection of childhood, motherhood and fatherhood are determined exclusively by the laws (Article 92.1.b of the Constitution).

According to the Law of Ukraine on Protection of Childhood, the state must provide appropriate conditions for upbringing, physical, mental, social, spiritual and intellectual development of children, their social and psychological adaptation and active life, growth in a family environment in an atmosphere of peace, dignity, respect, freedom and equality (Article 4). The priority in the legal regulation of family relations is to ensure appropriate upbringing of every child in a family, the possibility of spiritual and physical development (Article 1.2 of the Family Code).

The Law is aimed at assuring priority of state assistance to families with children within the general system of social protection of population; according to the Constitution of Ukraine, it establishes a state-guaranteed level of material support to families with children by granting state pecuniary assistance with account of family composition, its income and age of children (Preamble of the law). Under Article 1.1 of the Law, Ukrainian citizens, whose families bring up and have minors, shall be entitled to state assistance in cases and under conditions stipulated by the Law and other laws of Ukraine. According to Article 3.1.2 of the Law, childbirth allowance is one of the types of state assistance to families with children. Such assistance shall be granted and paid by bodies of social protection of population; it shall be assigned for one of the parents (guardian) residing with the child; coverage of expenses for its disbursement shall be effected for account of funds of the State Budget of Ukraine as subventions to local budgets (Articles 4, 5.1, 10.1 of the Law), given the conditions set out in Article 11 of the Law. Thus,

childbirth allowance is a form of state assistance within the general system of social protection of population and it is granted to ensure the appropriate level of financial support for families with children, create proper conditions for the maintenance and upbringing of children.

Article 11.9 of the Law lists the grounds for termination of childbirth allowance, namely, beneficiary deprivation of parental rights; taking the child from beneficiary without deprivation of parental rights; temporary placement of the child under full state funding; termination of guardianship or guardian exemption from the duties on the individual child; misuse of funds and beneficiary failure to provide appropriate conditions for proper maintenance and upbringing of the child; in case of other circumstances. However, the Law does not establish criteria for bodies of social protection of population to determine «other circumstances».

The Constitutional Court of Ukraine finds that the list of grounds for termination of childbirth allowance is enshrined in the Law in order to prevent inappropriate use of State Budget funds allocated for such assistance, and prevent arbitrary interference of public authorities with the right of a person to receive it. Since this list is not exhaustive and the right to determine additional list of grounds is not delegated to another public authority, it creates the possibility of arbitrary interference of public authorities with the person's right to receive state childbirth assistance.

In Ukraine, the principle of the rule of law is recognised and effective (Article 8.1 of the Constitution), and one of its elements is the legal certainty of laws and other normative legal acts. The Constitutional Court of Ukraine proceeds from the fact that the principle of legal certainty does not preclude recognition of some discretion of public authorities in decision-making, nevertheless in this case there should be a mechanism to prevent abuse. This mechanism should ensure, on the one hand, the protection of a person against arbitrary interference of public authorities with his/her rights and freedoms, and on the other — the person should have possibility to foresee actions of these bodies. Analysis of the content of Article 11.9 of the Law indicates that the law-maker has provided such ground for termination of childbirth allowance as «in case of other circumstances» without fixing criteria of their definition. Thus, the Law provides discretion of public authorities in deciding on the termination of such allowance, but there is no clearly defined scope of it. The Constitutional Court of Ukraine considers that the discretionary powers of a public authority to terminate childbirth allowance should be clearly defined in the Law.

Instead, the existence of unclearly defined list of grounds for termination of childbirth allowance and the fact that the bodies of population social protection have discretionary powers without specifying their scope in the

Law could lead to violation of the right of a person to receive childbirth assistance. Legal regulation of the grounds for termination of childbirth allowance provided for in Article 11.9.7 of the Law, shows non-compliance of the principle of legal certainty as an element of the rule of law, guaranteed by Article 8.1 of the Basic Law. Thus, Article 11.9.7 of the Law, which provides for the termination of childbirth allowance «in the case of other circumstances,» is in conflict with Article 8.1 of the Constitution of Ukraine.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to recognise Article 11.9.7 of the Law on State Assistance to Families with Children dated November 21, 1992 No. 2811–XII with subsequent amendments, whereby the childbirth allowance is terminated «in case of other circumstances», as non-conforming to the Constitution of Ukraine (unconstitutional).

Article 11.9.7 of the Law on State Assistance to Families with Children dated November 21, 1992 No. 2811–XII with subsequent amendments, recognised unconstitutional, loses its validity on the day of the adoption of the Decision by the Constitutional Court of Ukraine.

References:

Convention on the Rights of the Child dated November 20, 1989 ratified by the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR on February 27, 1991 No. 789–XII;

Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated September 22, 2005 No. 5-рп/2005.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої, абзаців першого, другого, четвертого, шостого частини п'ятої статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та положень пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» (справа про щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці)

*м. Київ
8 червня 2016 року
№ 4-рп/2016*

Справа № 1-8/2016

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого, **Вдовіченка Сергія Леонідовича** — доповідача, **Гульгая Михайла Мирославовича**, **Запорожця Михайла Петровича**, **Касмініна Олександра Володимировича**, **Колісника Віктора Павловича**, **Кривенка Віктора Васильовича**, **Литвинова Олександра Миколайовича**, **Мойсика Володимира Романовича**, **Сергейчука Олега Анатолійовича**, **Сліденка Ігоря Дмитровича**, **Тупицького Олександра Миколайовича**, **Шаптали Наталі Костянтинівни**, **Шевчука Станіслава Володимировича**,

за участю представників суб'єкта права на конституційне подання — Верховного Суду України: **Кліменко М. Р.**, **Берестової І. Е.**; Постійного представника Верховної Ради України у Конституційному Суді України **Селіванова А. О.**; представників Кабінету Міністрів України: **Качура Р. П.**, **Мушиніна В. В.**, **Янчука А. В.**; залученого до участі у розгляді справи представника Ради суддів України **Новікова М. М.**,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої, абзаців першого, другого, четвертого, шостого частини п'ятої статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI

(Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №№ 41–45, ст. 529) у редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 року № 192–VIII (Відомості Верховної Ради України, 2015 р., №№ 18–20, ст. 132) зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII (Відомості Верховної Ради України, 2015 р., № 22, ст. 145), Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 24 грудня 2015 року № 911–VIII (Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 5, ст. 50), та щодо положень пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стали конституційні подання Верховного Суду України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI з наступними змінами та Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII.

Заслухавши суддю-доповідача Вдовіченка С. Л. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції, висловлені Головою Верховної Ради України, Прем'єр-міністром України, Вищим адміністративним судом України, Вищим господарським судом України, Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищою радою юстиції, Державною судовою адміністрацією України, Радою суддів України, науковцями Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Національного університету «Одеська юридична академія», Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Верховний Суд України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотаннями визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини третьої, абзаців першого, другого, четвертого, шостого частини п'ятої статті 141 Закону України «Про

судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI (далі — Закон № 2453) у редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 року № 192–VIII (далі — Закон № 192) зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII (далі — Закон № 213), Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 24 грудня 2015 року № 911–VIII (далі — Закон № 911), та положення пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону № 213.

Під час розгляду справи до статті 141 Закону № 2453 Законом України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889–VIII було внесено зміни, а саме: в абзаці першому частини першої, частині другій слова «на умовах, передбачених статтею 37 Закону України «Про державну службу» виключено; в абзацах другому, четвертому частини п'ятої слова «Про державну службу» виключено. Конституційний Суд України вважає, що внесення вказаних змін не впливає на суть оспорюваних Верховним Судом України положень.

Предметом розгляду Конституційного Суду України на відповідність Конституції України (конституційність) є положення частини третьої, абзаців першого, другого, четвертого, шостого частини п'ятої статті 141 Закону № 2453 щодо зменшення розміру щомісячного довічного грошового утримання судді, встановлення максимального розміру такого утримання, припинення його виплати суддям у відставці на період їх роботи на певних посадах та скасування права судді на перерахунок призначеного раніше довічного грошового утримання судді, а також положення пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону № 213, за якими у разі неприйняття до 1 червня 2015 року закону щодо призначення всіх пенсій, у тому числі спеціальних, на загальних підставах з 1 червня 2015 року скасовуються норми щодо пенсійного забезпечення осіб, яким пенсії/щомісячне довічне грошове утримання призначаються, зокрема, відповідно до Закону № 2453.

На думку суб'єкта права на конституційне подання, оспорювані положення суперечать частині першій статті 8, статті 21, частинам першій, п'ятій статті 126, статтям 150, 152 Конституції України.

2. Вирішуючи порушені в конституційних поданнях питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. Україна є правовою державою, в якій визнається і діє принцип верховенства права, Конституція України має найвищу юридичну

силу, закони приймаються на її основі і повинні відповідати їй (стаття 1, частини перша, друга статті 8 Основного Закону України).

Відповідно до Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову; органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (стаття 6, частина друга статті 19).

Згідно з Конституцією України права і свободи людини і громадянина захищаються судом; правосуддя здійснюють професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні; виключно законами України визначається статус суддів (частина перша статті 55, пункт 14 частини першої статті 92, частина перша статті 127).

Право кожного на судовий захист є однією з конституційних гарантій реалізації інших прав і свобод, захисту їх від порушень і протиправних посягань (підпункт 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015).

2.2. За частиною першою статті 126 Основного Закону України незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України.

Незалежність як складова конституційного статусу суддів гарантується Конституцією України і забезпечується, зокрема, особливим порядком їх обрання або призначення на посаду та звільнення з посади, забороною впливу на них у будь-який спосіб, захистом професійних інтересів суддів, підкоренням судді лише закону при здійсненні правосуддя, державним фінансуванням та належними умовами для функціонування судів і діяльності суддів шляхом визначення у Державному бюджеті України окремо видатків на утримання судів, притягненням винних осіб до юридичної відповідальності за неповагу до суду і судді, здійсненням суддівського самоврядування (пункт 27 частини першої статті 85, частини друга, четверта, п'ята статті 126, частини третя, четверта, шоста статті 127, стаття 128, частини перша, п'ята статті 129, стаття 130, пункт 1 частини першої статті 131 Основного Закону України). Професійні судді не можуть належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої (частина друга статті 127 Конституції України).

Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що конституційний принцип незалежності суддів забезпечує важливу роль судової влади в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина та є запорукою реалізації права на судовий захист, передбаченого частиною першою статті 55 Основного Закону України; положення Конституції України стосовно незалежності суддів, яка є невід'ємним елементом статусу суддів та їх професійної діяльності, пов'язані з принципом поділу державної влади та обумовлені необхідністю забезпечувати основи конституційного ладу й права людини, гарантувати самостійність і незалежність судової влади; гарантії незалежності суддів як необхідні умови здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом встановлені у базових законах з питань судоустрою, судочинства, статусу суддів, мають конституційний зміст і разом з визначеними Основним Законом України складають єдину систему гарантій незалежності суддів та повинні бути реально забезпечені; конституційний статус судді дає підстави ставити до судді високі вимоги і зберігати довіру до його компетентності та неупередженості, передбачає надання йому в майбутньому статусу судді у відставці, що також є гарантією належного здійснення правосуддя (рішення від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002 у справі щодо пільг, компенсацій і гарантій, від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004 у справі про незалежність суддів як складову їхнього статусу, від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005 у справі про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання, від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008 у справі щодо предмета та змісту закону про Державний бюджет України, від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013 у справі щодо змін умов виплати пенсій і щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці).

Право на справедливий суд в Україні з часу проголошення її незалежності забезпечувалося шляхом розвитку принципу незалежності суддів у законах України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року № 2862–ХІІ, «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 року № 3018–ІІІ та Законі № 2453, в яких послідовно закріплювалися самостійність суддів, свобода неупередженого вирішення судових справ відповідно до внутрішнього переконання суддів та їх належне матеріальне забезпечення.

Гарантії незалежності суддів встановлено у статтях 48, 52 розділу III, статті 117 розділу VII, розділах IX, X Закону № 2453 в редакції Закону № 192, зі змісту яких вбачається, що однією з гарантій незалежності суддів є їх належне матеріальне та соціальне забезпечення, зокрема надання суддям за рахунок держави суддівської винагороди,

а суддям у відставці — щомісячного довічного грошового утримання або пенсії за вибором. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу визначених Конституцією України гарантій незалежності суддів.

Конституційний Суд України вважає, що положення Закону № 2453 щодо належного матеріального та соціального забезпечення суддів повинні відображати положення Конституції України та міжнародних актів щодо незалежності суддів, бути спрямованими на забезпечення здійснення справедливого правосуддя та стабільності досягнутого рівня гарантій незалежності суддів. Матеріальне забезпечення суддів після виходу їх у відставку як складова їхнього правового статусу є не особистим привілеєм, а засобом конституційного забезпечення незалежності суддів, які здійснюють правосуддя, і надається для гарантування верховенства права та в інтересах осіб, які звертаються до суду за справедливим, неупередженим та незалежним правосуддям.

Відповідно до Європейської хартії про закон «Про статус суддів» від 10 липня 1998 року рівень винагороди суддям за виконання ними своїх професійних обов'язків має бути таким, щоб захистити їх від тиску, що може спричинити вплив на їхні рішення або взагалі поведінку суддів і таким чином вплинути на їхню незалежність та неупередженість (пункт 6.1); статус забезпечує судді, який досяг передбаченого законом віку для виходу у відставку із посади судді і який здійснював повноваження судді протягом певного строку, право на отримання виплат, рівень яких має бути якомога ближчим до рівня його останньої заробітної плати на посаді судді (пункт 6.4).

Як зазначається в рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи від 13 жовтня 1994 року № (94)12, від 17 листопада 2010 року № (2010)12, кожна держава має забезпечити відповідність статусу і винагороди суддів гідності їхньої професії та відповідальності, яку вони беруть на себе; суддівська винагорода має бути достатньою, щоб захистити суддів від дії стимулів, через які можна впливати на судові рішення; мають існувати гарантії виплат у зв'язку з відставкою суддів, які мають відповідати попередньому рівню оплати праці суддів.

Конституційний Суд України у Рішенні від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013 зазначив, що будь-яке зниження рівня гарантій незалежності суддів суперечить конституційній вимозі неухильного забезпечення незалежного правосуддя та права людини і громадянина на захист прав і свобод незалежним судом, оскільки призводить до обмеження можливостей реалізації цього конституційного права, а отже, суперечить частині першій статті 55 Конституції України (абзац другий пункту 3 мотивувальної частини).

Таким чином, Конституційний Суд України наголошує, що конституційний статус суддів, які здійснюють правосуддя, та суддів у відставці передбачає їх належне матеріальне забезпечення, яке повинне гарантувати здійснення справедливого, незалежного, неупередженого правосуддя.

3. Суб'єкт права на конституційне подання порушує перед Конституційним Судом України питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини третьої статті 141 Закону № 2453 у редакції Закону № 213, а саме: «Щомісячне довічне грошове утримання виплачується судді у розмірі 60 відсотків грошового утримання судді, який працює на відповідній посаді».

Здійснюючи перевірку вказаного положення на відповідність Основному Закону України, Конституційний Суд України виходить з того, що щомісячне довічне грошове утримання є особливою формою матеріального забезпечення судді, полягає у гарантованій державою щомісячній грошовій виплаті, що слугує забезпеченню належного матеріального утримання судді після звільнення від виконання обов'язків (відставки), а також життєвого рівня, гідного його статусу.

Відповідно до частини першої статті 141 Закону № 2453 судді, який вийшов у відставку, виплачується щомісячне довічне грошове утримання або пенсія за його вибором.

У статті 141 Закону № 2453 до внесення змін Законом № 213, тобто у редакції Закону № 192, закріплювалося, що «щомісячне довічне грошове утримання виплачується судді у розмірі 80 відсотків грошового утримання судді, який працює на відповідній посаді. За кожний повний рік роботи на посаді судді понад 20 років розмір щомісячного довічного грошового утримання збільшується на два відсотки заробітку, але не може бути більшим ніж 90 відсотків заробітної плати судді, без обмеження граничного розміру щомісячного довічного грошового утримання» (абзац перший частини третьої), та встановлювалося, що «у разі зміни грошового утримання судді, який працює на відповідній посаді, здійснюється перерахунок раніше призначеного щомісячного довічного грошового утримання» (абзац другий частини третьої).

З наведеного вбачається, що до визначеного у Законі № 2453 порядку нарахування щомісячного довічного грошового утримання внесено зміни Законом № 213, якими зменшено розмір щомісячного довічного грошового утримання суддів та виключено положення про можливість здійснення його перерахунку.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що при зменшенні розміру щомісячного довічного грошового утримання судді з 80 до

60 відсотків грошового утримання судді, який працює на відповідній посаді, а також при виключенні положення, згідно з яким за кожний повний рік роботи на посаді судді понад 20 років розмір щомісячного довічного грошового утримання судді збільшується на два відсотки від розміру його заробітку, але не може бути більшим ніж 90 відсотків заробітної плати судді, без обмеження граничного розміру щомісячного довічного грошового утримання, відбулося зниження рівня матеріального забезпечення судді у відставці і як наслідок — гарантій незалежності такого судді, що може впливати на здійснення справедливого правосуддя та реалізацію права кожного на захист судом. Виключення положення щодо можливості перерахунку щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці у зв'язку зі збільшенням грошового утримання судді, який працює на відповідній посаді, також знижує гарантії незалежності суддів. Таку ж правову позицію Конституційний Суд України висловив у Рішенні від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013 (пункти 5, 7 мотивувальної частини) при розгляді питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону № 2453.

Таким чином, положення частини третьої статті 141 Закону № 2453 у редакції Закону № 213 звужує зміст та обсяг гарантій незалежності судді, а тому суперечить частині першій статті 55, частині першій статті 126 Основного Закону України.

4. Верховний Суд України звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати неконституційними положення абзацу шостого частини п'ятої статті 141 Закону № 2453 щодо встановлення максимального розміру щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці.

Так, відповідно до першого, другого речень абзацу шостого частини п'ятої статті 141 Закону № 2453 в редакціях Закону № 213, Закону № 911 максимальний розмір щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність; тимчасово, у період з 1 січня 2016 року по 31 грудня 2016 року, максимальний розмір щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особ-

ливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати 10 740 гривень.

Здійснюючи аналіз вказаних положень на предмет їх відповідності Основному Закону України, Конституційний Суд України виходить з того, що він уже розглядав питання про недопустимість визначення в законі максимального розміру щомісячного довічного грошового утримання суддів, зокрема у рішеннях від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007, від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013. У цих рішеннях Конституційний Суд України наголошував, що закріплення в законі максимального розміру щомісячного довічного грошового утримання суддів обмежує гарантії їх незалежності.

Конституційний Суд України вважає, що положення першого, другого речень абзацу шостого частини п'ятої статті 141 Закону № 2453 в редакціях Закону № 213, Закону № 911 щодо встановлення максимального розміру щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці суперечать частині першій статті 126 Основного Закону України.

5. Суб'єкт права на конституційне подання просить визнати положення абзаців першого, другого, четвертого частини п'ятої статті 141 Закону № 2453 щодо припинення виплати щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці на період їх роботи на певних посадах такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними).

У частині п'ятій статті 141 Закону № 2453 в редакціях Закону № 213, Закону № 911 встановлено таке:

– тимчасово, у період з 1 січня 2016 року по 31 грудня 2016 року, особам (крім інвалідів I та II груп, інвалідів війни III групи та учасників бойових дій, осіб, на яких поширюється дія пункту 1 статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»), які працюють на посадах та на умовах, передбачених Законом № 2453, Законом України «Про прокуратуру», призначені пенсії/щомісячне довічне грошове утримання не виплачуються (абзаці перший, другий);

– з 1 січня 2017 року виплата щомісячного довічного грошового утримання, призначеного відповідно до цієї статті, на період роботи на посадах, які дають право на його призначення або право на призначення пенсії в порядку та на умовах, передбачених законами України «Про прокуратуру», «Про наукову і науково-технічну діяльність»,

«Про статус народного депутата України», припиняється; на цей період призначається і виплачується пенсія відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (абзац четвертий).

Вказаними положеннями визначено категорії посад, робота на яких позбавляє суддю у відставці права на одночасне із заробітком отримання щомісячного довічного грошового утримання.

Конституційний Суд України у підпункті 6.2 пункту 6 мотивувальної частини Рішення від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013 зазначив, що «підставою для отримання матеріального забезпечення судді після припинення його повноважень є виключно конституційно визначений статус професійного судді. Тому таке забезпечення суддів залежить від умов, пов'язаних зі статусом судді та його професійною діяльністю щодо здійснення правосуддя, і не може залежати від інших умов, у тому числі соціального забезпечення, яке призначається і виплачується на загальних засадах та передбачене іншими, крім Закону № 2453, законами України. Одержання суддею у відставці щомісячного довічного грошового утримання не може залежати від виконання ним іншої, зокрема оплачуваної, роботи. Законодавець може передбачати випадки припинення призначення та виплати (або часткової виплати) щомісячного довічного грошового утримання суддів, але тільки з підстав, що прямо впливають на статус суддів (набрання законної сили обвинувальним вироком щодо судді або припинення відставки у зв'язку з повторним обранням на посаду судді тощо)».

Отже, суддя, який після виходу у відставку використовує конституційне право на працю, встановлене статтею 43 Основного Закону України, не може бути позбавлений гарантій незалежності судді, зокрема належного матеріального забезпечення судді у відставці (щомісячного довічного грошового утримання).

Верховна Рада України, вносячи зміни до частини п'ятої статті 141 Закону № 2453 щодо припинення виплати щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці, які працюють на певних посадах, порушила конституційні гарантії незалежності суддів. Адже такі законодавчі зміни суперечать меті встановлення конституційної гарантії матеріального забезпечення суддів як елемента їх незалежності, не відповідають принципу єдиного статусу всіх суддів України, оскільки запроваджують різницю між тими суддями у відставці, які працюють, і тими, які не працюють.

У процесі розгляду справи Конституційний Суд України виявив такі ж ознаки невідповідності Конституції України положень абзацу третього частини п'ятої статті 141 Закону № 2453 в редакції Закону

№ 213, а саме: «у період роботи особи (крім інвалідів I та II груп, інвалідів війни III групи та учасників бойових дій, осіб, на яких поширюється дія пункту 1 статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту») на інших посадах/роботах щомісячне довічне грошове утримання, розмір якого перевищує 150 відсотків прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність, виплачується в розмірі 85 відсотків призначеного розміру, але не менше 150 відсотків прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність», що є підставою для визнання їх неконституційними.

Таким чином, положення абзаців першого, другого, третього, четвертого частини п'ятої статті 141 Закону № 2453 стосовно зменшення розміру/припинення виплати суддям у відставці щомісячного довічного грошового утримання на період їх роботи на певних посадах, виконанні іншої роботи не узгоджуються з конституційними гарантіями незалежності суддів, а тому суперечать частині першій статті 126 Основного Закону України.

6. Верховний Суд України також порушує перед Конституційним Судом України питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону № 213, за якими у разі неприйняття до 1 червня 2015 року закону щодо призначення всіх пенсій, у тому числі спеціальних, на загальних підставах з 1 червня 2015 року скасовуються норми щодо призначення щомісячного довічного грошового утримання відповідно до Закону № 2453.

Верховний Суд України вважає, що зазначеними положеннями «фактично ліквідовано конституційно закріплений інститут відставки судді, що слугує гарантією незалежності для працюючих суддів і є складовою його правового статусу як діючого судді».

Конституційний Суд України при розгляді цього питання враховує розділ IX «Забезпечення суддів», розділ X «Статус судді у відставці» Закону № 2453, в яких визначено, що статус судді передбачає надання йому в майбутньому статусу судді у відставці та гарантій матеріального і соціального забезпечення, зокрема виплату щомісячного довічного грошового утримання. Наслідком відставки судді є припинення його повноважень з одночасним збереженням за ним звання судді і гарантій незалежності та недоторканності, в тому числі отримання щомісячного довічного грошового утримання судді.

Передбачене у пункті 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону № 213 скасування щомісячного довічного грошового утримання ніве-

лює сутнісний зміст права судді на відставку та суперечить пункту 9 частини п'ятої статті 126 Конституції України.

Враховуючи викладене, Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону № 213 в частині скасування з 1 червня 2015 року норм щодо призначення щомісячного довічного грошового утримання відповідно до Закону № 2453 не відповідають частині першій, пункту 9 частини п'ятої статті 126 Конституції України.

7. Конституційний Суд України вже визнавав неконституційними положення законів України щодо зниження розміру щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці, позбавлення суддів можливості подальшого перерахунку розміру такого утримання; припинення виплати щомісячного довічного грошового утримання на період роботи суддів у відставці на певних посадах, а також встановлення максимального розміру щомісячного довічного грошового утримання (пункт 2 резолютивної частини Рішення від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013). Незважаючи на це, Верховна Рада України прийняла Закон № 213, Закон № 911, окремими положеннями яких звужено обсяг гарантій незалежності суддів.

Конституційний Суд України зауважує, що закони, інші правові акти або їх окремі положення, визнані неконституційними, не можуть бути прийняті в аналогічній редакції, оскільки рішення Конституційного Суду України є «обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені» (частина друга статті 150 Конституції України). Повторне запровадження правового регулювання, яке Конституційний Суд України визнав неконституційним, дає підстави стверджувати про порушення конституційних приписів, згідно з якими закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частина друга статті 8 Основного Закону України).

Таким чином, Верховна Рада України, приймаючи Закон № 213, Закон № 911 та вносячи ними зміни до Закону № 2453, порушила частину другу статті 8, частину другу статті 150 Конституції України.

8. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному поданні має зазначатися правове обґрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта або його окремих положень (пункт 4 частини другої статті 39), а також викладаються аргументи і стверджується про неконституційність законів, інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента

України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим (частина перша статті 71).

Згідно з пунктом 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України конституційне провадження у справі підлягає припиненню, якщо в процесі пленарного засідання будуть виявлені підстави для відмови у відкритті конституційного провадження, передбачені статтею 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Верховний Суд України вважає, що абзац шостий частини п'ятої статті 141 Закону № 2453 в редакціях Закону № 213, Закону № 911 не відповідає Конституції України у цілому. Однак, проаналізувавши конституційне подання Верховного Суду України від 22 січня 2016 року, Конституційний Суд України дійшов висновку, що у ньому не наведено правового обґрунтування неконституційності третього речення вказаного абзацу, а саме: «Довічне грошове утримання суддям виплачується органами Пенсійного фонду України за рахунок коштів Державного бюджету України».

Вказане є підставою для припинення конституційного провадження у справі в цій частині згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

9. Закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність (частина друга статті 152 Основного Закону України).

На думку Конституційного Суду України, визнання такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положень частини третьої, абзаців першого, другого, третього, четвертого та першого, другого речень абзацу шостого частини п'ятої статті 141 Закону № 2453 в редакціях Закону № 213, Закону № 911 може призвести до виникнення прогалини у сфері законодавчого регулювання виплати щомісячного довічного грошового утримання суддів.

Конституційний Суд України вважає за необхідне вказати, що застосуванню підлягають положення частин третьої, п'ятої статті 141 Закону № 2453 у редакції Закону № 192, тобто положення Закону № 2453 до внесення до нього змін Законом № 213, Законом № 911.

Керуючись частиною другою статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до якої у разі необхідності Конституційний Суд України може визначити у своєму

рішенні, висновку порядок і строки їх виконання, а також покласти на відповідні державні органи обов'язки щодо забезпечення виконання рішення, додержання висновку, Конституційний Суд України вважає за необхідне встановити такий порядок виконання цього рішення:

— частина третя статті 141 Закону № 2453 у редакції Закону № 213, яка суперечить Конституції України, не підлягає застосуванню як така, що втратила чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього рішення. Застосуванню підлягає частина третя статті 141 Закону № 2453 до внесення змін Законом № 213, тобто в редакції Закону № 192;

— абзаци перший, другий, третій, четвертий та перше, друге речення абзацу шостого частини п'ятої статті 141 Закону № 2453 у редакціях Закону № 213, Закону № 911, що суперечать Конституції України, не підлягають застосуванню як такі, що втратили чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього рішення. Підлягає застосуванню перше речення частини п'ятої статті 141 Закону № 2453 в редакції Закону № 192;

— положення пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону № 213 в частині скасування з 1 червня 2015 року норм щодо призначення щомісячного довічного грошового утримання відповідно до Закону № 2453 не застосовуються як такі, що не відповідають Конституції України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 152, 153 Конституції України, статтями 45, 51, 61, 63, 65, 67, 69, 70, 71, 73, 74 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення:

— частини третьої статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI у редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII;

— абзаци першого, другого, третього, четвертого та першого, другого речень абзацу шостого частини п'ятої статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI у редакціях Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення»

від 2 березня 2015 року № 213–VIII, Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 24 грудня 2015 року № 911–VIII;

— пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII в частині скасування з 1 червня 2015 року норм щодо призначення щомісячного довічного грошового утримання відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

2. Положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI у редакціях Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII, Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 24 грудня 2015 року № 911–VIII та положення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього рішення.

3. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним поданням Верховного Суду України від 22 січня 2016 року щодо відповідності Конституції України (конституційності) третього речення абзацу шостого частини п'ятої статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI з наступними змінами на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим цим законом.

4. Керуючись частиною другою статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України вважає за необхідне вказати такий порядок виконання цього рішення:

— частина третя статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI у редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII, яка суперечить Конституції України, не підлягає застосуванню як така, що втратила чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього рішення. Натомість застосуванню підлягає частина третя статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня

2010 року № 2453—VI до внесення змін Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213—VIII, тобто у редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 року № 192—VIII, а саме: «Щомісячне довічне грошове утримання виплачується судді у розмірі 80 відсотків грошового утримання судді, який працює на відповідній посаді. За кожний повний рік роботи на посаді судді понад 20 років розмір щомісячного довічного грошового утримання збільшується на два відсотки заробітку, але не може бути більшим ніж 90 відсотків заробітної плати судді, без обмеження граничного розміру щомісячного довічного грошового утримання. У разі зміни грошового утримання судді, який працює на відповідній посаді, здійснюється перерахунок раніше призначеного щомісячного довічного грошового утримання»;

— абзаци перший, другий, третій, четвертий та перше, друге речення абзацу шостого частини п'ятої статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453—VI у редакціях Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213—VIII, Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 24 грудня 2015 року № 911—VIII, що суперечать Конституції України, не підлягають застосуванню як такі, що втратили чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього рішення. Підлягає застосуванню перше речення частини п'ятої статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453—VI у редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 року № 192—VIII, а саме: «Пенсія або щомісячне довічне грошове утримання судді виплачується незалежно від заробітку (прибутку), одержуваного суддею після виходу у відставку»;

— не підлягає застосуванню положення пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213—VIII в частині скасування з 1 червня 2015 року норм щодо призначення щомісячного довічного грошового утримання відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

5. Рішення Конституційного Суду України має преюдиціальне значення при розгляді судами загальної юрисдикції позовів у зв'язку з правовідносинами, що виникли внаслідок дії положень законів України, визнаних неконституційними.

6. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части третьей, абзацев первого, второго, четвертого, шестого части пятой статьи 141 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» и положений пункта 5 раздела III «Заключительные положения» Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно пенсионного обеспечения» по конституционным представлениям Верховного Суда Украины (дело о ежемесячном пожизненном денежном содержании судей в отставке)

г. Киев
8 июня 2016 года
№ 4-рп/2016

Дело № 1-8/2016

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Баулина Юрия Васильевича — председательствующего, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича — докладчика, **Гульгая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Касминина** Александра Владимировича, **Колесника** Виктора Павловича, **Кривенко** Виктора Васильевича, **Литвинова** Александра Николаевича, **Мойсика** Владимира Романовича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Слиденко** Игоря Дмитриевича, **Тупицкого** Александра Николаевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шевчука** Станислава Владимировича,

при участии представителей субъекта права на конституционное представление — Верховного Суда Украины: Клименко М. Р., Берестовой И. Э.; Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины Селиванова А. А.; представителей Кабинета Министров Украины: Качура Р. П., Мужичина В. В., Янчука А. В.; привлеченного к участию в рассмотрении дела представителя Совета судей Украины Новикова М. Н.,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части третьей, абзацев первого, второго, четвертого, шестого части пятой статьи 141 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года

№ 2453—VI (Ведомости Верховной Рады Украины, 2010 г., №№ 41—45, ст. 529) в редакции Закона Украины «Об обеспечении права на справедливый суд» от 12 февраля 2015 года № 192—VIII (Ведомости Верховной Рады Украины, 2015 г., №№ 18—20, ст. 132) с изменениями, внесенными Законом Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно пенсионного обеспечения» от 2 марта 2015 года № 213—VIII (Ведомости Верховной Рады Украины, 2015 г., № 22, ст. 145), Законом Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины» от 24 декабря 2015 года № 911—VIII (Ведомости Верховной Рады Украины, 2016 г., № 5, ст. 50), и относительно положений пункта 5 раздела III «Заключительные положения» Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно пенсионного обеспечения» от 2 марта 2015 года № 213—VIII по конституционным представлениям Верховного Суда Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стали конституционные представления Верховного Суда Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является утверждение субъекта права на конституционное представление о неконституционности отдельных положений Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года № 2453—VI с последующими изменениями и Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно пенсионного обеспечения» от 2 марта 2015 года № 213—VIII.

Заслушав судью-докладчика Вдовиченко С. Л. и исследовав материалы дела, в том числе позиции, изложенные Председателем Верховной Рады Украины, Премьер-министром Украины, Высшим административным судом Украины, Высшим хозяйственным судом Украины, Высшим специализированным судом Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, Высшим советом юстиции, Государственной судебной администрацией Украины, Советом судей Украины, научными работниками Института государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Национального университета «Одесская юридическая академия», Конституционный Суд Украины

установил:

1. Субъект права на конституционное представление — Верховный Суд Украины — обратился в Конституционный Суд Украины с хода-

тайствами признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения части третьей, абзацев первого, второго, четвертого, шестого части пятой статьи 141 Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года № 2453–VI (далее — Закон № 2453) в редакции Закона Украины «Об обеспечении права на справедливый суд» от 12 февраля 2015 года № 192–VIII (далее — Закон № 192) с изменениями, внесенными Законом Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно пенсионного обеспечения» от 2 марта 2015 года № 213–VIII (далее — Закон № 213), Законом Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины» от 24 декабря 2015 года № 911–VIII (далее — Закон № 911), и положения пункта 5 раздела III «Заключительные положения» Закона № 213.

Во время рассмотрения дела в статью 141 Закона № 2453 Законом Украины «О государственной службе» от 10 декабря 2015 года № 889–VIII были внесены изменения, а именно: в абзаце первом части первой, части второй слова «на условиях, предусмотренных статьей 37 Закона Украины «О государственной службе» исключены; в абзацах втором, четвертом части пятой слова «О государственной службе» исключены. Конституционный Суд Украины считает, что внесение указанных изменений не влияет на суть оспариваемых Верховным Судом Украины положений.

Предметом рассмотрения Конституционного Суда Украины на соответствие Конституции Украины (конституционность) являются положения части третьей, абзацев первого, второго, четвертого, шестого части пятой статьи 141 Закона № 2453 относительно уменьшения размера ежемесячного пожизненного денежного содержания судьи, установления максимального размера такого содержания, прекращения его выплаты судьям в отставке на период их работы на определенных должностях и отмены права судьи на перерасчет назначенного ранее пожизненного денежного содержания судьи, а также положения пункта 5 раздела III «Заключительные положения» Закона № 213, по которым в случае непринятия до 1 июня 2015 года закона о назначении всех пенсий, в том числе специальных, на общих основаниях с 1 июня 2015 года отменяются нормы о пенсионном обеспечении лиц, которым пенсии/ежемесячное пожизненное денежное содержание назначаются, в частности, согласно Закону № 2453.

По мнению субъекта права на конституционное представление, оспариваемые положения противоречат части первой статьи 8, статье 21, частям первой, пятой статьи 126, статьям 150, 152 Конституции Украины.

2. Решая поднятые в конституционных представлениях вопросы, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

2.1. Украина является правовым государством, в котором признается и действует принцип верховенства права, Конституция Украины имеет высшую юридическую силу, законы принимаются на ее основе и должны соответствовать ей (статья 1, части первая, вторая статьи 8 Основного Закона Украины).

Согласно Конституции Украины государственная власть в Украине осуществляется по принципу ее разделения на законодательную, исполнительную и судебную; органы государственной власти и органы местного самоуправления, их должностные лица обязаны действовать только на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины (статья 6, часть вторая статьи 19).

Согласно Конституции Украины права и свободы человека и гражданина защищаются судом; правосудие осуществляют профессиональные судьи и, в определенных законом случаях, народные заседатели и присяжные; исключительно законами Украины определяется статус судей (часть первая статьи 55, пункт 14 части первой статьи 92, часть первая статьи 127).

Право каждого на судебную защиту является одной из конституционных гарантий реализации других прав и свобод, защиты их от нарушений и противоправных посягательств (подпункт 2.1 пункта 2 мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 8 апреля 2015 года № 3-рп/2015).

2.2. В соответствии с частью первой статьи 126 Основного Закона Украины независимость и неприкосновенность судей гарантируются Конституцией и законами Украины.

Независимость как составляющая конституционного статуса судей гарантируется Конституцией Украины и обеспечивается, в частности, особым порядком их избрания или назначения на должность и освобождения от должности, запретом влияния на них каким бы то ни было образом, защитой профессиональных интересов судей, подчинением судьи только закону при осуществлении правосудия, государственным финансированием и надлежащими условиями для функционирования судов и деятельности судей путем определения в Государственном бюджете Украины отдельно расходов на содержание судов, привлечением виновных лиц к юридической ответственности за неуважение к суду и судье, осуществлением судейского

самоуправления (пункт 27 части первой статьи 85, части вторая, четвертая, пятая статьи 126, части третья, четвертая, шестая статьи 127, статья 128, части первая, пятая статьи 129, статья 130, пункт 1 части первой статьи 131 Основного Закона Украины). Профессиональные судьи не могут принадлежать к политическим партиям и профсоюзам, принимать участие в какой бы то ни было политической деятельности, иметь представительский мандат, занимать какие-либо иные оплачиваемые должности, выполнять другую оплачиваемую работу, кроме научной, преподавательской и творческой (часть вторая статьи 127 Конституции Украины).

Конституционный Суд Украины неоднократно отмечал, что конституционный принцип независимости судей обеспечивает важную роль судебной власти в механизме защиты прав и свобод человека и гражданина и является гарантией реализации права на судебную защиту, предусмотренного частью первой статьи 55 Основного Закона Украины; положения Конституции Украины о независимости судей, являющиеся неотъемлемым элементом статуса судей и их профессиональной деятельности, связаны с принципом разделения государственной власти и обусловлены необходимостью обеспечивать основы конституционного строя и права человека, гарантировать самостоятельность и независимость судебной власти; гарантии независимости судей как необходимые условия осуществления правосудия беспристрастным, непредвзятым и справедливым судом установлены в базовых законах по вопросам судоустройства, судопроизводства, статуса судей, имеют конституционное содержание и наряду с определенными Основным Законом Украины составляют единую систему гарантий независимости судей и должны быть реально обеспечены; конституционный статус судьи дает основания предъявлять к судье высокие требования и сохранять доверие к его компетентности и беспристрастности, предусматривает предоставление ему в будущем статуса судьи в отставке, что также является гарантией надлежащего осуществления правосудия (решения от 20 марта 2002 года № 5-рп/2002 по делу о льготах, компенсациях и гарантиях, от 1 декабря 2004 года № 19-рп/2004 по делу о независимости судей как составной их статуса, от 11 октября 2005 года № 8-рп/2005 по делу об уровне пенсии и ежемесячного пожизненного денежного содержания, от 22 мая 2008 года № 10-рп/2008 по делу о предмете и содержании закона о Государственном бюджете Украины, от 3 июня 2013 года № 3-рп/2013 по делу об изменениях условий выплаты пенсий и ежемесячного пожизненного денежного содержания судей в отставке).

Право на справедливый суд в Украине со времени провозглашения ее независимости обеспечивалось путем развития принципа независимости судей в законах Украины «О статусе судей» от 15 декабря 1992 года № 2862–ХІІ, «О судоустройстве Украины» от 7 февраля 2002 года № 3018–ІІІ и Законе № 2453, в которых последовательно закреплялись самостоятельность судей, свобода непредвзятого решения судебных дел согласно внутреннему убеждению судей и их надлежащее материальное обеспечение.

Гарантии независимости судей установлены в статьях 48, 52 раздела III, статье 117 раздела VII, разделах IX, X Закона № 2453 в редакции Закона № 192, из содержания которых усматривается, что одной из гарантий независимости судей является их надлежащее материальное и социальное обеспечение, в частности предоставление судьям за счет государства судейского вознаграждения, а судьям в отставке — ежемесячного пожизненного денежного содержания или пенсии на выбор. При принятии новых законов или внесении изменений в действующие законы не допускается сужение содержания и объема определенных Конституцией Украины гарантий независимости судей.

Конституционный Суд Украины считает, что положения Закона № 2453 о надлежащем материальном и социальном обеспечении судей должны отображать положения Конституции Украины и международных актов о независимости судей, быть направлены на обеспечение осуществления справедливого правосудия и стабильности достигнутого уровня гарантий независимости судей. Материальное обеспечение судей после выхода их в отставку как составляющая их правового статуса является не личной привилегией, а средством конституционного обеспечения независимости судей, осуществляющих правосудие, и предоставляется для гарантирования верховенства права и в интересах лиц, обращающихся в суд за справедливым, непредвзятым и независимым правосудием.

Согласно Европейской хартии о законе «О статусе судей» от 10 июля 1998 года уровень вознаграждения судьям за исполнение ими своих профессиональных обязанностей должен быть таким, чтобы защитить их от давления, которое может оказывать влияние на их решения или вообще поведение судей и таким образом повлиять на их независимость и непредвзятость (пункт 6.1); статус обеспечивает судье, достигшему предусмотренного законом возраста для ухода в отставку с должности судьи и осуществлявшему полномочия судьи на протяжении определенного срока, право на получение выплат, уровень которых должен быть как можно ближе к уровню его последней заработной платы на должности судьи (пункт 6.4).

Как отмечается в рекомендациях Комитета Министров Совета Европы от 13 октября 1994 года № (94)12, от 17 ноября 2010 года № (2010)12, каждое государство должно обеспечить соответствие статуса и вознаграждения судей достоинству их профессии и ответственности, которую они берут на себя; судебское вознаграждение должно быть достаточным, чтобы защитить судей от действия стимулов, посредством которых можно влиять на судебные решения; должны существовать гарантии выплат в связи с отставкой судей, которые должны соответствовать предыдущему уровню оплаты труда судей.

Конституционный Суд Украины в Решении от 3 июня 2013 года № 3-рп/2013 отметил, что любое снижение уровня гарантий независимости судей противоречит конституционному требованию неуклонного обеспечения независимого правосудия и права человека и гражданина на защиту прав и свобод независимым судом, поскольку приводит к ограничению возможностей реализации данного конституционного права, а следовательно, противоречит части первой статьи 55 Конституции Украины (абзац второй пункта 3 мотивировочной части).

Таким образом, Конституционный Суд Украины подчеркивает, что конституционный статус судей, осуществляющих правосудие, и судей в отставке предусматривает их надлежащее материальное обеспечение, которое должно гарантировать осуществление справедливого, независимого, непредвзятого правосудия.

3. Субъект права на конституционное представление поднимает перед Конституционным Судом Украины вопрос о соответствии Конституции Украины (конституционности) положения части третьей статьи 141 Закона № 2453 в редакции Закона № 213, а именно: «Ежемесячное пожизненное денежное содержание выплачивается судье в размере 60 процентов денежного содержания судьи, работающего на соответствующей должности».

Осуществляя проверку указанного положения на соответствие Основному Закону Украины, Конституционный Суд Украины исходит из того, что ежемесячное пожизненное денежное содержание является особой формой материального обеспечения судьи, состоит в гарантированной государством ежемесячной денежной выплате, которая служит обеспечению надлежащего материального содержания судьи после освобождения от исполнения обязанностей (отставки), а также жизненного уровня, достойного его статуса.

Согласно части первой статьи 141 Закона № 2453 судье, вышедшему в отставку, выплачивается ежемесячное пожизненное денежное содержание или пенсия по его выбору.

В статье 141 Закона № 2453 до внесения изменений Законом № 213, то есть в редакции Закона № 192, закреплялось, что «ежемесячное пожизненное денежное содержание выплачивается судье в размере 80 процентов денежного содержания судьи, работающего на соответствующей должности. За каждый полный год работы на должности судьи свыше 20 лет размер ежемесячного пожизненного денежного содержания увеличивается на два процента заработка, но не может быть большим чем 90 процентов заработной платы судьи, без ограничения предельного размера ежемесячного пожизненного денежного содержания» (абзац первый части третьей), и устанавливалось, что «при изменении денежного содержания судьи, работающего на соответствующей должности, осуществляется перерасчет ранее назначенного ежемесячного пожизненного денежного содержания» (абзац второй части третьей).

Из указанного усматривается, что в определенный в Законе № 2453 порядок начисления ежемесячного пожизненного денежного содержания внесены изменения Законом № 213, которыми уменьшен размер ежемесячного пожизненного денежного содержания судей и исключено положение о возможности осуществления его перерасчета.

Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что при уменьшении размера ежемесячного пожизненного денежного содержания судьи с 80 до 60 процентов денежного содержания судьи, работающего на соответствующей должности, а также при исключении положения, согласно которому за каждый полный год работы на должности судьи свыше 20 лет размер ежемесячного пожизненного денежного содержания судьи увеличивается на два процента от размера его заработка, но не может быть большим чем 90 процентов заработной платы судьи, без ограничения предельного размера ежемесячного пожизненного денежного содержания, произошло снижение уровня материального обеспечения судьи в отставке и как следствие — гарантий независимости такого судьи, что может влиять на осуществление справедливого правосудия и реализацию права каждого на защиту судом. Исключение положения о возможности перерасчета ежемесячного пожизненного денежного содержания судьи в отставке в связи с увеличением денежного содержания судьи, работающего на соответствующей должности, также снижает гарантии независимости судей. Такую же правовую позицию Конституционный Суд Украины высказал в Решении от 3 июня 2013 года № 3-рп/2013 (пункты 5, 7 мотивировочной части) при рассмотрении вопроса о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений Закона № 2453.

Таким образом, положение части третьей статьи 141 Закона № 2453 в редакции Закона № 213 суживает содержание и объем гарантий независимости судьи, а потому противоречит части первой статьи 55, части первой статьи 126 Основного Закона Украины.

4. Верховный Суд Украины обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать неконституционными положения абзаца шестого части пятой статьи 141 Закона № 2453 относительно установления максимального размера ежемесячного пожизненного денежного содержания судьи в отставке.

Так, согласно первому, второму предложениям абзаца шестого части пятой статьи 141 Закона № 2453 в редакциях Закона № 213, Закона № 911 максимальный размер ежемесячного пожизненного денежного содержания судьи в отставке (с учетом надбавок, повышений, дополнительной пенсии, целевой денежной помощи, пенсии за особые заслуги перед Украиной, индексации и других доплат к пенсии, установленных законодательством, кроме доплаты к надбавкам отдельным категориям лиц, имеющих особые заслуги перед Родиной) не может превышать десяти прожиточных минимумов, установленных для лиц, утративших трудоспособность; временно, в период с 1 января 2016 года по 31 декабря 2016 года, максимальный размер ежемесячного пожизненного денежного содержания судьи в отставке (с учетом надбавок, повышений, дополнительной пенсии, целевой денежной помощи, пенсии за особые заслуги перед Украиной, индексации и других доплат к пенсии, установленных законодательством, кроме доплаты к надбавкам отдельным категориям лиц, имеющих особые заслуги перед Родиной) не может превышать 10 740 гривен.

Осуществляя анализ указанных положений на предмет их соответствия Основному Закону Украины, Конституционный Суд Украины исходит из того, что он уже рассматривал вопрос о недопустимости определения в законе максимального размера ежемесячного пожизненного денежного содержания судей, в частности в решениях от 18 июня 2007 года № 4-рп/2007, от 3 июня 2013 года № 3-рп/2013. В этих решениях Конституционный Суд Украины подчеркивал, что закрепление в законе максимального размера ежемесячного пожизненного денежного содержания судей ограничивает гарантии их независимости.

Конституционный Суд Украины считает, что положения первого, второго предложений абзаца шестого части пятой статьи 141 Закона № 2453 в редакциях Закона № 213, Закона № 911 относительно установления максимального размера ежемесячного пожизненного денеж-

ного содержания судьи в отставке противоречат части первой статьи 126 Основного Закона Украины.

5. Субъект права на конституционное представление просит признать положения абзацев первого, второго, четвертого части пятой статьи 141 Закона № 2453 относительно прекращения выплаты ежемесячного пожизненного денежного содержания судьям в отставке на период их работы на определенных должностях не соответствующими Конституции Украины (неконституционными).

В части пятой статьи 141 Закона № 2453 в редакциях Закона № 213, Закона № 911 установлено следующее:

– временно, в период с 1 января 2016 года по 31 декабря 2016 года, лицам (кроме инвалидов I и II групп, инвалидов войны III группы и участников боевых действий, лиц, на которых распространяется действие пункта 1 статьи 10 Закона Украины «О статусе ветеранов войны, гарантиях их социальной защиты»), работающим на должностях и на условиях, предусмотренных Законом № 2453, Законом Украины «О прокуратуре», назначенные пенсии/ежемесячное пожизненное денежное содержание не выплачиваются (абзацы первый, второй);

– с 1 января 2017 года выплата ежемесячного пожизненного денежного содержания, назначенного согласно данной статье, на период работы на должностях, дающих право на его назначение или право на назначение пенсии в порядке и на условиях, предусмотренных законами Украины «О прокуратуре», «О научной и научно-технической деятельности», «О статусе народного депутата Украины», прекращается; на этот период назначается и выплачивается пенсия согласно Закону Украины «Об общеобязательном государственном пенсионном страховании» (абзац четвертый).

Указанными положениями определены категории должностей, работа на которых лишает судью в отставке права на одновременное с заработком получение ежемесячного пожизненного денежного содержания.

Конституционный Суд Украины в подпункте 6.2 пункта 6 мотивировочной части Решения от 3 июня 2013 года № 3-рп/2013 отметил, что «основанием для получения материального обеспечения судьи после прекращения его полномочий является исключительно конституционно определенный статус профессионального судьи. Поэтому такое обеспечение судей зависит от условий, связанных со статусом судьи и его профессиональной деятельностью по осуществлению правосудия, и не может зависеть от других условий, в том числе социаль-

ного обеспечения, которое назначается и выплачивается на общих основаниях и предусмотрено иными, кроме Закона № 2453, законами Украины. Получение судьей в отставке ежемесячного пожизненного денежного содержания не может зависеть от выполнения им другой, в частности оплачиваемой, работы. Законодатель может предусматривать случаи прекращения назначения и выплаты (или частичной выплаты) ежемесячного пожизненного денежного содержания судей, но только на основаниях, которые прямо влияют на статус судей (вступление в законную силу обвинительного приговора в отношении судьи или прекращение отставки в связи с повторным избранием на должность судьи и т. п.)».

Следовательно, судья, который после выхода в отставку использует конституционное право на труд, установленное статьей 43 Основного Закона Украины, не может быть лишен гарантий независимости судьи, в частности надлежащего материального обеспечения судьи в отставке (ежемесячного пожизненного денежного содержания).

Верховная Рада Украины, внося изменения в часть пятую статьи 141 Закона № 2453 относительно прекращения выплаты ежемесячного пожизненного денежного содержания судьям в отставке, работающим на определенных должностях, нарушила конституционные гарантии независимости судей. Ведь такие законодательные изменения противоречат цели установления конституционной гарантии материального обеспечения судей как элемента их независимости, не соответствуют принципу единого статуса всех судей Украины, поскольку вводят различие между работающими судьями в отставке и не работающими.

В процессе рассмотрения дела Конституционный Суд Украины выявил такие же признаки несоответствия Конституции Украины положений абзаца третьего части пятой статьи 141 Закона № 2453 в редакции Закона № 213, а именно: «в период работы лица (кроме инвалидов I и II групп, инвалидов войны III группы и участников боевых действий, лиц, на которых распространяется действие пункта 1 статьи 10 Закона Украины «О статусе ветеранов войны, гарантиях их социальной защиты») на других должностях/работах ежемесячное пожизненное денежное содержание, размер которого превышает 150 процентов прожиточного минимума, установленного для лиц, утративших трудоспособность, выплачивается в размере 85 процентов назначенного размера, но не менее 150 процентов прожиточного минимума, установленного для лиц, утративших трудоспособность», что является основанием для признания их неконституционными.

Таким образом, положения абзацев первого, второго, третьего, четвертого части пятой статьи 141 Закона № 2453 относительно уменьшения размера/прекращения выплаты судьям в отставке ежемесячного пожизненного денежного содержания на период их работы на определенных должностях, выполнения другой работы не согласуются с конституционными гарантиями независимости судей, а потому противоречат части первой статьи 126 Основного Закона Украины.

6. Верховный Суд Украины также поднимает перед Конституционным Судом Украины вопрос о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений пункта 5 раздела III «Заключительные положения» Закона № 213, по которым в случае непринятия до 1 июня 2015 года закона о назначении всех пенсий, в том числе специальных, на общих основаниях с 1 июня 2015 года отменяются нормы относительно назначения ежемесячного пожизненного денежного содержания согласно Закону № 2453.

Верховный Суд Украины считает, что указанными положениями «фактически ликвидирован конституционно закрепленный институт отставки судьи, который служит гарантией независимости для работающих судей и является составляющей его правового статуса как действующего судьи».

Конституционный Суд Украины при рассмотрении данного вопроса учитывает раздел IX «Обеспечение судей», раздел X «Статус судьи в отставке» Закона № 2453, в которых определено, что статус судьи предусматривает предоставление ему в будущем статуса судьи в отставке и гарантий материального и социального обеспечения, в частности выплату ежемесячного пожизненного денежного содержания. Следствием отставки судьи является прекращение его полномочий с одновременным сохранением за ним звания судьи и гарантий независимости и неприкосновенности, в том числе получение ежемесячного пожизненного денежного содержания судьи.

Предусмотренная в пункте 5 раздела III «Заключительные положения» Закона № 213 отмена ежемесячного пожизненного денежного содержания нивелирует сущностное содержание права судьи на отставку и противоречит пункту 9 части пятой статьи 126 Конституции Украины.

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что положение пункта 5 раздела III «Заключительные положения» Закона № 213 в части отмены с 1 июня 2015 года норм относительно назначения ежемесячного пожизненного денежного содержания согласно Закону № 2453 не соответствует части первой, пункту 9 части пятой статьи 126 Конституции Украины.

7. Конституционный Суд Украины уже признавал неконституционными положения законов Украины относительно снижения размера ежемесячного пожизненного денежного содержания судьи в отставке, лишения судей возможности дальнейшего перерасчета размера такого содержания; прекращения выплаты ежемесячного пожизненного денежного содержания на период работы судей в отставке на определенных должностях, а также установления максимального размера ежемесячного пожизненного денежного содержания (пункт 2 резолютивной части Решения от 3 июня 2013 года № 3-рп/2013). Несмотря на это, Верховная Рада Украины приняла Закон № 213, Закон № 911, отдельными положениями которых сужен объем гарантий независимости судей.

Конституционный Суд Украины отмечает, что законы, иные правовые акты или их отдельные положения, признанные неконституционными, не могут быть приняты в аналогичной редакции, поскольку решения Конституционного Суда Украины являются «обязательными к исполнению на территории Украины, окончательными и не могут быть обжалованы» (часть вторая статьи 150 Конституции Украины). Повторное введение правового регулирования, которое Конституционный Суд Украины признал неконституционным, дает основания утверждать о нарушении конституционных предписаний, согласно которым законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей (часть вторая статьи 8 Основного Закона Украины).

Таким образом, Верховная Рада Украины, принимая Закон № 213, Закон № 911 и внося ими изменения в Закон № 2453, нарушила часть вторую статьи 8, часть вторую статьи 150 Конституции Украины.

8. В соответствии с Законом Украины «О Конституционном Суде Украины» в конституционном представлении должно указываться правовое обоснование утверждений о неконституционности правового акта или его отдельных положений (пункт 4 части второй статьи 39), а также излагаются аргументы и утверждается о неконституционности законов, иных правовых актов Верховной Рады Украины, актов Президента Украины, актов Кабинета Министров Украины, правовых актов Верховной Рады Автономной Республики Крым (часть первая статьи 71).

Согласно пункту 1 § 51 Регламента Конституционного Суда Украины конституционное производство по делу подлежит прекращению, если в процессе пленарного заседания будут выявлены основания для отказа в открытии конституционного производства,

предусмотренные статьей 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины».

Верховный Суд Украины считает, что абзац шестой части пятой статьи 141 Закона № 2453 в редакциях Закона № 213, Закона № 911 не соответствует Конституции Украины в целом. Однако, проанализировав конституционное представление Верховного Суда Украины от 22 января 2016 года, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что в нем не приведено правовое обоснование неконституционности третьего предложения указанного абзаца, а именно: «Пожизненное денежное содержание судьям выплачивается органами Пенсионного фонда Украины за счет средств Государственного бюджета Украины».

Указанное является основанием для прекращения конституционного производства по делу в этой части согласно пункту 2 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» — несоответствие конституционного представления требованиям, предусмотренным Конституцией Украины, Законом Украины «О Конституционном Суде Украины».

9. Законы, иные правовые акты или их отдельные положения, признанные неконституционными, утрачивают силу со дня принятия Конституционным Судом Украины решения о их неконституционности (часть вторая статьи 152 Основного Закона Украины).

По мнению Конституционного Суда Украины, признание не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положений части третьей, абзацев первого, второго, третьего, четвертого и первого, второго предложений абзаца шестого части пятой статьи 141 Закона № 2453 в редакциях Закона № 213, Закона № 911 может привести к возникновению пробела в сфере законодательного регулирования выплаты ежемесячного пожизненного денежного содержания судей.

Конституционный Суд Украины считает необходимым указать, что применению подлежат положения частей третьей, пятой статьи 141 Закона № 2453 в редакции Закона № 192, то есть положения Закона № 2453 до внесения в него изменений Законом № 213, Законом № 911.

Руководствуясь частью второй статьи 70 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», согласно которой в случае необходимости Конституционный Суд Украины может определить в своем решении, заключении порядок и сроки их исполнения, а также возложить на соответствующие государственные органы обязанности

по обеспечению исполнения решения, соблюдения заключения, Конституционный Суд Украины считает необходимым установить следующий порядок исполнения настоящего решения:

– часть третья статьи 141 Закона № 2453 в редакции Закона № 213, противоречащая Конституции Украины, не подлежит применению как утратившая силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего решения. Применению подлежит часть третья статьи 141 Закона № 2453 до внесения изменений Законом № 213, то есть в редакции Закона № 192;

– абзацы первый, второй, третий, четвертый и первое, второе предложение абзаца шестого части пятой статьи 141 Закона № 2453 в редакциях Закона № 213, Закона № 911, противоречащие Конституции Украины, не подлежат применению как утратившие силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего решения. Подлежит применению первое предложение части пятой статьи 141 Закона № 2453 в редакции Закона № 192;

– положения пункта 5 раздела III «Заключительные положения» Закона № 213 в части отмены с 1 июня 2015 года норм относительно назначения ежемесячного пожизненного денежного содержания согласно Закону № 2453 не применяются как не соответствующие Конституции Украины.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 152, 153 Конституции Украины, статьями 45, 51, 61, 63, 65, 67, 69, 70, 71, 73, 74 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. Признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения:

– части третьей статьи 141 Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года № 2453–VI в редакции Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно пенсионного обеспечения» от 2 марта 2015 года № 213–VIII;

– абзацев первого, второго, третьего, четвертого и первого, второго предложений абзаца шестого части пятой статьи 141 Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года № 2453–VI в редакциях Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно пенсионного обеспечения» от 2 марта 2015 года № 213–VIII, Закона Украины «О внесении

изменений в некоторые законодательные акты Украины» от 24 декабря 2015 года № 911–VIII;

– пункта 5 раздела III «Заключительные положения» Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно пенсионного обеспечения» от 2 марта 2015 года № 213–VIII в части отмены с 1 июня 2015 года норм относительно назначения ежемесячного пожизненного денежного содержания согласно Закону Украины «О судостроительстве и статусе судей».

2. Положения Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года № 2453–VI в редакциях Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно пенсионного обеспечения» от 2 марта 2015 года № 213–VIII, Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины» от 24 декабря 2015 года № 911–VIII и положения Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно пенсионного обеспечения» от 2 марта 2015 года № 213–VIII, признанные неконституционными, утрачивают силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего решения.

3. Прекратить конституционное производство по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) третьего предложения абзаца шестого части пятой статьи 141 Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года № 2453–VI с последующими изменениями по конституционному представлению Верховного Суда Украины от 22 января 2016 года на основании пункта 2 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» — несоответствие конституционного представления требованиям, предусмотренным данным законом.

4. Руководствуясь частью второй статьи 70 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины считает необходимым указать следующий порядок исполнения настоящего решения:

– часть третья статьи 141 Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года № 2453–VI в редакции Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно пенсионного обеспечения» от 2 марта 2015 года № 213–VIII, противоречащая Конституции Украины, не подлежит применению как утратившая силу со дня принятия

Конституционным Судом Украины настоящего решения. Вместо этого применению подлежит часть третья статьи 141 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года № 2453–VI до внесения изменений Законом Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно пенсионного обеспечения» от 2 марта 2015 года № 213–VIII, то есть в редакции Закона Украины «Об обеспечении права на справедливый суд» от 12 февраля 2015 года № 192–VIII, а именно: «Ежемесячное пожизненное денежное содержание выплачивается судье в размере 80 процентов денежного содержания судьи, работающего на соответствующей должности. За каждый полный год работы на должности судьи свыше 20 лет размер ежемесячного пожизненного денежного содержания увеличивается на два процента заработка, но не может быть большим чем 90 процентов заработной платы судьи, без ограничения предельного размера ежемесячного пожизненного денежного содержания. При изменении денежного содержания судьи, работающего на соответствующей должности, осуществляется перерасчет ранее назначенного ежемесячного пожизненного денежного содержания»;

– абзацы первый, второй, третий, четвертый и первое, второе предложения абзаца шестого части пятой статьи 141 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года № 2453–VI в редакциях Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно пенсионного обеспечения» от 2 марта 2015 года № 213–VIII, Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины» от 24 декабря 2015 года № 911–VIII, противоречащие Конституции Украины, не подлежат применению как утратившие силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего решения. Подлежит применению первое предложение части пятой статьи 141 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года № 2453–VI в редакции Закона Украины «Об обеспечении права на справедливый суд» от 12 февраля 2015 года № 192–VIII, а именно: «Пенсия или ежемесячное пожизненное денежное содержание судьи выплачивается независимо от заработка (прибыли), получаемого судьей после выхода в отставку»;

– не подлежит применению положение пункта 5 раздела III «Заключительные положения» Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно пенсионного обеспечения» от 2 марта 2015 года № 213–VIII в части отмены с 1 июня 2015 года норм относительно назначения ежемесяч-

ного пожизненного денежного содержания согласно Закону Украины «О судоустройстве и статусе судей».

5. Решение Конституционного Суда Украины имеет преюдициальное значение при рассмотрении судами общей юрисдикции исков в связи с правоотношениями, возникшими вследствие действия положений законов Украины, признанных неконституционными.

6. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 4-rp/2016 dated June 8, 2016 in the case upon the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine concerning conformity of the provisions of Articles 141.3, 141.5.1, 141.5.2, 141.5.4, 141.6 of the Law of Ukraine «On Judicial System and Status of Judges» and provisions of item 5 of Chapter III «Final provisions» of the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Pensions» to the Constitution of Ukraine (constitutionality) (the case of lifelong monthly monetary allowance of retired judges)

According to the Constitution, state power in Ukraine is exercised on the principles of its division into legislative, executive and judicial power; bodies of state power and bodies of local self-government and their officials are obliged to act only on the grounds, within the limits of authority, and in the manner envisaged by the Constitution and the laws of Ukraine (Articles 6, 19.2). According to the Constitution human and citizens' rights and freedoms are protected by the court; justice is administered by professional judges and, in cases determined by law, people's assessors and jurors; status of judges is determined exclusively by the laws of Ukraine (Articles 55.1, 92.1.14, 127.1).

According to Article 126.1 of the Fundamental Law, independence and immunity of judges are guaranteed by the Constitution and the laws of Ukraine. Independence as part of the constitutional status of judges is

guaranteed by the Constitution and ensured, particularly, by special procedure for their election or appointment to the office and dismissal from the office, prohibition to influence them in any manner, protection of the professional interests of judges, subjugation of judges only to the law in administering justice, ensuring by the state the funding and proper conditions for the operation of courts and the activity of judges by determining the expenditures for the maintenance of courts are separately in the State Budget of Ukraine, bringing the perpetrators to legal liability for contempt to the court and judges, implementation of judges' self-government (Articles 85.1.27, 126.2, 126.4, 126.5, 127.3, 127.4, 127.6, 128, 129.1, 129.5, 130, 131.1.1 of the Fundamental Law). Professional judges shall not belong to political parties and trade unions, take part in any political activity, hold a representative mandate, occupy any other paid positions, perform other remunerated work except scholarly, teaching and creative activity (Article 127.2 of the Constitution).

The Constitutional Court has repeatedly stated that the constitutional principle of judicial independence ensures the important role of the judiciary in the mechanism of the protection of human and citizens' rights and freedoms and is a guarantee of realisation of the right to judicial protection under Article 55.1 of the Fundamental Law; the constitutional provisions on the independence of judges, which is an integral part of the status of judges and their professional activity related to the principle of separation of state power and caused by the need to ensure the constitutional order and human rights, to guarantee the autonomy and independence of the judiciary; the guarantees of judicial independence, as a necessary condition of administration of justice by unbiased, impartial and fair court, established in the fundamental laws on the judicature, judiciary, the status of judges have the constitutional meaning and together with the Fundamental Law form the unified system of guarantees of the independence of judges and must be really provided; the constitutional status of a judge gives reasons to put forward high standards for a judge and keep confidence to his competence and impartiality, it provides for granting him or her the status of former judge in the future, which is also a guarantee of the proper administration of justice.

Since the declaration of independence, the right to a fair trial in Ukraine has been provided by way of development of the principle of independence of judges in the laws «On the Status of Judges» No. 2862–XII, dated December 15, 1992, «On the Judicial System of Ukraine» No. 3018–III, dated February 7, 2002 and «On the Judicial System and Status of Judges» No. 2453–VI, dated July 7, 2010 (hereinafter referred to as «the Law No. 2453») in the wording of the Law «On Ensuring the Right to a Fair Trial»

No. 192–VIII, dated February 12, 2015 (hereinafter referred to as «the Law No. 192») with amendments introduced by the Law «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Retirement» No. 213–VIII, dated March 2, 2015 (hereinafter referred to as «the Law No. 213»), which consistently affirmed the independence of judges, freedom of impartial resolution of cases under the domestic beliefs of judges and their proper financial support. Guarantees of independence of judges set out in Articles 48, 52 of Chapter III, Article 117 of Chapter VII, Chapters IX and X of the Law No. 2453 in the wording of the Law No. 192, from the content of which it appears that one of the guarantees of independence of judges is their proper material and social security, in particular providing remuneration to judges at the expense of the state and to former judges — lifelong monthly monetary allowance or pension at their choice. The content and the scope of guarantees of independence of judges defined by the Constitution shall not be diminished when adopting new laws or amending existing laws.

The Constitutional Court of Ukraine finds that the provisions of the Law No. 2453 on the proper material and social security of judges should reflect the provisions of the Constitution and international acts concerning the independence of judges, aimed at ensuring the implementation of fair justice and stability of the achieved level of guarantees of independence of judges. Financial support for judges after retirement as a part of their legal status is not a personal privilege, but means of constitutional ensuring of independence of judges who administer justice, and is provided to guarantee the rule of law and in the interests of people who come to court for a fair, impartial and independent justice.

The Constitutional Court of Ukraine emphasises that the constitutional status of judges who administer justice and former judges involves their proper financial support, which should guarantee the implementation of a fair, independent and impartial justice.

The Constitutional Court of Ukraine assumes that lifelong monthly monetary allowance is a special form of material support of a judge and is a guaranteed monthly monetary payment guaranteed by the state that ensure proper material maintenance of a judge after his dismissal from office (resignation), and the standard of living worthy of his/her status. According to Article 141.1 of the Law No. 2453, a judge who retired shall receive a pension or lifelong monthly monetary allowance at his choice. Article 141 of the Law No. 2453, before amendments by the Law No. 213, i.e. in the wording of the Law No. 192, enshrined that «lifelong monthly monetary allowance shall be paid to the judge in the amount of 80 percent of the remuneration of judges holding the respective position. For each full year of

service as a judge over 20 years, the amount of lifelong monthly monetary allowance shall be increased by two percent of the salary, but cannot exceed 90 percent of the salary of a judge, without limitation of the maximum amount of lifelong monthly monetary allowance» (first paragraph of Article 141.3), and established that «In case of change of remuneration of judges holding the respective position, the amount of the previously designated lifelong monthly monetary allowance shall be recalculated» (second paragraph of Article 141.3). It appears from the above that the Law No. 2453 changed the specified order of calculation of the lifelong monthly monetary allowance, which reduced lifelong monthly monetary allowance of judges and excluded the provision for the possibility of its recalculation. The Constitutional Court concluded that at decrease in the size of lifelong monthly monetary allowance of judges from 80 to 60 percent of the allowance of a judge holding the appropriate position, and at the exclusion of the provision whereby for each full year of service as a judge for over 20 years, the amount of the lifelong monthly monetary allowance shall be increased by two percent of the salary, but cannot exceed 90 percent of the salary of a judge, without limitation of the maximum amount of lifelong monthly monetary allowance, there was a decline of level of financial support of retired judge and as a result — a decline of guarantee of independence of a judge that may affect realisation of fair justice and implementation of the right to protection by the court. The exclusion of the provision on the possibility of recalculation of the lifelong monthly monetary allowance for retired judges due to the increase of monetary allowance of a judge, who works at the respective position, also reduces the guarantee of independence of judges.

Thus, the provisions of Article 141.3 of the Law No. 2453 in the wording of the Law No. 213 narrows the content and the scope of the guarantees of independence of judge, and therefore runs contrary to Articles 55.1, 126.1 of the Constitution.

Thus, according to the first and second sentences of the sixth paragraph of Article 141.5 of the Law No. 2453 in the wording of the Law No. 213, the Law «On Introducing Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine» No. 911–VIII, dated December 24, 2015 (hereinafter referred to as «the Law No. 911») the maximum amount of lifelong monthly monetary allowance of retired judge (including bonuses, promotions, additional pension, the target monetary benefits, pensions for special merits before Ukraine, indexation and other additional payments to pensions established by law, except for additions to allowances to certain categories of persons having special merits to the country) can not exceed ten living wages established for disabled persons; temporarily, for the period from January 1, 2016 to December 31, 2016, the maximum amount of lifelong monthly monetary allowance for

retired judges (including bonuses, promotions, additional pension, the target monetary benefits, pensions for special merits before Ukraine, indexation and other supplements to pensions established by law, except for additions to allowances to certain categories of persons having special merits to the country) can not exceed 10 740 UAN.

In analysing these provisions as to their compliance with the Fundamental Law, the Constitutional Court of Ukraine comes from the fact that it has already examined inadmissibility of definition in the law of the maximum amount of the lifelong monthly monetary allowance of judges.

The Constitutional Court of Ukraine finds that the provisions of the first and second sentences of the sixth paragraph of Article 141.5 of the Law No. 2453 in the wording of the Law No. 213, the Law No. 911 concerning the maximum amount of lifelong monthly monetary allowance of retired judge are inconsistent with Article 126.1 of the Constitution.

Article 141.5 of the Law No. 2453 in the wordings of the Law No. 213, the Law No. 911 establish the following: temporarily, for the period from January 1, 2016 till December 31, 2016, persons (except invalids of the I and II groups, disabled veterans of the III groups and participants of combat actions, persons covered by Article 10.1 of the Law «On Status of War Veterans, Guarantees of Their Social Protection») who work on the positions and under conditions stipulated by the Law No. 2453, the Law «On the Prosecutor's Office», shall not be paid the assigned pensions / lifelong monthly monetary allowance (first and second paragraphs); from January 1, 2017 payment of lifelong monthly monetary allowance assigned according to this Article, for the period of work on the positions that give the right to its assignment or the right to pensions in the manner and under conditions stipulated by the laws «On the Prosecutor's Office» and «On Scientific and Scientific-Technical Activity», «On Status of People's Deputy of Ukraine» shall be terminated; during this period pension is granted and paid in accordance with the Law of Ukraine «On Mandatory State Pension Insurance» (paragraph four). The mentioned provisions determine the categories of posts, holding which deprives former judge the right to simultaneously obtain remuneration and lifelong monthly monetary allowance.

Such ensuring of judges depends on the conditions related to the status of judge and his professional activity in the administration of justice, and can not depend on other conditions, including social security, which is granted and paid on the general principles and provided by other laws except the Law No. 2453. Obtaining by the former judge of the lifelong monthly monetary allowance may not depend on the performance by him of another work, in particular paid one. The legislator may foresee cases of termination of

assignment and payment (or partial payment) of lifelong monthly monetary allowance of judges, but only on the grounds that directly affect the status of judges (entry into legal force of a guilty verdict against a judge or termination of resignation in connection with the re-election of judges etc.)». Therefore, judge who is using the constitutional right to work after retirement, established by Article 43 of the Fundamental Law, cannot be deprived of the guarantees of independence of judges, in particular adequate financial security of former judges (lifelong monthly monetary allowance). By amending Article 141.5 of Law No. 2453 on cessation of payment of lifelong monthly monetary allowance of the former judges that work at certain positions, the Verkhovna Rada of Ukraine violated the constitutional guarantee of judicial independence since these legislative changes are contrary to the purpose of the establishment of constitutional guarantees for the material security of judges as an element of their independence, and do not meet the principle of a single status for all judges as they impose the difference between those former judges that work and those that do not work.

In considering the case, the Constitutional Court found the same indications of non-conformity to the Constitution of the provisions of the third paragraph of Article 141.5 of the Law No. 2453 in the wording of the Law No. 213, namely: «in the period of work of the person (except disabled people of I and II groups, invalids of war of the III group and participants of combat actions, persons referred to in Article 10.1 of the Law of Ukraine «On Status of War Veterans, Guarantees of Their Social Protection») on other positions/jobs lifelong monthly monetary allowance, the amount of which exceeds 150 percent of the cost of minimum living standard, established for persons that lost ability to work, is paid in the amount of 85 percent of the assigned size, but not less than 150 percent of the minimum living standard established for persons who lost their ability to work», which is the basis for declaring them unconstitutional. Thus, the provisions of first, second, third, fourth paragraphs of Article 141.5 of the Law No. 2453 concerning the reduction of size/termination of payment to former judges of lifelong monthly monetary allowance for the period of their work at certain positions, execution of other work are not consistent with the constitutional guarantees of independence of judges, and therefore run contrary to Article 126.1 of the Fundamental Law.

The Supreme Court of Ukraine also raises the issue before the Constitutional Court of Ukraine on the conformity to the Constitution (constitutionality) of the provisions of item 5 of Chapter III «Final Provisions» of the Law No. 213, according to which in case of failure to adopt the law on the assignment of all pensions, including special ones until June 1, 2015, on the general basis from June 1, 2015 rules regarding the

assignment of lifelong monthly monetary allowance shall be abolished in accordance with the Law No. 2453. The Supreme Court of Ukraine considers that these provisions «virtually eliminated the constitutional institute of the resignation of a judge that serves to guarantee the independence of acting judges and is an integral part of his legal status as an acting judge». Considering this issues, the Constitutional Court takes into account Chapter IX «Support of Judges», Chapter X «Status of Judges» of the Law No. 2453, which identified that the status of judges provides for granting to him in the future of the status of judges and guarantees material and social security, including the payment of lifelong monthly monetary allowance. The result of the judge's retirement is the termination of his powers with preserving the title of judge and guarantees of independence and immunity including receiving lifelong monthly monetary allowance of a judge. Abolition of lifelong monthly monetary allowance provided in item 5 of Chapter III «Final Provisions» of the Law No. 213 negates the essential content of the right of judges to resign and is contrary to Article 126.5.9 of the Constitution.

The Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Law No. 213, the Law No. 911, separate provisions of which narrowed the scope of guarantees of judicial independence. The Constitutional Court notes that laws, other legal acts or their separate provisions declared unconstitutional, cannot be adopted in the same wording since decisions of the Constitutional Court «are mandatory for execution throughout the territory of Ukraine, final and shall not be appealed» (Article 150.2 of the Constitution). Re-introduction of legal regulation that the Constitutional Court declared unconstitutional gives grounds to assert about the violation of constitutional regulations according to which laws and other normative legal acts are adopted on the basis of the Constitution of Ukraine and shall conform to it (Article 8.2 of the Fundamental Law). Thus, the Verkhovna Rada of Ukraine, by adopting the Law No. 213, the Law No. 911 and introducing amendments by them to the Law No. 2453, violated Articles 8.2, 150.2 of the Constitution.

Having analysed the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine dated January 22, 2016, the Constitutional Court of Ukraine concluded that it lacks legal substantiation of unconstitutionality of the third sentence of the indicated paragraph, namely: «Lifelong monetary allowance of judges is paid by the Pension Fund of Ukraine at the expense of the State budget of Ukraine». This is the ground for termination of constitutional proceedings in this part pursuant to Article 45.2 of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine», i.e. the constitutional petition or constitutional appeal does not meet the requirements envisaged by the Constitution of Ukraine and this Law.

Laws and other legal acts or their separate provisions, declared unconstitutional, lose their legal force from the day the Constitutional Court of Ukraine adopts the decision on their unconstitutionality (Article 152.2 of the Constitution). According to the Constitutional Court of Ukraine, declaring as such that do not correspond to the Constitution (are unconstitutional) of the provisions of paragraphs three, the first, second, third, fourth paragraphs and the first, second sentences of the sixth paragraph of Article 141.5 of the Law No. 2453 in the wordings of the Law No. 213, the Law No. 911 can lead to a gap in the field of legislative regulation of lifelong monthly monetary allowance of judges. The Constitutional Court of Ukraine considers it necessary to specify that the provisions of Articles 141.3, 141.5 of the Law No. 2453 as amended by the Law No. 192 are subject to application, i. e. the provisions of the Law No. 2453 before its amendment by the Law No. 213, Law No. 911.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to recognise as non-conforming to the Constitution of Ukraine (unconstitutional) the provisions of:

— Article 141.3 of the Law of Ukraine «On the Judicial System and Status of Judges» dated July 7, 2010 No. 2453–VI in the wording of the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Pensions» dated March 2, 2015 No. 213–VIII;

— paragraphs 1, 2, 3, 4, first and second sentences of paragraph 6 of Article 141.5 of the Law of Ukraine «On Judicial System and Status of Judges» dated July 7, 2010 No. 2453–VI in the wording of the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Pensions» dated March 2, 2015 No. 213–VIII, the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine» dated December 24, 2015 No. 911–VIII;

— item 5 of Chapter III «Final Provisions» of the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Pensions» dated March 2, 2015 No. 213–VIII in the part of cancellation of the rules regarding the assignment of the lifelong monthly monetary allowance in accordance with the Law of Ukraine «On Judicial System and Status of Judges» from June 1, 2015.

The provisions of the Law of Ukraine «On Judicial System and Status of Judges» dated July 7, 2010 No. 2453–VI in the wordings of the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Pensions» dated March 2, 2015 No. 213–VIII, the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine» dated December 24, 2015 No. 911–VIII and the provisions of the Law of Ukraine

«On Introducing Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Pensions» dated March 2, 2015 No. 213–VIII, recognised unconstitutional, shall lose their effect from the day the Constitutional Court adopts this decision.

The constitutional proceedings in the case upon the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine dated January 22, 2016 concerning conformity to the Constitution of Ukraine of the provisions of Article 141.5.6.3 of the Law of Ukraine «On Judicial System and Status of Judges» dated July 7, 2010 No. 2453–VI with subsequent amendments under Article 45.2 of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine» shall be terminated on the ground of inconsistency of the constitutional petition with the requirements envisaged by this Law.

Guided by Article 70.2 of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine,» the Constitutional Court of Ukraine considers it necessary to specify the procedure for the implementation of this decision:

— Article 141.3 of the Law «On the Judicial System and Status of Judges» No. 2453–VI, dated July 7, 2010 in the wording of the Law «On Introducing Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Pensions» No. 213–VIII, dated March 2, 2015, which is contrary to the Constitution is not subject to application as such that lost its effect from the day of the adoption of this decision by the Constitutional Court. Instead, subject to the application is Article 141.3 of the Law «On the Judicial System and Status of Judges» No. 2453–VI, dated July 7, 2010 before amendments by the Law «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Pensions» No. 213–VIII, dated March 2, 2015, i.e. in the wording of the Law «On ensuring the right to a fair trial» No. 192–VIII, dated February 12, 2015, namely: «Lifelong monthly monetary allowance shall be paid to the judge in the amount of 80 percent of the remuneration of judges holding the respective position. For each full year of service as a judge after 20 years, the amount of the lifelong monthly monetary allowance shall be increased by two percent of the salary, but cannot exceed 90 percent of the salary of a judge, without limitation of the maximum amount of lifelong monthly monetary allowance. In case of change of remuneration of judges holding the respective position, the amount of the previously designated monthly permanent allowance shall be recalculated»;

— the first, second, third, fourth and first paragraphs, the second sentence of the sixth paragraph of Article 141.5 of the Law «On the Judicial System and Status of Judges» No. 2453–VI, dated July 7, 2010 in the wording of the Law «On Introducing Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Pensions» No. 213–VIII, dated March 2, the Law «On Introducing Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine» No. 911–VIII, dated

December 24, 2015, which are inconsistent with the Constitution, shall not be subject to application as such, that lost their effect from the day of the adoption of this decision by the Constitutional Court. Subject to the application shall be the first sentence of Article 141.5 of the Law «On the Judicial System and Status of Judges» No. 2453–VI, dated July 7, 2010 in the wording of the Law «On Ensuring the Right to a Fair Trial» No. 192–VIII, dated February 12, 2015, namely: «The pension or lifelong monthly monetary allowance of the judge shall be paid regardless of the income (profit) received by the judge after the resignation»;

— paragraph 5 of Chapter III «Final Provisions» of the Law «On Introducing Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Pensions» No. 213–VIII, dated March 2, 2015 in terms of the cancellation from June 1, 2015 of the rules regarding designation of the lifelong monthly monetary allowance according to the Law «On the Judicial System and Status of Judges» shall be non-applicable.

The Decision of the Constitutional Court of Ukraine shall have a prejudicial meaning when considering claims by the courts of general jurisdiction in connection with legal relations arising from the provisions of the laws declared unconstitutional.

References:

Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated March 20, 2002 No. 5-rp/2002 in the case upon the constitutional petition of 55 People’s Deputies of Ukraine regarding the conformity of the provisions contained in Articles 58, 60 of the Law of Ukraine «On the state budget of Ukraine for 2001» the Supreme Court of Ukraine on conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of items 2, 3, 4, 5, 8, 9 of Article 58.1 of the Law of Ukraine «On some measures for the budget funds saving» to the Constitution of Ukraine (case on benefits, compensation and guarantees);

Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated December 1, 2004 No. 19-rp/2004 in the case upon the petition of the Supreme Court of Ukraine regarding the official interpretation of the provisions of Article 126.1, 126.2 of the Constitution of Ukraine and Article 13.2 of the Law of Ukraine «On the status of judges» (the case on the independence of judges as part of their status);

Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated October 11, 2005 No. 8-rp/2005 in the case upon constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine and 50 People’s Deputies of Ukraine on conformity to the Constitution (constitutionality) of paragraphs three and four item 13 of Section XV «Final Provisions» of the Law of Ukraine «On General Mandatory State Pension Insurance» and the official interpretation of the

provisions of Article 11.3 of the Law of Ukraine «On Status of Judges» (case on the pension level and lifelong monthly monetary allowance);

Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated June 18, 2007 No. 4-rp/2007 in the case upon the conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of separate provisions of Article 36, items 20, 33, 49, 50 Article 71, Articles 97, 98, 104, 105 of the Law of Ukraine «On the 2007 State Budget of Ukraine» (case on guarantees of independence of judges);

Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated May 22, 2008 No. 10-rp/2008 in the case upon the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine concerning compliance with the Constitution (constitutionality) of individual provisions of Article 65 Section I, sub-paragraphs 61, 62, 63 and 66 Section II, sub-paragraph 3 Section III of the Law «On the State Budget of Ukraine for financial year 2008 and on Amending Some Legislative Acts of Ukraine» and of 101 People’s Deputies of Ukraine concerning compliance with the Constitution (constitutionality) of provisions of Article 67 Section I, sub-paragraphs 1–4, 6–22, 24–100 Section II of the Law «On State Budget of Ukraine for financial year 2008 and on Amending Some Legislative Acts of Ukraine» (case on the subjects and contents of the law on the State Budget of Ukraine);

Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated June 3, 2013 No. 3-rp/2013 in the case upon the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine concerning conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of separate provisions of Article 2, second paragraph of item 2 of Chapter II «Final and Transitional Provisions» of the Law «On Measures Concerning Legislative Provision of the Reformation of the Pension System», Article 138 of the Law «On Judicial System and Status of Judges» (case on changing conditions of pension payment and lifelong monthly monetary allowance of retired judges);

Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated April 8, 2015 No. 3-rp/2013 in the case upon the constitutional petition of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights concerning the conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of paragraph two Article 1712 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine;

The European Charter on the Statute for Judges dated July 10, 1998;

Recommendations of the Committee of Ministers of the Council of Europe dated October 13, 1994 No. (94) 12 and November 17, 2010 No. (2010) 12.

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням Верховного Суду України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
окремого положення пункту 11 Прикінцевих положень
Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік»**

м. Київ
8 липня 2016 року
№ 5-рп/2016

Справа № 1-27/2016

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Касмініна** Олександра Володимировича, **Колісника** Віктора Павловича, **Кривенка** Віктора Васильовича, **Литвинова** Олександра Миколайовича, **Мельника** Миколи Івановича, **Мойсика** Володимира Романовича, **Саса** Сергія Володимировича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Сліденка** Ігоря Дмитровича, **Тупицького** Олександра Миколайовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни — доповідача, **Шевчука** Станіслава Володимировича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення пункту 11 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» від 25 грудня 2015 року № 928–VIII (Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 5, ст. 54).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Верховного Суду України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність окремого положення пункту 11 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» від 25 грудня 2015 року № 928–VIII.

Заслухавши суддю-доповідача Шапталу Н. К. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції, висловлені Президентом України,

Прем'єр-міністром України, Вищим адміністративним судом України, Вищим господарським судом України, Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державною судовою адміністрацією України, Радою суддів України, науковцями Донецького національного університету, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Конституційний Суд України

УСТАНОВИВ:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Верховний Суд України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати таким, що не відповідає статтям 1, 3, 6, частині першій статті 8, частині першій статті 129 Конституції України (є неконституційним), положення пункту 11 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» від 25 грудня 2015 року № 928–VIII (далі — Закон № 928) у тій частині, яка передбачає, що норми і положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., № 41–45, ст. 529) застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів та бюджету Фонду соціального страхування України.

Верховний Суд України обґрунтовує своє клопотання тим, що надання Кабінету Міністрів України повноважень застосовувати норми і положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI зі змінами (далі — Закон № 2453) щодо порядку та розмірів фінансування судової влади виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів та бюджету Фонду соціального страхування України порушує засади поділу державної влади в Україні на законодавчу, виконавчу та судову, не відповідає правовій визначеності як елементу принципу верховенства права та гарантіям незалежності суддів, а також створює загрозу для функціонування судової системи в цілому.

2. Конституційний Суд України, досліджуючи питання щодо відповідності Конституції України окремого положення пункту 11 Прикінцевих положень Закону № 928, виходить з такого.

2.1. Україна відповідно до статей 1, 6 Основного Закону України є демократичною, правовою державою, в якій державна влада здійснюється на засадах її функціонального поділу та балансу між законо-

давчою, виконавчою та судовою гілками влади завдяки системі стримувань і противаг для досягнення цілей і завдань, передбачених Конституцією України.

Метою функціонального поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову є, зокрема, розмежування повноважень між різними органами державної влади, що означає самостійне виконання кожним із них своїх функцій та здійснення повноважень відповідно до Конституції та законів України.

Згідно із частиною другою статті 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

2.2. Основним Законом України встановлено, що судоустрій, судочинство та статус суддів визначаються виключно законами України (пункт 14 частини першої статті 92). Аналогічну вимогу закріплено й у статті 4 Закону № 2453, за якою судоустрій і статус суддів в Україні визначаються Конституцією України, цим законом та іншими законами України.

Відповідно до статті 75 Основного Закону України єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент — Верховна Рада України. До виключних повноважень парламенту належить, зокрема, прийняття законів України (пункт 3 частини першої статті 85 Конституції України).

Повноваження єдиного органу законодавчої влади в Україні не можуть передаватись іншим органам чи посадовим особам, про що неодноразово вказував у своїх рішеннях Конституційний Суд України (рішення від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000 та від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002).

Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади, який у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, а також указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, видає постанови і розпорядження в межах своєї компетенції (частини перша, третя статті 113, частина перша статті 117 Основного Закону України).

Пунктом 11 Прикінцевих положень Закону № 928 Верховна Рада України надала Кабінету Міністрів України повноваження застосовувати норми і положення Закону № 2453 у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів та бюджету Фонду

соціального страхування України, тобто вирішувати своїми актами питання фінансування органів судової влади.

Надання Кабінету Міністрів України таких повноважень означає, що вони поширюються на положення Закону № 2453, зокрема, щодо: визначення кількості суддів у судах загальної юрисдикції; виплати винагороди народним засідателям; розміру суддівської винагороди; відпустки судді; забезпечення житлових умов судді; забезпечення потреб судді, пов'язаних з його діяльністю; забезпечення державного захисту суддів та членів їхніх сімей; питань соціального страхування судді; медичного обслуговування та санаторно-курортного лікування суддів та членів їхніх сімей; порядку та розмірів виплати пенсії або щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці; забезпечення функціонування судової влади; засад фінансування судів; порядку фінансування судів; матеріального, побутового забезпечення та соціального захисту працівників судової системи (частина четверта статті 19, частина перша статті 64, статті 133, 134, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 143, 145, 146, 147 Закону № 2453).

Зазначені положення Закону № 2453 стосуються питань забезпечення державою фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів, що відповідно до пункту 14 частини першої статті 92, частини першої статті 130 Основного Закону України мають врегульовуватись лише законами України, а не актами Кабінету Міністрів України, як це передбачено пунктом 11 Прикінцевих положень Закону № 928.

2.3. Однією з основоположних засад діяльності органів судової влади є встановлений у частині першій статті 129 Конституції України принцип незалежності суддів при здійсненні правосуддя. Незалежність суддів є засобом забезпечення конституційного права людини і громадянина на судовий захист, закріпленого частиною першою статті 55 Конституції України.

В Основному Законі України незалежність як складова конституційного статусу судді та його професійної діяльності передбачена лише стосовно суддів і забезпечується, зокрема, державним фінансуванням та належними умовами для функціонування судів і діяльності суддів.

Конституційний Суд України неодноразово наголошував, що однією з конституційних гарантій незалежності суддів є особливий порядок фінансування судів і діяльності суддів, спрямований на забезпечення належних умов для здійснення незалежного правосуддя; важливим механізмом забезпечення такої гарантії є встановлений частиною першою статті 130 Конституції України обов'язок держави забезпечувати

фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів шляхом окремого визначення у Державному бюджеті України видатків на утримання судів (рішення від 24 червня 1999 року № 6-рп/99, від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007, від 11 березня 2010 року № 7-рп/2010, від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013).

На питання фінансування судів і діяльності суддів звернула увагу і Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеціанська Комісія) у Висновку від 24 липня 2015 року № 803/2015 стосовно запропонованих змін до Конституції України щодо правосуддя, в якому дала позитивну оцінку положенням, за якими видатки на утримання судової системи повинні визначатися окремо «з урахуванням пропозицій відповідних органів системи правосуддя, визначених законом».

Конституційний Суд України вважає, що надання пунктом 11 Прикінцевих положень Закону № 928 Кабінету Міністрів України повноважень застосовувати норми і положення Закону № 2453 у порядку та розмірах виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів та бюджету Фонду соціального страхування України є звуженням гарантій незалежності суддів, зокрема щодо фінансування, що не відповідає частині першій статті 129 Основного Закону України.

Вимога щодо дотримання гарантій незалежності суддів узгоджується як із позиціями Конституційного Суду України, у тому числі викладеними у його рішеннях від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004, від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008, від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016, так і з міжнародними стандартами у сфері судочинства, зокрема Основними принципами незалежності судових органів, схваленими резолюціями Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 року № 40/32 та від 13 грудня 1985 року № 40/146, Резолюцією Економічної і Соціальної Ради ООН від 24 травня 1989 року № 1989/60 щодо процедури ефективного здійснення Основних принципів незалежності судових органів, Європейською хартією про закон «Про статус суддів» від 10 липня 1998 року, Рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року № (2010) 12 та додатком до неї.

Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що оспорюване положення пункту 11 Прикінцевих положень Закону № 928 у тій частині, яка передбачає, що норми і положення Закону № 2453 застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів та бюджету Фонду соціального страхування

України, надає Кабінету Міністрів України повноваження на свій розсуд визначати видатки Державного бюджету України на фінансування судів і діяльності суддів, чим порушує конституційні засади поділу державної влади в Україні та становить загрозу для незалежності суддів, гарантування якої є забезпеченням конституційного права особи на судовий захист.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 67, 69, 71, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

вирішив:

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення пункту 11 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» від 25 грудня 2015 року № 928–VIII у тій частині, яка передбачає, що норми і положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., № 41–45, ст. 529) застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів та бюджету Фонду соціального страхування України.

2. Положення пункту 11 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» від 25 грудня 2015 року № 928–VIII у тій частині, яка передбачає, що норми і положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., № 41–45, ст. 529) застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів та бюджету Фонду соціального страхування України, визнане неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности)
отдельного положения пункта 11 Заключительных положений
Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2016 год»
по конституционному представлению Верховного Суда Украины**

г. Киев
8 июля 2016 года
№ 5-рп/2016

Дело № 1-27/2016

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Баулина Юрия Васильевича — председательствующего, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Гульгая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Касминина** Александра Владимировича, **Колесника** Виктора Павловича, **Кривенко** Виктора Васильевича, **Литвинова** Александра Николаевича, **Мельника** Николая Ивановича, **Мойсика** Владимира Романовича, **Саса** Сергея Владимировича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Слиденко** Игоря Дмитриевича, **Тулицкого** Александра Николаевича, **Шапталы** Натальи Константиновны — докладчика, **Шевчука** Станислава Владимировича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельного положения пункта 11 Заключительных положений Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2016 год» от 25 декабря 2015 года № 928—VIII (Ведомости Верховной Рады Украины, 2016 г., № 5, ст. 54) по конституционному представлению Верховного Суда Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 41 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Верховного Суда Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является утверждение субъекта права на конституционное представление о неконституционности отдельного положения пункта 11 Заключительных положений Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2016 год» от 25 декабря 2015 года № 928—VIII.

Заслушав судью-докладчика Шапталу Н. К. и исследовав материалы дела, в том числе позиции, изложенные Президентом Украины, Премьер-министром Украины, Высшим административным судом Украины, Высшим хозяйственным судом Украины, Высшим специализированным судом Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, Государственной судебной администрацией Украины, Советом судей Украины, научными работниками Донецкого национального университета, Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Субъект права на конституционное представление — Верховный Суд Украины — обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующим статьям 1, 3, 6, части первой статьи 8, части первой статьи 129 Конституции Украины (неконституционным) положение пункта 11 Заключительных положений Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2016 год» от 25 декабря 2015 года № 928—VIII (далее — Закон № 928) в той части, которая предусматривает, что нормы и положения Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» (Ведомости Верховной Рады Украины, 2010 г., № 41—45, ст. 529) применяются в порядке и размерах, установленных Кабинетом Министров Украины, исходя из имеющихся финансовых ресурсов государственного и местных бюджетов и бюджета Фонда социального страхования Украины.

Верховный Суд Украины обосновывает свое ходатайство тем, что предоставление Кабинету Министров Украины полномочий применять нормы и положения Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года № 2453—VI с изменениями (далее — Закон № 2453) относительно порядка и размеров финансирования судебной власти исходя из имеющихся финансовых ресурсов государственного и местных бюджетов и бюджета Фонда социального страхования Украины нарушает принципы разделения государственной власти в Украине на законодательную, исполнительную и судебную, не соответствует правовой определенности как элементу принципа верховенства права и гарантиям независимости судей, а также создает угрозу для функционирования судебной системы в целом.

2. Конституционный Суд Украины, исследуя вопрос о соответствии Конституции Украины отдельного положения пункта 11 Заключительных положений Закона № 928, исходит из следующего.

2.1. Украина в соответствии со статьями 1, 6 Основного Закона Украины является демократическим, правовым государством, в котором государственная власть осуществляется по принципу ее функционального разделения и баланса между законодательной, исполнительной и судебной ветвями власти благодаря системе сдержек и противовесов для достижения целей и задач, предусмотренных Конституцией Украины.

Целью функционального разделения государственной власти на законодательную, исполнительную и судебную является, в частности, размежевание полномочий между разными органами государственной власти, что означает самостоятельное выполнение каждым из них своих функций и осуществление полномочий в соответствии с Конституцией и законами Украины.

Согласно части второй статьи 19 Конституции Украины органы государственной власти и органы местного самоуправления, их должностные лица обязаны действовать только на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины.

2.2. Основным Законом Украины установлено, что судоустройство, судопроизводство и статус судей определяются исключительно законами Украины (пункт 14 части первой статьи 92). Аналогичное требование закреплено и в статье 4 Закона № 2453, по которой судоустройство и статус судей в Украине определяются Конституцией Украины, данным законом и другими законами Украины.

Согласно статье 75 Основного Закона Украины единственным органом законодательной власти в Украине является парламент — Верховная Рада Украины. К исключительным полномочиям парламента относится, в частности, принятие законов Украины (пункт 3 части первой статьи 85 Конституции Украины).

Полномочия единственного органа законодательной власти в Украине не могут передаваться другим органам или должностным лицам, о чем неоднократно указывал в своих решениях Конституционный Суд Украины (решения от 14 декабря 2000 года № 15-рп/2000 и от 17 октября 2002 года № 17-рп/2002).

Кабинет Министров Украины является высшим органом в системе органов исполнительной власти, который в своей деятельности руководствуется Конституцией и законами Украины, а также указами Президента Украины и постановлениями Верховной Рады Украины, принятыми в соответствии с Конституцией и законами Украины, издает постановления и распоряжения в пределах своей компетенции

(части первая, третья статьи 113, часть первая статьи 117 Основного Закона Украины).

Пунктом 11 Заключительных положений Закона № 928 Верховная Рада Украины предоставила Кабинету Министров Украины полномочия применять нормы и положения Закона № 2453 в порядке и размерах, установленных Кабинетом Министров Украины, исходя из имеющихся финансовых ресурсов государственного и местных бюджетов и бюджета Фонда социального страхования Украины, то есть решать своими актами вопросы финансирования органов судебной власти.

Предоставление Кабинету Министров Украины таких полномочий означает, что они распространяются на положения Закона № 2453, в частности, относительно: определения количества судей в судах общей юрисдикции; выплаты вознаграждения народным заседателям; размера судейского вознаграждения; отпуска судьи; обеспечения жилищных условий судьи; обеспечения нужд судьи, связанных с его деятельностью; обеспечения государственной защиты судей и членов их семей; вопросов социального страхования судьи; медицинского обслуживания и санаторно-курортного лечения судей и членов их семей; порядка и размеров выплаты пенсии или ежемесячного пожизненного денежного содержания судьи в отставке; обеспечения функционирования судебной власти; принципов финансирования судов; порядка финансирования судов; материального, бытового обеспечения и социальной защиты работников судебной системы (часть четвертая статьи 19, часть первая статьи 64, статьи 133, 134, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 143, 145, 146, 147 Закона № 2453).

Указанные положения Закона № 2453 касаются вопросов обеспечения государством финансирования и надлежащих условий для функционирования судов и деятельности судей, которые согласно пункту 14 части первой статьи 92, части первой статьи 130 Основного Закона Украины должны регулироваться только законами Украины, а не актами Кабинета Министров Украины, как это предусмотрено пунктом 11 Заключительных положений Закона № 928.

2.3. Одним из основных принципов деятельности органов судебной власти является установленный в части первой статьи 129 Конституции Украины принцип независимости судей при осуществлении правосудия. Независимость судей является средством обеспечения конституционного права человека и гражданина на судебную защиту, закрепленного частью первой статьи 55 Конституции Украины.

В Основном Законе Украины независимость как составляющая конституционного статуса судьи и его профессиональной деятельности предусмотрена только относительно судей и обеспечивается, в частности, государственным финансированием и надлежащими условиями для функционирования судов и деятельности судей.

Конституционный Суд Украины неоднократно подчеркивал, что одной из конституционных гарантий независимости судей является особый порядок финансирования судов и деятельности судей, направленный на обеспечение надлежащих условий для осуществления независимого правосудия; важным механизмом обеспечения такой гарантии является установленная частью первой статьи 130 Конституции Украины обязанность государства обеспечивать финансирование и надлежащие условия для функционирования судов и деятельности судей путем отдельного определения в Государственном бюджете Украины расходов на содержание судов (решения от 24 июня 1999 года № 6-рп/99, от 18 июня 2007 года № 4-рп/2007, от 11 марта 2010 года № 7-рп/2010, от 3 июня 2013 года № 3-рп/2013).

На вопрос финансирования судов и деятельности судей обратила внимание и Европейская Комиссия «За демократию через право» (Венецианская Комиссия) в Заключении от 24 июля 2015 года № 803/2015 о предложенных изменениях в Конституцию Украины относительно правосудия, в котором дала положительную оценку положениям, по которым расходы на содержание судебной системы должны определяться отдельно «с учетом предложений соответствующих органов системы правосудия, определенных законом».

Конституционный Суд Украины считает, что предоставление пунктом 11 Заключительных положений Закона № 928 Кабинету Министров Украины полномочий применять нормы и положения Закона № 2453 в порядке и размерах исходя из имеющихся финансовых ресурсов государственного и местных бюджетов и бюджета Фонда социального страхования Украины является сужением гарантий независимости судей, в частности, относительно финансирования, что не соответствует части первой статьи 129 Основного Закона Украины.

Требование о соблюдении гарантий независимости судей согласуется как с позициями Конституционного Суда Украины, в том числе изложенными в его решениях от 1 декабря 2004 года № 19-рп/2004, от 22 мая 2008 года № 10-рп/2008, от 8 июня 2016 года № 4-рп/2016, так и с международными стандартами в сфере судопроизводства, в частности Основными принципами независимости судебных органов, одобренными резолюциями Генеральной Ассамблеи ООН от 29 нояб-

ря 1985 года № 40/32 и от 13 декабря 1985 года № 40/146, Резолюцией Экономического и Социального Совета ООН от 24 мая 1989 года № 1989/60 относительно процедуры эффективного осуществления Основных принципов независимости судебных органов, Европейской хартией о законе «О статусе судей» от 10 июля 1998 года, Рекомендацией Комитета Министров Совета Европы государствам-членам относительно судей: независимость, эффективность и обязанности от 17 ноября 2010 года № (2010) 12 и приложением к ней.

Таким образом, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что оспариваемое положение пункта 11 Заключительных положений Закона № 928 в части, которая предусматривает, что нормы и положения Закона № 2453 применяются в порядке и размерах, установленных Кабинетом Министров Украины, исходя из имеющихся финансовых ресурсов государственного и местных бюджетов и бюджета Фонда социального страхования Украины, предоставляет Кабинету Министров Украины полномочия на свое усмотрение определять расходы Государственного бюджета Украины на финансирование судов и деятельности судей, чем нарушает конституционные принципы разделения государственной власти в Украине и представляет угрозу для независимости судей, гарантирование которой является обеспечением конституционного права лица на судебную защиту.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 67, 69, 71, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. Признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным) положение пункта 11 Заключительных положений Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2016 год» от 25 декабря 2015 года № 928–VIII в той части, которая предусматривает, что нормы и положения Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» (Ведомости Верховной Рады Украины, 2010 г., № 41–45, ст. 529) применяются в порядке и размерах, установленных Кабинетом Министров Украины, исходя из имеющихся финансовых ресурсов государственного и местных бюджетов и бюджета Фонда социального страхования Украины.

2. Положение пункта 11 Заключительных положений Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2016 год» от

25 декабря 2015 года № 928—VIII в той части, которая предусматривает, что нормы и положения Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» (Ведомости Верховной Рады Украины, 2010 г., № 41—45, ст. 529) применяются в порядке и размерах, установленных Кабинетом Министров Украины, исходя из имеющихся финансовых ресурсов государственного и местных бюджетов и бюджета Фонда социального страхования Украины, признанное неконституционным, утрачивает силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего решения.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 5-рп/2016 dated July 8, 2016 in the case upon the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine concerning the conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of individual provision of item 11 of the Final Provisions of the Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2016»

Subject of the right to constitutional petition — the Supreme Court of Ukraine — applied to the Constitutional Court of Ukraine with a petition to recognise the provision of item 11 of the Final Provisions of the Law «On the State Budget of Ukraine for 2016» dated December 25, 2015 No. 928—VIII (hereinafter referred to as «Law No. 928») in the part which provides that the rules and provisions of the Law «On the Judicial System and Status of Judges» shall be applied in the manner and amount established by the Cabinet of Ministers of Ukraine, based on the existing financial resources of state and local budgets and the budget of the Social Insurance Fund, as non-conforming to Articles 1, 3, 6, 8.1, 129.1 of the Constitution of Ukraine (unconstitutional).

The Supreme Court of Ukraine substantiates its petition by the fact that the Cabinet of Ministers' empowerment to apply the rules and provisions of the Law «On the Judicial System and Status of Judges» dated July 7, 2010

No. 2453—VI as amended (hereinafter referred to as «Law No. 2453») on the procedure and amounts of funding of the judiciary on the basis of available financial resources of state and local budgets and the budget of the Social Insurance Fund violates the principle of separation of the state power in Ukraine into legislative, executive and judicial, does not conform to the legal certainty as an element of the rule of law and to guarantees of judges' independence and causes a threat to the functioning of the judicial system in general.

The Basic Law stipulates that the judicial system, judicial proceedings and the status of judges are determined exclusively by the laws (Article 92.1.14). A similar requirement is enshrined in Article 4 of the Law No. 2453, under which the judicial system and status of judges in Ukraine are determined by the Constitution, this law and other laws.

According to Article 75 of the Basic Law, the sole body of legislative power in Ukraine is the Parliament — the Verkhovna Rada of Ukraine. The exclusive power of parliament is, in particular, to adopt laws (Article 85.1.3 of the Constitution of Ukraine).

The powers of the sole body of legislative power in Ukraine can not be transferred to other bodies or officials.

The Cabinet of Ministers of Ukraine is the highest body of the executive power, which is guided by the Constitution and laws as well as by the decrees of the President of Ukraine and resolutions of the Verkhovna Rada of Ukraine adopted in accordance with the Constitution and laws, and issues resolutions and orders within the limits of its competence (Articles 113.1, 113.3, 117.1 of the Basic Law).

Under item 11 of the Final Provisions of the Law No. 928 the Verkhovna Rada of Ukraine empowered the Cabinet of Ministers of Ukraine to apply the rules and provisions of the Law No. 2453 in the manner and amounts established by the Cabinet of Ministers, based on available financial resources of state and local budgets and the budget of the Social Insurance Fund, i. e., to resolve funding of the judiciary by their own acts.

Granting such powers to the Cabinet of Ministers means that they are applied to the provisions of the Law No. 2453, including: determination of the number of judges in courts of general jurisdiction; remuneration to people's assessors; amount of judges' remuneration; vacation of judge; ensuring the living conditions of a judge; ensuring judge's needs associated with its activities; ensuring state protection of judges and their families; social insurance of judge; medical care and sanatorium treatment of judges and their families; procedure and amount of pension payment or monthly lifetime monetary allowance of retired judges; functioning of the judiciary; principles of courts' funding; procedure of courts' funding; financial,

consumer and social protection of the judiciary (Articles 19.4, 64.1, 133, 134, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 143, 145, 146, 147 of the Law No. 2453).

The above provisions of the Law No. 2453 refer to ensuring state funding and proper conditions for functioning of courts and judges by the state, which in accordance with Articles 92.1.14, 130.1 of the Basic Law shall be regulated only by laws, not by acts of the Cabinet of Ministers, as provided for in item 11 of the Final Provisions of the Law No. 928.

The principle of judges' independence in administering justice, established in Article 129.1 of the Constitution of Ukraine, is one of the key elements of the judiciary. Independence of judges is a means of ensuring the constitutional human and citizen's right to judicial protection enshrined in Article 55.1 of the Constitution.

The independence as part of the constitutional status of the judge and his professional work is prescribed in the Basic Law only for judges and is ensured, in particular, by state funding and proper conditions for functioning of courts and judges.

The Constitutional Court of Ukraine has repeatedly emphasised that one of the constitutional guarantees of judicial independence is a special procedure for courts' and judges' funding aimed at ensuring proper conditions for administering independent justice; an important mechanism for providing such guarantee is the State's duty established in Article 130.1 of the Constitution to ensure funding and proper conditions for functioning of courts and judges by determining separate funding for the courts in the State Budget.

The Constitutional Court considers that empowerment of the Cabinet of Ministers by item 11 of the Final Provisions of the Law No. 928 to apply the rules and provisions of the Law No. 2453 in the manner and amounts based on available financial resources of state and local budgets and budget of the Social Insurance Fund constitutes narrowing of guarantees of judges' independence, including as to funding which is non-conforming to Article 129.1 of the Constitution.

The Constitutional Court concluded that the contested provision of item 11 of the Final Provisions of the Law No. 928 in the part which provides that the rules and provisions of the Law No. 2453 are applied in the manner and amounts established by the Cabinet of Ministers, based on available financial resources of state and local budgets and budget Social Insurance Fund, empowers the Cabinet of Ministers to define in its own discretion the expenditures of the State budget to finance courts and judges, which violates the constitutional principle of separation of state power in Ukraine and is a threat to judges' independence, guaranteeing which provides for the constitutional right to judicial protection.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to recognise the provision of item 11 of the Final Provisions of the Law «On the State Budget of Ukraine for 2016» dated December 25, 2015 in the part which provides that the rules and regulations of the Law «On the Judicial System and Status of Judges» shall be applied in a manner and amounts established by the Cabinet of Ministers, based on available financial resources of state and local budgets and budget of the Social Insurance Fund as non-conforming to the Constitution of Ukraine (unconstitutional).

The provision of item 11 of the Final Provisions of the Law «On the State Budget of Ukraine for 2016» dated December 25, 2015 in the part which provides that the rules and regulations of the Law «On the Judicial System and Status of Judges» shall be applied in the manner and amount established by the Cabinet of Ministers, based of the existing financial resources of state and local budgets and the budget of the Social Insurance Fund declared unconstitutional, loses its validity on the day the Constitutional Court of Ukraine adopts this decision.

References:

The Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated June 24, 1999 No. 6-rp/99 in the case upon the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine on the conformity of the provisions of Articles 19, 42 of the Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 1999» to the Constitution of Ukraine (constitutionality) (case on court funding);

Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated December 14, 2000 No. 15-rp/2000 in the case upon the constitutional petition of the President of Ukraine on the conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine «On the validity of the Law of Ukraine «On the Accounting Chamber», official interpretation of the provisions of Article 150.2 of the Constitution of Ukraine and of Article 70.2 of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine» on the procedure of execution of the decisions of the Constitutional Court of Ukraine (case on the procedure of execution of the decisions of the Constitutional Court of Ukraine);

The Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated October 17, 2002 No. 17-rp/2002 in the case upon the constitutional petition of 50 People's Deputies of Ukraine concerning official interpretation of Articles 75, 82, 84, 91 and 104 of the Constitution of Ukraine (case on the authority of the Verkhovna Rada of Ukraine);

The Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated December 1, 2004 No. 19-rp/2004 in the case upon the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine on the official interpretation of the provisions of

Articles 126.1 and 126.2 of the Constitution of Ukraine and Article 13.2 of the Law of Ukraine «On the Status of Judges» (case on independence of judges as a component of their status);

The Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated June 18, 2007 No. 4-rp/2007 upon the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine on the conformity of individual provisions of Article 36, items 20, 33, 49, 50 of Article 71, Articles 97, 98, 104, 105 of the Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2007» to the Constitution of Ukraine (constitutionality) (case on guarantees of independence of judges);

The Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 10-rp/2008 dated May 22, 2008 in the case upon the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine concerning conformity to the Constitution (constitutionality) of individual provisions of Article 65 of Section I, items 61, 62, 63 and 66 of Section II, item 3 of Section III of the Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2008 and on Amending Some Legislative Acts of Ukraine» and of 101 People's Deputies of Ukraine concerning the conformity to the Constitution (constitutionality) of the provisions of Article 67 of Section I, items 1–4, 6–22, 24–100 of Section II of the Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2008 and on Amending Some Legislative Acts of Ukraine» (case on the subject matter and content of the Law «On the State Budget of Ukraine»);

The Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated March 11, 2010 No. 7-rp/2010 in the case upon the constitutional petition of the Supreme Economic Court of Ukraine concerning official interpretation of the provisions of Article 130.1 of the Constitution of Ukraine (case on the financial support of the courts);

The Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 3-rp/2013 dated June 3, 2013 in the case upon the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine concerning the conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of individual provisions of Article 2, second paragraph of item 2 of Section II «Final and Transitional Provisions» of the Law of Ukraine «On Measures Concerning Legislative Provision of the Reform of the Pension System», Article 138 of the Law of Ukraine «On Judicial System and Status of Judges» (case on changing conditions of pension payment and lifelong monthly monetary allowance of retired judges);

The Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated June 8, 2016 No. 4-rp/2016 in the case upon the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine concerning the conformity of the provisions of Article 141.3, 141.5.1, 141.5.2, 141.5.4, 141.6 of the Law of Ukraine «On the Judicial System and Status of Judges» and provisions of item 5 of Section III «Final

provisions» of the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Pensions» to the Constitution of Ukraine (constitutionality) (the case on lifelong monthly monetary allowance of retired judges);

Opinion of the European Commission «For Democracy through Law» (Venice Commission) dated July 24, 2015 No. 803/2015 on the Proposed Constitutional Amendments regarding the Judiciary of Ukraine;

Basic Principles on the Independence of the Judiciary, endorsed by the UN General Assembly resolutions No. 40/32 of November 29, 1985 and No. 40/146 of December 13, 1985;

Resolution of the UN Economic and Social Council dated May 24, 1989 No. 1989/60 on Procedures for the effective implementation of the Basic Principles on the Independence of the Judiciary;

The European Charter on the Statute for Judges dated July 10, 1998;

Recommendation of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities dated November 17, 2010 No. (2010) 12 and the annex thereto.

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним поданням
Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень
частини п'ятої статті 21 Закону України
«Про свободу совісті та релігійні організації»
(справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь,
релігійних обрядів, церемоній та процесій)

м. Київ
8 вересня 2016 року
№ 6-рп/2016

Справа № 1-13/2016

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого, Вдовіченка Сергія Леонідовича, Гульгая Михайла Мирославовича, Запорожця Михайла Петровича, Касмініна Олександра Володимировича, Колісника Віктора Павловича, Литвинова Олександра Миколайовича, Мельника Миколи Івановича, Мойсика Володимира Романовича, Саса Сергія Володимировича, Сліденка Ігоря Дмитровича, Тупицького Олександра Миколайовича, Шапталі Наталі Костянтинівни, Шевчука Станіслава Володимировича — доповідача,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року № 987—XII (Відомості Верховної Ради УРСР, 1991 р., № 25, ст. 283) зі змінами.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання щодо неконституційності положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року № 987—XII зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Шевчука С. В. та дослідивши матеріали справи, зокрема позиції Президента України, Голови Верховної Ради України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства культури України, Міністерства юстиції України, Служби безпеки України, Вищого адміністративного суду України, Київської міської державної адміністрації, Української Гельсінської спілки з прав людини, Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій, Інституту релігійної свободи, Національного радника з юридичних питань Координатора проектів ОБСЄ в Україні, науковців Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського національного університету імені Івана Франка, Національної академії внутрішніх справ, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Ужгородського національного університету, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Уповноважений Верховної Ради України з прав людини — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року № 987—XII зі змінами (далі — Закон).

Відповідно до положень статті 21 «Релігійні обряди і церемонії» Закону релігійні організації мають право засновувати і утримувати вільно доступні місця богослужінь або релігійних зібрань, а також місця, шановані в тій чи іншій релігії (місця паломництва) (частина перша); богослужіння, релігійні обряди, церемонії та процесії безперешкодно проводяться в культових будівлях і на прилеглий території, у місцях паломництва, установах релігійних організацій, на кладовищах, в місцях окремих поховань і крематоріях, квартирах і будинках громадян, а також в установах, організаціях і на підприємствах за ініціативою їх трудових колективів і згодою адміністрації (частина друга); командування військових частин надає можливість військовослужбовцям брати участь у богослужіннях і виконанні релігійних обрядів (частина третя); богослужіння та релігійні обряди в лікарнях, госпіталах, будинках для престарілих та інвалідів, місцях попереднього ув'язнення і відбування покарання проводяться на прохання громадян, які перебувають в них, або за ініціативою релігійних організацій; адміністрація зазначених установ сприяє цьому, бере участь у визначенні часу та інших умов проведення богослужіння, обряду або церемонії (частина четверта).

Згідно з положеннями частини п'ятої статті 21 Закону в інших випадках публічні богослужіння, релігійні обряди, церемонії та процесії проводяться щоразу з дозволу відповідної місцевої державної адміністрації, виконавчого органу сільської, селищної, міської ради; клопотання про видачу вказаного дозволу подається не пізніше як за десять днів до призначеного строку проведення богослужіння, обряду, церемонії чи процесії, крім випадків, які не терплять зволікання.

На думку автора клопотання, положення частини п'ятої статті 21 Закону «суперечать конституційним приписам щодо проведення мирних зібрань, закріплених у статті 39 Конституції України, оскільки встановлюють дозвільний порядок замість повідомчого».

2. Конституційний Суд України, вирішуючи порушене в конституційному поданні питання, виходить з такого.

2.1. Україна є демократичною, правовою, соціальною державою, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави; в Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй; норми Конституції України є нормами прямої дії; звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується; закони та інші нормативні акти, прийняті до набуття чинності цією Конституцією, є чинними у частині, що не суперечить Конституції України (статті 1, 3, 8, пункт 1 розділу XV «Перехідні положення» Основного Закону України).

Пряма дія норм Конституції України означає, що ці норми застосовуються безпосередньо. Законами України та іншими нормативно-правовими актами можна лише розвивати конституційні норми, а не змінювати їх зміст. Закони України та інші нормативно-правові акти застосовуються лише у частині, що не суперечить Конституції України.

В Україні права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними; конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані; суспільне життя ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності; жодна ідеологія не може

визнаватися державою як обов'язкова; кожен має право на свободу світогляду і віросповідання; це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність (частини перша, друга статті 15, стаття 21, частина друга статті 22, частина перша статті 35 Основного Закону України).

Відповідно до Конституції України кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості; громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування (стаття 23, частина перша статті 39).

Конституційний Суд України вважає, що право на свободу світогляду і віросповідання разом з іншими фундаментальними правами і свободами є основою створення та функціонування демократичного суспільства. Всебічне утвердження і забезпечення цих прав і свобод — головний обов'язок України як демократичної, правової держави.

2.2. Право на свободу світогляду і віросповідання може здійснюватися одноособово чи колективно, у приватному чи публічному місці. Реалізація цього права, зокрема у публічному місці, пов'язана зі здійсненням передбаченого частиною першою статті 39 Конституції України права збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації тощо. Конституційний Суд України виходить з того, що це право є однією з конституційних гарантій права громадянина на свободу свого світогляду і віросповідання, думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, на використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір, права на вільний розвиток своєї особистості тощо (абзац четвертий пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001).

Згідно з Керівними принципами зі свободи мирних зібрань (2-ге видання), підготовленими Організацією з безпеки і співробітництва в Європі/Бюро з демократичних інститутів і прав людини та Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеціанська Комісія), схваленими цією комісією на 83-му пленарному засіданні 4 червня 2010 року, зібрання — це свідомо та тимчасова присутність у публічному місці групи осіб з метою вираження спільних інтересів;

захист має надаватися усім видам мирних зібрань; тільки мирні зібрання підлягають захисту; зібрання вважається мирним, якщо воно має ненасильницький характер і його організатори мають мирні наміри (пункт 1 розділу «А»).

За практикою Європейського суду з прав людини, оскільки релігійні громади традиційно існують у вигляді організованих структур, то стаття 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі — Конвенція), яка передбачає право кожного на свободу думки, совісті та релігії, має тлумачитися відповідно до її статті 11, яка гарантує кожному свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами та захищає об'єднання громадян від невиправданого втручання з боку держави; релігійні зібрання підпадають під захист статті 11 Конвенції, яка поширює свою дію як на приватні зібрання, так і на зібрання у публічних місцях, а також на статичні зібрання і публічні процесії (пункт 112 Рішення у справі «Свято-Михайлівська Парафія проти України» від 14 червня 2007 року, пункти 15, 25 Рішення у справі «Баранкевич проти Росії» від 26 липня 2007 року).

Відповідно до принципу дружнього ставлення до міжнародного права практика тлумачення та застосування Конвенції Європейським судом з прав людини має враховуватися при розгляді справ у порядку конституційного судочинства (абзац третій підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016).

Оскільки положення статті 35 Основного Закону України кореспондуються з положеннями статті 9 «Свобода думки, совісті і релігії» Конвенції, а положення статті 39 Конституції України — з положеннями статті 11 «Свобода зібрань та об'єднання» Конвенції, то Конституційний Суд України при вирішенні цієї справи враховує наведений підхід Європейського суду з прав людини, згідно з яким релігійні зібрання є видом мирних зібрань.

На підставі системного аналізу норм Основного Закону України Конституційний Суд України вважає, що право на свободу світогляду та віросповідання може бути реалізоване, зокрема, у формі проведення богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій. У разі якщо такі заходи відбуваються публічно та мають мирний характер, на них мають поширюватися вимоги статті 39 Конституції України, у тому числі щодо завчасного сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про їх проведення.

2.3. Основний Закон України передбачає, що кожен має право на свободу світогляду і віросповідання; це право включає свободу спові-

дувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність (частина перша статті 35).

Для захисту прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нормального функціонування демократичного суспільства, органів державної влади та органів місцевого самоврядування у законах України допускається встановлення відповідних обмежень щодо здійснення релігійної діяльності, у тому числі у публічному місці. У разі проведення мирного зібрання релігійного характеру (богослужіння, релігійного обряду, церемонії, процесії тощо) у публічному місці до його організаторів та учасників можуть бути застосовані обмеження, визначені у частині другій статті 39 Конституції України, тобто суд відповідно до закону може встановити обмеження щодо реалізації права на свободу світогляду та віросповідання цих осіб у публічному місці в інтересах національної безпеки та громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Згідно з положеннями статті 21 Закону богослужіння, релігійні обряди, церемонії та процесії безперешкодно проводяться в культових будівлях і на прилеглий території, у місцях паломництва, установах релігійних організацій, на кладовищах, в місцях окремих поховань і крематоріях, квартирах і будинках громадян, а також в установах, організаціях і на підприємствах за ініціативою їх трудових колективів і згодою адміністрації (частина друга); богослужіння та релігійні обряди в лікарнях, госпіталах, будинках для престарілих та інвалідів, місцях попереднього ув'язнення і відбування покарання проводяться на прохання громадян, які перебувають в них, або за ініціативою релігійних організацій; адміністрація зазначених установ сприяє цьому, бере участь у визначенні часу та інших умов проведення богослужіння, обряду або церемонії (частина четверта).

В інших випадках публічні богослужіння, релігійні обряди, церемонії та процесії проводяться щоразу з дозволу відповідної місцевої державної адміністрації, виконавчого органу сільської, селищної, міської ради; клопотання про видачу вказаного дозволу подається не пізніше як за десять днів до призначеного строку проведення богослужіння, обряду, церемонії чи процесії, крім випадків, які не терплять зволікання (частина п'ята статті 21 Закону).

Конституційний Суд України вважає, що закріплена у положеннях частини п'ятої статті 21 Закону вимога отримати попередній дозвіл на проведення окремих мирних релігійних зібрань у публічних місцях суперечить положенням частини першої статті 39 Конституції України,

які як норми прямої дії встановлюють необхідність лише завчасно сповістити органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування про проведення мирного зібрання, яке може мати як релігійний, так і нерелігійний характер.

2.4. Відповідно до частини другої статті 24 Конституції України не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками релігійних та інших переконань. Положення частини п'ятої статті 21 Закону не містять дискримінаційних обмежень щодо діяльності окремих релігійних організацій, однак визначають дозвільний порядок проведення мирних релігійних зібрань, який відрізняється від порядку проведення мирних зібрань нерелігійного характеру.

У демократичній, правовій державі не може бути встановлений різний порядок проведення мирних зібрань залежно від їх організаторів та учасників, мети і місця, форми тощо, а саме: в одних випадках вимагається отримати дозвіл, а у інших — завчасно сповістити про намір провести таке зібрання.

Отже, стаття 24 Конституції України у взаємозв'язку з її частиною першою статті 35, частиною першою статті 39 зобов'язує державу створювати єдині правові механізми, що регулюють проведення громадянами, громадськими або релігійними організаціями, іншими суб'єктами права публічних мирних зібрань релігійного та нерелігійного характеру. Такі зібрання мають проводитися після завчасного сповіщення відповідними суб'єктами права органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування.

З огляду на наведене Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини п'ятої статті 21 Закону, а саме «в інших випадках публічні богослужіння, релігійні обряди, церемонії та процесії проводяться щоразу з дозволу відповідної місцевої державної адміністрації, виконавчого органу сільської, селищної, міської ради; клопотання про видачу вказаного дозволу подається не пізніш як за десять днів до призначеного строку проведення богослужіння, обряду, церемонії чи процесії, крім випадків, які не терплять зволікання», суперечать вимогам статей 8, 24, 35, 39 Конституції України.

Конституційний Суд України виходить з того, що Закон було прийнято до набуття чинності Конституцією України. Відповідно до пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України закони та інші нормативні акти, прийняті до набуття чинності цією Конституцією, є чинними у частині, що не суперечить Конституції України.

Конституційний Суд України встановив, що положення частини п'ятої статті 21 Закону суперечать Конституції України, що є під-

ставою для визнання їх такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), і тому ці положення не можуть застосовуватися.

3. Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні, що вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України (стаття 147 Основного Закону України). Це означає, що вирішення питань щодо відповідності цих актів Конституції України (їх конституційності) належить до повноважень Конституційного Суду України.

Згідно з частиною третьою статті 61 Закону України «Про Конституційний Суд України» у разі якщо в процесі розгляду справи за конституційним поданням чи конституційним зверненням виявлено невідповідність Конституції України інших правових актів (їх окремих положень), крім тих, щодо яких відкрито провадження у справі, і які впливають на прийняття рішення чи дачу висновку у справі, Конституційний Суд України визнає такі правові акти (їх окремі положення) неконституційними.

Отже, якщо Конституційний Суд України у процесі розгляду справи виявляє суперечність (невідповідність) законів та інших правових актів (їх окремих положень) Конституції України, вони втрачають свою чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність (частина друга статті 152 Конституції України). Це стосується не лише правових актів України, а й правових актів УРСР і СРСР, які продовжують застосовуватися після прийняття Конституції України. Повноваження Конституційного Суду України щодо визнання зазначених актів такими, що суперечать Конституції України (є неконституційними), походить з пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Основного Закону України.

Положеннями Постанови Верховної Ради України «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР» від 12 вересня 1991 року № 1545-ХІІ встановлено, що «до прийняття відповідних актів законодавства України на території республіки застосовуються акти законодавства Союзу РСР з питань, які не врегульовані законодавством України, за умови, що вони не суперечать Конституції і законам України». Таким чином, на території України органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи продовжують застосовувати положення Указу Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» від 28 липня 1988 року № 9306-ХІ, яким передбачено порядок проведення громадя-

нами мирних зібрань лише за умови отримання дозволу відповідного органу державної влади чи органу місцевого самоврядування.

Конституційний Суд України зазначає, що згідно зі статтею 39 Основного Закону України, в якій закріплено необхідність лише завчасно сповістити органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування про проведення мирного зібрання, а також в аспекті правових позицій, викладених у цьому Рішенні, наведений указ суперечить Конституції України та відповідно до її пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» є нечинним на території України і не може застосовуватися.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 152, 153, пунктом 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 67, 69, 70, 71, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними):

— положення частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року № 987–ХІІ зі змінами;

— Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» від 28 липня 1988 року № 9306-ХІ.

2. Положення частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року № 987–ХІІ зі змінами, Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» від 28 липня 1988 року № 9306-ХІ, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточною і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части пятой статьи 21 Закона Украины «О свободе совести и религиозных организациях» по конституционному представлению Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека (дело о заблаговременном извещении о проведении публичных богослужений, религиозных обрядов, церемоний и процессий)

г. Киев
8 сентября 2016 года
№ 6-рп/2016

Дело № 1-13/2016

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Баулина Юрия Васильевича — председательствующего, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Гульгая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Касминина** Александра Владимировича, **Колесника** Виктора Павловича, **Литвинова** Александра Николаевича, **Мельника** Николая Ивановича, **Мойсика** Владимира Романовича, **Саса** Сергея Владимировича, **Слиденко** Игоря Дмитриевича, **Тулицкого** Александра Николаевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шевчука** Станислава Владимировича — докладчика,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части пятой статьи 21 Закона Украины «О свободе совести и религиозных организациях» от 23 апреля 1991 года № 987–ХІІ (Ведомости Верховного Совета УССР, 1991 г., № 25, ст. 283) с изменениями по конституционному представлению Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является утверждение субъекта права на конституционное представление о неконституционности положений части пятой статьи 21 Закона Украины

«О свободе совести и религиозных организациях» от 23 апреля 1991 года № 987—XII с изменениями.

Заслушав судью-докладчика Шевчука С. В. и исследовав материалы дела, в частности позиции Президента Украины, Председателя Верховной Рады Украины, Министерства внутренних дел Украины, Министерства культуры Украины, Министерства юстиции Украины, Службы безопасности Украины, Высшего административного суда Украины, Киевской городской государственной администрации, Украинского Хельсинского союза по правам человека, Всеукраинского Совета Церквей и религиозных организаций, Института религиозной свободы, Национального советника по юридическим вопросам Координатора проектов ОБСЕ в Украине, научных работников Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Львовского национального университета имени Ивана Франко, Национальной академии внутренних дел, Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Ужгородского национального университета, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Субъект права на конституционное представление — Уполномоченный Верховной Рады Украины по правам человека — обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством рассмотреть вопрос о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части пятой статьи 21 Закона Украины «О свободе совести и религиозных организациях» от 23 апреля 1991 года № 987—XII с изменениями (далее — Закон).

В соответствии с положениями статьи 21 «Религиозные обряды и церемонии» Закона религиозные организации имеют право основывать и содержать свободно доступные места богослужений или религиозных собраний, а также места, почитаемые в той или иной религии (места паломничества) (часть первая); богослужения, религиозные обряды, церемонии и процессии беспрепятственно проводятся в культовых сооружениях и на прилегающей территории, в местах паломничества, учреждениях религиозных организаций, на кладбищах, в местах отдельных захоронений и крематориях, квартирах и домах граждан, а также в учреждениях, организациях и на предприятиях по инициативе их трудовых коллективов и с согласия администрации (часть вторая); командование воинских частей предоставляет возможность военнослужащим участвовать в богослужениях и выполнении религиозных обрядов (часть третья); богослужения

и религиозные обряды в больницах, госпиталях, домах для престарелых и инвалидов, местах предварительного заключения и отбывания наказания проводятся по просьбам находящихся в них граждан, или по инициативе религиозных организаций; администрация указанных учреждений оказывает содействие этому, принимает участие в определении времени и других условий проведения богослужения, обряда либо церемонии (часть четвертая).

Согласно положениям части пятой статьи 21 Закона в иных случаях публичные богослужения, религиозные обряды, церемонии и процессии проводятся каждый раз с разрешения соответствующей местной государственной администрации, исполнительного органа сельского, поселкового, городского совета; ходатайство о выдаче указанного разрешения представляется не позднее чем за десять дней до назначенного срока проведения богослужения, обряда, церемонии либо процессии, кроме случаев, не терпящих отлагательства.

По мнению автора ходатайства, положения части пятой статьи 21 Закона «противоречат конституционным предписаниям о проведении мирных собраний, закрепленных в статье 39 Конституции Украины, поскольку устанавливают разрешительный порядок вместо уведомительного».

2. Конституционный Суд Украины, решая поднятый в конституционном представлении вопрос, исходит из следующего.

2.1. Украина является демократическим, правовым, социальным государством, в котором человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность признаются наивысшей социальной ценностью; права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства; государство отвечает перед человеком за свою деятельность; утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства; в Украине признается и действует принцип верховенства права; Конституция Украины имеет высшую юридическую силу; законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей; нормы Конституции Украины являются нормами прямого действия; обращение в суд для защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина непосредственно на основании Конституции Украины гарантируется; законы и иные нормативные акты, принятые до вступления в силу настоящей Конституции, являются действующими в части, не противоречащей Конституции Украины (статьи 1, 3, 8,

пункт 1 раздела XV «Переходные положения» Основного Закона Украины).

Прямое действие норм Конституции Украины означает, что данные нормы применяются непосредственно. Законами Украины и иными нормативно-правовыми актами можно только развивать конституционные нормы, а не изменять их содержание. Законы Украины и иные нормативно-правовые акты применяются только в части, не противоречащей Конституции Украины.

В Украине права и свободы человека неотчуждаемы и нерушимы; конституционные права и свободы гарантируются и не могут быть упразднены; общественная жизнь основывается на принципах политического, экономического и идеологического многообразия; никакая идеология не может признаваться государством как обязательная; каждый имеет право на свободу мировоззрения и вероисповедания; это право включает свободу исповедовать любую религию или не исповедовать никакой, беспрепятственно отправлять единолично или коллективно религиозные культы и ритуальные обряды, проводить религиозную деятельность (части первая, вторая статьи 15, статья 21, часть вторая статьи 22, часть первая статьи 35 Основного Закона Украины).

Согласно Конституции Украины каждый человек имеет право на свободное развитие своей личности, если при этом не нарушаются права и свободы других людей, и имеет обязанности перед обществом, в котором обеспечивается свободное и всестороннее развитие его личности; граждане имеют право собираться мирно, без оружия и проводить собрания, митинги, шествия и демонстрации, о проведении которых заблаговременно уведомляются органы исполнительной власти или органы местного самоуправления (статья 23, часть первая статьи 39).

Конституционный Суд Украины считает, что право на свободу мировоззрения и вероисповедания вместе с другими фундаментальными правами и свободами является основой создания и функционирования демократического общества. Всестороннее утверждение и обеспечение этих прав и свобод — главная обязанность Украины как демократического, правового государства.

2.2. Право на свободу мировоззрения и вероисповедания может осуществляться индивидуально или коллективно, в частном или публичном месте. Реализация данного права, в частности в публичном месте, связана с осуществлением предусмотренного частью первой статьи 39 Конституции Украины права собираться мирно, без оружия

и проводить собрания, митинги, шествия и демонстрации и т. п. Конституционный Суд Украины исходит из того, что это право является одной из конституционных гарантий права гражданина на свободу своего мировоззрения и вероисповедания, мнения и слова, на свободное выражение своих взглядов и убеждений, на использование и распространение информации устно, письменно или иным способом — по своему выбору, права на свободное развитие своей личности и т. п. (абзац четвертый пункта 2 мотивировочной части Решения от 19 апреля 2001 года № 4-рп/2001).

Согласно Руководящим принципам по свободе мирных собраний (2-е издание), подготовленным Организацией по безопасности и сотрудничеству в Европе/Бюро по демократическим институтам и правам человека и Европейской Комиссией «За демократию через право» (Венецианская Комиссия), одобренным этой комиссией на 83-м пленарном заседании 4 июня 2010 года, собрания — это сознательное и временное присутствие в публичном месте группы лиц с целью выражения общих интересов; защита должна предоставляться всем видам мирных собраний; только мирные собрания подлежат защите; собрание считается мирным, если оно носит ненасильственный характер и его организаторы имеют мирные намерения (пункт 1 раздела «А»).

В соответствии с практикой Европейского суда по правам человека, поскольку религиозные общины традиционно существуют в виде организованных структур, то статья 9 Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года (далее — Конвенция), предусматривающая право каждого на свободу мнения, совести и религии, должны толковаться согласно ее статье 11, которая гарантирует каждому свободу мирных собраний и свободу объединения с другими лицами и защищает объединения граждан от неоправданного вмешательства со стороны государства; религиозные собрания подпадают под защиту статьи 11 Конвенции, которая распространяет свое действие как на индивидуальные собрания, так и на собрания в публичных местах, а также на статичные собрания и публичные процессии (пункт 112 Решения по делу «Свято-Михайловский Приход против Украины» от 14 июня 2007 года, пункты 15, 25 Решения по делу «Баранкевич против России» от 26 июля 2007 года).

Согласно принципу дружественного отношения к международному праву практика толкования и применения Конвенции Европейским судом по правам человека должна учитываться при рассмотрении дел в порядке конституционного судопроизводства (абзац третий подпункта 2.3 пункта 2 мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 1 июня 2016 года № 2-рп/2016).

Поскольку положения статьи 35 Основного Закона Украины корреспондируют с положениями статьи 9 «Свобода мысли, совести и религии» Конвенции, а положения статьи 39 Конституции Украины — с положениями статьи 11 «Свобода собраний и объединений» Конвенции, то Конституционный Суд Украины при решении данного дела учитывает указанный подход Европейского суда по правам человека, согласно которому религиозные собрания являются видом мирных собраний.

На основании системного анализа норм Основного Закона Украины Конституционный Суд Украины считает, что право на свободу мировоззрения и вероисповедания может быть реализовано, в частности, в форме проведения богослужений, религиозных обрядов, церемоний и процессий. В случае если такие мероприятия проходят публично и носят мирный характер, на них должны распространяться требования статьи 39 Конституции Украины, в том числе относительно заблаговременного извещения органов исполнительной власти или органов местного самоуправления о их проведении.

2.3. Основной Закон Украины предусматривает, что каждый имеет право на свободу мировоззрения и вероисповедания; это право включает свободу исповедовать любую религию или не исповедовать никакой, беспрепятственно отправлять единолично или коллективно религиозные культы и ритуальные обряды, проводить религиозную деятельность (часть первая статьи 35).

Для защиты прав и свобод человека и гражданина, обеспечения нормального функционирования демократического общества, органов государственной власти и органов местного самоуправления в законах Украины допускается установление соответствующих ограничений по осуществлению религиозной деятельности, в том числе в публичном месте. В случае проведения мирного собрания религиозного характера (богослужения, религиозного обряда, церемонии, процессии и т. п.) в публичном месте к его организаторам и участникам могут быть применены ограничения, определенные в части второй статьи 39 Конституции Украины, то есть суд согласно закону может установить ограничения относительно реализации права на свободу мировоззрения и вероисповедания этих лиц в публичном месте в интересах национальной безопасности и общественного порядка с целью предупреждения беспорядков или преступлений, для охраны здоровья населения или защиты прав и свобод других людей.

Согласно положениям статьи 21 Закона богослужения, религиозные обряды, церемонии и процессии беспрепятственно прово-

дятся в культовых сооружениях и на прилегающей территории, в местах паломничества, учреждениях религиозных организаций, на кладбищах, в местах отдельных захоронений и крематориях, квартирах и домах граждан, а также в учреждениях, организациях и на предприятиях по инициативе их трудовых коллективов и согласия администрации (часть вторая); богослужения и религиозные обряды в больницах, госпиталях, домах для престарелых и инвалидов, местах предварительного заключения и отбывания наказания проводятся по просьбам находящихся в них граждан или по инициативе религиозных организаций; администрация указанных учреждений оказывает содействие этому, принимает участие в определении времени и других условий проведения богослужения, обряда или церемонии (часть четвертая).

В иных случаях публичные богослужения, религиозные обряды, церемонии и процессии проводятся каждый раз с разрешения соответствующей местной государственной администрации, исполнительного органа сельского, поселкового, городского совета; ходатайство о выдаче указанного разрешения представляется не позднее чем за десять дней до назначенного срока проведения богослужения, обряда, церемонии либо процессии, кроме случаев, не терпящих отлагательства (часть пятая статьи 21 Закона).

Конституционный Суд Украины считает, что закрепленное в положениях части пятой статьи 21 Закона требование получить предварительное разрешение на проведение отдельных мирных религиозных собраний в публичных местах противоречит положениям части первой статьи 39 Конституции Украины, которые как нормы прямого действия устанавливают необходимость только заблаговременно уведомить органы исполнительной власти или органы местного самоуправления о проведении мирного собрания, которое может носить как религиозный, так и нерелигиозный характер.

2.4. Согласно части второй статьи 24 Конституции Украины не может быть привилегий или ограничений по признакам религиозных и иных убеждений. Положения части пятой статьи 21 Закона не содержат дискриминационных ограничений относительно деятельности отдельных религиозных организаций, однако определяют разрешительный порядок проведения мирных религиозных собраний, который отличается от порядка проведения мирных собраний нерелигиозного характера.

В демократическом, правовом государстве не может быть установлен разный порядок проведения мирных собраний в зависимости от

их организаторов и участников, цели и места, формы и т. п., а именно: в одних случаях требуется получить разрешение, а в других — заблаговременно уведомить о намерении провести такое собрание.

Следовательно, статья 24 Конституции Украины во взаимосвязи с ее частью первой статьи 35, частью первой статьи 39 обязывает государство создавать единые правовые механизмы, регулирующие проведение гражданами, общественными или религиозными организациями, другими субъектами права публичных мирных собраний религиозного и нерелигиозного характера. Такие собрания должны проводиться после заблаговременного уведомления соответствующими субъектами права органов исполнительной власти или органов местного самоуправления.

Учитывая указанное, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что положения части пятой статьи 21 Закона, а именно «в иных случаях публичные богослужения, религиозные обряды, церемонии и процессии проводятся каждый раз с разрешения соответствующей местной государственной администрации, исполнительного органа сельского, поселкового, городского совета; ходатайство о выдаче указанного разрешения представляется не позднее чем за десять дней до назначенного срока проведения богослужения, обряда, церемонии либо процессии, кроме случаев, не терпящих отлагательства», противоречат требованиям статей 8, 24, 35, 39 Конституции Украины.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что Закон был принят до вступления в силу Конституции Украины. Согласно пункту 1 раздела XV «Переходные положения» Конституции Украины законы и иные нормативные акты, принятые до вступления в силу настоящей Конституции, являются действующими в части, не противоречащей Конституции Украины.

Конституционный Суд Украины установил, что положения части пятой статьи 21 Закона противоречат Конституции Украины, что является основанием для признания их не соответствующими Конституции Украины (неконституционными), и потому данные положения не могут применяться.

3. Конституционный Суд Украины является единственным органом конституционной юрисдикции в Украине, решающим вопрос о соответствии законов и иных правовых актов Конституции Украины (статья 147 Основного Закона Украины). Это означает, что решение вопросов о соответствии этих актов Конституции Украины (их конституционности) относится к полномочиям Конституционного Суда Украины.

Согласно части третьей статьи 61 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» в случае если в процессе рассмотрения дела по конституционному представлению или конституционному обращению выявлено несоответствие Конституции Украины иных правовых актов (их отдельных положений), кроме тех, по которым открыто производство по делу, и которые влияют на принятие решения или дачу заключения по делу, Конституционный Суд Украины признает такие правовые акты (их отдельные положения) неконституционными.

Следовательно, если Конституционный Суд Украины в процессе рассмотрения дела выявляет разногласие (несоответствие) законов и иных правовых актов (их отдельных положений) Конституции Украины, они теряют свою силу со дня принятия Конституционным Судом Украины решения об их неконституционности (часть вторая статьи 152 Конституции Украины). Это касается не только правовых актов Украины, но и правовых актов УССР и ССР, которые продолжают применяться после принятия Конституции Украины. Полномочие Конституционного Суда Украины по признанию указанных актов противоречащими Конституции Украины (неконституционными) следует из пункта 1 раздела XV «Переходные положения» Основного Закона Украины.

Положениями Постановления Верховной Рады Украины «О порядке временного действия на территории Украины отдельных актов законодательства Союза ССР» от 12 сентября 1991 года № 1545—XII установлено, что «до принятия соответствующих актов законодательства Украины на территории республики применяются акты законодательства Союза ССР по вопросам, не урегулированным законодательством Украины, при условии, что они не противоречат Конституции и законам Украины». Таким образом, на территории Украины органы государственной власти, органы местного самоуправления, их должностные и служебные лица продолжают применять положения Указа Президиума Верховного Совета СССР «О порядке организации и проведения собраний, митингов, уличных шествий и демонстраций в СССР» от 28 июля 1988 года № 9306—XI, которым предусмотрен порядок проведения гражданами мирных собраний только при условии получения разрешения соответствующего органа государственной власти или органа местного самоуправления.

Конституционный Суд Украины отмечает, что согласно статье 39 Основного Закона Украины, в которой закреплена необходимость только заблаговременно известить органы исполнительной власти или органы местного самоуправления о проведении мирного собра-

ния, а также в аспекте правовых позиций, изложенных в этом Решении, данный указ противоречит Конституции Украины и согласно ее пункту 1 раздела XV «Переходные положения» является недействующим на территории Украины и не может применяться.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 152, 153, пунктом 1 раздела XV «Переходные положения» Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 67, 69, 70, 71, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. Признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными):

— положения части пятой статьи 21 Закона Украины «О свободе совести и религиозных организациях» от 23 апреля 1991 года № 987—XII с изменениями;

— Указ Президиума Верховного Совета СССР «О порядке организации и проведения собраний, митингов, уличных шествий и демонстраций в СССР» от 28 июля 1988 года № 9306—XI.

2. Положения части пятой статьи 21 Закона Украины «О свободе совести и религиозных организациях» от 23 апреля 1991 года № 987—XII с изменениями, Указ Президиума Верховного Совета СССР «О порядке организации и проведения собраний, митингов, уличных шествий и демонстраций в СССР» от 28 июля 1988 года № 9306—XI, признанные неконституционными, утрачивают силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего Решения.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННИЙ СУД УКРАЇНИ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 6-rp/2016 dated September 8, 2016 in the case upon the constitutional petition of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights concerning the conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of Article 21.5 of the Law of Ukraine on «On Freedom of Conscience and Religious Organisations» (the case of advance notification of public services, religious rites, ceremonies and processions)

Subject of the right to constitutional petition — Ukraine Parliamentary Commissioner for Human Rights — applied to the Constitutional Court of Ukraine to consider the conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of Article 21.5 of the Law of Ukraine «On Freedom of Conscience and Religious Organisations» with amendments (hereinafter referred to as the «Law»).

According to Article 21 «Religious rites and religious ceremonies» of the Law the religious organisations shall have the right to establish and maintain freely accessible places of public worship or religious meetings and places respected in a particular religion (places of pilgrimage) (paragraph one); public worship, religious rites, ceremonies and processions shall be freely held in religious buildings and in surrounding areas, in places of pilgrimage, institutions of religious organisations, cemeteries, places of individual graves and crematoria, apartments and houses of citizens and institutions, organisations and enterprises on the initiative of employees and upon agreement of administration (paragraph two); the command of military units shall allow to military personnel to participate in public worship and in performance of religious rites (paragraph three); public worship and religious rites in clinics, hospitals, nursing and disabled homes, places of pretrial detention and serving sentence shall be carried out at the request of citizens who stay in them, or on the initiative of religious organisations; administration of these institutions shall facilitate it, be involved in the timing and other conditions of service, rite or ceremony (paragraph four).

Under the provisions of Article 21.5 of the Law, in other cases public worships, religious rites, ceremonies and processions shall be held each time with the permission of relevant local state administration, executive body of settlement, village, city council; applications for the said permit shall be submitted no later than ten days before the term of worship, religious rite, ceremony or procession, except in cases of urgency.

According to the petitioner, the provisions of Article 21.5 of the Law «are contrary to the constitutional prescriptions on peaceful assemblies enshrined in Article 39 of the Constitution of Ukraine, as they are setting a permitting procedure instead of notification procedure».

Direct effect of the provisions of the Constitution of Ukraine means that these rules shall be applied directly. Laws of Ukraine and other legal acts may only develop constitutional norms but not change their content. Laws of Ukraine and other legal acts shall be applied only in the part that does not contradict the Constitution of Ukraine.

In Ukraine human rights and freedoms are inalienable and inviolable; constitutional rights and freedoms are guaranteed and shall not be abolished; social life in Ukraine is based on the principles of political, economic and ideological diversity; no ideology shall be recognised by the State as mandatory; everyone has the right to freedom of convictions and religion. This right includes freedom to profess or not to profess any religion, to perform alone or collectively and without constraint religious rites and ceremonial rituals, and to conduct religious activity (Article 15.1, 15.2 21, 22.2, 35.1 of the Fundamental Law of Ukraine).

According to the Constitution of Ukraine, Every person has the right to free development of his or her personality if the rights and freedoms of other persons are not violated thereby, and has duties before the society in which the free and comprehensive development of his or her personality is ensured; Citizens have the right to assemble peacefully without arms and to hold meetings, rallies, processions and demonstrations, upon notifying in advance the bodies of executive power or bodies of local self-government (Articles 23, 39.1).

The Constitutional Court considers that the right to freedom of convictions and religion along with other fundamental rights and freedoms are the basis for the establishment and functioning of a democratic society. Comprehensive strengthening and ensuring these rights and freedoms is the main duty of Ukraine as a democratic legal state.

The right to freedom of convictions and religion may be performed alone or collectively, in private or public places. Implementation of this right, particularly in a public place is related to the implementation of the right to assemble peacefully without arms and to hold meetings, rallies, processions and demonstrations provided by Article 39.1 of the Constitution of Ukraine.

According to the case law of the European Court of Human Rights, since the religious communities traditionally exist in the form of organised structures, Article 9 of the 1950 European Convention on Human Rights (hereinafter referred to as the «Convention»), which provides for the right of everyone to freedom of thought, conscience and religion, should be interpreted in accordance with Article 11, which guarantees to everyone the freedom of peaceful assembly and freedom of association with other persons and protects citizens' associations from unjustified interference by the state;

religious gatherings are protected by Article 11 of the Convention, which applies both to private meetings and at meetings in public places, as well as static assemblies and public processions.

Based on a systematic analysis of the norms of the Constitution of Ukraine the Constitutional Court of Ukraine considers that the right to freedom of convictions and religion may be exercised, particularly in the form of public worship, religious rites, ceremonies and processions. If such measures are public and have peaceful nature, they should fall under the requirements of Article 39 of the Constitution of Ukraine, including advance notification of executive authorities or local government about their conduct.

For the protection of human and citizen's rights and freedoms, ensuring proper functioning of a democratic society, public authorities and local governments, laws of Ukraine allow for appropriate restrictions on religious activity, including in a public place. In case of a peaceful assembly of religious nature (public worship, religious rites, ceremonies, processions, etc.) in a public place, restrictions specified in Article 39.2 of the Constitution of Ukraine may apply to its organisers and participants, i.e. court according to the law may restrict implementation of the right for freedom of convictions and religion of individuals in a public place in the interests of national security and public order to prevent disorder or crime, protect public health or the rights and freedoms of others.

The Constitutional Court of Ukraine believes that, the requirement to obtain in advance permission for specific peaceful religious gatherings in public places enshrined in the provisions of Article 21.5 of the Law runs contrary to the provisions of Article 39 of the Constitution of Ukraine which as norms of direct effect set the need to only notify in advance the executive agencies or local governments on holding a peaceful assembly, which can have both religious and non-religious nature.

According to Article 24.2 of the Constitution of Ukraine there shall be no privileges or restrictions based on religious and other beliefs. The provisions of Article 21.5 of the Law do not contain discriminatory restrictions on the activities of specific religious organisations, yet they define the permissible procedure for holding peaceful religious meetings, which differs from the procedure of assembly of non-religious nature.

In a democratic, law-based state there can not be set a different procedure of peaceful assemblies depending on their organisers and participants, purpose and location, form, etc., namely: a permit is required in some cases, whereas in other — notification in advance about its intention to hold such meeting.

Therefore, Article 24 of the Constitution of Ukraine in conjunction with Article 35.1, Article 39.1 obliges the State to create common legal mechanisms

that regulate the conducting by the citizens, public or religious organisations, other legal entities of public assemblies of religious and non-religious nature. Such meetings should take place after prior notification of relevant bodies of the executive authorities or local governments.

Given the above, the Constitutional Court of Ukraine has concluded that the provisions of Article 21.5 of the Law, namely «in other cases public worship, religious rites, ceremonies and processions shall be held each time with the permission of the local state administration, executive body of settlement, village, city council; applications for the said permission shall be submitted not later than ten days before the worship, rite, ceremony or procession, except in cases of urgency», contradict the requirements of Articles 8, 24, 35, 39 of the Constitution of Ukraine.

The Constitutional Court of Ukraine proceeds from the fact that the Law was adopted before entry into force of the Constitution of Ukraine. According to item 1 of Section XV «Transitional Provisions» of the Constitution of Ukraine, laws and other normative acts, adopted prior to this Constitution entering into force, are in force in the part that does not contradict the Constitution of Ukraine.

The Constitutional Court of Ukraine has established that the provisions of Article 21.5 of the Law contradict the Constitution of Ukraine, which is the ground to declare them as such that do not comply with the Constitution of Ukraine (unconstitutional), and therefore these provisions shall not be applied.

The Constitutional Court of Ukraine is the sole body of constitutional jurisdiction in Ukraine, which decides on issues of conformity of laws and other legal acts with the Constitution of Ukraine (Article 147 of the Constitution of Ukraine). This means that issues regarding the compliance of these acts with the Constitution of Ukraine (constitutionality) fall under the jurisdiction of the Constitutional Court of Ukraine.

So, if the Constitutional Court of Ukraine in the process of considering the case finds contradiction (inconsistency) of laws and other legal acts (their particular provisions) with the Constitution of Ukraine, they shall lose effect from the day the Constitutional Court of Ukraine adopts the decision on their unconstitutionality (Article 152 of the Constitution of Ukraine). This applies not only to legislative acts of Ukraine but also to legal acts of Ukrainian SSR and the Soviet Union, which continue to be applied after the adoption of the Constitution of Ukraine. The powers of the Constitutional Court of Ukraine on declaring these acts to be contrary with the Constitution of Ukraine (unconstitutional), come from item 1 of Section XV «Transitional Provisions» of the Constitution of Ukraine.

The provisions of the Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine «On the procedure of temporary effect of separate legislative acts of the Soviet Union on the territory of Ukraine» dated September 12, 1991 No. 1545-XII establish that «before the adoption of appropriate legislative acts of Ukraine on the territory of the Republic acts of the Soviet Union on issues which are not regulated by the legislation of Ukraine, shall be applied provided that they do not contradict the Constitution and laws of Ukraine». Therefore, on the territory of Ukraine public authorities, local governments, their officials and officers continue to apply the provisions of the Decree of the Presidium of the Verkhovna Rada of Soviet Union «On the procedure of organisation and conduction of meetings, rallies, marches and demonstrations in the Soviet Union» dated July 28, 1988 No. 9306-XI, which provides for the procedure of conduction by citizens of peaceful assemblies provided a permission is obtained from relevant body of state power or local government only.

The Constitutional Court of Ukraine notes that according to Article 39 of the Constitution of Ukraine, which stipulates the need to only inform the executive bodies or local authorities on conducting a peaceful assembly in advance, as well as in terms of the legal positions set out in this Decision, the given decree contradicts the Constitution of Ukraine and in accordance with its item 1 of Section XV «Transitional provisions» is invalid on the territory of Ukraine and may not be applied.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to recognise as such that do not conform to the Constitution of Ukraine (unconstitutional):

— the provisions of Article 21.5 of the Law of Ukraine «On Freedom of Conscience and Religious Organisations» dated April 23, 1991 No. 987-XII with amendments;

— Decree of the Presidium of the Supreme Council of the USSR «On the procedure of organising and conducting meetings, rallies, street manifestations and demonstrations in the USSR» dated July 28, 1988 No. 9306-XI.

The provisions of Article 21.5 of the Law of Ukraine «On Freedom of Conscience and Religious Organisations» dated April 23, 1991 No. 987-XII with amendments, Decree of the Presidium of the Supreme Council of the USSR «On the procedure of organising and conducting meetings, rallies, street manifestations and demonstrations in the USSR» dated July 28, 1988 No. 9306-XI declared unconstitutional, shall lose their effect from the day of adoption of this Decision by the Constitutional Court of Ukraine.

References:

Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 4-рп/2001 dated April 19, 2001.

Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly (2nd edition), prepared by the Organization for Security and Cooperation in Europe/Office for Democratic Institutions and Human Rights and the European Commission «For Democracy through Law» (Venice Commission), approved by the commission on 83rd plenary meeting dated June 4, 2010.

European Convention on Human Rights.

Judgment of the European Court of Human Rights in the case «St. Michael parish v. Ukraine» dated June 14, 2007.

Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Barankevich v. Russia» dated July 26, 2007.

Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 2-рп/2016 dated June 1, 2016.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням Верховного Суду України
щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень
другого речення частини сьомої статті 43, першого речення
частини першої статті 54 Закону України
«Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби,
та деяких інших осіб»**

м. Київ
20 грудня 2016 року
№ 7-рп/2016

Справа № 1-38/2016

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого, **Вдовіченка Сергія Леонідовича**, **Гульгая Михайла Мирославовича**, **Запорожця Михайла Петровича** — доповідача, **Касмініна Олександра Володимировича**, **Колісника Віктора Павловича**, **Кривенка Віктора Васильовича**, **Литвинова Олександра Миколайовича**, **Мельника Миколи Івановича**, **Мойсика Володимира Романовича**, **Саса Сергія Володимировича**, **Сліденка Ігоря Дмитровича**, **Туницького Олександра Миколайовича**, **Шапталі Наталі Костянтинівни**, **Шевчука Станіслава Володимировича**,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини сьомої статті 43, першого речення частини першої статті 54 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–ХІІ (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 29, ст. 399) зі змінами.

Приводом для розгляду справи стало конституційне подання Верховного Суду України; підставою для розгляду справи є твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність положень другого речення частини сьомої статті 43, першого речення частини першої статті 54 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб».

Заслухавши суддю-доповідача та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції Президента України, Голови Верховної Ради

України, Кабінету Міністрів України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства юстиції України, Пенсійного фонду України, науковців Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національної академії внутрішніх справ, Національного університету «Одеська юридична академія», Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Верховний Суд України звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення другого речення частини сьомої (у конституційному поданні — частини п'ятої) статті 43, першого речення частини першої статті 54 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–ХІІ зі змінами (далі — Закон № 2262) у взаємозв'язку з пунктом 2 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII (далі — Закон № 213), пунктом 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 24 грудня 2015 року № 911–VIII (далі — Закон № 911).

Відповідно до підпункту 3 пункту 1 розділу I Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо соціального захисту резервістів, які постраждали внаслідок участі в антитерористичній операції, та членів їх сімей» від 12 квітня 2016 року № 1080–VIII статтю 43 Закону № 2262 після частини третьої доповнено двома новими частинами, у зв'язку з чим частина п'ята цієї статті стала частиною сьомою без змін у змісті, що не перешкоджає проведенню її перевірки на відповідність Конституції України (конституційність).

Колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 16 червня 2016 року відкрила конституційне провадження у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини сьомої статті 43, частини першої статті 54 Закону № 2262, а в частині перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) пункту 2 розділу III «Прикінцеві положення» Закону № 213, пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону № 911 відмовила у відкритті конституційного провадження у справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд

України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

Відповідно до положень другого речення частини сьомої статті 43 Закону № 2262 тимчасово, у період з 1 січня 2016 року по 31 грудня 2016 року, обмежено максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) сумою, що не може перевищувати 10 740 гривень. Положеннями першого речення частини першої статті 54 призупинено виплату призначеної пенсії особам (крім інвалідів I та II груп, інвалідів війни III групи, ветеранів військової служби та учасників бойових дій, осіб, на яких поширюється дія пункту 1 статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»), які працюють на посадах та на умовах, передбачених законами України «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про судоустрій і статус суддів».

На думку Верховного Суду України, положення другого речення частини сьомої статті 43, першого речення частини першої статті 54 Закону № 2262 суперечать частині першій статті 8, частині п'ятій статті 17, частинам другій, третій статті 22, частині першій статті 46, частині першій статті 58, статті 64 Конституції України. Обґрунтовуючи неконституційність оспорюваних положень Закону № 2262, суб'єкт права на конституційне подання дійшов висновку, що внаслідок тимчасового обмеження максимального розміру пенсії військовослужбовців на рівні 10 740 гривень та призупинення її виплати окремим категоріям працюючих осіб відбулося звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод військовослужбовців на соціальний захист, зокрема права на отримання пенсії.

2. Вирішуючи питання, порушені у конституційному поданні, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. Україна проголошена суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, суверенітет якої поширюється на всю її територію (стаття 1, частина перша статті 2 Конституції України).

В Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні

відповідати їй; норми Конституції України є нормами прямої дії; органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (стаття 8, частина друга статті 19 Основного Закону України).

Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу; оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України; держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей (частини перша, друга, п'ята статті 17 Основного Закону України).

2.2. Конституційний Суд України зазначає, що забезпечення державою соціального захисту громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей закріплено у частині п'ятій статті 17 розділу I «Загальні засади» Конституції України, який визначає такі основи конституційного ладу в Україні, як, зокрема, суверенітет, територіальна цілісність та недоторканність України, захист яких покладається на Збройні Сили України та інші військові формування.

Відповідно до статті 156 Основного Закону України законопроект про внесення змін до розділу I «Загальні засади» подається до Верховної Ради України Президентом України або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України і, за умови його прийняття не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України.

Особлива конституційна процедура внесення змін до розділу I «Загальні засади» Конституції України обумовлена специфікою предмета його регулювання — основи конституційного ладу в Україні — зокрема необхідністю забезпечення національної безпеки і оборони України, потребами захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України як суверенної й незалежної, демократичної, соціальної та правової держави.

Зазначене є підставою для висновку, що особи, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, створених відповідно до законів України, а також члени їхніх сімей мають спеціальний статус та особливі умови соціального захисту.

Конституційний Суд України неодноразово розглядав питання, пов'язані з реалізацією права на соціальний захист, і сформулював правову позицію, згідно з якою в Конституції України виокремлюються певні категорії громадян України, що потребують додаткових гарантій соціального захисту з боку держави; до них, зокрема, належать громадяни, які відповідно до статті 17 Конституції України перебувають на службі, у тому числі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, органах, що забезпечують суверенітет і територіальну цілісність, її економічну та інформаційну безпеку (рішення від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002, від 17 березня 2004 року № 7-рп/2004).

Організаційно-правові та економічні заходи, спрямовані на забезпечення належного соціального захисту громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей пов'язані не з втратою працездатності, безробіттям або відсутністю достатніх засобів для існування (стаття 46 Конституції України), а особливістю виконуваних ними обов'язків щодо забезпечення однієї з найважливіших функцій держави — захисту суверенітету, територіальної цілісності України (частина перша статті 17 Основного Закону України).

Конституційний Суд України зазначав, що необхідність додаткових гарантій соціальної захищеності цієї категорії громадян як під час проходження служби, так і після її закінчення зумовлена, зокрема, тим, що служба у Збройних Силах України, інших військових формуваннях та правоохоронних органах держави пов'язана з ризиком для життя і здоров'я, підвищеними вимогами до дисципліни, професійної придатності, фахових, фізичних, вольових та інших якостей (абзац другого пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002, абзац четвертий пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 17 березня 2004 року № 7-рп/2004).

Конституційний Суд України вважає, що норми-принципи частини п'ятої статті 17 Конституції України щодо забезпечення державою соціального захисту громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей є пріоритетними та мають безумовний характер. Тобто заходи, спрямовані на забезпечення державою соціального захисту вказаної категорії осіб, у зв'язку, зокрема, з економічною доцільністю, соціально-економічними обставинами не можуть бути скасовані чи звужені.

Оспорюваними положеннями Закону № 2262 тимчасово, у період з 1 січня 2016 року по 31 грудня 2016 року, обмежено максимальний

розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) сумою, що не може перевищувати 10 740 гривень (друге речення частини сьомої статті 43), а також призупинено виплату призначеної пенсії особам (крім інвалідів I та II груп, інвалідів війни III групи, ветеранів військової служби та учасників бойових дій, осіб, на яких поширюється дія пункту 1 статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»), які працюють на посадах та на умовах, передбачених законами України «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про судоустрій і статус суддів» (перше речення частини першої статті 54).

Конституційний Суд України стверджує, що обмеження максимального розміру пенсії та призупинення виплати призначеної пенсії особам, яким право на пенсійне забезпечення встановлене Законом № 2262, порушує суть конституційних гарантій щодо безумовного забезпечення соціального захисту осіб, передбачених частиною п'ятою статті 17 Конституції України, які зобов'язані захищати суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність України.

Виходячи з наведеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення другого речення частини сьомої статті 43, першого речення частини першої статті 54 Закону № 2262 суперечать статті 17 Конституції України.

2.3. Конституційний Суд України, керуючись частиною третьою статті 61 Закону України «Про Конституційний Суд України», вважає, що з підстав, наведених у цьому Рішенні, підлягають визнанню такими, що не відповідають статті 17 Конституції України, положення першого речення частини сьомої статті 43 Закону № 2262, згідно з якими «максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 152, 153 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 67, 69, 70, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

вирішив:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–XII зі змінами, а саме:

— частини сьомої статті 43, згідно з якими максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність; тимчасово, у період з 1 січня 2016 року по 31 грудня 2016 року, максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати 10 740 гривень;

— першого речення частини першої статті 54, відповідно до яких тимчасово, у період з 1 січня 2016 року по 31 грудня 2016 року, особам (крім інвалідів I та II груп, інвалідів війни III групи, ветеранів військової служби та учасників бойових дій, осіб, на яких поширюється дія пункту 1 статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»), які працюють на посадах та на умовах, передбачених законами України «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про судоустрій і статус суддів», призначені пенсії/щомісячне довічне грошове утримання не виплачуються.

2. Положення частини сьомої статті 43, першого речення частини першої статті 54 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–XII зі змінами, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) положений второго предложения части седьмой
статьи 43, первого предложения части первой статьи 54
Закона Украины «О пенсионном обеспечении лиц, уволенных
с военной службы, и некоторых других лиц»
по конституционному представлению Верховного Суда Украины

г. Киев
20 декабря 2016 года
№ 7-рп/2016

Дело № 1-38/2016

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Баулина Юрия Васильевича — председательствующего, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича — докладчика, **Касминина** Александра Владимировича, **Колесника** Виктора Павловича, **Кривенко** Виктора Васильевича, **Литвинова** Александра Николаевича, **Мельника** Николая Ивановича, **Мойсика** Владимира Романовича, **Саса** Сергея Владимировича, **Слиденко** Игоря Дмитриевича, **Тупицкого** Александра Николаевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шевчука** Станислава Владимировича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений второго предложения части седьмой статьи 43, первого предложения части первой статьи 54 Закона Украины «О пенсионном обеспечении лиц, уволенных с военной службы, и некоторых других лиц» от 9 апреля 1992 года № 2262—XII (Ведомости Верховной Рады Украины, 1992 г., № 29, ст. 399) с изменениями по конституционному представлению Верховного Суда Украины.

Поводом к рассмотрению дела стало конституционное представление Верховного Суда Украины; основанием к рассмотрению дела является утверждение субъекта права на конституционное представление о неконституционности положений второго предложения части седьмой статьи 43, первого предложения части первой статьи 54 Закона Украины «О пенсионном обеспечении лиц, уволенных с военной службы, и некоторых других лиц».

Заслушав судью-докладчика и исследовав материалы дела, в том числе позиции Президента Украины, Председателя Верховной Рады Украины, Кабинета Министров Украины, Министерства социальной политики Украины, Министерства юстиции Украины, Пенсионного фонда Украины, научных работников Института государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Национальной академии внутренних дел, Национального университета «Одесская юридическая академия», Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Верховный Суд Украины обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения второго предложения части седьмой (в конституционном представлении — части пятой) статьи 43, первого предложения части первой статьи 54 Закона Украины «О пенсионном обеспечении лиц, уволенных с военной службы, и некоторых других лиц» от 9 апреля 1992 года № 2262—XII с изменениями (далее — Закон № 2262) во взаимосвязи с пунктом 2 раздела III «Заключительные положения» Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно пенсионного обеспечения» от 2 марта 2015 года № 213—VIII (далее — Закон № 213), пунктом 2 раздела II «Заключительные положения» Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины» от 24 декабря 2015 года № 911—VIII (далее — Закон № 911).

Согласно подпункту 3 пункта 1 раздела I Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законы Украины относительно социальной защиты резервистов, пострадавших вследствие участия в антитеррористической операции, и членов их семей» от 12 апреля 2016 года № 1080—VIII статья 43 Закона № 2262 после части третьей дополнена двумя новыми частями, в связи с чем часть пятая данной статьи стала частью седьмой без изменений в содержании, что не препятствует проведению ее проверки на соответствие Конституции Украины (конституционность).

Коллегия судей Конституционного Суда Украины Постановлением от 16 июня 2016 года открыла конституционное производство по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений второго предложения части седьмой статьи 43, части первой статьи 54 Закона № 2262, а в части проверки на соответствие Консти-

туции Украины (конституционность) пункта 2 раздела III «Заключительные положения» Закона № 213, пункта 2 раздела II «Заключительные положения» Закона № 911 отказала в открытии конституционного производства по делу на основании пункта 2 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» — несоответствие конституционного представления требованиям, предусмотренным Конституцией Украины, данным законом.

Согласно положениям второго предложения части седьмой статьи 43 Закона № 2262 временно, в период с 1 января 2016 года по 31 декабря 2016 года, ограничен максимальный размер пенсии (с учетом надбавок, повышений, дополнительной пенсии, целевой денежной помощи, пенсии за особые заслуги перед Украиной, индексации и других доплат к пенсии, установленных законодательством, кроме доплаты к надбавкам отдельным категориям лиц, имеющим особые заслуги перед Родиной) суммой, которая не может превышать 10 740 гривен. Положениями первого предложения части первой статьи 54 приостановлена выплата назначенной пенсии лицам (кроме инвалидов I и II групп, инвалидов войны III группы, ветеранов военной службы и участников боевых действий, лиц, на которых распространяется действие пункта 1 статьи 10 Закона Украины «О статусе ветеранов войны, гарантиях их социальной защиты»), работающим на должностях и на условиях, предусмотренных законами Украины «О государственной службе», «О прокуратуре», «О судостроительстве и статусе судей».

По мнению Верховного Суда Украины, положения второго предложения части седьмой статьи 43, первого предложения части первой статьи 54 Закона № 2262 противоречат части первой статьи 8, части пятой статьи 17, частям второй, третьей статьи 22, части первой статьи 46, части первой статьи 58, статье 64 Конституции Украины. Обосновывая неконституционность оспариваемых положений Закона № 2262, субъект права на конституционное представление пришел к выводу, что вследствие временного ограничения максимального размера пенсии военнослужащих на уровне 10 740 гривен и приостановления ее выплаты отдельным категориям работающих лиц произошло сужение содержания и объема существующих прав и свобод военнослужащих на социальную защиту, в частности, права на получение пенсии.

2. Решая вопросы, поднятые в конституционном представлении, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

2.1. Украина провозглашена суверенным и независимым, демократическим, социальным, правовым государством, суверенитет которого распространяется на всю ее территорию (статья 1, часть первая статьи 2 Конституции Украины).

В Украине признается и действует принцип верховенства права; Конституция Украины имеет высшую юридическую силу; законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей; нормы Конституции Украины являются нормами прямого действия; органы государственной власти и органы местного самоуправления, их должностные лица обязаны действовать только на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины (статья 8, часть вторая статьи 19 Основного Закона Украины).

Защита суверенитета и территориальной целостности Украины, обеспечение ее экономической и информационной безопасности являются важнейшими функциями государства, делом всего Украинского народа; оборона Украины, защита ее суверенитета, территориальной целостности и неприкосновенности возлагаются на Вооруженные Силы Украины; государство обеспечивает социальную защиту граждан Украины, находящихся на службе в Вооруженных Силах Украины и в иных воинских формированиях, а также членов их семей (части первая, вторая, пятая статьи 17 Основного Закона Украины).

2.2. Конституционный Суд Украины отмечает, что обеспечение государством социальной защиты граждан Украины, находящихся на службе в Вооруженных Силах Украины и в иных воинских формированиях, а также членов их семьи, закреплены в части пятой статьи 17 раздела I «Общие принципы» Конституции Украины, который определяет такие основы конституционного порядка в Украине, как, в частности, суверенитет, территориальная целостность и неприкосновенность Украины, защита которых возлагается на Вооруженные Силы Украины и иные воинские формирования.

Согласно статье 156 Основного Закона Украины законопроект о внесении изменений в раздел I «Общие положения» представляется в Верховную Раду Украины Президентом Украины или не менее чем двумя третями от конституционного состава Верховной Рады Украины и, при условии его принятия не менее чем двумя третями от конституционного состава Верховной Рады Украины, утверждается всеукраинским референдумом, назначаемым Президентом Украины.

Особая конституционная процедура внесения изменений в раздел I «Общие положения» Конституции Украины обусловлена специ-

фикой предмета его регулирования — основы конституционного порядка в Украине — в частности, необходимостью обеспечения национальной безопасности и обороны Украины, потребностями защиты государственного суверенитета и территориальной целостности Украины как суверенного и независимого, демократического, социального и правового государства.

Изложенное является основанием для вывода, что лица, находящиеся на службе в Вооруженных Силах Украины и в иных воинских формированиях, созданных согласно законам Украины, а также члены их семей имеют специальный статус и особые условия социальной защиты.

Конституционный Суд Украины неоднократно рассматривал вопросы, связанные с реализацией права на социальную защиту, и сформулировал правовую позицию, согласно которой в Конституции Украины выделяются определенные категории граждан Украины, нуждающиеся в дополнительных гарантиях социальной защиты со стороны государства; к ним, в частности, относятся граждане, которые согласно статье 17 Конституции Украины находятся на службе, в том числе в Вооруженных Силах Украины и в иных воинских формированиях, органах, обеспечивающих суверенитет и территориальную целостность, ее экономическую и информационную безопасность (решения от 20 марта 2002 года № 5-рп/2002, от 17 марта 2004 года № 7-рп/2004).

Организационно-правовая и экономическая меры, направленные на обеспечение надлежащей социальной защиты граждан Украины, находящихся на службе в Вооруженных Силах Украины и в иных воинских формированиях, а также членов их семей связаны не с потерей трудоспособности, безработицей или отсутствием достаточных средств для существования (статья 46 Конституции Украины), а особенностью исполняемых ими обязанностей по обеспечению одной из важнейших функций государства — защиты суверенитета, территориальной целостности Украины (часть первая статьи 17 Основного Закона Украины).

Конституционный Суд Украины отмечал, что необходимость дополнительных гарантий социальной защиты этой категории граждан как во время прохождения службы, так и после ее окончания обусловлена, в частности, тем, что служба в Вооруженных Силах Украины, иных воинских формированиях и правоохранительных органах государства связана с риском для жизни и здоровья, повышенными требованиями к дисциплине, профессиональной пригодности, профессиональным, физическим, волевым и другим качествам (абзац второй

пункта 3 мотивировочной части Решения от 20 марта 2002 года № 5-рп/2002, абзац четвертый пункта 3 мотивировочной части Решения от 17 марта 2004 года № 7-рп/2004).

Конституционный Суд Украины считает, что нормы-принципы части пятой статьи 17 Конституции Украины относительно обеспечения государством социальной защиты граждан Украины, находящихся на службе в Вооруженных Силах Украины и в иных воинских формированиях, а также членов их семей, являются приоритетными и носят безусловный характер. То есть меры, направленные на обеспечение государством социальной защиты указанной категории лиц, в связи, в частности, с экономической целесообразностью, социально-экономическими обстоятельствами, не могут быть упразднены или сужены.

Оспариваемыми положениями Закона № 2262 временно, в период с 1 января 2016 года по 31 декабря 2016 года, ограничен максимальный размер пенсии (с учетом надбавок, повышений, дополнительной пенсии, целевой денежной помощи, пенсии за особые заслуги перед Украиной, индексации и других доплат к пенсии, установленных законодательством, кроме доплаты к надбавкам отдельным категориям лиц, имеющим особые заслуги перед Родиной) суммой, которая не может превышать 10 740 гривен (второе предложение части седьмой статьи 43), а также приостановлена выплата назначенной пенсии лицам (кроме инвалидов I и II групп, инвалидов войны III группы, ветеранов военной службы и участников боевых действий, лиц, на которых распространяется действие пункта 1 статьи 10 Закона Украины «О статусе ветеранов войны, гарантиях их социальной защиты»), работающим на должностях и на условиях, предусмотренных законами Украины «О государственной службе», «О прокуратуре», «О судоустройстве и статусе судей» (первое предложение части первой статьи 54).

Конституционный Суд Украины утверждает, что ограничение максимального размера пенсии и приостановление выплаты назначенной пенсии лицам, которым право на пенсионное обеспечение установлено Законом № 2262, нарушает суть конституционных гарантий по безусловному обеспечению социальной защиты лиц, предусмотренных частью пятой статьи 17 Конституции Украины, которые обязаны защищать суверенитет, территориальную целостность и неприкосновенность Украины.

Исходя из изложенного, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что положения второго предложения части седьмой статьи 43, первого предложения части первой статьи 54 Закона № 2262 противоречат статье 17 Конституции Украины.

2.3. Конституционный Суд Украины, руководствуясь частью третьей статьи 61 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», считает, что на основаниях, указанных в настоящем Решении, подлежат признанию не соответствующими статье 17 Конституции Украины положения первого предложения части седьмой статьи 43 Закона № 2262, согласно которым «максимальный размер пенсии (с учетом надбавок, повышений, дополнительной пенсии, целевой денежной помощи, пенсии за особые заслуги перед Украиной, индексации и других доплат к пенсии, установленных законодательством, кроме доплаты к надбавкам отдельным категориям лиц, имеющим особые заслуги перед Родиной) не может превышать десяти прожиточных минимумов, установленных для лиц, утративших трудоспособность».

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 152, 153 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 67, 69, 70, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. Признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения Закона Украины «О пенсионном обеспечении лиц, уволенных с военной службы, и некоторых других лиц» от 9 апреля 1992 года № 2262–XII с изменениями, а именно:

— части седьмой статьи 43, согласно которым максимальный размер пенсии (с учетом надбавок, повышений, дополнительной пенсии, целевой денежной помощи, пенсии за особые заслуги перед Украиной, индексации и других доплат к пенсии, установленных законодательством, кроме доплаты к надбавкам отдельным категориям лиц, имеющим особые заслуги перед Родиной) не может превышать десяти прожиточных минимумов, установленных для лиц, утративших трудоспособность; временно, в период с 1 января 2016 года по 31 декабря 2016 года, максимальный размер пенсии (с учетом надбавок, повышений, дополнительной пенсии, целевой денежной помощи, пенсии за особые заслуги перед Украиной, индексации и других доплат к пенсии, установленных законодательством, кроме доплаты к надбавкам отдельным категориям лиц, имеющим особые заслуги перед Родиной) не может превышать 10 740 гривен;

— первого предложения части первой статьи 54, согласно которым временно, в период с 1 января 2016 года по 31 декабря 2016 года, лицам (кроме инвалидов I и II групп, инвалидов войны III группы, ветеранов

военной службы и участников боевых действий, лиц, на которых распространяется действие пункта 1 статьи 10 Закона Украины «О статусе ветеранов войны, гарантиях их социальной защиты»), работающим на должностях и на условиях, предусмотренных законами Украины «О государственной службе», «О прокуратуре», «О судоустройстве и статусе судей», назначенные пенсии/ежемесячное пожизненное денежное содержание не выплачиваются.

2. Положения части седьмой статьи 43, первого предложения части первой статьи 54 Закона Украины «О пенсионном обеспечении лиц, уволенных с военной службы, и некоторых других лиц» от 9 апреля 1992 года № 2262–XII с изменениями, признанные неконституционными, утрачивают силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего Решения.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 7-rp/2016 dated December 20, 2016 in the case upon the petition of the Supreme Court regarding the conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of the second sentence of Article 43.7, the first sentence of Article 54.1 of the Law of Ukraine «On pension provision of persons dismissed from military service and some other persons»

The Supreme Court applied the Constitutional Court of Ukraine to recognise the provisions of the second sentence (in the constitutional petition — Article 43.5) of Article 43.7, the first sentence of Article 54.1 of the Law of Ukraine «On pension provision of persons dismissed from military service and some other persons» No. 2262–XII dated April 9, 1992 with amendments (hereinafter referred to as «the Law No. 2262») in conjunction with item 2 of Chapter III «Final provisions» of the Law of Ukraine «On introducing amendments to certain legislative acts of Ukraine on pensions» No. 213–VIII dated March 2, 2015 (hereinafter referred to as

«the Law № 213»), item 2 of Chapter II «Final provisions» of the Law of Ukraine «On introducing amendments to certain legislative acts of Ukraine» No. 911–VIII dated December 24, 2015 (hereinafter referred to as «the Law No. 911») as non-conforming to the Constitution of Ukraine (unconstitutional).

According to item 1.3 of Chapter I of the Law of Ukraine «On introducing amendments to certain laws of Ukraine on social protection of reservists, suffered from Anti-terrorist operations, and their families» No. 1080–VIII dated April 12, 2016 Article 43 of the Law No. 2262 after Article 43.3 was supplemented with two new paragraphs, and as a result, Article 43.5 became Article 43.7 without changes in the content that does not preclude to provide its reviewing on conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality).

According to the provisions of the second sentence of Article 43.7 of the Law No. 2262, temporarily, during the period from January 1, 2016 till December 31, 2016, the maximum amount of pension (including bonuses, promotions, additional pension, the target cash benefits, pensions for special merits before Ukraine, indexation and other additional payments to pensions, established by legislation, except additions to allowances to certain categories of persons that have special merits before the Motherland) is limited by the amount that can not exceed 10,740 UAH. The provisions of the first sentence of Article 54.1 suspended the payment of granted pensions to persons (except invalids of the I and II groups, disabled veterans of the III group, military veterans and combatants, persons under Article 10.1 of the Law «On the status of war veterans, guarantees of their social protection») working in the offices and under conditions stipulated by the Laws «On state service», «On Prosecutor’s Office», «On the judicial system and status of judges».

The Constitutional Court of Ukraine notes that the provision of social protection of citizens serving in the Armed Forces and other military units and members of their family is stipulated in Article 17.5 of Chapter I «General Provisions» of the Constitution of Ukraine, which defines the following fundamentals of the constitutional order in Ukraine as, in particular, sovereignty, territorial integrity and inviolability of Ukraine, the protection of which is relied on the Armed Forces and other military units.

According to Article 156 of the Fundamental Law a draft law on introducing amendments to Chapter I — «General Principles», is submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine by the President of Ukraine, or by no less than two-thirds of the constitutional composition of the Verkhovna Rada of Ukraine, and on the condition that it is adopted by no less than two-thirds of the constitutional composition of the Verkhovna Rada of Ukraine, and is a proved by an All-Ukrainian referendum designated by the President of Ukraine.

The special constitutional procedure of introducing amendments to Chapter I «General Principles» of the Constitution is stipulated by the specificity of the subject of its regulation, that is the constitutional order in Ukraine, in particular the need to ensure national security and defense, the need to protect national sovereignty and territorial integrity of Ukraine as a sovereign and independent, democratic, social and law-based state.

The above is the ground for the conclusion that the persons serving in the Armed Forces and other military units formed in accordance with the laws and members of their families have a special status and special conditions of social protection.

The organisational, legal and economic measures to ensure adequate social protection of citizens serving in the Armed Forces and other military units and members of their family are not associated with disability, unemployment or lack of sufficient means of subsistence (Article 46 of the Constitution), but the peculiarity of the performed duties by them concerning the provision of one of the most important functions of the state — protection of the sovereignty and territorial indivisibility of Ukraine (Article 17.1 of the Fundamental Law).

The Constitutional Court of Ukraine considers that norms-principles of Article 17.5 of the Constitution concerning the provision by the state of the social protection of citizens serving in the Armed Forces and other military units and also the members of their families are priority and have an absolute nature. Thus, those measures aimed at ensuring by the state of social protection of this category of persons, in interrelation, in particular, with economic suitability, social and economic circumstances can not be abolished or narrowed.

The disputed provisions of the Law No. 2262 temporarily, during the period from January 1, 2016 till December 31, 2016 limit the maximum amount of pension (including bonuses, promotions, additional pension, the target cash benefits, pensions for special merits before Ukraine, indexation and other additional payments to pensions, established by legislation, except additions to allowances to certain categories of persons that have special merits before the Motherland) by the amount that can not exceed 10,740 UAH (second sentence of Article 43.7), and also suspend payments of the granted pensions to persons (except disabled of the I and II groups, disabled veterans of the III group, military veterans and combatants, individuals subject to Article 10.1 of the Law «On status of war veterans, guarantees of their social protection») working in the offices and under conditions stipulated by the Laws «On the state service», «On the Prosecutor’s Office», «On the judicial system and the status of judges» (the first sentence of Article 54.1).

The Constitutional Court of Ukraine states that the restriction of maximum amount of pension and suspension of granted pension payments to the persons, entitled to pension provision under the Law No. 2262, violates the sense of the constitutional guarantees concerning unconditional provision of social protection of the persons, envisaged in Article 17.5 of the Constitution, obliged to protect sovereignty, territorial indivisibility and inviolability of Ukraine.

The Constitutional Court of Ukraine held to recognise the provisions of the Law of Ukraine «On pension provision of persons dismissed from military service and some other persons» No. 2262–XII dated April 9, 1992 with amendments as non-conforming to the Constitution of Ukraine (unconstitutional), in particular:

— provisions of Article 43.7, whereby the maximum amount of pension (including bonuses, promotions, additional pension, the target cash benefits, pensions for special merits before Ukraine, indexation and other additional payments to pensions, established by legislation, except additions to allowances to certain categories of persons that have special merits before the Motherland) can not exceed 10 living wages, established for the persons, that lost their ability to work; temporarily, for the period from January 1, 2016 till December 31, 2016, the maximum amount of pension (including bonuses, promotions, additional pension, the target cash benefits, pensions for special merits before Ukraine, indexation and other additional payments to pensions, established by the legislation, except additions to allowances to certain categories of persons having special merits before the Motherland) can not exceed 10,740 UAH;

— the first sentence of Article 54.1 whereby temporarily, during the period from January 1, 2016 till December 31, 2016, granted pensions/ monthly lifetime allowance are not paid to the persons (except invalids of I and II groups, disabled veterans of III group, military veterans and combatants, persons subject to Article 10.1 of the Law «On the status of war veterans, guarantees of their social protection») working in the offices and under conditions stipulated by the Laws «On state service», «On Prosecutor's Office», «On judicial system and status of judges».

The provisions of Article 43.7, first sentence of Article 54.1 of the Law «On pension provision of persons discharged from military service and some other persons» dated April 9, 1992 No. 2262–XII with amendments, recognised unconstitutional, lose their effect from the day the Constitutional Court adopts this Decision.

References:

Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 5-рп/2002 dated March 20, 2002 in the case upon the constitutional petition of 55 People's Deputies of Ukraine regarding the conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of Articles 58, 60 of the Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2001» and of the Supreme Court regarding the conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of Article 58.1.2, 58.1.3, 58.1.4, 58.1.5, 58.1.8, 58.1.9 of the Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2001» and Article 1.1 of the Law of Ukraine «On some measures for the budget funds saving» (case on benefits, compensation and guarantees).

Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 7-рп/2004 dated March 17, 2004 in the case upon the constitutional petition of 55 People's Deputies of Ukraine regarding the conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of Article 59.3 and 59.4 of the Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2003» (the case on social protection of servicemen and employees of law enforcement bodies).

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням
Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення
третього речення частини третьої статті 315
Кримінального процесуального кодексу України**

м. Київ
23 листопада 2017 року
№ 1-р/2017

Справа № 1-28/2017

Велика палата Конституційного Суду України у складі суддів:

Кривенка Віктора Васильовича — головуючого, **Городовенка** Віктора Валентиновича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Касмініна** Олександра Володимировича, **Колісника** Віктора Павловича, **Литвинова** Олександра Миколайовича, **Мельника** Миколи Івановича, **Мойсика** Володимира Романовича, **Саса** Сергія Володимировича, **Сліденка** Ігоря Дмитровича, **Туницького** Олександра Миколайовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни — доповідача, **Шевчука** Станіслава Володимировича,

розглянула на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Шапталу Н. К. та дослідивши матеріали справи, зокрема позиції Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також науковців Донецького національного університету імені Василя Стуса, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Конституційний Суд України

установив:

1. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України, прийнятого Верховною Радою України 13 квітня 2012 року за № 4651—VI (Відомості Верховної Ради України, №№ 9—13, ст. 88), зі змінами (далі — Кодекс). Відповідно до цього положення застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обраних на стадії досудового розслідування, за відсутності відповідних клопотань сторін кримінального провадження вважається продовженим.

Необхідність у зверненні до Конституційного Суду України автор клопотання обґрунтовує тим, що вказане положення Кодексу порушує право людини на свободу та особисту недоторканність. На думку Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, закріплення норми, згідно з якою запобіжний захід у виді тримання особи під вартою або домашнього арешту має вважатися продовженим у разі відсутності клопотань сторін про зміну або скасування такого заходу, позбавляє особу належного захисту від свавілля та суперечить вимогам частини першої статті 8, частини другої статті 29 Конституції України.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи порушене в конституційному поданні питання, виходить з такого.

2.1. Україна є демократичною, правовою державою; в Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй; людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави; права і свободи людини і громадянина захищаються судом; правосуддя в Україні здійснюють виключно суди (статті 1, 3, частини перша, друга статті 8, частина перша статті 55, частина перша статті 124 Основного Закону України).

Відповідно до частини першої статті 29 Конституції України кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що право на свободу та

особисту недоторканність є одним з визначальних та фундаментальних конституційних прав людини. Наявність свободи у особи є однією з передумов її розвитку та соціалізації; право на свободу передбачає можливість вибору своєї поведінки з метою вільного та всебічного розвитку, самостійно діяти відповідно до власних рішень і задумів, визначати пріоритети, робити все, що не заборонено законом, безперешкодно і на власний розсуд пересуватися по території держави, обирати місце проживання тощо; право на свободу означає, що особа є вільною у своїй діяльності від зовнішнього втручання, за винятком обмежень, які встановлюються Конституцією та законами України (абзац третій підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011; абзац другий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016).

Частина друга статті 29 Конституції України передбачає, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

Конституційний Суд України неодноразово вказував на те, що право на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним і може бути обмежене, але тільки на підставах та в порядку, які визначені в законі (абзац шостий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011). Обмеження конституційного права на свободу та особисту недоторканність має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина.

Обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права (абзац третій підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016).

Згідно з частиною першою статті 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Відповідно до частини першої статті 124 Основного Закону України правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. При цьому за своєю суттю пра-

восуддя визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах (абзац десятий пункту 9 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003).

Відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі — Конвенція) кожен має право на справедливий розгляд його справи незалежним і безстороннім судом, визначеним законом.

З огляду на викладене та зважаючи на положення частини другої статті 29 Конституції України, Конституційний Суд України вважає, що слід визначити такі обов'язкові вимоги до правомірного арешту або тримання під вартою: по-перше, арешт чи тримання під вартою має здійснюватися виключно на підставі належним чином вмотивованого рішення суду; по-друге, підстави та порядок застосування цих запобіжних заходів мають бути визначені в законі та повинні відповідати конституційним гарантіям справедливої судової процедури та принципу верховенства права.

Оскільки метою статті 29 Конституції України є недопущення свавільного обмеження (позбавлення) свободи чи особистої недоторканності особи, то дотримання зазначених вимог є обов'язковим.

Про фундаментальність права на свободу та особисту недоторканність свідчить також факт його закріплення у більшості міжнародних правових актів. Зокрема, у Загальній декларації прав людини 1948 року встановлено, що ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання (стаття 9), у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року вказано, що ніхто не повинен бути позбавлений волі інакше, як на підставах і відповідно до такої процедури, які встановлені законом (пункт 1 статті 9).

Право на свободу та особисту недоторканність, як і будь-яке інше право, потребує захисту від свавільного обмеження, для чого вимагається періодичний судовий контроль за обмеженням чи позбавленням свободи та особистої недоторканності, що має здійснюватися у визначені законом часові інтервали.

Згідно з практикою Європейського суду з прав людини тримання під вартою без відповідного судового рішення, особливо протягом періоду після закінчення слідства та до початку судового розгляду, а також на підставі судових рішень, винесених на стадії судового розгляду, які не містять визначених строків подальшого тримання під вартою, суперечить вимогам статті 5 Конвенції (пункт 98 рішення від 10 лютого 2011 року у справі «Харченко проти України»). Такий підхід узгоджується з метою статті 5 Конвенції, що полягає у запобіганні сва-

вільному чи невиправданому позбавленню свободи (пункт 30 рішення Європейського суду з прав людини від 3 жовтня 2006 року у справі «МакКей проти Сполученого Королівства»).

Конституційний Суд України виходячи з положень частин першої, другої статті 29 Основного Закону України та сформульованих ним юридичних позицій, а також беручи до уваги наведені положення міжнародних правових актів щодо захисту права людини на свободу та особисту недоторканність, вважає, що право на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним і може бути обмежене, але тільки на підставах та в порядку, визначених законами України. Обмеження конституційного права на свободу та особисту недоторканність має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина та виключно на підставі вмотивованого рішення суду.

3. Підстави та порядок застосування примусових заходів, які обмежують конституційне право людини на свободу та особисту недоторканність, зокрема у кримінальному провадженні, закріплені у Кодексі.

Завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (стаття 2 Кодексу).

З метою досягнення завдань кримінального провадження та для належного здійснення правосуддя у справах про вчинення кримінального правопорушення Кодексом передбачено види заходів забезпечення кримінального провадження, до яких належать запобіжні заходи, включаючи домашній арешт та тримання під вартою (статті 131, 176, 181, 183).

До заходів забезпечення кримінального провадження відповідно до частини другої статті 131 Кодексу належать: виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід; накладення грошового стягнення; тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; тимчасовий доступ до речей і документів; тимчасове вилучення майна;

арешт майна; затримання особи; запобіжні заходи. Згідно з частиною першою статті 176 Кодексу видами запобіжних заходів є особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою.

Серед наведених видів запобіжних заходів особливе місце займають домашній арешт та тримання під вартою, оскільки вони пов'язані з обмеженнями конституційного права особи на свободу та особисту недоторканність.

Запобіжний захід у виді домашнього арешту полягає в обмеженні свободи пересування підозрюваного, обвинуваченого шляхом його ізоляції у житлі через заборону залишати його цілодобово або у певний період доби; домашній арешт може бути застосовано до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі; строк тримання особи під домашнім арештом не може перевищувати двох місяців; у разі необхідності продовження цього строку можливе за клопотанням прокурора в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому статтею 199 Кодексу (частини перша, друга, шоста статті 181 Кодексу).

Тримання під вартою є найбільш суворим запобіжним заходом, пов'язаним із позбавленням особи свободи, який полягає в примусовій ізоляції підозрюваного, обвинуваченого шляхом поміщення його в установу тримання під вартою на певний строк із підпорядкуванням режиму цієї установи.

У частині першій статті 183 Кодексу визначено, що тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим статтею 177 Кодексу. До цих ризиків належать такі спроби підозрюваного, обвинуваченого: переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому особа підозрюється, обвинувачується.

Слідчий суддя, суд зобов'язаний постановити ухвалу про відмову в застосуванні запобіжного заходу, якщо під час розгляду клопотання прокурор не доведе: наявності обґрунтованої підозри у вчиненні підо-

зрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; наявності достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених статтею 177 Кодексу, і на які вказує слідчий, прокурор; недостатності застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні (частини перша, друга статті 194 Кодексу).

Звертаючись до суду з клопотанням про продовження строків тримання під вартою, слідчий, прокурор мають викласти обставини, які доводять, що заявлені раніше ризики не зменшилися або з'явилися нові ризики, які виправдовують продовження тримання особи під вартою, а застосування більш м'яких запобіжних заходів не гарантує запобігання цим ризикам.

Згідно з практикою застосування Європейським судом з прав людини пункту 3 статті 5 Конвенції після спливу певного проміжку часу існування лише обґрунтованої підозри перестає бути підставою для позбавлення свободи, і судові органи мають навести інші підстави для продовження тримання особи під вартою; до того ж такі підстави мають бути чітко наведені національними судами (пункт 60 рішення від 6 листопада 2008 року у справі «Слоєв проти України»).

Отже, обґрунтованість застосування запобіжних заходів, пов'язаних з обмеженням права особи на свободу та особисту недоторканність, зокрема домашнього арешту та тримання під вартою, має піддаватися судовому контролю через певні проміжки часу, періодично об'єктивним та неупередженим судом на предмет перевірки наявності чи відсутності ризиків, за яких вказані запобіжні заходи застосовуються, у тому числі при закінченні досудового розслідування, коли деякі ризики вже можуть зникнути.

4. Відповідно до частини третьої статті 315 Кодексу під час підготовчого судового засідання суд за клопотаннями учасників судового провадження має право обрати, змінити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого (перше речення); при розгляді таких клопотань суд додержується правил, передбачених розділом II «Заходи забезпечення кримінального провадження» Кодексу (друге речення); за відсутності зазначених клопотань сторін кримінального провадження застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обраних під час досудового розслідування, вважається продовженим (третє речення).

Дія положення третього речення частини третьої статті 315 Кодексу, як вбачається з його змісту, поширюється на всі види захо-

дів забезпечення кримінального провадження, які були обрані щодо підозрюваної особи на стадії досудового розслідування.

Отже, відповідно до вказаного положення Кодексу допускається під час судового провадження у суді першої інстанції при підготовчому судовому засіданні продовження дії таких запобіжних заходів забезпечення кримінального провадження, як запобіжні заходи у виді домашнього арешту та тримання під вартою, без перевірки обґрунтованості підстав їх застосування.

Однак продовження дії заходів забезпечення кримінального провадження, а саме запобіжних заходів у виді домашнього арешту та тримання під вартою, обраних під час досудового розслідування, без перевірки судом обґрунтованості підстав для їх застосування, суперечить вимогам обов'язкового періодичного судового контролю за застосуванням запобіжних заходів, пов'язаних з обмеженням права особи на свободу та особисту недоторканність, закріпленого у частині другій статті 29 Конституції України, згідно з якою «ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом».

Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях зазначив, що обґрунтування будь-якого періоду тримання під вартою, незалежно від того, яким він є, повинно бути переконливо наведено державою, а квазіавтоматичне продовження такого періоду суперечить гарантіям, встановленим у пункті 3 статті 5 Конвенції (пункт 66 рішення від 9 січня 2003 року у справі «Шишков проти Болгарії», пункт 40 рішення від 10 червня 2008 року у справі «Тасе проти Румунії»).

Конституційний Суд України вважає, що запобіжні заходи (домашній арешт та тримання під вартою), які обмежують гарантоване частиною першою статті 29 Конституції України право людини на свободу та особисту недоторканність, можуть бути застосовані судом на новій процесуальній стадії — стадії судового провадження, зокрема під час підготовчого судового засідання, лише за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставі та в порядку, встановлених законом.

Така позиція Конституційного Суду України узгоджується з практикою Європейського суду з прав людини, який у рішенні від 15 грудня 2016 року у справі «Ігнатов проти України» вказав, що судовий контроль на новій процесуальній стадії при продовженні дії запобіжних заходів, пов'язаних з обмеженням права особи на свободу та особисту недоторканність, має відбуватися з обґрунтуванням підстав такого продовження (пункт 36).

Конституційний Суд України зазначає, що висновки слідчого судді щодо будь-яких обставин, які стосувалися суті підозри, обвинувачен-

ня та були взяті до уваги при обґрунтуванні запобіжного заходу, обраного під час досудового розслідування, для суду на стадії судового провадження не є преюдиційними. У підготовчому провадженні суд має перевірити обґрунтованість застосування запобіжного заходу щодо обвинуваченого, пов'язаного з обмеженням його права на свободу та особисту недоторканність, та прийняти вмотивоване рішення, незважаючи на те, чи закінчився строк дії ухвали слідчого судді, постановленої на стадії досудового розслідування про обрання такого запобіжного заходу.

Європейський суд з прав людини у рішенні від 10 лютого 2011 року у справі «Харченко проти України» вказав на порушення пункту 3 статті 5 Конвенції національними судами України, які часто обґрунтовують продовження строку тримання під вартою однаковими підставами протягом всього періоду ув'язнення, та зазначив, що суди зобов'язані обґрунтовувати свої рішення про продовження строку тримання під вартою іншими підставами, які мають бути чітко вказані (пункт 99). Ненаведення судовими органами у своїх рішеннях будь-яких підстав, які дозволяють тримання особи під вартою протягом тривалого проміжку часу, є несумісним з принципом захисту від свавілля, закріпленим у пункті 1 статті 5 Конвенції (пункт 36 рішення Європейського суду з прав людини від 15 грудня 2016 року у справі «Ігнатов проти України»).

Проте зміст положення третього речення частини третьої статті 315 Кодексу дозволяє поширити дію постановленої на стадії досудового розслідування ухвали слідчого судді щодо обраних запобіжних заходів у виді домашнього арешту та тримання під вартою на стадію судового провадження у суді першої інстанції у тому випадку, коли обвинувальний акт передається до суду без клопотання прокурора щодо продовження дії цих запобіжних заходів у зв'язку із закінченням досудового розслідування, тобто закінченням однієї стадії кримінального провадження та початком іншої стадії — стадії судового провадження.

Крім того, у положеннях частин першої, другої статті 42 Кодексу розмежовано поняття «підозрюваний», «обвинувачений (підсудний)» у кримінальному провадженні. Водночас частиною першою статті 177 Кодексу передбачено можливість застосування запобіжних заходів як до підозрюваного, так і до обвинуваченого, а частиною другою цієї статті визначено підстави застосування таких заходів слідчим суддею, судом. Наслідками направлення в порядку, передбаченому статтею 291 Кодексу, та надходження до суду обвинувального акта є набуття особою, щодо якої складено такий обвинувальний акт, нового процесу-

ального статусу — обвинуваченого (підсудного), а також початок нової процесуальної стадії кримінального провадження — стадії судового провадження у суді першої інстанції.

Таким чином, зміна процесуального статусу особи з підозрюваного на обвинуваченого (підсудного) та початок стадії судового провадження у суді першої інстанції виключають автоматичне продовження застосування запобіжних заходів, обраних слідчим суддею до такої особи на стадії досудового розслідування як до підозрюваного. Отже, у разі відсутності вмотивованого рішення суду, яким дозволено позбавлення особи свободи на період, визначений цим судовим рішенням, така особа має бути негайно звільнена.

Конституційний Суд України вважає, що положення третього речення частини третьої статті 315 Кодексу в частині, що передбачає поширення продовження застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а саме запобіжних заходів у виді домашнього арешту чи тримання під вартою, обраних під час досудового розслідування, без клопотань учасників кримінального провадження, зокрема прокурора, та без перевірки судом обґрунтованості підстав для їх застосування, за яких такі запобіжні заходи були обрані на стадії досудового розслідування, суперечить вимогам частин першої, другої статті 29 Конституції України.

5. Під час судового провадження у суді першої інстанції (проведення підготовчого судового засідання та судового розгляду) прокурор як сторона обвинувачення має обов'язок підтримувати публічне обвинувачення у суді, доводити винуватість особи та необхідність продовження запобіжного заходу шляхом подання відповідних клопотань щодо цього продовження.

Конституційний Суд України виходить з того, що запобіжні заходи (домашній арешт та тримання під вартою), які обмежують гарантоване частиною першою статті 29 Конституції України право людини на свободу та особисту недоторканність, можуть бути застосовані судом на новій процесуальній стадії — стадії судового провадження у суді першої інстанції, зокрема під час підготовчого судового засідання, за наявності клопотання прокурора (частина четверта статті 176 Кодексу).

Згідно з конституційними принципами рівності та змагальності інші учасники кримінального провадження, разом із прокурором, наділені повноваженням заявляти клопотання, зокрема, щодо застосування інших, у тому числі і більш м'яких, запобіжних заходів, їх зміни чи скасування.

Положення третього речення частини третьої статті 315 Кодексу по суті дає можливість суду при проведенні підготовчого судового засідання продовжити термін дії запобіжного заходу (домашнього арешту та тримання під вартою) за відсутності клопотань сторін.

Конституційний Суд України вважає, що будь-які положення Кодексу повинні застосовуватися органами державної влади та їх посадовими особами з урахуванням конституційних норм, принципів і цінностей.

Згідно з частиною першою статті 8 Основного Закону України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. За юридичними позиціями Конституційного Суду України верховенство права, будучи одним з основних принципів демократичного суспільства, передбачає судовий контроль над втручанням у право кожної людини на свободу; конституційне право людини на судовий захист є гарантією усіх прав і свобод людини і громадянина (абзац дев'ятий пункту 9 мотивувальної частини Рішення від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003, абзац чотирнадцятий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004).

Відповідно до частини першої статті 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Найважливішою ознакою суду є його незалежність та безсторонність, а однією з основних засад судочинства є рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом (пункт 1 частини другої статті 129 Конституції України).

У практиці Європейського суду з прав людини сформовано, серед іншого, характеристики незалежності суду, одна з яких полягає в тому, що суд має сприйматися як незалежний орган; щодо ознак безсторонності суду, то він повинен сприйматися таким з об'єктивного погляду з достатніми гарантіями для виключення будь-яких легітимних сумнівів з цього приводу (пункти 125, 126 рішення від 6 жовтня 2011 року у справі «Агрокомплекс проти України»).

Конституційний Суд України вважає, що продовження судом під час підготовчого судового засідання застосування заходів забезпечення кримінального провадження щодо запобіжних заходів у виді домашнього арешту та тримання під вартою за відсутності клопотань прокурора порушує принцип рівності усіх учасників судового процесу, а також принцип незалежності та безсторонності суду, оскільки суд стає на сторону обвинувачення у визначенні наявності ризиків за статтею 177 Кодексу, які впливають на необхідність продовження домашнього арешту або тримання під вартою на стадії судового провадження у суді першої інстанції. Коли суддя за відсутності клопотань сторін

(прокурора) ініціює питання продовження тримання обвинуваченого під вартою або домашнім арештом, він виходить за межі судової функції і фактично стає на сторону обвинувачення, що є порушенням принципів незалежності і безсторонності судової влади.

Враховуючи наведене, Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення третього речення частини третьої статті 315 Кодексу не відповідає статті 55, частині першій статті 126 та пункту 1 частини другої статті 129 Конституції України.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150, 151², 152, 153 Конституції України, статтями 32, 35, 65, 66, 84, 88, 89, 91, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України.

2. Положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України, визнане неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних друкованих виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) положения третьего предложения части третьей
статьи 315 Уголовного процессуального кодекса Украины
по конституционному представлению
Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека

г. Киев
23 ноября 2017 года
№ 1-р/2017

Дело № 1-28/2017

Большая палата Конституционного Суда Украины в составе судей:

Кривенко Виктора Васильевича — председательствующего, **Городо-
венко** Виктора Валентиновича, **Гульга** Михаила Мирославовича,
Запорожца Михаила Петровича, **Касминина** Александра Владими-
ровича, **Колесника** Виктора Павловича, **Литвинова** Александра Нико-
лаевича, **Мельника** Николая Ивановича, **Мойсика** Владимира Романо-
вича, **Саса** Сергея Владимировича, **Слиденко** Игоря Дмитриевича,
Тупицкого Александра Николаевича, **Шапталы** Натальи Константи-
новны — докладчика, **Шевчука** Станислава Владимировича,

рассмотрела в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) положения третьего предложения части третьей статьи 315 Уголовного процессуального кодекса Украины по конституционному представлению Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека.

Заслушав судью-докладчика Шапталу Н. К. и исследовав материалы дела, в частности позиции Верховного Суда Украины, Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, а также научных работников Донецкого национального университета имени Василя Стуса, Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Львовского национального университета имени Ивана Франко, Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Уполномоченный Верховной Рады Украины по правам человека обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством рассмотреть вопрос о соответствии Конституции Украины (конституционности) положения третьего предложения части третьей статьи 315 Уголовного процессуального кодекса Украины, принятого Верховной Радой Украины 13 апреля 2012 года под № 4651–VI (Ведомости Верховной Рады Украины, №№ 9–13, ст. 88), с изменениями (далее — Кодекс). Согласно этому положению применение мер обеспечения уголовного производства, избранных на стадии досудебного расследования, при отсутствии соответствующих ходатайств сторон уголовного производства считается продленным.

Необходимость в обращении в Конституционный Суд Украины автор ходатайства обосновывает тем, что указанное положение Кодекса нарушает право человека на свободу и личную неприкосновенность. По мнению Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека, закрепление нормы, согласно которой мера пресечения в виде содержания лица под стражей или домашним арестом должна считаться продленной в случае отсутствия ходатайств сторон об изменении либо отмене такой меры, лишает лицо надлежащей защиты от произвола и противоречит требованиям части первой статьи 8, части второй статьи 29 Конституции Украины.

2. Конституционный Суд Украины, решая поднятый в конституционном представлении вопрос, исходит из следующего.

2.1. Украина является демократическим, правовым государством; в Украине признается и действует принцип верховенства права; Конституция Украины имеет высшую юридическую силу; законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей; человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность признаются в Украине наивысшей социальной ценностью; права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства; утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства; права и свободы человека и гражданина защищаются судом; правосудие в Украине осуществляют исключительно суды (статьи 1, 3, части первая, вторая статьи 8, часть первая статьи 55, часть первая статьи 124 Основного Закона Украины).

Согласно части первой статьи 29 Конституции Украины каждый человек имеет право на свободу и личную неприкосновенность. Конституционный Суд Украины неоднократно отмечал, что право на свободу и личную неприкосновенность является одним из определяющих и фундаментальных конституционных прав человека. Наличие свободы у лица является одной из предпосылок его развития и социализации; право на свободу предусматривает возможность выбора своего поведения с целью свободного и всестороннего развития, самостоятельно действовать в соответствии с собственными решениями и замыслами, определять приоритеты, совершать все, что не запрещено законом, беспрепятственно и по собственному усмотрению передвигаться по территории государства, выбирать место жительства и т. п.; право на свободу означает, что лицо свободно в своей деятельности от внешнего вмешательства, за исключением ограничений, которые устанавливаются Конституцией и законами Украины (абзац третий подпункта 3.2 пункта 3 мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 11 октября 2011 года № 10-рп/2011; абзац второй подпункта 2.3 пункта 2 мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 1 июня 2016 года № 2-рп/2016).

Часть вторая статьи 29 Конституции Украины предусматривает, что никто не может быть арестован или содержаться под стражей иначе как по мотивированному решению суда и только на основаниях и в порядке, установленных законом.

Конституционный Суд Украины неоднократно указывал на то, что право на свободу и личную неприкосновенность не является абсолютным и может быть ограничено, но только на основаниях и в порядке, которые определены в законе (абзац шестой подпункта 3.3 пункта 3 мотивировочной части Решения от 11 октября 2011 года № 10-рп/2011). Ограничение конституционного права на свободу и личную неприкосновенность может осуществляться с соблюдением конституционных гарантий защиты прав и свобод человека и гражданина.

Ограничения по реализации конституционных прав и свобод не могут быть произвольными и несправедливыми, они должны преследовать легитимную цель, быть обусловленными общественной необходимостью достижения этой цели, пропорциональными и обоснованными, в случае ограничения конституционного права или свободы законодатель обязан ввести такое правовое регулирование, которое даст возможность оптимально достичь легитимной цели с минимальным вмешательством в реализацию этого права или свободы и не нарушать сущностное содержание такого права (абзац третий под-

пункта 2.1 пункта 2 мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 1 июня 2016 года № 2-рп/2016).

Согласно части первой статьи 55 Конституции Украины права и свободы человека и гражданина защищаются судом. Согласно части первой статьи 124 Основного Закона Украины правосудие в Украине осуществляют исключительно суды. При этом по своей сути правосудие признается таким только при условии, что оно соответствует требованиям справедливости и обеспечивает эффективное восстановление в правах (абзац десятый пункта 9 мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 30 января 2003 года № 3-рп/2003).

Согласно пункту 1 статьи 6 Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года (далее — Конвенция) каждый имеет право на справедливое рассмотрение его дела независимым и беспристрастным судом, определенным законом.

Учитывая изложенное и принимая во внимание положение части второй статьи 29 Конституции Украины, Конституционный Суд Украины считает, что необходимо определить следующие обязательные требования к правомерному аресту или содержанию под стражей: во-первых, арест или содержание под стражей должен осуществляться исключительно на основании надлежащим образом мотивированного решения суда; во-вторых, основания и порядок применения этих мер пресечения должны быть определены в законе и должны соответствовать конституционным гарантиям справедливой судебной процедуры и принципу верховенства права.

Поскольку целью статьи 29 Конституции Украины является недопущение произвольного ограничения (лишения) свободы или личной неприкосновенности лица, то соблюдение указанных требований обязательно.

О фундаментальности права на свободу и личную неприкосновенность свидетельствует также факт его закрепления в большинстве международных правовых актов. В частности, во Всеобщей декларации прав человека 1948 года установлено, что никто не может быть подвергнут произвольному аресту, задержанию или изгнанию (статья 9), в Международном пакте о гражданских и политических правах 1966 года указано, что никто не должен быть лишен свободы иначе, как на таких основаниях и в соответствии с такой процедурой, которые установлены законом (пункт 1 статьи 9).

Право на свободу и личную неприкосновенность, как и любое другое право, нуждается в защите от своевольного ограничения, для чего требуется периодический судебный контроль за ограничением или лишением свободы и личной неприкосновенности, который

должен осуществляться в определенные законом временные интервалы.

Согласно практике Европейского суда по правам человека, содержание под стражей без соответствующего судебного решения, особенно в течение периода после окончания следствия и до начала судебного разбирательства, а также на основании судебных решений, вынесенных на стадии судебного разбирательства, которые не содержат определенных сроков дальнейшего содержания под стражей, противоречит требованиям статьи 5 Конвенции (пункт 98 решения от 10 февраля 2011 года по делу «Харченко против Украины»). Такой подход согласуется с целью статьи 5 Конвенции, которая состоит в предотвращении произвольного или неоправданного лишения свободы (пункт 30 решения Европейского суда по правам человека от 3 октября 2006 года по делу «МакКей против Соединенного Королевства»).

Конституционный Суд Украины, исходя из положений частей первой, второй статьи 29 Основного Закона Украины и сформулированных им юридических позиций, а также принимая во внимание приведенные положения международных правовых актов относительно защиты права человека на свободу и личную неприкосновенность, считает, что право на свободу и личную неприкосновенность не является абсолютным и может быть ограничено, но только на основаниях и в порядке, определенных законами Украины. Ограничение конституционного права на свободу и личную неприкосновенность может осуществляться с соблюдением конституционных гарантий защиты прав и свобод человека и гражданина и исключительно на основании мотивированного решения суда.

3. Основания и порядок применения принудительных мер, ограничивающих конституционное право человека на свободу и личную неприкосновенность, в частности в уголовном производстве, закреплены в Кодексе.

Задачами уголовного производства являются защита лица, общества и государства от уголовных правонарушений, охрана прав, свобод и законных интересов участников уголовного производства, а также обеспечение быстрого, полного и беспристрастного расследования и судебного рассмотрения с тем, чтобы каждый, кто совершил уголовное правонарушение, был привлечен к ответственности в меру своей вины, ни один невиновный не был обвинен или осужден, ни одно лицо не было подвергнуто необоснованному процессуальному принуждению и чтобы к каждому участнику уголовного производства была применена надлежащая правовая процедура (статья 2 Кодекса).

С целью достижения задач уголовного производства и для надлежащего осуществления правосудия по делам о совершении уголовного правонарушения Кодексом предусмотрены виды мер обеспечения уголовного производства, к которым относятся меры пресечения, включая домашний арест и содержание под стражей (статьи 131, 176, 181, 183).

К мерам обеспечения уголовного производства согласно части второй статьи 131 Кодекса относятся: вызов следователем, прокурором, судебный вызов и привод; наложение денежного взыскания; временное ограничение в пользовании специальным правом; отстранение от должности; временное отстранение судьи от осуществления правосудия; временный доступ к вещам и документам; временное изъятие имущества; арест имущества; задержание лица; меры пресечения. Согласно части первой статьи 176 Кодекса видами мер пресечения являются личное обязательство, личное поручительство, залог, домашний арест, содержание под стражей.

Среди указанных видов мер пресечения особое место занимают домашний арест и содержание под стражей, поскольку они связаны с ограничениями конституционного права лица на свободу и личную неприкосновенность.

Мера пресечения в виде домашнего ареста заключается в ограничении свободы передвижения подозреваемого, обвиняемого путем его изоляции в жилище через запрет покидать его круглосуточно или в определенный период суток; домашний арест может быть применен к лицу, которое подозревается или обвиняется в совершении преступления, за совершение которого законом предусмотрено наказание в виде лишения свободы; срок содержания лица под домашним арестом не может превышать двух месяцев; в случае необходимости продление этого срока возможно по ходатайству прокурора в пределах срока досудебного расследования в порядке, предусмотренном статьей 199 Кодекса (части первая, вторая, шестая статьи 181 Кодекса).

Содержание под стражей является наиболее суровой мерой пресечения, связанной с лишением лица свободы, которая заключается в принудительной изоляции подозреваемого, обвиняемого путем помещения его в учреждение содержания под стражей на определенный срок с подчинением режиму данного учреждения.

В части первой статьи 183 Кодекса определено, что содержание под стражей является исключительной мерой пресечения, которая применяется исключительно в случае, если прокурор докажет, что ни одна из более мягких мер пресечения не сможет предотвратить риски, предусмотренные статьей 177 Кодекса. К этим рискам отно-

сятся следующие попытки подозреваемого, обвиняемого: скрывать-ся от органов досудебного расследования и/или суда; уничтожить, спрятать либо исказить любую из вещей или документов, имеющих существенное значение для установления обстоятельств уголовного правонарушения; незаконно влиять на потерпевшего, свидетеля, другого подозреваемого, обвиняемого, эксперта, специалиста в этом же уголовном производстве; препятствовать уголовному производству иным образом; совершить другое уголовное правонарушение или продолжить уголовное правонарушение, в котором лицо подозревается, обвиняется.

Следственный судья, суд обязан постановить определение об отказе в применении меры пресечения, если во время рассмотрения ходатайства прокурор не докажет: наличия обоснованного подозрения в совершении подозреваемым, обвиняемым уголовного правонарушения; наличия достаточных оснований полагать, что существует хотя бы один из рисков, предусмотренных статьей 177 Кодекса, и на которые указывает следователь, прокурор; недостаточности применения более мягких мер пресечения для предотвращения риска или рисков, указанных в ходатайстве (части первая, вторая статьи 194 Кодекса).

Обращаясь в суд с ходатайством о продлении сроков содержания под стражей, следователь, прокурор должны изложить обстоятельства, доказывающие, что заявленные ранее риски не уменьшились или появились новые риски, которые оправдывают продление содержания лица под стражей, а применение более мягких мер пресечения не гарантирует предотвращения этих рисков.

Согласно практике применения Европейским судом по правам человека пункта 3 статьи 5 Конвенции, по истечении определенного промежутка времени существование только обоснованного подозрения перестает быть основанием для лишения свободы, и судебные органы должны привести другие основания для продления содержания лица под стражей; к тому же такие основания должны быть четко приведены национальными судами (пункт 60 решения от 6 ноября 2008 года по делу «Елоев против Украины»).

Следовательно, обоснованность применения мер пресечения, связанных с ограничением права лица на свободу и личную неприкосновенность, в частности домашнего ареста и содержания под стражей, должна подвергаться судебному контролю через определенные промежутки времени, периодически объективным и беспристрастным судом на предмет проверки наличия или отсутствия рисков, при которых указанные меры пресечения применяются,

в том числе по окончании досудебного расследования, когда некоторые риски уже могут исчезнуть.

4. В соответствии с частью третьей статьи 315 Кодекса во время подготовительного судебного заседания суд по ходатайству участников судебного производства вправе избрать, изменить или отменить меры обеспечения уголовного производства, в том числе меру пресечения, избранную в отношении обвиняемого (первое предложение); при рассмотрении таких ходатайств суд придерживается правил, предусмотренных разделом II «Меры обеспечения уголовного производства» Кодекса (второе предложение); при отсутствии указанных ходатайств сторон уголовного производства применение мер обеспечения уголовного производства, избранных в ходе досудебного расследования, считается продленным (третье предложение).

Действие положения третьего предложения части третьей статьи 315 Кодекса, как усматривается из его содержания, распространяется на все виды мер обеспечения уголовного производства, избранных в отношении подозреваемого лица на стадии досудебного расследования.

Следовательно, согласно указанному положению Кодекса допускается во время судебного производства в суде первой инстанции в ходе подготовительного судебного заседания продление действия таких мер обеспечения уголовного производства, как меры пресечения в виде домашнего ареста и содержания под стражей, без проверки обоснованности оснований их применения.

Однако продление действия мер обеспечения уголовного производства, а именно мер пресечения в виде домашнего ареста и содержания под стражей, избранных в ходе досудебного расследования, без проверки судом обоснованности оснований для их применения, противоречит требованиям обязательного периодического судебного контроля за применением мер пресечения, связанных с ограничением права лица на свободу и личную неприкосновенность, закрепленного в части второй статьи 29 Конституции Украины, согласно которой «никто не может быть арестован или содержаться под стражей иначе как по мотивированному решению суда и только на основаниях и в порядке, установленных законом».

Европейский суд по правам человека в своих решениях отметил, что обоснование любого периода содержания под стражей, независимо от того, каким он является, должно быть убедительно приведено государством, а квазиавтоматическое продление такого периода противоречит гарантиям, установленным в пункте 3 статьи 5 Конвенции

(пункт 66 решения от 9 января 2003 года по делу «Шишков против Болгарии», пункт 40 решения от 10 июня 2008 года по делу «Тасе против Румынии»).

Конституционный Суд Украины считает, что меры пресечения (домашний арест и содержание под стражей), ограничивающие гарантированное частью первой статьи 29 Конституции Украины право человека на свободу и личную неприкосновенность, могут быть применены судом на новой процессуальной стадии — стадии судебного производства, в частности, во время подготовительного судебного заседания, только по мотивированному решению суда и только на основании и в порядке, установленных законом.

Такая позиция Конституционного Суда Украины согласуется с практикой Европейского суда по правам человека, который в решении от 15 декабря 2016 года по делу «Игнатов против Украины» указал, что судебный контроль на новой процессуальной стадии при продлении действия мер пресечения, связанных с ограничением права лица на свободу и личную неприкосновенность, должен происходить с обоснованием оснований для такого продления (пункт 36).

Конституционный Суд Украины отмечает, что выводы следственного судьи относительно любых обстоятельств, которые касались сути подозрения, обвинения и были приняты во внимание при обосновании меры пресечения, избранной во время досудебного расследования, для суда на стадии судебного производства не являются преюдициальными. В подготовительном производстве суд должен проверить обоснованность применения меры пресечения в отношении обвиняемого, связанной с ограничением его права на свободу и личную неприкосновенность, и принять мотивированное решение, несмотря на то, закончился ли срок действия определения следственного судьи, постановленного на стадии досудебного расследования, об избрании такой меры пресечения.

Европейский суд по правам человека в решении от 10 февраля 2011 года по делу «Харченко против Украины» указал на нарушение пункта 3 статьи 5 Конвенции национальными судами Украины, которые часто обосновывают продление срока содержания под стражей одинаковыми основаниями в течение всего периода заключения, и отметил, что суды обязаны обосновывать свои решения о продлении срока содержания под стражей другими основаниями, которые должны быть четко указаны (пункт 99). Неуказание судебными органами в своих решениях каких-либо оснований, разрешающих содержание лица под стражей в течение длительного промежутка времени, несовместимо с принципом защиты от произвола, закрепленным в пунк-

те 1 статьи 5 Конвенции (пункт 36 решения Европейского суда по правам человека от 15 декабря 2016 года по делу «Игнатов против Украины»).

Однако содержание положения третьего предложения части третьей статьи 315 Кодекса позволяет распространить действие постановленного на стадии досудебного расследования определения следственного судьи относительно избранных мер пресечения в виде домашнего ареста и содержания под стражей на стадию судебного производства в суде первой инстанции в том случае, когда обвинительный акт передается в суд без ходатайства прокурора о продлении действия этих мер пресечения в связи с окончанием досудебного расследования, то есть окончанием одной стадии уголовного производства и началом другой стадии — стадии судебного производства.

Кроме того, в положениях частей первой, второй статьи 42 Кодекса разграничены понятия «подозреваемый», «обвиняемый (подсудимый)» в уголовном производстве. Вместе с тем частью первой статьи 177 Кодекса предусмотрена возможность применения мер пресечения как к подозреваемому, так и к обвиняемому, а частью второй этой статьи определены основания применения таких мер следственным судьей, судом. Следствием направления в порядке, предусмотренном статьей 291 Кодекса, и поступления в суд обвинительного акта является обретение лицом, в отношении которого составлен такой обвинительный акт, нового процессуального статуса — обвиняемого (подсудимого), а также начало новой процессуальной стадии уголовного производства — стадии судебного производства в суде первой инстанции.

Таким образом, изменение процессуального статуса лица с подозреваемого на обвиняемого (подсудимого) и начало стадии судебного производства в суде первой инстанции исключают автоматическое продление применения мер пресечения, избранных следственным судьей для такого лица на стадии досудебного расследования как для подозреваемого. Следовательно, в случае отсутствия мотивированного решения суда, которым разрешено лишение лица свободы на период, определенный данным судебным решением, такое лицо должно быть немедленно освобождено.

Конституционный Суд Украины считает, что положение третьего предложения части третьей статьи 315 Кодекса в части, предусматривающей продолжение продления применения мер обеспечения уголовного производства, а именно мер пресечения в виде домашнего ареста или содержания под стражей, избранных в ходе досудебного расследования, без ходатайств участников уголовного производства,

в частности прокурора, и без проверки судом обоснованности оснований для их применения, при которых такие меры пресечения были избраны на стадии досудебного расследования, противоречит требованиям частей первой, второй статьи 29 Конституции Украины.

5. В ходе судебного производства в суде первой инстанции (проведение подготовительного судебного заседания и судебного рассмотрения) прокурор как сторона обвинения обязан поддерживать публичное обвинение в суде, доказывать виновность лица и необходимость продления меры пресечения путем подачи соответствующих ходатайств относительно этого продления.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что меры пресечения (домашний арест и содержание под стражей), ограничивающие гарантированное частью первой статьи 29 Конституции Украины право человека на свободу и личную неприкосновенность, могут быть применены судом на новой процессуальной стадии — стадии судебного производства в суде первой инстанции, в частности в ходе подготовительного судебного заседания, при наличии ходатайства прокурора (часть четвертая статьи 176 Кодекса).

Согласно конституционным принципам равенства и состязательности другие участники уголовного производства, вместе с прокурором, наделены полномочием заявлять ходатайство, в частности, относительно применения других, в том числе и более мягких, мер пресечения, их изменения или отмены.

Положение третьего предложения части третьей статьи 315 Кодекса, по сути, дает возможность суду в ходе проведения подготовительного судебного заседания продлить срок действия меры пресечения (домашнего ареста и содержания под стражей) при отсутствии ходатайств сторон.

Конституционный Суд Украины считает, что любые положения Кодекса должны применяться органами государственной власти и их должностными лицами с учетом конституционных норм, принципов и ценностей.

Согласно части первой статьи 8 Основного Закона Украины в Украине признается и действует принцип верховенства права. По юридическим позициям Конституционного Суда Украины верховенство права, будучи одним из основных принципов демократического общества, предусматривает судебный контроль над вмешательством в право каждого человека на свободу; конституционное право человека на судебную защиту является гарантией всех прав и свобод человека и гражданина (абзац девятый пункта 9 мотивировочной части Решения

от 30 января 2003 года № 3-рп/2003, абзац четырнадцатый подпункта 4.1 пункта 4 мотивировочной части Решения от 2 ноября 2004 года № 15-рп/2004).

Согласно части первой статьи 55 Конституции Украины права и свободы человека и гражданина защищаются судом. Важнейшим признаком суда является его независимость и беспристрастность, а одним из основных принципов судопроизводства является равенство всех участников судебного процесса перед законом и судом (пункт 1 части второй статьи 129 Конституции Украины).

В практике Европейского суда по правам человека сформированы, среди прочего, характеристики независимости суда, одна из которых заключается в том, что суд должен восприниматься как независимый орган; что касается признаков беспристрастности суда, то он должен восприниматься таким с объективной точки зрения с достаточными гарантиями для исключения каких-либо легитимных сомнений по этому поводу (пункты 125, 126 решения от 6 октября 2011 года по делу «Агрокомплекс против Украины»).

Конституционный Суд Украины считает, что продление судом во время подготовительного судебного заседания применения мер обеспечения уголовного производства относительно мер пресечения в виде домашнего ареста и содержания под стражей при отсутствии ходатайств прокурора нарушает принцип равенства всех участников судебного процесса, а также принцип независимости и беспристрастности суда, поскольку суд становится на сторону обвинения в определении наличия рисков по статье 177 Кодекса, которые влияют на необходимость продления домашнего ареста или содержания под стражей на стадии судебного производства в суде первой инстанции. Когда судья при отсутствии ходатайств сторон (прокурора) иницирует вопрос продления содержания обвиняемого под стражей или домашним арестом, он выходит за пределы судебной функции и фактически становится на сторону обвинения, что является нарушением принципов независимости и беспристрастности судебной власти.

Учитывая указанное, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что положение третьего предложения части третьей статьи 315 Кодекса не соответствует статье 55, части первой статьи 126 и пункту 1 части второй статьи 129 Конституции Украины.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 151², 152, 153 Конституции Украины, статьями 32, 35, 65, 66, 84, 88, 89, 91, 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. Признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным) положение третьего предложения части третьей статьи 315 Уголовного процессуального кодекса Украины.

2. Положение третьего предложения части третьей статьи 315 Уголовного процессуального кодекса Украины, признанное неконституционным, утрачивает силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего Решения.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных печатных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННИЙ СУД УКРАЇНИ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 1-r/2017 dated November 23, 2017 in the case upon the constitutional petition of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights concerning the compliance of the provisions of the third sentence of Article 315.3 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine with the Constitution of Ukraine (constitutionality)

Parliament Commissioner for Human Right appealed to the Constitutional Court with a petition to review the compliance of the provisions of the third sentence of Article 315.3 of the Code of Criminal Procedure, adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine on April 13, 2012, No. 4651–VI (hereinafter referred to as «the Code») with the Constitution (constitutionality). In accordance with this provision, application of measures to ensure criminal proceedings, selected at the stage of pre-trial investigation, upon the unavailability of relevant petitions of the parties to the criminal proceedings is considered to be continued.

Restriction of the constitutional right to freedom and personal inviolability must be exercised in compliance with the constitutional guarantees of the protection of human and citizen's rights and freedoms.

Restrictions related to the implementation of the constitutional rights and freedoms cannot be arbitrary and unfair, they must pursue a legitimate aim, be conditioned by the social necessity of achieving this aim, proportionate

and substantiated; in the case the constitutional right or freedom is restricted, the legislator is obliged to introduce such legal regulation, which will give the opportunity to achieve the legitimate aim with the minimum interference with the implementation of this right or freedom in the best way and not to violate the substantive content of such a right.

The Constitutional Court considers that the following mandatory requirements for lawful arrest or detention should be determined: firstly, arrest or detention should be carried out solely on the basis of a duly substantiated court decision; secondly, the grounds and procedure for the application of these preventive measures should be prescribed in the law and should be consistent with the constitutional guarantees of a fair trial and the principle of the rule of law.

The right to freedom and personal inviolability, like any other right, requires protection against arbitrary restrictions, which necessitates periodic judicial control of restrictions or deprivation of liberty and personal inviolability, which must be carried out at time intervals specified by law.

The grounds and procedure for the application of coercive measures which restrict the constitutional right to freedom and personal inviolability, in particular in criminal proceedings, are enshrined in the Code.

In order to achieve the objectives of criminal proceedings and for the proper administration of justice in cases of criminal offense, the Code provides for measures to ensure criminal proceedings, which include preventive measures, including domestic arrest and detention (Articles 131, 176, 181, 183).

The measures for the enforcement of criminal proceedings in accordance with Article 131.2 of the Code include: call by an investigator, prosecutor, summoning and attachment; imposition of a fine; temporary restriction on the application of specific right; removal from office; temporary suspension of a judge from administration of justice; temporary access to things and documents; temporary seizure of property; arrest of property; detention of a person; preventive measures. According to Article 176.1 of the Code, the types of preventive measures are personal obligation, personal guarantee, bail, home arrest, detention.

Among the above types of preventive measures, a special place is taken by home arrest and detention as they are related to restrictions on the constitutional right of a person to freedom and personal inviolability.

A preventive measure in the form of home arrest implies restriction of the freedom of movement of a suspect, an accused by way of his/her isolation at home through the prohibition to leave it 24 hours a day or at a certain period of time; home arrest may be applied to a person who is suspected or accused of committing a crime, for the commitment of which the punishment is

provided for by the law in the form of imprisonment; the period of detention of a person under home arrest may not exceed two months; in case of necessity, extension of this term is possible upon the request of the prosecutor within the term of pre-trial investigation in the manner prescribed by Article 199 of the Code (Articles 181.1, 181.2, 181.6 of the Code).

Detention is the strictest preventive measure related to deprivation of liberty, which implies coercive isolation of a suspect, an accused by placing him/her in a detention institution for a certain period, subject to the regime of that institution.

Article 183.1 of the Code states that detention is an exceptional preventive measure which is applied only if the prosecutor proves that none of the milder preventive measures can avoid the risks provided for in Article 177 of the Code. These risks include the following attempts by the suspect, the accused: to hide from the bodies of pre-trial investigation and/or court; to destroy, conceal or distort any of the things or documents which are essential for establishing the circumstances of the criminal offense; to illegally affect the victim, witness, other suspect, accused, expert, specialist in the same criminal proceedings; to impede criminal proceedings in another way; to commit another criminal offense or to extend the criminal offense in which the person is suspected or accused.

Investigating judge, the court is obliged to decide on a refusal to apply a preventive measure, if during the consideration of the petition the prosecutor does not prove: existence of a reasonable suspicion of committing a criminal offense by a suspect, an accused; availability of sufficient grounds to believe that there is at least one of the risks stipulated by Article 177 of the Code, as indicated by the investigator, prosecutor; insufficiency of applying milder preventive measures to avoid a risk or risks mentioned in the petition (Articles 194.1, 194.2 of the Code).

Therefore, the substantiation for the application of preventive measures related to the restriction of the right to freedom and personal inviolability, in particular home arrest and detention, should be subject to judicial review at specific intervals, periodically, by objective and impartial court for the purpose of examining whether there exist or not the risks which imply application of such preventive measures, including when pre-trial investigation is over, when some risks may have already disappeared.

Pursuant to Article 315.2 of the Code, during the preparatory court hearing, upon the petition of the participants in court proceedings, the court has the right to select, change or cancel the measures for ensuring criminal proceedings, including the preventive measure chosen in respect the accused (first sentence); when considering such petitions, the court complies with the rules provided for in Chapter II «Measures to ensure criminal proceedings»

of the Code (second sentence); in the absence of the said petitions of the parties to the criminal proceedings, application of the measures for ensuring criminal proceedings selected during the pre-trial investigation is considered to be extended (the third sentence).

The effect of the provision of the third sentence of Article 315.3 of the Code, as it is seen from its content, extends to all types of measures of ensuring criminal proceedings, selected in respect of a suspected person at the stage of pre-trial investigation.

Thus, according to the above provision of the Code, during the court proceedings in the court of first instance, within the preparatory court hearing, the continuation of such preventive measures to ensure criminal proceedings, as preventive measures in the form of home arrest and detention, is permitted, without examination of the substantiation of the grounds for their application.

Yet, the continuation of measures to ensure criminal proceedings, namely preventive measures in the form of home arrest and detention, selected during a pre-trial investigation, without a court examination of the substantiation of the grounds for their application, contradicts the requirements of compulsory periodic judicial review over the application of preventive measures, related to the restriction of the person's right to freedom and personal inviolability, enshrined in Article 29.2 of the Constitution, according to which «No one shall be arrested or held in custody other than pursuant to a substantiated court decision and only on the grounds and in accordance with the procedure established by law».

The Constitutional Court considers that preventive measures (home arrest and detention) which restrict the right to freedom and personal inviolability guaranteed by Article 29.1 of the Constitution can be applied by the court at a new procedural stage — that of judicial proceedings, in particular during the preparatory court hearing, only pursuant to a substantiated decision of the court and only on the basis and in the manner prescribed by law.

The Constitutional Court notes that the conclusions of the investigating judge regarding any circumstances which concerned the nature of the suspicion, the charges, and were taken into account when substantiating the preventive measure chosen during the pre-trial investigation, are not prejudicial for the court at the state of judicial proceedings. During the preparatory proceedings, the court shall examine the substantiation for the application of a preventive measure against the accused related to the restriction of his/her right to freedom and personal inviolability and adopt a substantiated decision, regardless of the fact whether the term of validity of the ruling of the investigating judge, issued at the stage of the

pre-trial investigation on selection of such a preventive measure has expired.

Yet, the content of the provision of the third sentence of Article 315.3 of the Code allows for the extension of the effect of a ruling of an investigating judge issued at the stage of pre-trial investigation regarding the preventive measures taken in the form of home arrest and detention to the stage of judicial proceedings in the court of first instance in the case where the indictment is transferred to a court without the prosecutor's request for the continuation of these preventive measures in view of the termination of the pre-trial investigation, that is, termination of one stage of criminal proceedings and the commencement and other stage — the stage of the judicial proceedings.

In addition, the provisions of Articles 42.1 and 42.2 of the Code differentiate between the notion of «suspect», «accused (defendant)» in criminal proceedings. At the same time, paragraph one of Article 177 of the Code provides for the possibility of applying preventive measures to both the suspect and the accused, while paragraph two of this article defines the grounds for the application of such measures by the investigating judge, the court. The consequences of transferring the indictment in the manner provided for in Article 291 of the Code and the receipt of the indictment by a court are the acquisition by a person against whom such a charge was made, of a new procedural status — the accused (defendant), as well as the beginning of the new procedural stage of the criminal proceedings — that of judicial proceedings in court of the first instance.

Thus, the change in the procedural status of a person from a suspect to a accused (defendant) and the beginning of a stage of the judicial proceedings at a court of first instance precludes the automatic continuation of the application of preventive measures chosen by the investigating judge to such a person at the stage of pre-trial investigation as a suspect. Consequently, in the absence of a substantiated decision of the court, which permits the deprivation of freedom for a period determined by this court decision, such person should be immediately released.

During the judicial proceedings in the court of first instance (preparatory court hearing and trial), the prosecutor as a party to the charge has the duty to support public prosecution in court, to prove the guilt of the person and the need to extend the preventive measure by filing relevant petitions regarding such extension.

The Constitutional Court proceeds from the fact that preventive measures (home arrest and detention) which restrict the right to freedom and personal inviolability guaranteed by Article 29.1 of the Constitution can be applied by the court at a new procedural stage — the stage of judicial proceedings in the court of first instance, in particular during the preparatory

court hearing, upon the availability of the prosecutor's petition (Article 176.4 of the Code).

Pursuant to the constitutional principles of equality and competition, other participants in criminal proceedings, together with the prosecutor, are empowered to file a petition, in particular, regarding the application of other, including milder, preventive measures, their modification or cancellation.

The provisions of the third sentence of Article 315.3 of the Code on the merits allow the court, in the course of a preparatory court hearing, to extend the validity of the preventive measure (home arrest and detention) in the absence of petitions of the parties.

The Constitutional Court considers that any provisions of the Code should be applied by bodies of state power and their officials, with account if the constitutional norms, principles and values.

According to Article 55.1 of the Constitution, the rights and freedoms of a person and a citizen shall be protected by a court. The most important feature of the court is its independence and impartiality, and one of the main principles of legal proceedings is the equality of all participants in the trial before the law and the court (Article 129.2.1 of the Constitution).

The Constitutional Court considers that the continuation by the court during the preparatory court hearing of the application of measures to ensure criminal proceedings for preventive measures in the form of home arrest and detention in the absence of the petitions submitted by the prosecutor violates the principle of equality of all participants in the trial, as well as the principle of independence and impartiality of the court, as the court takes sides with the prosecution in determining the existence of risks under Article 177 of the Code, which affect the need to prolong home arrest or detention at the stage of the judicial proceedings at court of the first instance. When the judge, in the absence of the petitions of the parties (the prosecutor) initiates to continue detention of the accused in custody or home arrest, he/she goes beyond the judicial function and actually takes sides with the prosecution, which is a violation of the principles of independence and impartiality of the judiciary.

Thus, the Court held to recognise the provisions of the third sentence of Article 315.3 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine as non-conforming to the Constitution of Ukraine (unconstitutional).

The provisions of the third sentence of Article 315.3 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, recognised unconstitutional, shall lose their effect on the day of the adoption of the decision by the Constitutional Court of Ukraine.

References:

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950;

Universal Declaration of Human Rights of 1948;

International Covenant on Civil and Political Rights of 1966;

Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 3-rp/2003 dated January 30, 2003 in the case upon the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine on the constitutionality of the provisions contained in Articles 120.3, 234.6, 236.3 of the Criminal Procedural Code of Ukraine (case on consideration by the court of individual resolutions of investigator and prosecutor);

Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 15-rp/2004 dated November 2, 2004 in the case upon the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine on the conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of Article 69 of the Criminal Code of Ukraine (the case concerning more lenient punishments sentenced by court);

Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 10-rp/2011 dated October 11, 2011 in the case upon the constitutional petition of 50 People's Deputies of Ukraine concerning conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of some provisions of Article 263 of the Code of Administrative Offences and Article 11.1.5 of the Law of Ukraine «On Militia» (case on terms of the administrative arrest);

Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 2-rp/2016 dated June 1, 2016 in the case upon the constitutional petition of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights concerning the conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provision of the third sentence of Article 13.1 of the Law «On Psychiatric Care» (case on judicial control over hospitalisation of disabled persons to psychiatric institution);

Judgment of the European Court of Human Rights, dated January 9, 2003 in the case «Shishkov v. Bulgaria»;

Judgment of the European Court of Human Rights, dated October 3, 2006 in the case of «McKay v. The United Kingdom»;

Judgment of the European Court of Human Rights, dated June 10, 2008 in the case of «Tase v. Romania»;

Judgment of the European Court of Human Rights, dated November 6, 2008 in the case «Yeloyev v. Ukraine»;

Judgment of the European Court of Human Rights, dated February 10, 2011 in the case of «Kharchenko v. Ukraine»;

Judgment of the European Court of Human Rights, dated October 6, 2011 in the case of «Agrokompleks v. Ukraine»;

Judgment of the European Court of Human Rights, dated December 15, 2016 in the case «Ignatov v. Ukraine».

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України
(конституційності) пункту 7 частини другої статті 42
Закону України «Про вищу освіту»**

м. Київ
20 грудня 2017 року
№ 2-р/2017

Справа № 1-5/2017

Велика палата Конституційного Суду України у складі суддів:

Кривенка Віктора Васильовича — головуючого, **Городовенка** Віктора Валентиновича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Касмініна** Олександра Володимировича, **Колісника** Віктора Павловича, **Литвинова** Олександра Миколайовича — доповідача, **Мельника** Миколи Івановича, **Мойсика** Володимира Романовича, **Саса** Сергія Володимировича, **Сліденка** Ігоря Дмитровича, **Тупицького** Олександра Миколайовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни, **Шевчука** Станіслава Володимировича,

розглянула на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556—VII зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Литвинова О. М. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, науковців Донецького національного університету імені Василя Стуса, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського державного університету внутрішніх справ МВС України, Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 49 народних депутатів України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), пункт 7 частини другої статті 42 Закону України «Про вищу освіту», прийнятого Верховною Радою України 1 липня 2014 року за № 1556–VII, (Відомості Верховної Ради України, 2014 р., № 37–38, ст. 2004) зі змінами (далі — Закон № 1556), згідно з яким не може бути обрана, призначена (у тому числі виконувачем обов'язків) на посаду керівника закладу вищої освіти особа, яка «голосувала за диктаторські закони 16 січня 2014 року».

Автори клопотання стверджують, що наведена норма не узгоджується з конституційними принципами верховенства права, незворотності дії у часі законів (частина перша статті 8, частина друга статті 58 Основного Закону України) та суперечить частині другій статті 80 Конституції України, відповідно до якої народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп.

2. Вирішуючи порушене у конституційному поданні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. Конституцією України проголошено, що Україна є правовою державою, у якій визнається і діє принцип верховенства права (стаття 1, частина перша статті 8).

Конституційний Суд України в абзаці другому підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 зазначив, що верховенство права — це панування права в суспільстві; верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо.

Із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі (абзац другий підпункту 5.4 пункту 5 мотиву-

вальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005).

Одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями; обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки (абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010).

Як зазначено в пункті 44 Доповіді «Верховенство права», схваленої Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеціанською Комісією) на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року), принцип правової визначеності є ключовим у питанні довіри до судової системи і верховенства права; для досягнення цієї довіри держава повинна складати тексти законів так, щоб вони були доступними; держава також зобов'язана дотримуватися та застосовувати у прогнозований і послідовний спосіб ті закони, які вона ввела в дію; прогнозованість означає, що закон повинен, коли це можливо, бути оприлюдненим до його виконання і бути передбачуваним у тому, що стосується його наслідків: він має бути сформульований достатньо точно для того, щоб людина могла регулювати свою поведінку.

Конституційний Суд України вважає, що принцип правової визначеності вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості) та стабільності.

2.2. Відповідно до Закону № 1556 безпосереднє управління діяльністю закладу вищої освіти здійснює його керівник, наділений відповідними повноваженнями (перше речення частини першої, частина третя статті 34).

Абзацом першим частини першої статті 42 Закону № 1556 визначено спеціальні вимоги, які висуваються до кандидата на посаду керівника закладу вищої освіти, а саме: вільне володіння державною мовою; наявність вченого звання, наукового ступеня і стажу роботи на посадах науково-педагогічних працівників не менш як 10 років; наявність громадянства України (для кандидатів на посаду керівника закладу державної чи комунальної форми власності). Абзацом другим цієї частини закріплено обмеження для однієї і тієї самої особи обіймати посаду керівника відповідного закладу вищої освіти більше ніж два строки.

Частиною другою статті 42 Закону № 1556 передбачено, що не може бути обрана, призначена (у тому числі виконувачем обов'язків) на посаду керівника закладу вищої освіти особа, яка: за рішенням суду визнана недієздатною або дієздатність якої обмежена (пункт 1); має судимість за вчинення злочину, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку (пункт 2); відповідно до вироку суду позбавлена права обіймати відповідні посади (пункт 3); за рішенням суду була визнана винною у вчиненні корупційного правопорушення — протягом року з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили (пункт 4); піддавалася адміністративному стягненню за корупційне правопорушення — протягом року з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили (пункт 5); підпадає під дію частини третьої статті 1 Закону України «Про очищення влади» (пункт 6); «голосувала за диктаторські закони 16 січня 2014 року» (пункт 7).

Конституційний Суд України зазначає, що частиною другою статті 42 Закону № 1556, зокрема її пунктом 7, встановлено обмеження правового та організаційного характеру щодо обрання, призначення (у тому числі виконувачем обов'язків) особи на посаду керівника закладу вищої освіти, які поширюються на правовідносини, що виникнуть у майбутньому під час такого обрання, призначення.

2.3. Перевіряючи пункт 7 частини другої статті 42 Закону № 1556 на предмет його відповідності принципу правової визначеності як елементу конституційного принципу верховенства права, Конституційний Суд України виходить з того, що єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент — Верховна Рада України; конституційний склад Верховної Ради України становлять чотириста п'ятдесят народних депутатів України (стаття 75, частина перша статті 76 Конституції України).

Відповідно до пункту 7 частини другої статті 42 Закону № 1556 не може бути обрана, призначена (у тому числі виконувачем обов'язків) на посаду керівника закладу вищої освіти особа, яка «голосувала за диктаторські закони 16 січня 2014 року».

Зі змісту наведеного положення Закону № 1556 вбачається, що особами, які голосували за «диктаторські закони 16 січня 2014 року», є народні депутати України Верховної Ради України VII скликання, що підтримали вказані закони у процесі здійснення своїх повноважень. Згідно із Законом № 1556 такі народні депутати України не можуть претендувати на посаду керівника закладу вищої освіти (бути призначеними виконувачем обов'язків).

«Диктаторські закони 16 січня 2014 року» є умовною назвою законів України, прийнятих Верховною Радою України у зазначений день. Із пункту 7 частини другої статті 42 Закону № 1556 випливає лише така ознака вказаних законів України, як їх прийняття 16 січня 2014 року. Однак ця ознака стосується усіх законів України, прийнятих у той день, а тому неможливо однозначно встановити, які з них належать до категорії «диктаторських».

Конституційний Суд України вважає за необхідне звернути увагу також на обставини, що суттєво ускладнюють віднесення законів України, прийнятих 16 січня 2014 року, до зазначеної категорії.

Так, 16 січня 2014 року Верховна Рада України прийняла одинадцять законів України, більшість із них — без обговорення, без використання електронної системи «Рада» та шляхом підняття руки.

Згодом вказані закони, крім Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» № 719—VII, були скасовані законами України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України» від 28 січня 2014 року № 732—VII та «Про недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань, та визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України» від 21 лютого 2014 року № 743—VII. Незважаючи на те, що зауваження викликала не лише процедура прийняття законів, що голосувалися 16 січня 2014 року, але і їх зміст, більшість із них після визнання такими, що втратили чинність, знову були проголосовані народними депутатами України, деякі — у редакції, аналогічній попередній, а саме закони України «Про внесення зміни до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» щодо відтермінування набрання чинності положеннями пункту 6 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» № 726—VII, «Про внесення зміни до статті 197 Податкового кодексу України щодо звільнення від обкладення податком на додану вартість операцій із ввезення на митну територію України природного газу» № 727—VII, «Про внесення зміни до статті 297 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за осквернення або руйнування пам'ятників, споруджених в пам'ять тих, хто боровся проти нацизму в роки Другої світової війни — радянських воїнів-визволителів, учасників партизанського руху, підпільників, жертв нацистських переслідувань, а також воїнів-інтернаціоналістів та миротворців» № 728—VII, «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за заперечення чи виправдання злочинів фашизму» № 729—VII.

Крім того, окремі закони України, прийняті 16 січня 2014 року, були скасовані ще до набрання ними чинності, а саме: «Про внесення

змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень під час проведення футбольних матчів» № 722—VII; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі» № 723—VII.

Наведене дає Конституційному Суду України підстави стверджувати, що оспорювана норма Закону № 1556 є невизначеною, оскільки з її змісту незрозуміло, яким критерієм необхідно керуватися при визначенні, чи є закон України, прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2014 року, «диктаторським».

Таким чином, пункт 7 частини другої статті 42 Закону № 1556 не відповідає вимозі правової визначеності, що уможливує його довільне трактування у правозастосовній практиці і може призвести до сваволі.

Враховуючи викладене, Конституційний Суд України дійшов висновку, що пункт 7 частини другої статті 42 Закону № 1556 суперечить частині першій статті 8 Конституції України через його невідповідність принципу правової визначеності.

3. Народним депутатам України гарантується депутатська недоторканність (частина перша статті 80 Основного Закону України). Як вказав Конституційний Суд України, «депутатська недоторканність як елемент статусу народного депутата України є конституційною гарантією безперешкодного та ефективного здійснення народним депутатом України своїх повноважень і передбачає звільнення його від юридичної відповідальності у визначених Конституцією України випадках та особливий порядок притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності, його затримання, арешту, а також застосування інших заходів, пов'язаних з обмеженням його особистих прав і свобод» (підпункт 1.1 пункту 1 резолютивної частини Рішення від 26 червня 2003 року № 12-рп/2003).

Частиною третьою статті 80 Конституції України передбачено депутатський імунітет — народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані.

Частиною другою цієї статті встановлено, що народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образи чи наклеп, тобто закріплено депутатський індемнітет.

Конституційний Суд України зазначає, що сутність депутатського індемнітету в Україні полягає у захисті народного депутата України від переслідування за висловлювання і голосування під час виконання ним депутатських обов'язків у парламенті та у забезпеченні його права відстоювати свою позицію під час розгляду будь-яких питань у Верховній Раді України або її органах.

Таким чином, Конституцією України визнане та гарантоване право на депутатський індемнітет, а отже, встановлені додаткові порівняно з особистою недоторканністю людини гарантії недоторканності представника Українського народу.

Конституційний Суд України наголошує, що ніхто, у тому числі Верховна Рада України, не може притягнути народного депутата України до відповідальності за висловлювання і голосування у парламенті та його органах.

Депутатський індемнітет має довічний характер, що виключає можливість переслідування народного депутата України у майбутньому навіть за умови припинення його депутатських повноважень. Це підтверджується юридичною позицією Конституційного Суду України, який вказав, що народний депутат України і після припинення депутатських повноважень не може бути притягнений до юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах (абзац другий пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 27 жовтня 1999 року № 9-рп/99).

Конституційний Суд України звертає увагу, що депутатський індемнітет в Україні не має абсолютного характеру, адже частиною другою статті 80 Конституції України передбачено відповідальність народного депутата України за образи чи наклеп. Проте Основним Законом України не встановлено жодних інших застережень стосовно голосування народного депутата України у парламенті та його органах. Тобто право вільного голосу народного депутата України у Верховній Раді України та її органах є абсолютним, тому він не може нести юридичної відповідальності за результати голосування.

3.1. Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо встановлення обмежень при обранні на посаду (призначення виконувача обов'язків) керівника вищого навчального закладу» від 14 травня 2015 року № 415—VIII (далі — Закон № 415), який набрав чинності з 11 червня 2015 року, статтю 42 Закону № 1556 після частини першої було доповнено новою частиною, пункт 7 якої є об'єктом конституційного контролю у цій справі.

Пунктом 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону № 415 передбачено, що «виконувач обов'язків керівника вишого навчального закладу, який на день набрання чинності цим Законом підпадає під дію частини другої статті 42 цього Закону, підлягає звільненню засновником (засновниками) або уповноваженим ним (ними) органом (особою) протягом двох тижнів з дня набрання чинності цим Законом».

3.2. Перевіряючи пункт 7 частини другої статті 42 Закону № 1556 у взаємозв'язку з пунктом 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону № 415 на предмет його відповідності частині другій статті 80 Конституції України, Конституційний Суд України виходить з того, що виконувач обов'язків керівника закладу вищої освіти, який підпадає під дію пункту 7 частини другої статті 42 Закону № 1556, підлягає звільненню засновником (засновниками) або уповноваженим ним (ними) органом (особою) протягом двох тижнів з дня набрання чинності Законом № 415.

Таким чином, оспорюваною нормою Закону № 1556 у взаємозв'язку із пунктом 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону № 415 передбачено автоматичне звільнення особи, яка «голосувала за диктаторські закони 16 січня 2014 року». Вказане звільнення відбувається без згоди працівника, спрямоване на позбавлення працівника права на працю на певній посаді, здійснюється керівником органу (органом), до повноважень якого належить таке звільнення та/або його ініціювання, в обов'язковому порядку на підставі Закону № 415.

Конституційний Суд України констатує, що пунктом 7 частини другої статті 42 Закону № 1556 фактично запроваджено юридичну відповідальність народного депутата України за результати голосування у минулому, а саме за підтримку «диктаторських законів 16 січня 2014 року», оскільки у разі його призначення виконувачем обов'язків керівника закладу вищої освіти він підлягає звільненню протягом двох тижнів з дня набрання чинності Законом № 415, тобто з 11 червня 2015 року.

Однак таке законодавче регулювання порушує сутність встановленого у частині другій статті 80 Конституції України депутатського індемнітету, що має довічний характер, тобто виключає можливість переслідування народного депутата України у майбутньому навіть за умови припинення його депутатських повноважень, і є абсолютним щодо неможливості притягнення народного депутата України до юри-

дичної відповідальності за результати голосування у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп.

Наведене дає Конституційному Суду України підстави стверджувати, що пункт 7 частини другої статті 42 Закону № 1556 у взаємозв'язку із пунктом 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону № 415 суперечить частині другій статті 80 Основного Закону України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151², 152, 153 Конституції України, статтями 32, 35, 65, 66, 74, 84, 88, 89, 91, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), пункт 7 частини другої статті 42 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556–VII зі змінами, згідно з яким не може бути обрана, призначена (у тому числі виконувачем обов'язків) на посаду керівника закладу вищої освіти особа, яка «голосувала за диктаторські закони 16 січня 2014 року».

2. Пункт 7 частини другої статті 42 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556–VII зі змінами, що визнаний неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та інших офіційних друкованих виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) пункта 7 части второй статьи 42
Закона Украины «О высшем образовании»

по конституционному представлению 49 народных депутатов Украины

г. Киев
20 декабря 2017 года
№ 2-р/2017

Дело № 1-5/2017

Большая палата Конституционного Суда Украины в составе судей:

Кривенко Виктора Васильевича — председательствующего, **Городовенко** Виктора Валентиновича, **Гульга** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Касминина** Александра Владимировича, **Колесника** Виктора Павловича, **Литвинова** Александра Николаевича — докладчика, **Мельника** Николая Ивановича, **Мойсика** Владимира Романовича, **Саса** Сергея Владимировича, **Слиденко** Игоря Дмитриевича, **Тупицкого** Александра Николаевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шевчука** Станислава Владимировича,

рассмотрела в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) пункта 7 части второй статьи 42 Закона Украины «О высшем образовании» от 1 июля 2014 года № 1556—VII с изменениями по конституционному представлению 49 народных депутатов Украины.

Заслушав судью-докладчика Литвинова А. Н. и исследовав материалы дела, в том числе позиции Президента Украины, Председателя Верховной Рады Украины, Премьер-министра Украины, Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека, научных работников Донецкого национального университета имени Василя Стуса, Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Львовского государственного университета внутренних дел МВД Украины, Львовского национального университета имени Ивана Франко, Национального педагогического университета имени М. П. Драгоманова, Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Субъект права на конституционное представление — 49 народных депутатов Украины — обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным) пункт 7 части второй статьи 42 Закона Украины «О высшем образовании», принятого Верховной Радой Украины 1 июля 2014 года под № 1556—VII (Ведомости Верховной Рады Украины, 2014 г., № 37—38, ст. 2004) с изменениями (далее — Закон № 1556), согласно которому не может быть избрано, назначено (в том числе исполняющим обязанности) на должность руководителя высшего учебного заведения лицо, которое «голосовало за диктаторские законы 16 января 2014 года».

Авторы ходатайства утверждают, что указанная норма не согласуется с конституционными принципами верховенства права, необратимости действия во времени законов (часть первая статьи 8, часть вторая статьи 58 Основного Закона Украины) и противоречит части второй статьи 80 Конституции Украины, согласно которой народные депутаты Украины не несут юридической ответственности за результаты голосования или высказывания в парламенте и его органах, за исключением ответственности за оскорбление или клевету.

2. Решая поднятый в конституционном представлении вопрос, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

2.1. Конституцией Украины провозглашено, что Украина является правовым государством, в котором признается и действует принцип верховенства права (статья 1, часть первая статьи 8).

Конституционный Суд Украины в абзаце втором подпункта 4.1 пункта 4 мотивировочной части Решения от 2 ноября 2004 года № 15-рп/2004 отметил, что верховенство права — это господство права в обществе; верховенство права требует от государства его воплощения в правотворческую и правоприменительную деятельность, в частности в законы, которые по своему смыслу должны быть проникнуты прежде всего идеями социальной справедливости, свободы, равенства и т. п.

Из конституционных принципов равенства и справедливости следует требование определенности, ясности и недвусмысленности правовой нормы, поскольку иное не может обеспечить ее одинаковое применение, не исключает неограниченности трактования в правоприменительной практике и неизбежно приводит к произволу (абзац

второй подпункта 5.4 пункта 5 мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 22 сентября 2005 года № 5-рп/2005).

Одним из элементов верховенства права является принцип правовой определенности, в котором утверждается, что ограничение основных прав человека и гражданина и воплощение этих ограничений на практике допустимо лишь при условии обеспечения предсказуемости применения правовых норм, устанавливаемых такими ограничениями; ограничение любого права должно базироваться на критериях, которые дадут возможность лицу отделять правомерное поведение от противоправного, предусматривать юридические последствия своего поведения (абзац третий подпункта 3.1 пункта 3 мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 29 июня 2010 года № 17-рп/2010).

Как указано в пункте 44 Доклада «Верховенство права», одобренного Европейской Комиссией «За демократию через право» (Венецианской Комиссией) на 86-м пленарном заседании (Венеция, 25–26 марта 2011 года), принцип правовой определенности является ключевым в вопросе доверия к судебной системе и верховенству права; для достижения этого доверия государство должно составлять тексты законов так, чтобы они были доступными; государство также обязано соблюдать и применять прогнозируемым и последовательным образом те законы, которые оно ввело в действие; прогнозируемость означает, что закон должен, когда это возможно, быть обнародован для его исполнения и быть предсказуемым в том, что касается его последствий: он должен быть сформулирован достаточно точно для того, чтобы человек мог регулировать свое поведение.

Конституционный Суд Украины считает, что принцип правовой определенности требует четкости, ясности и однозначности правовых норм, в частности их предсказуемости (прогнозируемости) и стабильности.

2.2. Согласно Закону № 1556 непосредственное управление деятельностью высшего учебного заведения осуществляет его руководитель, наделенный соответствующими полномочиями (первое предложение части первой, часть третья статьи 34).

Абзацем первым части первой статьи 42 Закона № 1556 определены специальные требования, которые выдвигаются к кандидату на должность руководителя высшего учебного заведения, а именно: свободное владение государственным языком; наличие ученого звания, ученой степени и стажа работы на должностях научно-педагогических работ-

ников не менее 10 лет; наличие гражданства Украины (для кандидатов на должность руководителя заведения государственной или коммунальной формы собственности). Абзацем вторым данной части закреплено ограничение для одного и того же лица занимать должность руководителя соответствующего высшего учебного заведения более двух сроков.

Частью второй статьи 42 Закона № 1556 предусмотрено, что не может быть избрано, назначено (в том числе исполняющим обязанности) на должность руководителя высшего учебного заведения лицо, которое: по решению суда признано недееспособным или дееспособность которого ограничена (пункт 1); имеет судимость за совершение преступления, если такая судимость не погашена или не снята в установленном законом порядке (пункт 2); в соответствии с приговором суда лишено права занимать соответствующие должности (пункт 3); по решению суда было признано виновным в совершении коррупционного правонарушения — в течение года со дня вступления соответствующего решения суда в законную силу (пункт 4); подвергалось административному взысканию за коррупционное правонарушение — в течение года со дня вступления соответствующего решения суда в законную силу (пункт 5); подпадает под действие части третьей статьи 1 Закона Украины «Об очищении власти» (пункт 6); «голосовало за диктаторские законы 16 января 2014 года» (пункт 7).

Конституционный Суд Украины отмечает, что частью второй статьи 42 Закона № 1556, в частности ее пунктом 7, установлены ограничения правового и организационного характера относительно избрания, назначения (в том числе исполняющим обязанности) лица на должность руководителя высшего учебного заведения, распространяющиеся на правоотношения, которые возникнут в будущем в ходе такого избрания, назначения.

2.3. Проверяя пункт 7 части второй статьи 42 Закона № 1556 на предмет его соответствия принципу правовой определенности как элемента конституционного принципа верховенства права, Конституционный Суд Украины исходит из того, что единственным органом законодательной власти в Украине является парламент — Верховная Рада Украины; конституционный состав Верховной Рады Украины представляют четыреста пятьдесят народных депутатов Украины (статья 75, часть первая статьи 76 Конституции Украины).

Согласно пункту 7 части второй статьи 42 Закона № 1556 не может быть избрано, назначено (в том числе исполняющим обязанности) на

должность руководителя высшего учебного заведения лицо, которое «голосовало за диктаторские законы 16 января 2014 года».

Из содержания указанного положения Закона № 1556 усматривается, что лицами, которые голосовали за «диктаторские законы 16 января 2014 года», являются народные депутаты Украины Верховной Рады Украины VII созыва, которые поддержали указанные законы в процессе осуществления своих полномочий. Согласно Закону № 1556 такие народные депутаты Украины не могут претендовать на должность руководителя высшего учебного заведения (быть назначены исполняющими обязанности).

«Диктаторские законы 16 января 2014 года» являются условным названием законов Украины, принятых Верховной Радой Украины в указанный день. Из пункта 7 части второй статьи 42 Закона № 1556 следует только такой признак указанных законов Украины, как их принятие 16 января 2014 года. Однако этот признак касается всех законов Украины, принятых в тот день, а потому невозможно однозначно установить, какие из них относятся к категории «диктаторских».

Конституционный Суд Украины считает необходимым обратить внимание также на обстоятельства, которые существенно усложняют отнесение законов Украины, принятых 16 января 2014 года, к указанной категории.

Так, 16 января 2014 года Верховная Рада Украины приняла одиннадцать законов Украины, большинство из них — без обсуждения, без использования электронной системы «Рада» и путем поднятия руки.

Со временем указанные законы, кроме Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2014 год» № 719—VII, были отменены законами Украины «О признании утратившими силу некоторых законов Украины» от 28 января 2014 года № 732—VII и «О недопущении преследования и наказания лиц по поводу событий, имевших место во время проведения мирных собраний, и признании утратившими силу некоторых законов Украины» от 21 февраля 2014 года № 743—VII. Несмотря на то, что замечания вызвала не только процедура принятия законов, которые голосовались 16 января 2014 года, но и их содержание, большинство из них после признания утратившими силу вновь были проголосованы народными депутатами Украины, некоторые — в редакции, аналогичной предыдущей, а именно законы Украины «О внесении изменения в Закон Украины «О бесплатной правовой помощи» относительно отсрочки вступления в силу положений пункта 6 раздела VI «Заключительные и переходные положения» № 726—VII, «О внесении изменения в статью 197

Налогового кодекса Украины относительно освобождения от обложения налогом на добавленную стоимость операций по ввозу на таможенную территорию Украины природного газа» № 727—VII, «О внесении изменения в статью 297 Уголовного кодекса Украины относительно ответственности за осквернение или разрушение памятников, сооруженных в память тех, кто боролся против нацизма в годы Второй мировой войны — советских воинов-освободителей, участников партизанского движения, подпольщиков, жертв нацистских преследований, а также воинов-интернационалистов и миротворцев» № 728—VII, «О внесении изменения в Уголовный кодекс Украины относительно ответственности за отрицание или оправдание преступлений фашизма» № 729—VII.

Кроме того, отдельные законы Украины, принятые 16 января 2014 года, были отменены еще до вступления их в силу, а именно: «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно ответственности за совершение административных правонарушений во время проведения футбольных матчей» № 722—VII; «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно ответственности за административные правонарушения в сфере обеспечения безопасности дорожного движения, зафиксированные в автоматическом режиме» № 723—VII.

Указанное дает Конституционному Суду Украины основания утверждать, что оспариваемая норма Закона № 1556 является неопределенной, поскольку из ее содержания непонятно, каким критерием необходимо руководствоваться при определении, является ли закон Украины, принятый Верховной Радой Украины 16 января 2014 года, «диктаторским».

Таким образом, пункт 7 части второй статьи 42 Закона № 1556 не соответствует требованию правовой определенности, что делает возможным его произвольное трактование в правоприменительной практике и может привести к произволу.

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что пункт 7 части второй статьи 42 Закона № 1556 противоречит части первой статьи 8 Конституции Украины в связи с его несоответствием принципу правовой определенности.

3. Народным депутатам Украины гарантируется депутатская неприкосновенность (часть первая статьи 80 Основного Закона Украины). Как указал Конституционный Суд Украины, «депутатская неприкосновенность как элемент статуса народного депутата Украины является конституционной гарантией беспрепятственного и эффективного

осуществления народным депутатом Украины своих полномочий и предусматривает освобождение его от юридической ответственности в определенных Конституцией Украины случаях и особый порядок привлечения народного депутата Украины к уголовной ответственности, его задержания, ареста, а также применения иных мер, связанных с ограничением его личных прав и свобод» (подпункт 1.1 пункта 1 резолютивной части Решения от 26 июня 2003 года № 12-рп/2003).

Частью третьей статьи 80 Конституции Украины предусмотрен депутатский иммунитет — народные депутаты Украины не могут быть без согласия Верховной Рады Украины привлечены к уголовной ответственности, задержаны или арестованы.

Частью второй данной статьи установлено, что народные депутаты Украины не несут юридической ответственности за результаты голосования или высказывания в парламенте и его органах, за исключением ответственности за оскорбление или клевету, то есть закреплён депутатский индемнитет.

Конституционный Суд Украины отмечает, что сущность депутатского индемнитета в Украине состоит в защите народного депутата Украины от преследования за высказывания и голосование при выполнении им депутатских обязанностей в парламенте и в обеспечении его права отстаивать свою позицию во время рассмотрения любых вопросов в Верховной Раде Украины или ее органах.

Таким образом, Конституцией Украины признано и гарантировано право на депутатский индемнитет, а следовательно, установлены дополнительные в сравнении с личной неприкосновенностью человека гарантии неприкосновенности представителя Украинского народа.

Конституционный Суд Украины подчеркивает, что никто, в том числе Верховная Рада Украины, не может привлечь народного депутата Украины к ответственности за высказывания и голосование в парламенте и его органах.

Депутатский индемнитет носит пожизненный характер, который исключает возможность преследования народного депутата Украины в будущем даже при условии прекращения его депутатских полномочий. Это подтверждается юридической позицией Конституционного Суда Украины, который указал, что народный депутат Украины и после прекращения депутатских полномочий не может быть привлечен к юридической ответственности за результаты голосования или высказывания в парламенте и его органах (абзац второй пункта 4 мотивировочной части Решения от 27 октября 1999 года № 9-рп/99).

Конституционный Суд Украины обращает внимание, что депутатский индемнитет в Украине не носит абсолютного характера, ведь

частью второй статьи 80 Конституции Украины предусмотрена ответственность народного депутата Украины за оскорбление или клевету. Однако Основным Законом Украины не установлены никакие другие предостережения относительно голосования народного депутата Украины в парламенте и его органах. То есть, право свободного голоса народного депутата Украины в Верховной Раде Украины и ее органах является абсолютным, поэтому он не может нести юридической ответственности за результаты голосования.

3.1. Законом Украины «О внесении изменений в Закон Украины «О высшем образовании» относительно установления ограничений при избрании на должность (назначении исполняющим обязанности) руководителя высшего учебного заведения» от 14 мая 2015 года № 415—VIII (далее — Закон № 415), который вступил в силу с 11 июня 2015 года, статья 42 Закона № 1556 после части первой была дополнена новой частью, пункт 7 которой является объектом конституционного контроля в данном деле.

Пунктом 2 раздела II «Заключительные положения» Закона № 415 предусмотрено, что «исполняющий обязанности руководителя высшего учебного заведения, который на день вступления в силу Закона подпадает под действие части второй статьи 42 настоящего Закона, подлежит увольнению учредителем (учредителями) или уполномоченным им (ими) органом (лицом) в течение двух недель со дня вступления в силу настоящего Закона».

3.2. Проверяя пункт 7 части второй статьи 42 Закона № 1556 во взаимосвязи с пунктом 2 раздела II «Заключительные положения» Закона № 415 на предмет его соответствия части второй статьи 80 Конституции Украины, Конституционный Суд Украины исходит из того, что исполняющий обязанности руководителя высшего учебного заведения, который подпадает под действие пункта 7 части второй статьи 42 Закона № 1556, подлежит увольнению учредителем (учредителями) или уполномоченным им (ими) органом (лицом) в течение двух недель со дня вступления в силу Закона № 415.

Таким образом, оспариваемой нормой Закона № 1556 во взаимосвязи с пунктом 2 раздела II «Заключительные положения» Закона № 415 предусмотрено автоматическое увольнение лица, которое «голосовало за диктаторские законы 16 января 2014 года». Указанное увольнение происходит без согласия работника, направлено на лишение работника права на работу на определенной должности, осуществляется руководителем органа (органом), к полномочиям которого

относится такое увольнение и/или его инициирование, в обязательном порядке на основании Закона № 415.

Конституционный Суд Украины констатирует, что пунктом 7 части второй статьи 42 Закона № 1556 фактически введена юридическая ответственность народного депутата Украины за результаты голосования в прошлом, а именно за поддержку «диктаторских законов 16 января 2014 года», поскольку в случае его назначения исполняющим обязанности руководителя высшего учебного заведения он подлежит увольнению в течение двух недель со дня вступления в силу Закона № 415, то есть с 11 июня 2015 года.

Однако такое законодательное регулирование нарушает сущность установленного в части второй статьи 80 Конституции Украины депутатского индемнитета, который носит пожизненный характер, то есть исключает возможность преследования народного депутата Украины в будущем даже при условии прекращения его депутатских полномочий, и является абсолютным относительно невозможности привлечения народного депутата Украины к юридической ответственности за результаты голосования в парламенте и его органах, за исключением ответственности за оскорбление или клевету.

Указанное дает Конституционному Суду Украины основания утверждать, что пункт 7 части второй статьи 42 Закона № 1556 во взаимосвязи с пунктом 2 раздела II «Заключительные положения» Закона № 415 противоречит части второй статьи 80 Основного Закона Украины.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 151², 152, 153 Конституции Украины, статьями 32, 35, 65, 66, 74, 84, 88, 89, 91, 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. Признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным) пункт 7 части второй статьи 42 Закона Украины «О высшем образовании» от 1 июля 2014 года № 1556–VII с изменениями, согласно которому не может быть избрано, назначено (в том числе исполняющим обязанности) на должность руководителя высшего учебного заведения лицо, которое «голосовало за диктаторские законы 16 января 2014 года».

2. Пункт 7 части второй статьи 42 Закона Украины «О высшем образовании» от 1 июля 2014 года № 1556–VII с изменениями, при-

знанный неконституционным, утрачивает силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего Решения.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных печатных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 2-r/2017 dated December 20, 2017 in the case upon the constitutional petition of 49 People's Deputies of Ukraine concerning the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of Article 42.2.7 of the Law of Ukraine «On Higher Education»

Subject of the right to constitutional petition — 49 People's Deputies of Ukraine — applied to the Constitutional Court of Ukraine for compliance of Article 42.2.7 of the Law of Ukraine «On Higher Education» (hereinafter referred to as «the Law») adopted on the July 1, 2014 No. 1556–VII as amended according to which a person who voted for dictatorial laws on January 16, 2014 cannot be elected, appointed as the head of a higher education institution (including acting).

The Constitution proclaims that Ukraine is a law-based state in which the principle of the rule of law is recognised and effective (Articles 1, 8.1).

The Constitutional Court considers that the principle of legal certainty requires definiteness, clarity and consistency of legal provisions, in particular their predictability and stability.

Under the Law No. 1556, the direct management of higher education institution is carried out by its head, entitled with relevant powers (the first sentence of Article 34.1, Article 34.3).

The first paragraph of Article 42.1 of the Law No. 1556 determines special requirements for a candidate for the position of head of a higher educational institution, namely: free command of the state language; scientific rank, scientific degree and work experience on scientific-pedagogical positions no less than 10 years; citizenship of Ukraine (for candidates for the position of head of the institution of state or communal ownership). The second paragraph of Article 42.1 of the Law No. 1556 fixed

the restriction for same person to hold the position of head of the relevant institution of higher education for more than two terms.

Article 42.2 of the Law No. 1556 stipulates that a person, declared incapable or whose capacity is limited (Article 42.2.1); has a conviction for committing a crime if such conviction has not expired or not expunged in the manner prescribed by law (Article 42.2.2); is deprived of the right to occupy relevant positions according to the court judgment (Article 42.2.3); was found guilty of committing a corruption offense according to a court judgement — during the year from the day of entry into force of a relevant court judgment (Article 42.2.4); was subjected to administrative punishment for a corruption offense — during the year from the day of entry into force of a relevant court judgment (Article 42.2.5); falls within the scope of Article 1.3 of the Law «On Government Cleansing» (Article 42.2.6); «voted for dictatorial laws of January 16, 2014» (Article 42.2.7) cannot be elected, appointed to a position of the head of a higher educational institution (including acting).

The Constitutional Court notes that Article 42.2 of the Law No. 1556, in particular Article 42.2.7, establishes restriction of legal and organisational nature regarding election, appointment of a person to the office of head of a higher educational institution (including acting), which extends to legal relations that will arise in future during such election, appointment.

According to Article 42.2.7 of the Law No. 1556, a person who voted for dictatorial laws on January 16, 2014 may not be elected as head of a higher educational institution (including acting). From the content of the aforementioned provision of the Law No. 1556, the persons who voted for «dictatorial laws of January 16, 2014» are the People's Deputies of Ukraine of the Verkhovna Rada of Ukraine of the VII convocation, who supported these laws in the process of exercising their powers. According to the Law No. 1556, such People's Deputies of Ukraine cannot run for the position of head of the institution of higher education (be appointed as acting head).

«Dictatorial laws of January 16, 2014» is the conventional title of the laws of Ukraine adopted by the Verkhovna Rada on the mentioned day. Article 42.2.7 of the Law No. 1556 implies only such a feature of the mentioned laws as their adoption on January 16, 2014. Yet, this feature applies to all laws adopted on that day, and therefore it is impossible to determine unequivocally which of them belong to the category of «dictatorial».

The Constitutional Court considers it necessary to pay attention to the circumstances, which considerably complicate the assignment of the laws of Ukraine adopted on January 16, 2014, to this category.

For example, on January 16, 2014, the Verkhovna Rada adopted eleven laws, most of them without discussion, without application of the electronic system «Rada» and by raising the hand.

Subsequently, the mentioned laws, in addition to the Law «On the State Budget of Ukraine for 2014» No. 719–VII, were repealed by the Laws «On declaring certain laws of Ukraine as such that lost their effect» dated January 28, 2014, No. 732–VII and «On preventing prosecution and punishment of persons in regard to the events which occurred during peaceful assemblies and declaring specific laws as such that lost their effect» dated February 21, 2014 No. 743–VII. Despite the fact it was not only the procedure for adopting the laws that were voted on January 16, 2014, but also their content which caused comments, most of them, after being declared invalid, were voted by People's Deputies of Ukraine again, some — in the wording, similar to the previous one, namely the Laws of Ukraine «On Amendments to the Law» On Free Legal Aid» regarding the postponement of the entry into force of the provisions of clause 6 of Section VI «Final and Transitional Provisions» No. 726–VII, «On Amendments to Article 197 of the Tax Code in relation to the exemption from value-added tax on operations for importing natural gas into the customs territory of Ukraine» No. 727–VII, «On Amending Article 297 of the Criminal Code as to liability for the desecration or destruction of monuments built in memory of those, who fought against Nazism during the Second World War — the Soviet soldiers-liberators, partisan and underground movement, victims of Nazi persecution, as well as international soldiers and peacekeepers» No. 728–VII, «On amendments to the Criminal Code on liability for denial or justification of crimes of fascism» № 729–VII.

In addition, certain laws, adopted on January 16, 2014 were repealed before their entry into force, namely: «On amendments to several legislative acts of Ukraine (regarding responsibility for commitment of administrative offences during football matches)» No. 722–VII; «On amendments to several legislative acts of Ukraine regarding liability for administrative offences in the sphere of road safety, recorded automatically» No. 723–VII.

The above gives the Constitutional Court the ground to assert that the disputed provision of the Law No. 1556 is unclear, since it is unclear from its content what criterion should be used in determining whether a law of Ukraine adopted by the Verkhovna Rada on January 16, 2014, is «dictatorial».

Thus, Article 42.2.7 of the Law No. 1556 does not meet the requirement of legal certainty, which allows for its arbitrary interpretation in law enforcement practice and may lead to arbitrariness.

People's Deputies of Ukraine are guaranteed parliamentary immunity (Article 80.1 of the Basic Law).

Article 80.3 of the Constitution provides for parliamentary immunity — People’s Deputies of Ukraine cannot be prosecuted, detained or arrested without the consent of the Verkhovna Rada.

Article 80.2 of the Constitution establishes that The People’s Deputies of Ukraine shall not be held legally liable for the results of voting or for statements made in the parliament and in its bodies, save as the liability for an insult or defamation.

The Constitutional Court notes that the essence of the parliamentary indemnity in Ukraine is to protect the People’s Deputy of Ukraine from persecution for statements and voting while performing parliamentary duties in parliament and in securing his/her right to defend his/her position in the consideration of any issues in the Verkhovna Rada Ukraine or its bodies.

Thus, the Constitution recognises and guarantees the right to parliamentary indemnity, and therefore, establishes additional guarantees of inviolability of the representative of the Ukrainian people, as compared to the personal inviolability of an individual.

The Constitutional Court stresses that no one, including the Verkhovna Rada, can bring the People’s Deputy of Ukraine to responsibility for statements and voting in parliament and its bodies.

The parliamentary indemnity has a lifelong character, which excludes the possibility of prosecuting the People’s Deputy of Ukraine in the future, even if his/her parliamentary powers are terminated.

The Constitutional Court pays attention to the fact that the parliamentary indemnity in Ukraine is not absolute, since Article 80.2 of the Constitution provides for the responsibility of a People’s Deputy of Ukraine for insult or defamation.

However, the Basic Law does not establish any other reservations regarding the voting of the People’s Deputy of Ukraine in the parliament and its bodies. That is, the right of a free speech of the People’s Deputy of Ukraine in the Verkhovna Rada and its bodies is absolute, therefore he/she cannot be held legally responsible for the results of the voting.

Clause 2 of Section II «Final Provisions» of the Law No. 415 stipulates that «the executor of the duties of the head of a higher educational institution, who on the day of the entry into force of this Law falls within the scope of Article 42.2 of this Law, shall be released by the founder (founders) or by the body (person) who authorised him (them) within two weeks from the date of entry into force of this Law».

The disputed norm of the Law No. 1556, in conjunction with clause 2 of Section II «Final Provisions» of the Law No. 415, provides for the automatic release of a person who «voted for dictatorial laws of January 16, 2014». The specified release is carried out without the consent of the

employee, is aimed at depriving the employee of the right to work in a certain position, is carried out by the head of the body (body), whose authority included dismissal and / or its initiation, obligatory on the basis of the Law No. 415.

The Constitutional Court finds that Article 42.2.7 of the Law No. 1556 actually introduced the legal responsibility of a People’s Deputy of Ukraine for the results of voting in the past, namely, for the support of «dictatorial laws of January 16, 2014», since in the case of his/her appointment as acting head of the higher educational institution he shall be dismissed within two weeks from the date of entry into force of the Law No. 415, that is, from June 11, 2015.

Yet, such legislative regulation violates the essence of the parliamentary indemnity established by Article 80.2 of the Constitution, which has a lifetime character, that is, it excludes the possibility of prosecuting the People’s Deputy of Ukraine in the future, even if his/her parliamentary powers were terminated, and is absolute in relation to impossibility of bringing the People’s Deputy of Ukraine to legal responsibility for the results of voting in parliament and its bodies, except for liability for insult or defamation.

The above gives the Constitutional Court the grounds to assert that Article 42.2.7 of the Law No. 1556 in conjunction with clause 2 of Section II «Final Provisions» of the Law No. 415 contradicts Article 80.2 of the Basic Law.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to declare Article 42.2.7 of the Law of Ukraine «On Higher Education» dated July 1, 2014, No. 1556–VII as amended according to which a person who voted for dictatorial laws on January 16, 2014 cannot be elected, appointed as the head of a higher educational institution (including acting) incompatible with the Constitution (unconstitutional),

Article 42.2.7 of the Law of Ukraine «On Higher Education» dated July 1, 2014 No. 1556–VII as amended declared unconstitutional shall lose its effect from the date of adoption of this Decision by the Constitutional Court.

Reference:

Decision of the Constitutional Court of Ukraine of the Constitutional Court of Ukraine dated October 27, 1999 No. 9-rp/99 in the case upon the constitutional petition of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine regarding the official interpretation of the provisions of Article 80.3 of the Constitution of Ukraine (case on parliamentary immunity);

Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 12-rp/2003 dated June 26, 2003 in the case upon the constitutional petition of 56 People’s

Deputies of Ukraine on the official interpretation of the provisions of Article 80.1, 80.3 of the Constitution of Ukraine, Article 26.1, Article 27.1, 27.2, 27.3 of the Law of Ukraine «On the Status of a People's Deputy of Ukraine» and the constitutional petition of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine on the official interpretation of the provisions of Article 80.3 of the Constitution of Ukraine regarding the detention of a People's Deputy of Ukraine (case on guarantees of parliamentary immunity);

Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 15-рп/2004 dated November 2, 2004 in the case upon the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine on the conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of Article 69 of the Criminal Code of Ukraine (case concerning more lenient punishment sentenced by court);

Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 5-рп/2005 dated September 22, 2005 in the case upon the constitutional petition of 51 People's Deputies of Ukraine regarding the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of Article 92, clause 6 of Section X «Transitional Provisions» of the Land Code of Ukraine (case on permanent use of land plots);

Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated June 29, 2010 No. 17-рп/2010 in the case upon the constitutional petition of the Authorised Human Rights Representative of the Verkhovna Rada of Ukraine on conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of paragraph 8 of Article 11.1.5 of the Law of Ukraine «On Militia»;

Report on the Rule of Law, adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session (Venice, March 25–26, 2011).

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини дев'ятої статті 61, частини третьої статті 105 Закону України «Про вибори народних депутатів України», пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі» (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії)

м. Київ
21 грудня 2017 року
№ 3-р/2017

Справа № 1-21/2017

Велика палата Конституційного Суду України у складі суддів:

Кривенка Віктора Васильовича — головуєчого, **Городовенка** Віктора Валентиновича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Касмініна** Олександра Володимировича, **Колісника** Віктора Павловича — доповідача, **Литвинова** Олександра Миколайовича, **Мельника** Миколи Івановича, **Мойсика** Володимира Романовича, **Саса** Сергія Володимировича, **Сліденка** Ігоря Дмитровича, **Тупицького** Олександра Миколайовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни, **Шевчука** Станіслава Володимировича,

розглянула на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини дев'ятої статті 61, частини третьої статті 105 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061–VI зі змінами, пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі» від 16 лютого 2016 року № 1006–VIII.

Заслухавши суддю-доповідача Колісника В. П. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції науковців Інституту держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України, Донецького національного університету імені Василя Стуса, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Національного університету «Одеська юридична академія», Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки та фахівців Центру політико-правових реформ, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 49 народних депутатів України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), частину дев'яту статті 61, частину третю статті 105 Закону України «Про вибори народних депутатів України», прийнятого Верховною Радою України 17 листопада 2011 року за № 4061—VI, (Відомості Верховної Ради України, 2012 р., № 10—11, ст. 73) зі змінами (далі — Закон № 4061), пункт 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі», прийнятого Верховною Радою України 16 лютого 2016 року за № 1006—VIII, (Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 11, ст. 126) (далі — Закон № 1006).

Оспорювані положення передбачають можливість виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку кандидатів у народні депутати України (далі — виборчий список) від політичної партії (далі — партія) у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі після встановлення результатів виборів народних депутатів України за рішенням з'їзду (зборів, конференції) партії.

Відповідно до частини дев'ятої статті 61 Закону № 4061 «у разі прийняття партією рішення, передбаченого частиною третьою статті 105 цього Закону щодо кандидата у депутати до прийняття рішення Центральною виборчою комісією про визнання його обраним, Центральна виборча комісія приймає рішення про виключення зазначеного у рішенні кандидата у депутати з виборчого списку партії».

За частиною третьою статті 105 Закону № 4061 «партія, яка висувала кандидатів у депутати, включених до її виборчого списку, що взяла участь у розподілі депутатських мандатів, може прийняти рішення про виключення кандидата у депутати, який за підсумками результатів

виборів згідно з частиною десятою статті 98 цього Закону вважається необраним, зі свого виборчого списку у будь-який час після дня виборів до прийняття рішення Центральною виборчою комісією про визнання його обраним. Таке рішення приймається відповідно до статуту партії з'їздом (зборами, конференцією) партії, який може бути проведений тільки після складення присяги депутатами, обраними на чергових або позачергових виборах. Витяг з протоколу з'їзду (зборів, конференції) партії, підписаний головою, та рішення, підписане керівником і скріплене печаткою партії, не пізніш як на п'ятий день з дня прийняття рішення передаються до Центральної виборчої комісії. На підставі цих документів Центральна виборча комісія не пізніш як на п'ятий день з дня їх отримання приймає рішення про виключення зазначеного у рішенні кандидата у депутати з виборчого списку партії».

У пункті 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1006 встановлено, що «дія цього Закону поширюється на виборчі списки кандидатів у народні депутати України від політичних партій, які були суб'єктами виборчого процесу на позачергових виборах народних депутатів України 26 жовтня 2014 року».

Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що частина дев'ята статті 61, частина третя статті 105 Закону № 4061 не відповідають частині другій статті 5, частині першій статті 38, частині першій статті 64, статті 71 Конституції України, а пункт 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1006 — її статті 58.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені в конституційному поданні питання, виходить з такого.

2.1. Україна є демократичною, правовою державою; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (стаття 1, частина друга статті 3 Конституції України).

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (частина друга статті 5 Основного Закону України).

Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (частина перша статті 38 Конституції України).

Вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування; виборцям гарантується вільне волевиявлення (стаття 71 Основного Закону України). Конституційний склад Верховної Ради України — чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років (частина перша статті 76 Конституції України).

2.2. Народовладдя означає належність усієї повноти влади в межах території держави народові та здійснення ним цієї влади як безпосередньо, так і через своїх представників у органах державної влади та органах місцевого самоврядування.

Конституційний Суд України виходить з того, що результати народного волевиявлення, отримані через вибори й референдум, є обов'язковими; реалізація громадянами України конституційних прав і свобод, передусім права голосу на виборах і референдумі, є складовою процесу здійснення влади народом безпосередньо (абзаци четвертий, п'ятий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005).

Результати вільних виборів народних депутатів України, що відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування, є обов'язковими як для органів державної влади та органів місцевого самоврядування, так і для суб'єктів виборчого процесу, у тому числі для партій і виборців. Оскільки результати виборів народних депутатів України визначаються виключно голосуванням виборців, партія не має права на свій розсуд змінювати ці результати через прийняття рішень, наслідком яких є виключення з її виборчого списку одного або кількох кандидатів у народні депутати України та зміна черговості їх розташування у цьому списку. Виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку від партії після встановлення результатів виборів народних депутатів України за рішенням партії є несумісним із принципами народовладдя, вільних виборів і демократичної держави.

Конституційний Суд України бере до уваги позицію Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанська Комісія), за якою повноваження партій виключати з виборчих списків кандидатів у народні депутати України, які не були визнані обраними, але зберегли статус кандидата у народні депутати України, не відповідає європейським стандартам (пункт 39 Висновку щодо змін, внесених до Закону

№ 4061 Законом № 1006, затвердженого Радою з демократичних виборів на її 55-му засіданні 9 червня 2016 року та Венеціанською Комісією на її 107-й пленарній сесії 10–11 червня 2016 року).

2.3. Виборче право означає можливість кожного громадянина України вільно обирати і бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування в умовах свободи вираження поглядів і обміну думками та інформацією, вільного формування власного ставлення до участі у виборах, а обов'язковою складовою цього права є, зокрема, право на повагу до волевиявлення людини, її демократичного вибору та результатів виборів.

Конституція України покладає на законодавця зобов'язання визначити порядок і умови реалізації громадянами України виборчого права (частина перша статті 38, пункти 20, 21 частини першої статті 92), у тому числі порядок висунання кандидатів у народні депутати України. Верховна Рада України, здійснюючи відповідне правове регулювання, не може спотворювати чи скасовувати виборчі права громадян України і має забезпечити умови для здійснення ними вільного волевиявлення, а також повагу до результатів такого волевиявлення як демократичного вибору громадян України.

Обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими (абзац третій підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016). Виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку від партії після встановлення результатів виборів народних депутатів України за ініціативою цієї партії та на її розсуд спотворює результати народного волевиявлення, яке здійснюється через вибори народних депутатів України, та призводить до необґрунтованих і непропорційних обмежень виборчого права громадян України. Це ставить результати такого волевиявлення в залежність від рішення відповідного вищого керівного органу партії — з'їзду, зборів або конференції. Обмеження виборчого права полягає і в тому, що статус кандидата у народні депутати України, підтверджений виборцями шляхом голосування на виборах народних депутатів України, може бути скасований рішенням партії після проведення таких виборів та встановлення їх результатів.

Таким чином, можливість виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку від партії після голосування та вста-

новлення результатів виборів народних депутатів України суперечить сутності демократичних виборів та конституційному праву громадян України вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

2.4. Важливою складовою механізму здійснення влади народом є встановлені законодавцем виборчі системи, зміст яких має значення для характеру відповідного представницького мандата та особливостей функціонування інституту конституційної відповідальності в системі представницьких органів (підпункт 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 травня 2008 року № 11-рп/2008).

Європейський суд з прав людини у рішенні у справі «Герст проти Сполученого Королівства (№ 2)» від 6 жовтня 2005 року наголосив, що у сучасному демократичному світі існує безліч способів організації та дії виборчих систем і безліч відмінностей, зокрема, в історичному розвитку, культурі та політиці європейських держав, саме тому кожна держава має право формувати власне бачення демократії (пункт б1).

Визначення типу виборчої системи, її ознак та особливостей є питанням політичної доцільності та має вирішуватися парламентом відповідно до його конституційних повноважень за умови дотримання конституційних принципів та демократичних стандартів організації й проведення виборів. Держава зобов'язана забезпечити вільне волевиявлення громадян України та повагу до результатів такого волевиявлення шляхом належної регламентації й організації виборчого процесу на демократичних засадах та з дотриманням демократичних процедур, а також шляхом впровадження ефективного контролю за здійсненням таких процедур, що має унеможливити будь-які зловживання та маніпуляції, у тому числі з виборчими списками від партій.

Згідно із Законом № 4061 народні депутати України обираються громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування за змішаною (пропорційно-мажоритарною) системою; із 450 народних депутатів України 225 обираються за пропорційною системою у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі за виборчими списками від партій, а 225 — за мажоритарною системою відносно більшості в одномандатних виборчих округах (стаття 1).

Відповідно до Закону № 4061 право висування кандидатів у народні депутати України у загальнодержавному багатомандатному вибор-

чому окрузі реалізується виборцями через партії (частина друга статті 52); висування кандидатів у народні депутати України, формування та затвердження виборчого списку від партії у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі та висування кандидатів у народні депутати України від партії в одномандатних виборчих округах здійснюється партією на з'їзді (зборах, конференції) у порядку, встановленому статутом партії (частина перша статті 53); до виборчого списку від партії можуть бути внесені не лише члени цієї партії, але й безпартійні громадяни України (частина друга статті 53); перелік та черговість кандидатів у народні депутати України у виборчому списку від партії, визначені партією, не можуть бути змінені після подання документів для реєстрації Центральною виборчою комісією (частина сьома статті 58); виборчий список від партії разом із рішенням про реєстрацію кандидатів у народні депутати України у триденний строк з дня його прийняття оприлюднюється в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр» та на офіційному веб-сайті Центральної виборчої комісії (частина восьма статті 58).

Таким чином, реалізуючи своє виборче право, виборець підтримує усіх кандидатів у народні депутати України у виборчому списку від однієї партії або не підтримує жодного з них. Черговість кандидатів у народні депутати України у виборчому списку від партії після їх офіційної реєстрації не може змінюватися ні партією, ні виборцями на жодній зі стадій виборчого процесу.

Персональний склад виборчого списку від партії і черговість кандидатів у народні депутати України у ньому впливають на формування політичної волі виборців та її подальше втілення в юридично значущі дії на стадії голосування. Виключення партією зі свого виборчого списку одного чи кількох кандидатів у народні депутати України, які не були визнані обраними народними депутатами України за результатами виборів народних депутатів України, змінює черговість кандидатів у народні депутати України у цьому списку та фактично означає перегляд результатів виборів народних депутатів України, тобто спотворює народне волевиявлення.

Подолання виборчого бар'єру партією за результатами голосування (отримання виборчим списком від партії п'яти і більше відсотків голосів виборців, поданих за кандидатів у народні депутати України, включених до виборчих списків від партій) означає не лише набуття певними кандидатами у народні депутати України, включеними до виборчого списку від цієї партії, статусу народного депутата України, але й виникнення у решти кандидатів у народні депутати України, включених до цього виборчого списку, можливості набуття такого статусу

у майбутньому без проведення повторного голосування чи повторних виборів народних депутатів України.

З огляду на викладене Конституційний Суд України вважає, що обов'язковою складовою результатів виборів народних депутатів України є не лише встановлення переліку кандидатів у народні депутати України, які обрані народними депутатами України, але й офіційне визнання та підтвердження визначеної партією черговості кандидатів у народні депутати України у виборчому списку від партії, за якими зберігається зазначений статус та які можуть у подальшому стати народними депутатами України у разі виникнення необхідності у заміщенні народних депутатів України, обраних у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, повноваження яких були достроково припинені.

Принцип вільних виборів реалізовується через такі основні складові, як свобода формування та вираження виборцем своїх поглядів; об'єктивне й точне офіційне встановлення результатів виборів, позбавлене фальсифікацій; визнання результатів виборів та повага до демократичного вибору громадян України. Увесь виборчий процес має бути організований та проведений таким чином, щоб забезпечити не лише можливість безперешкодного волевиявлення виборців, але й повагу до результатів виборів.

Конституційний Суд України наголошує, що вибори народних депутатів України можуть вважатися вільними та демократичними, тобто такими, що проводяться на демократичних засадах та з дотриманням демократичних процедур, лише за умов свободи вираження поглядів, вільного обігу інформації, свободи політичної діяльності, багатопартійності й політичної, ідеологічної та соціально-культурної багатоманітності. Дотримання зазначених умов має передувати голосуванню на виборах народних депутатів України як усталена політична практика, заснована на політичній конкуренції та рівності суб'єктів виборчого процесу й позбавлена загрози переслідування, тиску або інших неправомірних дій щодо таких суб'єктів.

Виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку від партії суперечить принципу вільних виборів, оскільки може призвести до перегляду результатів вільного та демократичного вибору громадян України після встановлення результатів виборів народних депутатів України.

2.5. В Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8 Основного Закону України).

Згідно із принципом правової визначеності як одним із елементів принципу верховенства права обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустимі, зокрема, за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, якими встановлюються такі обмеження.

У Доповіді Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанська Комісія) щодо верховенства права, затвердженій на її 86-му пленарному засіданні, яке відбулося 25–26 березня 2011 року, зазначається, що однією зі складових верховенства права є правова визначеність, яка вимагає, щоб правові норми були чіткими й точними, спрямованими на те, щоб забезпечити постійну прогнозованість ситуацій і правовідносин, що виникають (пункти 41, 46). На вимогу надати людині можливість передбачати наслідки своєї поведінки також вказував Європейський суд з прав людини (пункт 49 рішення у справі «Санді Таймс проти Сполученого Королівства» від 26 квітня 1979 року).

Конституційний Суд України дійшов висновку, що, приймаючи рішення про висунання конкретної особи кандидатом у народні депутати України в складі свого виборчого списку, партія має діяти з усвідомленням політичної відповідальності за діяльність цієї особи як у статусі кандидата у народні депутати України, так і у статусі народного депутата України. Під час формування виборчого списку партія повинна враховувати, що її рішення буде підставою для виникнення відносин між нею і внесеними до її виборчого списку громадянами України. З огляду на те, що громадяни України є єдиними конституційно визнаними суб'єктами виборчого права, а кандидати у народні депутати України мають публічно-правовий статус, реалізація ними пасивного виборчого права після офіційної реєстрації Центральною виборчою комісією кандидатів у народні депутати України, включених до виборчого списку від партії, не може залежати від партії, яка їх висунула та сформувала виборчий список.

Виключення партією кандидатів у народні депутати України з виборчого списку від партії після встановлення результатів виборів народних депутатів України призводить до довільної зміни черговості кандидатів у народні депутати України у виборчому списку від партії і, як наслідок, до збільшення ймовірності набуття статусу народного депутата України кандидатом у народні депутати України, дані про якого розміщені у виборчому списку від партії після даних про кандидата у народні депутати України, виключеного з виборчого списку за рішенням партії. Таке виключення ставить партію, яка сформувала виборчий список, над виборцями та зумовлює безпосередню залежність кандидата у народні депутати України від партії.

Таким чином, партія замість сприяння «формуванню і вираженню політичної волі громадян» (частина друга статті 36 Конституції України) заперечує політичну волю виборців, втілену у результатах голосування на виборах народних депутатів України.

Існування можливості виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку від партії після встановлення результатів виборів народних депутатів України спричиняє також правову невизначеність щодо набуття кандидатами у народні депутати України статусу народного депутата України. Крім того, саме виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку від партії спотворює волевиявлення виборців та порушує принцип правомірних очікувань і виборців, і кандидатів у народні депутати України.

2.6. Народний депутат України є представником Українського народу у Верховній Раді України, обраним виборцями і уповноваженим здійснювати депутатські повноваження виходячи із загальнонародних інтересів. Основними складовими конституційно-правового статусу народного депутата України є його права, обов'язки та правові гарантії його діяльності. Народний депутат України здійснює свої повноваження на постійній основі з моменту складення присяги. Зі змісту присяги народного депутата України та статей 79–81, 84 Основного Закону України впливає принцип вільного депутатського мандата, згідно з яким народний депутат України бере на себе зобов'язання виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, тобто під час здійснення депутатських повноважень представляти увесь Український народ.

Разом із тим Конституція України передбачає можливість дострокового припинення депутатських повноважень у разі невходження народного депутата України, обраного від партії (виборчого блоку партій), до складу депутатської фракції цієї партії (виборчого блоку партій) або виходу народного депутата України із складу такої фракції (пункт 6 частини другої статті 81). У цьому випадку повноваження народного депутата України припиняються достроково за рішенням вищого керівного органу відповідної партії (виборчого блоку партій) з дня прийняття такого рішення (частина шоста статті 81 Основного Закону України). Дострокове припинення повноважень народного депутата України можливе лише на підставі закону, в якому мають бути визначені умови і порядок такого припинення.

Таким чином, у той час як дострокове припинення депутатських повноважень можливе лише за наявності конституційно передбачених підстав, виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку від партії після встановлення результатів виборів народ-

них депутатів України допускається з будь-якої підстави, визнаної партією достатньою, або без встановлення підстав.

В умовах існування права дострокового припинення депутатських повноважень за рішенням вищого керівного органу партії можливість виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку від партії після встановлення результатів виборів народних депутатів України за рішенням з'їзду (зборів, конференції) партії створює небезпеку надмірної залежності від партій як кандидатів у народні депутати України, висунутих партіями, так і народних депутатів України, обраних за пропорційною системою у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі за виборчими списками від партій, а також призводить до посилення відмінностей між статусом народних депутатів України, обраних за пропорційною системою у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі за виборчими списками від партій, та статусом народних депутатів України, обраних за мажоритарною системою відносної більшості в одномандатних виборчих округах.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що можливість виключення партією кандидатів у народні депутати України з виборчого списку від партії після встановлення результатів виборів народних депутатів України за рішенням її з'їзду (зборів, конференції), передбачена частиною дев'ятою статті 61, частиною третьою статті 105 Закону № 4061, суперечить принципам народовладдя; правової визначеності та правомірних очікувань як складовим принципам верховенства права; свободи політичної діяльності; вільних виборів та вільного волевиявлення виборців; вільного депутатського мандата (частина друга статті 5, частина перша статті 8, частина четверта статті 15, стаття 71, статті 79–81, 84 Конституції України). Зазначені положення Закону № 4061 порушують право громадян України вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (частина перша статті 38 Конституції України), уможливають заперечення партією політичної волі виборців, втіленої у результатах голосування на виборах народних депутатів України, та суперечать засадам конституційного ладу України.

2.7. У пункті 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1006 зазначено: «Дія цього Закону поширюється на виборчі списки кандидатів у народні депутати України від політичних партій, які були суб'єктами виборчого процесу на позачергових виборах народних депутатів України 26 жовтня 2014 року».

За частиною першою статті 58 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі. Відповідно до

цієї правової норми дію нормативно-правового акта в часі треба розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим актом чинності і припиняється з втратою ним чинності, тобто до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце (абзац другий пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99).

Частина перша статті 58 Конституції України передбачає зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів лише у тих випадках, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, однак Закон № 1006 не стосується відповідальності особи.

Дія Закону № 1006, що запровадив можливість виключення партією кандидатів у народні депутати України з виборчого списку від партії після встановлення результатів виборів народних депутатів України за рішенням її з'їзду (зборів, конференції), усупереч вимогам статті 58 Конституції України поширюється на виборчі списки кандидатів у народні депутати України від партій — суб'єктів виборчого процесу на позачергових виборах народних депутатів України 26 жовтня 2014 року, які були сформовані відповідно до Закону № 4061 до внесення до нього змін, за яким таке виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку від партії не допускалося.

Прийняття Закону № 1006 призвело до погіршення правового становища кандидатів у народні депутати України від партій, у тому числі тих, які набули відповідного статусу до набрання ним чинності. Таким чином, пункт 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1006 порушує формально-юридичну визначеність правовідносин за участю зазначених суб'єктів виборчого процесу, оскільки він запроваджує перегляд як відомих заздалегідь умов, за якими проводилися позачергові вибори народних депутатів України 26 жовтня 2014 року, так і їх результатів.

Отже, пункт 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1006 суперечить частині першій статті 8, частині першій статті 58 Конституції України.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150, 151², 152, 153 Конституції України, статтями 32, 35, 65, 66, 84, 88, 89, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

вирішив:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними):

— частину дев'яту статті 61, частину третю статті 105 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061—VI зі змінами;

— пункт 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі» від 16 лютого 2016 року № 1006—VIII.

2. Частина дев'ята статті 61, частина третя статті 105 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061—VI зі змінами, пункт 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі» від 16 лютого 2016 року № 1006—VIII, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та інших офіційних друкованих виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) части девятой статьи 61, части третьей статьи 105
Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины»,
пункта 3 раздела II «Заключительные и переходные положения»
Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины
«О выборах народных депутатов Украины» относительно исключения
кандидатов в народные депутаты Украины из избирательного списка
партии в многомандатном округе» по конституционному представлению
49 народных депутатов Украины
(дело об исключении кандидатов в народные депутаты Украины
из избирательного списка политической партии)

г. Киев
21 декабря 2017 года
№ 3-р/2017

Дело № 1-21/2017

Большая палата Конституционного Суда Украины в составе судей:

Кривенко Виктора Васильевича — председательствующего, **Городо-
венко** Виктора Валентиновича, **Гульгая** Михаила Мирославовича,
Запорожца Михаила Петровича, **Касминина** Александра Владимиро-
вича, **Колесника** Виктора Павловича — докладчика, **Литвинова** Алек-
сандра Николаевича, **Мельника** Николая Ивановича, **Мойсика** Влади-
мира Романовича, **Саса** Сергея Владимировича, **Слиденко** Игоря
Дмитриевича, **Тупицкого** Александра Николаевича, **Шапталы** Натальи
Константиновны, **Шевчука** Станислава Владимировича,

рассмотрела в пленарном заседании дело о соответствии Консти-
туции Украины (конституционности) части девятой статьи 61, части
третьей статьи 105 Закона Украины «О выборах народных депутатов
Украины» от 17 ноября 2011 года № 4061—VI с изменениями, пункта 3
раздела II «Заключительные и переходные положения» Закона
Украины «О внесении изменений в Закон Украины «О выборах народ-
ных депутатов Украины» относительно исключения кандидатов в
народные депутаты Украины из избирательного списка партии в мно-
гомандатном округе» от 16 февраля 2016 года № 1006—VIII по консти-
туционному представлению 49 народных депутатов Украины.

Заслушав судью-докладчика Колесника В. П. и исследовав мате-
риалы дела, в том числе позиции научных работников Института госу-
дарства и права им. В. М. Корецкого Национальной академии наук
Украины, Донецкого национального университета имени
Василия Стуса, Киевского национального университета имени Тараса
Шевченко, Национального юридического университета имени
Ярослава Мудрого, Национального университета «Одесская юриди-
ческая академия», Восточноевропейского национального университета
имени Леси Украинки и специалистов Центра политико-правовых
реформ, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Субъект права на конституционное представление — 49 народ-
ных депутатов Украины — обратился в Конституционный Суд Украины
с ходатайством признать не соответствующими Конституции Украины
(неконституционными) часть девятую статьи 61, часть третью
статьи 105 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины»,
принятого Верховной Радой Украины 17 ноября 2011 года под
№ 4061—VI, (Ведомости Верховной Рады Украины, 2012 г., № 10—11,
ст. 73) с изменениями (далее — Закон № 4061), пункт 3 раздела II
«Заключительные и переходные положения» Закона Украины «О вне-
сении изменений в Закон Украины «О выборах народных депутатов
Украины» относительно исключения кандидатов в народные депутаты
Украины из избирательного списка партии в многомандатном окру-
ге», принятого Верховной Радой Украины 16 февраля 2016 года под
№ 1006—VIII, (Ведомости Верховной Рады Украины, 2016 г., № 11,
ст. 126) (далее — Закон № 1006).

Оспариваемые положения предусматривают возможность исклю-
чения кандидатов в народные депутаты Украины из избирательного
списка кандидатов в народные депутаты Украины (далее — избира-
тельный список) от политической партии (далее — партия) в обще-
государственном многомандатном избирательном округе после уста-
новления результатов выборов народных депутатов Украины по реше-
нию съезда (собрания, конференции) партии.

Согласно части девятой статьи 61 Закона № 4061 «в случае приня-
тия партией решения, предусмотренного частью третьей статьи 105
настоящего Закона относительно кандидата в депутаты до принятия
решения Центральной избирательной комиссией о признании его
избранным, Центральная избирательная комиссия принимает реше-
ние об исключении указанного в решении кандидата в депутаты из
избирательного списка партии».

Согласно части третьей статьи 105 Закона № 4061 «партия, которая выдвигала кандидатов в депутаты, включенных в ее избирательный список, которая приняла участие в распределении депутатских мандатов, может принять решение об исключении кандидата в депутаты, который по итогам результатов выборов согласно части десятой статьи 98 настоящего Закона считается неизбранным, из своего избирательного списка в любое время после дня выборов до принятия решения Центральной избирательной комиссией о признании его избранным. Такое решение принимается согласно уставу партии съездом (собранием, конференцией) партии, который может быть проведен только после принесения присяги депутатами, избранными на очередных или внеочередных выборах. Выписка из протокола съезда (собрания, конференции) партии, подписанная председательствующим, и решение, подписанное руководителем и скрепленное печатью партии, не позднее чем на пятый день со дня принятия решения передаются в Центральную избирательную комиссию. На основании этих документов Центральная избирательная комиссия не позднее чем на пятый день со дня их получения принимает решение об исключении указанного в решении кандидата в депутаты из избирательного списка партии».

В пункте 3 раздела II «Заключительные и переходные положения» Закона № 1006 установлено, что «действие настоящего Закона распространяется на избирательные списки кандидатов в народные депутаты Украины от политических партий, которые были субъектами избирательного процесса на внеочередных выборах народных депутатов Украины 26 октября 2014 года».

Субъект права на конституционное представление считает, что часть девятая статьи 61, часть третья статьи 105 Закона № 4061 не соответствуют части второй статьи 5, части первой статьи 38, части первой статьи 64, статье 71 Конституции Украины, а пункт 3 раздела II «Заключительные и переходные положения» Закона № 1006 — ее статье 58.

2. Конституционный Суд Украины, решая поднятые в конституционном представлении вопросы, исходит из следующего.

2.1. Украина является демократическим, правовым государством; права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства, которое отвечает перед человеком за свою деятельность; утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства (статья 1, часть вторая статьи 3 Конституции Украины).

Носителем суверенитета и единственным источником власти в Украине является народ, который осуществляет власть непосредственно и через органы государственной власти и органы местного самоуправления (часть вторая статьи 5 Основного Закона Украины).

Граждане имеют право принимать участие в управлении государственными делами, во всеукраинском и местных референдумах, свободно избирать и быть избранными в органы государственной власти и органы местного самоуправления (часть первая статьи 38 Конституции Украины).

Выборы в органы государственной власти и органы местного самоуправления являются свободными и осуществляются на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования; избирателям гарантируется свободное волеизъявление (статья 71 Основного Закона Украины). Конституционный состав Верховной Рады Украины — четыреста пятьдесят народных депутатов Украины, которые избираются на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования сроком на пять лет (часть первая статьи 76 Конституции Украины).

2.2. Народовластие означает наличие всей полноты власти в пределах территории государства народу и осуществление им этой власти как непосредственно, так и через своих представителей в органах государственной власти и органах местного самоуправления.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что результаты народного волеизъявления, полученные через выборы и референдум, являются обязательными; реализация гражданами Украины конституционных прав и свобод, прежде всего права голоса на выборах и референдуме, является составляющей процесса осуществления власти народом непосредственно (абзацы четвертый, пятый подпункта 4.2 пункта 4 мотивировочной части Решения от 5 октября 2005 года № 6-рп/2005).

Результаты свободных выборов народных депутатов Украины, которые осуществляются на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования, являются обязательными как для органов государственной власти и органов местного самоуправления, так и для субъектов избирательного процесса, в том числе для партий и избирателей. Поскольку результаты выборов народных депутатов Украины определяются исключительно голосованием избирателей, партия не имеет права по своему усмотрению менять эти результаты через принятие решений, следствием которых является исключение из ее избирательного списка одного или

нескольких кандидатов в народные депутаты Украины и изменение очередности их размещения в этом списке. Исключение кандидатов в народные депутаты Украины из избирательного списка от партии после установления результатов выборов народных депутатов Украины по решению партии несовместимо с принципами народовластия, свободных выборов и демократического государства.

Конституционный Суд Украины принимает во внимание позицию Европейской Комиссии «За демократию через право» (Венецианская Комиссия), по которой полномочие партий исключать из избирательных списков кандидатов в народные депутаты Украины, которые не были признаны избранными, но сохранили статус кандидата в народные депутаты Украины, не соответствует европейским стандартам (пункт 39 Заключения относительно изменений, внесенных в Закон № 4061 Законом № 1006, утвержденного Советом по демократическим выборам на ее 55-м заседании 9 июня 2016 года и Венецианской Комиссией на ее 107-й пленарной сессии 10–11 июня 2016 года).

2.3. Избирательное право означает возможность каждого гражданина Украины свободно избирать и быть избранным в органы государственной власти и органы местного самоуправления в условиях свободы выражения взглядов и обмена мнениями и информацией, свободного формирования собственного отношения к участию в выборах, а обязательной составляющей этого права является, в частности, право на уважение к волеизъявлению человека, его демократическому выбору и результатам выборов.

Конституция Украины возлагает на законодателя обязательство определить порядок и условия реализации гражданами Украины избирательного права (часть первая статьи 38, пункты 20, 21 части первой статьи 92), в том числе порядок выдвижения кандидатов в народные депутаты Украины. Верховная Рада Украины, осуществляя соответствующее правовое регулирование, не может исказить или отменять избирательные права граждан Украины и должна обеспечить условия для осуществления ими свободного волеизъявления, а также уважение к результатам такого волеизъявления как демократического выбора граждан Украины.

Ограничения относительно реализации конституционных прав и свобод не могут быть произвольными и несправедливыми, они должны устанавливаться исключительно Конституцией и законами Украины, преследовать легитимную цель, быть обусловленными общественной необходимостью достижения этой цели, пропорциональными и обоснованными (абзац третий подпункта 2.1 пункта 2

мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 1 июня 2016 года № 2-рп/2016). Исключение кандидатов в народные депутаты Украины из избирательного списка от партии после установления результатов выборов народных депутатов Украины по инициативе этой партии и по ее усмотрению искажает результаты народного волеизъявления, которое осуществляется через выборы народных депутатов Украины, и приводит к необоснованным и непропорциональным ограничениям избирательного права граждан Украины. Это ставит результаты такого волеизъявления в зависимость от решения соответствующего высшего руководящего органа партии — съезда, собрания или конференции. Ограничение избирательного права состоит и в том, что статус кандидата в народные депутаты Украины, подтвержденный избирателями путем голосования на выборах народных депутатов Украины, может быть упразднен решением партии после проведения таких выборов и установления их результатов.

Таким образом, возможность исключения кандидатов в народные депутаты Украины из избирательного списка от партии после голосования и установления результатов выборов народных депутатов Украины противоречит сущности демократических выборов и конституционному праву граждан Украины свободно избирать и быть избранными в органы государственной власти и органы местного самоуправления.

2.4. Важной составляющей механизма осуществления власти народом являются установленные законодателем избирательные системы, содержание которых имеет значение для характера соответствующего представительного мандата и особенностей функционирования института конституционной ответственности в системе представительных органов (подпункт 4.1 пункта 4 мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 27 мая 2008 года № 11-рп/2008).

Европейский суд по правам человека в решении по делу «Герст против Соединенного Королевства (№ 2)» от 6 октября 2005 года подчеркнул, что в современном демократическом мире существует множество способов организации и действия избирательных систем и множество отличий, в частности, в историческом развитии, культуре и политике европейских государств, именно поэтому каждое государство имеет право формировать собственное видение демократии (пункт 61).

Определение типа избирательной системы, ее признаков и особенностей является вопросом политической целесообразности и должно

решаться парламентом в соответствии с его конституционными полномочиями при условии соблюдения конституционных принципов и демократических стандартов организации и проведения выборов. Государство обязано обеспечить свободное волеизъявление граждан Украины и уважение к результатам такого волеизъявления путем надлежащей регламентации и организации избирательного процесса на демократических началах и с соблюдением демократических процедур, а также путем введения эффективного контроля за осуществлением таких процедур, что должно сделать невозможными любые злоупотребления и манипуляции, в том числе с избирательными списками от партий.

В соответствии с Законом № 4061 народные депутаты Украины избираются гражданами Украины на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования по смешанной (пропорционально-мажоритарной) системе; из 450 народных депутатов Украины 225 избираются по пропорциональной системе в общегосударственном многомандатном избирательном округе по избирательным спискам от партий, а 225 — по мажоритарной системе относительного большинства в одномандатных избирательных округах (статья 1).

Согласно Закону № 4061 право выдвижения кандидатов в народные депутаты Украины в общегосударственном многомандатном избирательном округе реализуется избирателями через партии (часть вторая статьи 52); выдвижение кандидатов в народные депутаты Украины, формирование и утверждение избирательного списка от партии в общегосударственном многомандатном избирательном округе и выдвижение кандидатов в народные депутаты Украины от партии в одномандатных избирательных округах осуществляется партией на съезде (собрании, конференции) в порядке, установленном уставом партии (часть первая статьи 53); в избирательный список от партии могут быть внесены не только члены данной партии, но и беспартийные граждане Украины (часть вторая статьи 53); перечень и очередность кандидатов в народные депутаты Украины в избирательном списке от партии, определенные партией, не могут быть изменены после представления документов для регистрации Центральной избирательной комиссией (часть седьмая статьи 58); избирательный список от партии вместе с решением о регистрации кандидатов в народные депутаты Украины в трехдневный срок со дня его принятия обнародуется в газетах «Голос Украины» и «Урядовий кур'єр» и на официальном веб-сайте Центральной избирательной комиссии (часть восьмая статьи 58).

Таким образом, реализуя свое избирательное право, избиратель поддерживает всех кандидатов в народные депутаты Украины в избирательном списке от одной партии или не поддерживает ни одного из них. Очередность кандидатов в народные депутаты Украины в избирательном списке от партии после их официальной регистрации не может меняться ни партией, ни избирателями ни на одной из стадий избирательного процесса.

Персональный состав избирательного списка от партии и очередность кандидатов в народные депутаты Украины в нем влияют на формирование политической воли избирателей и ее дальнейшее воплощение в юридически значимые действия на стадии голосования. Исключение партией из своего избирательного списка одного или нескольких кандидатов в народные депутаты Украины, которые не были признаны избранными народными депутатами Украины по результатам выборов народных депутатов Украины, меняет очередность кандидатов в народные депутаты Украины в этом списке и фактически означает пересмотр результатов выборов народных депутатов Украины, то есть искажает народное волеизъявление.

Преодоление избирательного барьера партией по результатам голосования (получение избирательным списком от партии пяти и более процентов голосов избирателей, поданных за кандидатов в народные депутаты Украины, включенных в избирательные списки от партий) означает не только приобретение определенными кандидатами в народные депутаты Украины, включенными в избирательный список от этой партии, статуса народного депутата Украины, но и возникновение у остальных кандидатов в народные депутаты Украины, включенных в этот избирательный список, возможности приобретения такого статуса в будущем без проведения повторного голосования или повторных выборов народных депутатов Украины.

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины считает, что обязательной составляющей результатов выборов народных депутатов Украины является не только установление перечня кандидатов в народные депутаты Украины, избранных народными депутатами Украины, но и официальное признание и подтверждение определенной партией очередности кандидатов в народные депутаты Украины в избирательном списке от партии, за которыми сохраняется указанный статус и которые могут в дальнейшем стать народными депутатами Украины в случае возникновения необходимости в замещении народных депутатов Украины, избранных в общегосударственном многомандатном избирательном округе, полномочия которых были досрочно прекращены.

Принцип свободных выборов реализуется через такие основные составляющие, как свобода формирования и выражения избирателем своих взглядов; объективное и точное официальное установление результатов выборов, лишенное фальсификаций; признание результатов выборов и уважение к демократическому выбору граждан Украины. Весь избирательный процесс должен быть организован и проведен таким образом, чтобы обеспечить не только возможность беспрепятственного волеизъявления избирателей, но и уважение к результатам выборов.

Конституционный Суд Украины подчеркивает, что выборы народных депутатов Украины могут считаться свободными и демократическими, то есть такими, которые проводятся на демократических началах и с соблюдением демократических процедур, лишь при условии свободы выражения взглядов, свободного обращения информации, свободы политической деятельности, многопартийности и политического, идеологического и социально-культурного многообразия. Соблюдение указанных условий должно предшествовать голосованию на выборах народных депутатов Украины как устойчивая политическая практика, основанная на политической конкуренции и равенстве субъектов избирательного процесса и лишенная угрозы преследования, давления или других неправомерных действий в отношении таких субъектов.

Исключение кандидатов в народные депутаты Украины из избирательного списка от партии противоречит принципу свободных выборов, поскольку может привести к пересмотру результатов свободного и демократического выбора граждан Украины после установления результатов выборов народных депутатов Украины.

2.5. В Украине признается и действует принцип верховенства права (часть первая статьи 8 Основного Закона Украины).

Согласно принципу правовой определенности как одному из элементов принципа верховенства права ограничение основных прав человека и гражданина и воплощение этих ограничений на практике допустимы, в частности, при условии обеспечения предсказуемости применения правовых норм, которыми устанавливаются такие ограничения.

В Докладе Европейской Комиссии «За демократию через право» (Венецианская Комиссия) о верховенстве права, утвержденном на ее 86-м пленарном заседании, состоявшемся 25–26 марта 2011 года, отмечается, что одной из составляющих верховенства права является правовая определенность, требующая, чтобы правовые нормы были четкими

и точными, направленными на то, чтобы обеспечить постоянную прогнозируемость возникающих ситуаций и правоотношений (пункты 41, 46). На требование предоставить человеку возможность предусматривать последствия своего поведения также указывал Европейский суд по правам человека (пункт 49 решения по делу «Санди Таймс против Соединенного Королевства» от 26 апреля 1979 года).

Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что, принимая решение о выдвижении конкретного лица кандидатом в народные депутаты Украины в составе своего избирательного списка, партия должна действовать с осознанием политической ответственности за деятельность данного лица как в статусе кандидата в народные депутаты Украины, так и в статусе народного депутата Украины. При формировании избирательного списка партия должна учитывать, что ее решение будет основанием для возникновения отношений между нею и внесенными в ее избирательный список гражданами Украины. Учитывая то, что граждане Украины являются единственными конституционно признанными субъектами избирательного права, а кандидаты в народные депутаты Украины имеют публично-правовой статус, реализация ими пассивного избирательного права после официальной регистрации Центральной избирательной комиссией кандидатов в народные депутаты Украины, включенных в избирательный список от партии, не может зависеть от партии, которая их выдвинула и сформировала избирательный список.

Исключение партией кандидатов в народные депутаты Украины из избирательного списка от партии после установления результатов выборов народных депутатов Украины приводит к произвольному изменению очередности кандидатов в народные депутаты Украины в избирательном списке от партии и, как следствие, к увеличению вероятности приобретения статуса народного депутата Украины кандидатом в народные депутаты Украины, данные о котором размещены в избирательном списке от партии после данных о кандидате в народные депутаты Украины, исключенном из избирательного списка по решению партии. Такое исключение ставит партию, которая сформировала избирательный список, над избирателями и предопределяет непосредственную зависимость кандидата в народные депутаты Украины от партии.

Таким образом, партия вместо содействия «формированию и выражению политической воли граждан» (часть вторая статьи 36 Конституции Украины) отрицает политическую волю избирателей, воплощенную в результатах голосования на выборах народных депутатов Украины.

Существование возможности исключения кандидатов в народные депутаты Украины из избирательного списка от партии после установления результатов выборов народных депутатов Украины приводит также к правовой неопределенности в отношении приобретения кандидатами в народные депутаты Украины статуса народного депутата Украины. Кроме того, само исключение кандидатов в народные депутаты Украины из избирательного списка от партии искажает волеизъявление избирателей и нарушает принцип правомерных ожиданий и избирателей, и кандидатов в народные депутаты Украины.

2.6. Народный депутат Украины является представителем Украинского народа в Верховной Раде Украины, избранным избирателями и уполномоченным осуществлять депутатские полномочия исходя из общенародных интересов. Основными составляющими конституционно-правового статуса народного депутата Украины являются его права, обязанности и правовые гарантии его деятельности. Народный депутат Украины осуществляет свои полномочия на постоянной основе с момента принесения присяги. Из содержания присяги народного депутата Украины и статей 79–81, 84 Основного Закона Украины следует принцип свободного депутатского мандата, согласно которому народный депутат Украины берет на себя обязательство исполнять свои обязанности в интересах всех соотечественников, то есть во время осуществления депутатских полномочий представлять весь Украинский народ.

Вместе с тем Конституция Украины предусматривает возможность досрочного прекращения депутатских полномочий в случае невхождения народного депутата Украины, избранного от партии (избирательного блока партий), в состав депутатской фракции этой партии (избирательного блока партий) или выхода народного депутата Украины из состава такой фракции (пункт 6 части второй статьи 81). В этом случае полномочия народного депутата Украины прекращаются досрочно по решению высшего руководящего органа соответствующей партии (избирательного блока партий) со дня принятия такого решения (часть шестая статьи 81 Основного Закона Украины). Досрочное прекращение полномочий народного депутата Украины возможно лишь на основании закона, в котором должны быть определены условия и порядок такого прекращения.

Таким образом, в то время как досрочное прекращение депутатских полномочий возможно лишь при наличии конституционно предусмотренных оснований, исключение кандидатов в народные депутаты Украины из избирательного списка от партии после установления

результатов выборов народных депутатов Украины допускается на любом основании, признанном партией достаточным, либо без установления оснований.

В условиях существования права досрочного прекращения депутатских полномочий по решению высшего руководящего органа партии возможность исключения кандидатов в народные депутаты Украины из избирательного списка от партии после установления результатов выборов народных депутатов Украины по решению съезда (собрания, конференции) партии создает опасность чрезмерной зависимости от партий как кандидатов в народные депутаты Украины, выдвинутых партиями, так и народных депутатов Украины, избранных по пропорциональной системе в общегосударственном многомандатном избирательном округе по избирательным спискам от партий, а также приводит к усилению отличий между статусом народных депутатов Украины, избранных по пропорциональной системе в общегосударственном многомандатном избирательном округе по избирательным спискам от партий, и статусом народных депутатов Украины, избранных по мажоритарной системе относительного большинства в одномандатных избирательных округах.

Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что возможность исключения партией кандидатов в народные депутаты Украины из избирательного списка от партии после установления результатов выборов народных депутатов Украины по решению ее съезда (собрания, конференции), предусмотренная частью девятой статьи 61, частью третьей статьи 105 Закона № 4061, противоречит принципам народовластия; правовой определенности и правомерных ожиданий как составляющих принципа верховенства права; свободы политической деятельности; свободных выборов и свободного волеизъявления избирателей; свободного депутатского мандата (часть вторая статьи 5, часть первая статьи 8, часть четвертая статьи 15, статья 71, статьи 79–81, 84 Конституции Украины). Указанные положения Закона № 4061 нарушают право граждан Украины свободно избирать и быть избранными в органы государственной власти и органы местного самоуправления (часть первая статьи 38 Конституции Украины), делают возможным отрицание партией политической воли избирателей, воплощенной в результатах голосования на выборах народных депутатов Украины, и противоречат принципам конституционного строя Украины.

2.7. В пункте 3 раздела II «Заключительные и переходные положения» Закона № 1006 указано: «Действие настоящего Закона распро-

страняется на избирательные списки кандидатов в народные депутаты Украины от политических партий, которые были субъектами избирательного процесса на внеочередных выборах народных депутатов Украины 26 октября 2014 года».

В соответствии с частью первой статьи 58 Конституции Украины законы и иные нормативно-правовые акты не имеют обратного действия во времени. Согласно этой правовой норме действие нормативно-правового акта во времени следует понимать как то, что оно начинается с момента вступления данного акта в силу и прекращается с утратой им действия, то есть к событию, факту применяется тот закон или иной нормативно-правовой акт, во время действия которого они наступили или имели место (абзац второй пункта 2 мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 9 февраля 1999 года № 1-рп/99).

Часть первая статьи 58 Конституции Украины предусматривает обратное действие во времени законов и иных нормативно-правовых актов лишь в тех случаях, когда они смягчают или отменяют ответственность лица, однако Закон № 1006 не касается ответственности лица.

Действие Закона № 1006, который ввел возможность исключения партией кандидатов в народные депутаты Украины из избирательного списка от партии после установления результатов выборов народных депутатов Украины по решению ее съезда (собрания, конференции), вопреки требованиям статьи 58 Конституции Украины распространяется на избирательные списки кандидатов в народные депутаты Украины от партий — субъектов избирательного процесса на внеочередных выборах народных депутатов Украины 26 октября 2014 года, которые были сформированы согласно Закону № 4061 до внесения в него изменений, по которому такое исключение кандидатов в народные депутаты Украины из избирательного списка от партии не допускалось.

Принятие Закона № 1006 привело к ухудшению правового положения кандидатов в народные депутаты Украины от партий, в том числе получивших соответствующий статус до обретения им действия. Таким образом, пункт 3 раздела II «Заключительные и переходные положения» Закона № 1006 нарушает формально-юридическую определенность правоотношений при участии указанных субъектов избирательного процесса, поскольку он вводит пересмотр как известных заранее условий, по которым проводились внеочередные выборы народных депутатов Украины 26 октября 2014 года, так и их результатов.

Следовательно, пункт 3 раздела II «Заключительные и переходные положения» Закона № 1006 противоречит части первой статьи 8, части первой статьи 58 Конституции Украины.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 151², 152, 153 Конституции Украины, статьями 32, 35, 65, 66, 84, 88, 89, 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными):

— часть девятую статьи 61, часть третью статьи 105 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» от 17 ноября 2011 года № 4061-VI с изменениями;

— пункт 3 раздела II «Заключительные и переходные положения» Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины «О выборах народных депутатов Украины» относительно исключения кандидатов в народные депутаты Украины из избирательного списка партии в многомандатном округе» от 16 февраля 2016 года № 1006-VIII.

2. Часть девятая статьи 61, часть третья статьи 105 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» от 17 ноября 2011 года № 4061-VI с изменениями, пункт 3 раздела II «Заключительные и переходные положения» Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины «О выборах народных депутатов Украины» относительно исключения кандидатов в народные депутаты Украины из избирательного списка партии в многомандатном округе» от 16 февраля 2016 года № 1006-VIII, признанные неконституционными, утрачивают силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего Решения.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных печатных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 3-р/2017 dated December 21, 2017 in the case upon the constitutional petition of 49 People's Deputies of Ukraine concerning the conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of Articles 61.9, 105.3 of the Law of Ukraine «On Election of the People's Deputies of Ukraine», paragraph 3 of Chapter II «Final and Transitional Provisions» of the Law of Ukraine «On Amendments to the Law of Ukraine «On Election of the People's Deputies of Ukraine» regarding the exclusion of candidates for People's Deputies of Ukraine from election party list in the multi-member constituency» (the case on the exclusion of candidates for People's Deputies of Ukraine from election party list in the multi-member constituency)

Subject of the right to constitutional petition — 49 People's Deputies of Ukraine — applied to the Constitutional Court of Ukraine with a petition to recognise Articles 61.9, 105.3 of the Law of Ukraine «On Election of the People's Deputies of Ukraine», adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine on November 17, 2011 No. 4061—VI as amended (hereinafter — the Law No. 4061), paragraph 3 of Chapter II «Final and Transitional Provisions» of the Law of Ukraine «On Amendments to the Law of Ukraine «On Election of the People's Deputies of Ukraine» regarding the exclusion of candidates for People's Deputies of Ukraine from election party list in the multi-member constituency», adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine on February 16, 2016 No. 1006—VIII (hereinafter — the Law No. 1006) as such that do not conform to the Constitution (unconstitutional). The impugned provisions provide for the possibility of exclusion of candidates for People's Deputies of Ukraine from election list of candidates for People's Deputies of Ukraine (hereinafter — election list) from a political party (hereinafter — the party) in the nationwide multi-member constituency, after the establishment of the results of the elections of People's Deputies of Ukraine, by the decision of a congress (assembly, conference) of the party.

According to Article 61.9 of the Law No. 4061, «in case the party adopts a decision envisaged by Article 105.3 of this Law in respect of a candidate for Deputy before adoption of the decision by the Central Election Commission to declare him/her as elected, the Central Election Commission takes a decision to exclude a candidate for deputy mentioned in the decision from the election party list». According to Article 105.3 of the Law No. 4061, «the party, which nominated candidates for deputies included in its election list, which took part in the distribution of deputy mandates may take a decision to exclude a candidate for deputy who, according to the results of elections pursuant to Article 98.10 of this Law, is considered unselected, from their election list at any time after the election day, before the adoption of the

decision of the Central Election Commission to declare him/her as elected. Such a decision adopted in accordance with the party's statute by the congress (assembly, conference) of the party, which can be held only after taking the oath by deputies elected at regular or early elections. An extract from the protocol of the congress (assembly, conference) signed by the chairperson, and the decision signed by the Head and sealed by the party seal, not later than on the fifth day from the date of adoption of the decision, shall be forwarded to the Central Election Commission.

Based on these documents, the Central Election Commission shall, no later than on the fifth day from the day of their receipt, decide on the exclusion of the candidate listed in the decision from the election party list. Paragraph 3 of Chapter II «Final and Transitional Provisions» of the Law No. 1006 establishes that «the scope of this Law covers the election lists of candidates for People's Deputies of Ukraine from political parties that were the subjects of the electoral process in the early elections of People's Deputies of Ukraine on October 26, 2014».

Ukraine is a democratic, law-based state; human rights and freedoms, and guarantees thereof shall determine the essence and course of activities of the State, which shall be responsible to the individual for its activities; affirming and ensuring human rights and freedoms shall be the main duty of the State (Articles 1, 3.2 of the Constitution). Citizens shall have the right to participate in the administration of state affairs, in All-Ukrainian and local referendums, to freely elect and to be elected to the bodies of State power and local self-government (Article 38.1 of the Constitution). Elections to the State and local self-government bodies shall be free and shall be held on the basis of universal, equal and direct suffrage by secret ballot; voters shall be guaranteed the free expression of their will (Article 71 of the Basic Law). The constitutional composition of the Verkhovna Rada of Ukraine consists of 450 People's Deputies of Ukraine who are elected for a five-year term on the basis of universal, equal and direct suffrage, by secret ballot (Article 76.1 of the Constitution).

The results of free elections of People's Deputies of Ukraine, which are carried out on the basis of universal, equal and direct suffrage, by secret ballot, are binding both for state authorities and local self-government bodies, and for subjects of the electoral process, including parties and voters. Since the results of the elections of People's Deputies of Ukraine are determined solely by the voting of voters, the party has no right, at its discretion, to change these results through adoption of decisions resulting in the exclusion from its election list of one or several candidates for People's Deputies of Ukraine and changing their order in this list. The exclusion of candidates for People's Deputies of Ukraine from the electoral party list after

the establishment of the results of the elections of People's Deputies of Ukraine by party's decision is incompatible with the principles of democracy, free elections and a democratic state.

Exclusion of candidates for People's Deputies of Ukraine from the election party list after establishing the results of the elections of People's Deputies of Ukraine on the initiative of this party and at its discretion distorts the results of the people's will expressed through the elections of People's Deputies of Ukraine, and leads to unreasonable and disproportionate restrictions on the voting rights of the Ukrainian citizens. This puts the results of such expression of will in dependence on the decision of the relevant supreme governing body of the party — congress, assembly or conference. Restrictions on electoral law also lies in the fact that the status of a candidate for People's Deputy of Ukraine, confirmed by voters through voting at the elections of People's Deputies of Ukraine, can be canceled by the decision of the party after holding such elections and determining their results.

Thus, the possibility of excluding candidates for People's Deputies from the election list from the party after voting and determining the results of elections of People's Deputies of Ukraine contradicts the essence of democratic elections and the constitutional right of citizens of Ukraine to freely elect and be elected to state authorities and local self-government bodies.

The state is obliged to ensure free expression of the will of the citizens of Ukraine and respect for the results of such expression of will by proper regulation and organisation of the electoral process on democratic principles and with observance of democratic procedures, and by implementing effective control over the exercise of such procedures, which have to exclude any abuses and manipulations, including with election lists from parties.

Thus, by exercising his/her electoral right, the voter supports all candidates for People's Deputies of Ukraine in the election list from one party or does not support any of them. The order of candidates for People's Deputies of Ukraine in the election list from the party after their official registration cannot be changed either by the party or by voters at any stage of the electoral process.

The personal composition of the election party list and the sequence of candidates for People's Deputies of Ukraine in it affect the formation of the political will of voters and its further implementation into legally significant actions at the voting stage. The exclusion by party from its election list of one or more candidates for People's Deputies of Ukraine who were not recognised as elected People's Deputies of Ukraine upon the results of elections of People's Deputies of Ukraine changes the sequence of candidates

for People's Deputies of Ukraine in this list and actually means the revision of the results of elections of People's Deputies of Ukraine, that is, distorts the people's will.

Overcoming the electoral barrier by the party based on the results of the vote (obtaining by the election party list of five or more percent of the votes cast for candidates for People's Deputies of Ukraine included in the election parties lists) means not only the acquisition by certain candidates for People's Deputies of Ukraine, included in the election party list, of the status of a People's Deputy of Ukraine, but also the emergence of a possibility to acquire such status in the future without holding a repeated vote or repeated elections of People's Deputies of Ukraine for other candidates for People's Deputies of Ukraine, included in this election list.

The Constitutional Court considers that the obligatory component of the results of the elections of People's Deputies of Ukraine is not only the establishment of a list of candidates for People's Deputies of Ukraine elected as People's Deputies of Ukraine, but also the official recognition and confirmation by a specific party of the priority of candidates for People's Deputies of Ukraine in the election party list, for which the specified status is preserved and who could later become People's Deputies of Ukraine in case of necessity to replace the People's Deputies of Ukraine, elected in the national multi-member constituency, whose powers were terminated.

The Constitutional Court emphasises that the elections of People's Deputies of Ukraine could be considered free and democratic, that is, such that are conducted on a democratic basis and in compliance with democratic procedures, only in conditions of freedom of expression, free circulation of information, freedom of political activity, multi-party system and political, ideological and socio-cultural diversity.

Compliance with these conditions must precede the voting in the elections of People's Deputies of Ukraine as an established political practice based on political competition and equality of the subjects of the electoral process and is free from the threat of persecution, pressure or other unlawful actions against such subjects. The exclusion of candidates for People's Deputies of Ukraine from the election party list contradicts the principle of free elections, since it can lead to a review of the results of a free and democratic choice of citizens of Ukraine after determining the results of elections of People's Deputies of Ukraine.

The principle of the rule of law is recognised and effective in Ukraine (Article 8.1 of the Basic Law). According to the principle of legal certainty, as one of the elements of the principle of the rule of law, limitations of the basic human and citizen's rights and freedoms and the

implementation of these limitations in practice are permissible, in particular, while ensuring predictability of application of legal norms which establish such restrictions.

The Constitutional Court of Ukraine came to the conclusion that when taking a decision on the nomination of a specific person as a candidate for People's Deputies of Ukraine as a part of its election list, the party must act with awareness of political responsibility for the activities of this person both in the status of a candidate for People's Deputies of Ukraine and in the status of a People's Deputy of Ukraine. During the formation of the election list, the party must take into account that its decision will be the basis for the emergence of relations between it and the citizens of Ukraine included in its election list. Taking into account the fact that Ukrainian citizens are the only constitutionally recognised subjects of the right to vote, and candidates for People's Deputies of Ukraine have a public legal status, the implementation of the passive electoral right by them after the official registration by the Central Election Commission of candidates for People's Deputies of Ukraine included in the electoral list from the party, cannot depend on the party, which nominated them and formed the electoral list.

The existence of the possibility of excluding candidates for People's Deputies of Ukraine from the election party list after establishing the results of the elections of People's Deputies of Ukraine also causes legal uncertainty regarding the acquisition of the status of a People's Deputy of Ukraine by candidates for People's Deputies of Ukraine. In addition, it is the exclusion of candidates for People's Deputies of Ukraine from the election party list that distorts the will of voters and violates the principle of legitimate expectations of both voters and candidates for People's Deputies of Ukraine.

While the early termination of deputy powers is possible only upon availability of the constitutionally provided grounds, the exclusion of candidates for People's Deputies of Ukraine from the election party list after establishing the results of elections of People's Deputies of Ukraine is allowed on any grounds recognised by the party as sufficient or without establishing grounds. In the conditions of the existence of the right to early termination of the deputy powers by decision of the highest governing body of the party, the possibility of excluding candidates for People's Deputies of Ukraine from the election party list after establishing the results of elections of People's Deputies of Ukraine by the decision of the congress (assembly, conference) of the party, creates the danger of excessive dependence on parties of both candidates for People's Deputies of Ukraine nominated by parties, as well as People's Deputies of Ukraine elected under the proportional system in nationwide multi-member constituency on the basis of election

parties lists, and also leads to an increase in the differences between the status of People's Deputies of Ukraine elected under the proportional system in the nationwide multi-member constituency by election parties lists and the status of People's Deputies of Ukraine elected by majority system of relative majority in single-member constituencies.

The Constitutional Court came to the conclusion that the possibility of the exclusion of candidates for People's Deputies of Ukraine from the election party list by party after the establishment of the results of elections of People's Deputies of Ukraine by the decision of its congress (assembly, conference), provided for by Articles 61.9, 105.3 of the Law No. 4061, contradicts the principles of democracy; legal certainty and legitimate expectations as the components of the principle of the rule of law; freedom of political activity; free elections and the free expression of the will of voters; free deputy mandate (Articles 5.2, 8.1, 15.4, 71, 79–81, 84 of the Constitution). The specified provisions of the Law No. 4061 violate the right of citizens of Ukraine to freely elect and be elected to the bodies of state power and local self-government bodies (Article 38.1 of the Constitution), make it possible for the party to object the political will embodied in the results of voting in the elections of People's Deputies of Ukraine and contradict the principles of the constitutional system of Ukraine.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to recognise as such that do not conform to the Constitution (unconstitutional) Articles 61.9, 105.3 of the Law of Ukraine «On Election of the People's Deputies of Ukraine» dated November 17, 2011 No. 4061–VI as amended; paragraph 3 of Chapter II of the «Final and Transitional Provisions» of the Law of Ukraine «On Amendments to the Law of Ukraine «On Election of the People's Deputies of Ukraine» regarding the exclusion of candidates for People's Deputies of Ukraine from election party list in the multi-member constituency» dated February 16, 2016 No. 1006–VIII.

Articles 61.9, 105.3 of the Law of Ukraine «On Election of the People's Deputies of Ukraine» dated November 17, 2011 No. 4061–VI as amended, paragraph 3 of Chapter II of the «Final and Transitional Provisions» of the Law of Ukraine «On Amendments to the Law of Ukraine «On Election of the People's Deputies of Ukraine» regarding the exclusion of candidates for People's Deputies of Ukraine from election party list in the multi-member constituency» dated February 16, 2016 No. 1006–VIII, declared unconstitutional, shall be ineffective from the date of adoption of this Decision by the Constitutional Court of Ukraine.

References:

Opinion of the Council on democratic elections on amendments to the Law No. 4061 by the Law No. 1006, approved by the Council for Democratic Elections at its 55th meeting on June 9, 2016;

Opinion of the European Commission «For Democracy through Law» (Venice Commission) approved at its 107th plenary session on June 10–11, 2016;

Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 11-rp/2008 dated May 27, 2008 in the case upon the constitutional petition of 56 and 48 People's Deputies of Ukraine concerning compliance with the Constitution (constitutionality) of individual provisions of laws of Ukraine in the wording of the Law «On Amending Some Laws of Ukraine on the Status of Deputies of the Supreme Council of the Autonomous Republic of Crimea and Local Councils»;

Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 2-rp/2016 dated June 1, 2016 in the case upon the constitutional petition of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights concerning the conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provision of the third sentence of Article 13.1 of the Law «On Psychiatric Care» (case on judicial control over hospitalisation of disabled persons to psychiatric institution).

АЛФАВІТНО-ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

Верховенство права — обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод (*від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.1*)¹; судовий контроль над втручанням у право кожного на свободу (*від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.5, п. 3; від 23 листопада 2017 року № 1-рп/2017, п. 5*); принцип правової визначеності (*від 8 червня 2016 року № 3-рп/2016, пп. 2.4; від 20 грудня 2017 року № 2-рп/2017, пп. 2.1, 2.3; від 21 грудня 2017 року № 3-рп/2017, пп. 2.5, 2.6, 2.7*); досягнення юридичної визначеності у питаннях виконання судового рішення (*від 20 січня 2016 року № 1-в/2016, пп. 3.14*); принцип правомірних очікувань (*від 21 грудня 2017 року № 3-рп/2017, пп. 2.5, 2.6*).

Верховна Рада України — поняття «чергова сесія», використане у статті 155 Конституції України (*від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016, пп. 2.3*); положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», застосоване у статті 155 Конституції України (*від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016, п. 1 р.ч.*);

щодо врегулювання Верховною Радою України окремих питань: допустимість передбачити в Регламенті Верховної Ради України можливість прийняття законопроекту про внесення змін до Конституції України як закону на пізнішій черговій сесії Верховної Ради України (*від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016, пп. 2.7*); умови запровадження обмежень щодо реалізації конституційних прав і свобод (*від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.1, 2.2*); обов'язок держави створити ефективні законодавчі механізми та гарантії для максимальної реалізації особами, зокрема і недієздатними, їх конституційних прав і свобод (*від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.2, п. 3*); недопустимість позбавлення недієздатних осіб інших крім права голосу на виборах і референдумах (стаття 70 Конституції України) конституційних прав і свобод чи їх обмеження у спосіб, що нівелює їхню сутність (*від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016*); вимога правової визначеності при законодавчому врегулюванні підстав для припинення виплати допомоги при народженні дитини (*від 8 червня 2016 року № 3-рп/2016*); необхідність існування механізму запобігань зловживанню органами державної влади при реалізації ними дискреційних повноважень (*від 8 червня 2016 року № 3-рп/2016, пп. 2.4*); недопустимість визначення в законі

¹ У дужках зазначаються: дата прийняття та номер акта Конституційного Суду України, його пункти (п.), підпункти (пп.), резолютивна частина (р.ч.). Номер акта Конституційного Суду України містить вказівку на його вид: рішення (рп, р), висновок (в).

максимального розміру щомісячного довічного грошового утримання суддів (від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016, п. 4), недопустимість зменшення розміру/припинення виплати суддям у відставці щомісячного довічного грошового утримання на період їх роботи на певних посадах, виконання іншої роботи, крім як з підстав, що прямо впливають на статус суддів (від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016, п. 5); недопустимість прийняття законів, інших правових актів або їх окремих положень, визнаних неконституційними, в аналогічній редакції (від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016, п. 7); недопустимість врегулювання актами Кабінету Міністрів України питань забезпечення державою фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів, які мають врегульовуватися лише законами України (від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016, пп. 2.2); неможливість передання повноваження приймати закони іншим органам державної влади чи посадовим особам (від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016, пп. 2.2); недопустимість надання Кабінету Міністрів України повноваження на свій розсуд визначати видатки Державного бюджету України на фінансування судів і діяльності суддів (від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016); обумовленість встановлення на законодавчому рівні винятків щодо представництва в суді іншими, ніж адвокат, особами (від 20 січня 2016 року № 1-в/2016, пп. 3.17); зобов'язання визначити порядок і умови реалізації громадянами України виборчого права (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.3); недопустимість встановлення необґрунтованих і непропорційних обмежень виборчого права громадян України (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.3, 2.4).

Вибори — принцип вільних виборів (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.2, 2.3, 2.4).

Виборчі права (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.3); обмеження права (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017).

Держава — обов'язок держави (органів публічної влади) створити ефективне правове регулювання для максимальної реалізації особами, зокрема і недієздатними, їх конституційних прав і свобод (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.2, п. 3); утвердження і забезпечення фундаментальних прав і свобод як головний обов'язок України як демократичної, правової держави (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, пп. 2.1); обов'язок держави створювати єдині правові механізми, що регулюють проведення публічних мирних зібрань релігійного та нерелігійного характеру (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, пп. 2.4); принцип демократичної держави (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.2).

Закон про Державний бюджет України — недопустимість надання Кабінету Міністрів України повноваження на свій розсуд визначати видатки Державного бюджету України на фінансування судів і діяльності суддів (від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016).

Засади судочинства — перегляд справи судами апеляційної, касаційної інстанцій (від 20 січня 2016 року № 1-в/2016, пп. 3.6.3); рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом (від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, п. 5); змагальність сторін (від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, п. 5).

Кабінет Міністрів України — недопустимість врегулювання актами Кабінету Міністрів України питань забезпечення державою фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів (від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016, пп. 2.2).

Конституційний лад — засади (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.6).

Конституційний Суд України — врахування при розгляді справ практики тлумачення та застосування положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року Європейським судом з прав людини (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.3; від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, пп. 2.2); обов'язковість виконання рішень Суду (від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016, п. 7); повноважність вирішувати питання щодо конституційності правових актів УРСР і СРСР, які продовжують застосовуватися після прийняття Конституції України (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, п. 3).

Конституція України — стабільність, легітимність (від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016, пп. 2.2); офіційне тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України (від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016); пряма дія норм Конституції України (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, пп. 2.1); верховенство конституційних норм, принципів і цінностей при застосуванні положень Кримінального процесуального кодексу України (від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, п. 5); попередній конституційний контроль законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) (від 20 січня 2016 року № 1-в/2016), попередній конституційний контроль доопрацьованого законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) (від 30 січня 2016 року № 2-в/2016).

Місьцеве самоврядування — обов'язок органів публічної влади створити ефективне правове регулювання для максимальної реалізації

особами, зокрема і недієздатними, їх конституційних прав і свобод (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.2, п. 3).

Народний депутат України — депутатська недоторканність (від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017, п. 3); право на депутатський індемнітет (від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017, п. 3); принцип вільного депутатського мандата (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.6); дострокове припинення повноважень (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.6).

Народовладдя (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.2, 2.4, 2.6).

Органи державної влади — обов'язок створити ефективне правове регулювання для максимальної реалізації особами, зокрема і недієздатними, їх конституційних прав і свобод (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.2, п. 3); дискреційні повноваження (від 8 червня 2016 року № 3-рп/2016, пп. 2.4).

Права і свободи людини і громадянина — обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.1; від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, пп. 2.1; від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017, пп. 2.1; від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.3, 2.5); недопустимість позбавлення недієздатних осіб інших крім права голосу на виборах і референдумах (стаття 70 Конституції України) конституційних прав і свобод чи їх обмеження (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.2); утвердження і забезпечення фундаментальних прав і свобод (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, пп. 2.1); обмеження конституційного права на свободу та особисту недоторканність (від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, пп. 2.1).

Право громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, пп. 2.2); завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016); обов'язок держави створювати єдині правові механізми, що регулюють проведення публічних мирних зібрань релігійного та нерелігійного характеру (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, пп. 2.4).

Право на свободу світогляду і віросповідання (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, пп. 2.1, 2.2, 2.3); завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016); можливість застосування судом обмежень щодо реалізації права на свободу світогляду і віросповідання (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, пп. 2.3); обов'язок держави створювати єдині правові механізми, що регулюють проведення публічних

мирних зібрань релігійного та нерелігійного характеру (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, пп. 2.4).

Право на свободу та особисту недоторканність (від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017); право на свободу (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.3; від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, пп. 2.1); необхідність здійснення судового контролю над втручанням у право на свободу та особисту недоторканність психічнохворої особи під час її госпіталізації до психіатричного закладу без її згоди (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.3, 2.4, 2.5, п. 3, п. 4); обов'язкові вимоги до правомірного арешту або тримання під вартою (від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, пп. 2.1); судовий контроль застосування запобіжних заходів, пов'язаних з обмеженням права особи на свободу та особисту недоторканність та продовження їх дії (від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, п. 3, 4).

Право на соціальний захист — вимога правової визначеності при законодавчому врегулюванні підстав для припинення виплати допомоги при народженні дитини (від 8 червня 2016 року № 3-рп/2016); недопустимість обмеження максимального розміру пенсії та призупинення виплати призначеної пенсії особам, яким частиною п'ятою статті 17 Конституції України передбачені відповідні гарантії (від 20 грудня 2016 року № 7-рп/2016).

Право на судовий захист (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.5; від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016, пп. 2.1, 2.2, п. 3); судовий контроль за госпіталізацією недієздатної особи до психіатричного закладу (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.3–2.5, п. 3, п. 4); залежність реалізації права від створення державою належних умов для діяльності судів, забезпечення суддів гарантіями належного здійснення правосуддя (від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016, пп. 2.3).

Правосуддя (від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, пп. 2.1).

Принцип незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.7).

Принцип поділу державної влади (від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016, пп. 2.1, 2.3).

Принцип рівності прав і свобод громадян та їх рівності перед законом — заборона привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (недискримінація) — обов'язок держави створювати

єдині правові механізми, що регулюють проведення публічних мирних зібрань релігійного та нерелігійного характеру (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, пп. 2.4).

Свобода політичної діяльності (від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, пп. 2.6).

Статус суддів — принцип незалежності суддів (від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016, пп. 2.2, п. 3–6; від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016, пп. 2.3; від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016, пп. 2.3); щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці (від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016); належне матеріальне забезпечення суддів у відставці (від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016, пп. 2.2), недопустимість визначення в законі максимального розміру щомісячного довічного грошового утримання суддів (від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016, п. 4), недопустимість зменшення розміру/припинення виплати суддям у відставці щомісячного довічного грошового утримання на період їх роботи на певних посадах, виконання іншої роботи, крім як з підстав, що прямо впливають на статус суддів (від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016, п. 5); право судді на відставку (від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016, п. 6); недопустимість надання Кабінету Міністрів України повноваження на свій розсуд визначати видатки Державного бюджету України на фінансування судів і діяльності суддів (від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016).

Суд — судовий контроль над втручанням у право кожної особи на свободу (від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, пп. 2.3–2.5, п. 3, п. 4); недопустимість надання Кабінету Міністрів України повноваження на свій розсуд визначати видатки Державного бюджету України на фінансування судів і діяльності суддів (від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016); незалежність та безсторонність (від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, п. 5).

Суспільство — основа створення та функціонування демократичного суспільства (від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016, пп. 2.1).

АЛФАВИТНО-ПРЕДМЕТНЫЙ УКАЗАТЕЛЬ

Верховенство права — ограничения относительно реализации конституционных прав и свобод (от 1 июня 2016 года № 2-рп/2016, пп. 2.1)¹; судебный контроль над вмешательством в право каждого на свободу (от 1 июня 2016 года № 2-рп/2016, пп. 2.5, п. 3; от 23 ноября 2017 года № 1-р/2017, п. 5); принцип правовой определенности (от 8 июня 2016 года № 3-рп/2016, пп. 2.4; от 20 декабря 2017 года № 2-р/2017, пп. 2.1, 2.3; от 21 декабря 2017 года № 3-р/2017, пп. 2.5, 2.6, 2.7); достижение юридической определенности в вопросах исполнения судебного решения (от 20 января 2016 года № 1-в/2016, пп. 3.14); принцип правомерных ожиданий (от 21 декабря 2017 года № 3-р/2017, пп. 2.5, 2.6).

Верховная Рада Украины — понятие «очередная сессия», употребленное в статье 155 Конституции Украины (от 15 марта 2016 года № 1-рп/2016, пп. 2.3); положение «на следующей очередной сессии Верховной Рады Украины», примененное в статье 155 Конституции Украины (от 15 марта 2016 года № 1-рп/2016, п. 1 р.ч.);

относительно урегулирования Верховной Радой Украины отдельных вопросов: допустимость предусмотреть в Регламенте Верховной Рады Украины возможность принятия законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины как закона на более поздней очередной сессии Верховной Рады Украины (от 15 марта 2016 года № 1-рп/2016, пп. 2.7); условия введения ограничений относительно реализации конституционных прав и свобод (от 1 июня 2016 года № 2-рп/2016, пп. 2.1, 2.2); обязанность государства создать эффективные законодательные механизмы и гарантии для максимальной реализации лицами, в частности и недееспособными, их конституционных прав и свобод (от 1 июня 2016 года № 2-рп/2016, пп. 2.2, п. 3); недопустимость лишения недееспособных лиц других помимо права голоса на выборах и референдумах (статья 70 Конституции Украины) конституционных прав и свобод или их ограничение способом, нивелирующим их сущность (от 1 июня 2016 года № 2-рп/2016); требование правовой определенности при законодательном урегулировании оснований для прекращения выплаты пособия при рождении ребенка (от 8 июня 2016 года № 3-рп/2016); необходимость существования механизма

¹ В скобках указываются: дата принятия и номер акта Конституционного Суда Украины, его пункты (п.), подпункты (пп.), резолютивная часть (р.ч.). Номер акта Конституционного Суда Украины содержит указание на его вид: решение (рп, р), заключение (в).

предотвращения злоупотреблений органами государственной власти при реализации ими дискреционных полномочий (от 8 июня 2016 года № 3-рп/2016, пп. 2.4); недопустимость определения в законе максимального размера ежемесячного пожизненного денежного содержания судей (от 8 июня 2016 года № 4-рп/2016, п. 4), недопустимость уменьшения размера/прекращения выплаты судьям в отставке ежемесячного пожизненного денежного содержания на период их работы на определенных должностях, выполнения другой работы, кроме как на основаниях, прямо влияющих на статус судей (от 8 июня 2016 года № 4-рп/2016, п. 5); недопустимость принятия законов, иных правовых актов или их отдельных положений, признанных неконституционными, в аналогичной редакции (от 8 июня 2016 года № 4-рп/2016, п. 7); недопустимость урегулирования актами Кабинета Министров Украины вопросов обеспечения государством финансирования и надлежащих условий для функционирования судов и деятельности судей, которые должны регулироваться только законами Украины (от 8 июля 2016 года № 5-рп/2016, пп. 2.2); невозможность передачи полномочия принимать законы другим органам государственной власти или должностным лицам (от 8 июля 2016 года № 5-рп/2016, пп. 2.2); недопустимость предоставления Кабинету Министров Украины полномочия на свое усмотрение определять расходы Государственного бюджета Украины на финансирование судов и деятельности судей (от 8 июля 2016 года № 5-рп/2016); обусловленность установления на законодательном уровне исключений относительно представительства в суде другими, нежели адвокат, лицами (от 20 января 2016 года № 1-в/2016, пп. 3.17); обязанность определить порядок и условия реализации гражданами Украины избирательного права (от 21 декабря 2017 года № 3-р/2017, пп. 2.3); недопустимость установления необоснованных и непропорциональных ограничений избирательного права граждан Украины (от 21 декабря 2017 года № 3-р/2017, пп. 2.3, 2.4).

Выборы — принцип свободных выборов (от 21 декабря 2017 года № 3-р/2017, пп. 2.2, 2.3, 2.4).

Государство — обязанность государства (органов публичной власти) создать эффективное правовое регулирование для максимальной реализации лицами, в частности и недееспособными, их конституционных прав и свобод (от 1 июня 2016 года № 2-рп/2016, пп. 2.2, п. 3); утверждение и обеспечение фундаментальных прав и свобод как главная обязанность Украины как демократического, правового государства (от 8 сентября 2016 года № 6-рп/2016, пп. 2.1); обязанность государства создавать единые правовые механизмы, регулирующие

проведение публичных мирных собраний религиозного и нерелигиозного характера (от 8 сентября 2016 года № 6-рп/2016, пп. 2.4); принцип демократического государства (от 21 декабря 2017 года № 3-р/2017, пп. 2.2).

Закон о Государственном бюджете Украины — недопустимость предоставления Кабинету Министров Украины полномочия на свое усмотрение определять расходы Государственного бюджета Украины на финансирование судов и деятельности судей (от 8 июля 2016 года № 5-рп/2016).

Избирательные права (от 21 декабря 2017 года № 3-р/2017, пп. 2.3); ограничение права (от 21 декабря 2017 года № 3-р/2017).

Кабинет Министров Украины — недопустимость урегулирования актами Кабинета Министров Украины вопросов обеспечения государством финансирования и надлежащих условий для функционирования судов и деятельности судей (от 8 июля 2016 года № 5-рп/2016, пп. 2.2).

Конституционный строй — принципы (от 21 декабря 2017 года № 3-р/2017, пп. 2.6).

Конституционный Суд Украины — учет при рассмотрении дел практики толкования и применения положений Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года Европейским судом по правам человека (от 1 июня 2016 года № 2-рп/2016, пп. 2.3; от 8 сентября 2016 года № 6-рп/2016, пп. 2.2); обязательность исполнения решений Суда (от 8 июня 2016 года № 4-рп/2016, п. 7); полномочие решать вопрос о конституционности правовых актов УССР и СССР, которые продолжают применяться после принятия Конституции Украины (от 8 сентября 2016 года № 6-рп/2016, п. 3).

Конституция Украины — стабильность, легитимность (от 15 марта 2016 года № 1-рп/2016, пп. 2.2); официальное толкование положения «на следующей очередной сессии Верховной Рады Украины», которое содержится в статье 155 Конституции Украины (от 15 марта 2016 года № 1-рп/2016); прямое действие норм Конституции Украины (от 8 сентября 2016 года № 6-рп/2016, пп. 2.1); верховенство конституционных норм, принципов и ценностей при применении положений Уголовного процессуального кодекса Украины (от 23 ноября 2017 года № 1-р/2017, п. 5); предварительный конституционный контроль законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия) (от 20 января 2016 года № 1-в/2016), предваритель-

ный конституционный контроль доработанного законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия) (от 30 января 2016 года № 2-в/2016).

Местное самоуправление — обязанность органов публичной власти создать эффективное правовое регулирование для максимальной реализации лицами, в частности и недееспособными, их конституционных прав и свобод (от 1 июня 2016 года № 2-рп/2016, пп. 2.2, п. 3).

Народный депутат Украины — депутатская неприкосновенность (от 20 декабря 2017 года № 2-р/2017, п. 3); право на депутатский индемнитет (от 20 декабря 2017 года № 2-р/2017, п. 3); принцип свободного депутатского мандата (от 21 декабря 2017 года № 3-р/2017, пп. 2.6); досрочное прекращение полномочий (от 21 декабря 2017 года № 3-р/2017, пп. 2.6).

Народовластие (от 21 декабря 2017 года № 3-р/2017, пп. 2.2, 2.4, 2.6).

Общество — основа создания и функционирования демократического общества (от 8 сентября 2016 года № 6-рп/2016, пп. 2.1).

Органы государственной власти — обязанность создать эффективное правовое регулирование для максимальной реализации лицами, в частности и недееспособными, их конституционных прав и свобод (от 1 июня 2016 года № 2-рп/2016, пп. 2.2, п. 3); дискреционные полномочия (от 8 июня 2016 года № 3-рп/2016, пп. 2.4).

Права и свободы человека и гражданина — ограничения относительно реализации конституционных прав и свобод (от 1 июня 2016 года № 2-рп/2016, пп. 2.1; от 23 ноября 2017 года № 1-р/2017, пп. 2.1; от 20 декабря 2017 года № 2-р/2017, пп. 2.1; от 21 декабря 2017 года № 3-р/2017, пп. 2.3, 2.5); недопустимость лишения недееспособных лиц других помимо права голоса на выборах и референдумах (статья 70 Конституции Украины) конституционных прав и свобод или их ограничения (от 1 июня 2016 года № 2-рп/2016, пп. 2.2); утверждение и обеспечение фундаментальных прав и свобод (от 8 сентября 2016 года № 6-рп/2016, пп. 2.1); ограничение конституционного права на свободу и личную неприкосновенность (от 23 ноября 2017 года № 1-р/2017, пп. 2.1).

Право граждан собираться мирно, без оружия и проводить собрания, митинги, шествия и демонстрации (от 8 сентября 2016 года № 6-рп/2016, пп. 2.2); заблаговременное извещение о проведении публичных богослужений, религиозных обрядов, церемоний и процессий (от 8 сентября 2016 года № 6-рп/2016); обязанность государства создавать единые правовые механизмы, регулирующие проведение публичных мирных

собраний религиозного и нерелигиозного характера (от 8 сентября 2016 года № 6-рп/2016, пп. 2.4).

Право на свободу и личную неприкосновенность (от 23 ноября 2017 года № 1-р/2017); право на свободу (от 1 июня 2016 года № 2-рп/2016, пп. 2.3; от 23 ноября 2017 года № 1-р/2017, пп. 2.1); необходимость осуществления судебного контроля над вмешательством в право на свободу и личную неприкосновенность душевнобольного лица во время его госпитализации в психиатрическое учреждение без его согласия (от 1 июня 2016 года № 2-рп/2016, пп. 2.3, 2.4, 2.5, п. 3, п. 4); обязательные требования к правомерному аресту или содержанию под стражей (от 23 ноября 2017 года № 1-р/2017, пп. 2.1); судебный контроль применения мер пресечения, связанных с ограничением права лица на свободу и личную неприкосновенность, и продления их действия (от 23 ноября 2017 года № 1-р/2017, п. 3, п. 4).

Право на свободу мировоззрения и вероисповедания (от 8 сентября 2016 года № 6-рп/2016, пп. 2.1, 2.2, 2.3); заблаговременное извещение о проведении публичных богослужений, религиозных обрядов, церемоний и процессий (от 8 сентября 2016 года № 6-рп/2016); возможность применения судом ограничений относительно реализации права на свободу мировоззрения и вероисповедания (от 8 сентября 2016 года № 6-рп/2016, пп. 2.3); обязанность государства создавать единые правовые механизмы, регулирующие проведение публичных мирных собраний религиозного и нерелигиозного характера (от 8 сентября 2016 года № 6-рп/2016, пп. 2.4).

Право на социальную защиту — требование правовой определенности при законодательном урегулировании оснований для прекращения выплаты пособия при рождении ребенка (от 8 июня 2016 года № 3-рп/2016); недопустимость ограничения максимального размера пенсии и приостановки выплаты назначенной пенсии лицам, которым частью пятой статьи 17 Конституции Украины предусмотрены соответствующие гарантии (от 20 декабря 2016 года № 7-рп/2016).

Право на судебную защиту (от 1 июня 2016 года № 2-рп/2016, пп. 2.5; от 8 июня 2016 года № 4-рп/2016, пп. 2.1, 2.2, п. 3); судебный контроль за госпитализацией недееспособного лица в психиатрическое учреждение (от 1 июня 2016 года № 2-рп/2016, пп. 2.3–2.5, п. 3, п. 4); зависимость реализации права от создания государством надлежащих условий для деятельности судов, обеспечения судей гарантиями надлежащего осуществления правосудия (от 8 июля 2016 года № 5-рп/2016, пп. 2.3).

Правосудие (от 23 ноября 2017 года № 1-р/2017, пп. 2.1).

Принцип необратимости действия во времени законов и иных нормативно-правовых актов (от 21 декабря 2017 года № 3-р/2017, пп. 2.7).

Принцип равенства прав и свобод граждан и их равенства перед законом — запрет привилегий или ограничений по признакам расы, цвета кожи, политических, религиозных и других убеждений, пола, этнического и социального происхождения, имущественного состояния, места жительства, по языковым или иным признакам (**недискриминация**) — обязанность государства создавать единые правовые механизмы, регулирующие проведение публичных мирных собраний религиозного и нерелигиозного характера (от 8 сентября 2016 года № 6-рп/2016, пп. 2.4).

Принцип разделения государственной власти (от 8 июля 2016 года № 5-рп/2016, пп. 2.1, 2.3).

Принципы судопроизводства — пересмотр дела судами апелляционной, кассационной инстанций (от 20 января 2016 года № 1-в/2016, пп. 3.6.3); равенство всех участников судебного процесса перед законом и судом (от 23 ноября 2017 года № 1-р/2017, п. 5); состязательность сторон (от 23 ноября 2017 года № 1-р/2017, п. 5).

Свобода политической деятельности (от 21 декабря 2017 года № 3-р/2017, пп. 2.6).

Статус судей — принцип независимости судей (от 8 июня 2016 года № 4-рп/2016, пп. 2.2, п. 3–6; от 8 июля 2016 года № 5-рп/2016, пп. 2.3; от 8 июля 2016 года № 5-рп/2016, пп. 2.3); ежемесячное пожизненное денежное содержание судей в отставке (от 8 июня 2016 года № 4-рп/2016); надлежащее материальное обеспечение судей в отставке (от 8 июня 2016 года № 4-рп/2016, пп. 2.2), недопустимость определения в законе максимального размера ежемесячного пожизненного денежного содержания судей (от 8 июня 2016 года № 4-рп/2016, п. 4), недопустимость уменьшения размера/прекращения выплаты судьям в отставке ежемесячного пожизненного денежного содержания на период их работы на определенных должностях, выполнения другой работы, кроме как на основаниях, прямо влияющих на статус судей (от 8 июня 2016 года № 4-рп/2016, п. 5); право судьи на отставку (от 8 июня 2016 года № 4-рп/2016, п. 6); недопустимость предоставления Кабинету Министров Украины полномочия на свое усмотрение определять расходы Государственного бюджета Украины на

финансирование судов и деятельности судей (от 8 июля 2016 года № 5-рп/2016).

Суд — судебный контроль над вмешательством в право каждого человека на свободу (от 1 июня 2016 года № 2-рп/2016, пп. 2.3–2.5, п. 3, п. 4); недопустимость предоставления Кабинету Министров Украины полномочия на свое усмотрение определять расходы Государственного бюджета Украины на финансирование судов и деятельности судей (от 8 июля 2016 года № 5-рп/2016); независимость и неподвзятость (от 23 ноября 2017 года № 1-р/2017, п. 5).

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ПРЕДИСЛОВИЕ	11
PREFACE	20

ВИСНОВКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**2016 рік**

1) від 20 січня 2016 року № 1-в/2016 у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України	28
от 20 января 2016 года № 1-в/2016 по делу о даче заключения о соответствии законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия) требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины	79
Summary to the Opinion of the Constitutional Court of Ukraine No. 1-v/2016 dated January 20, 2016.	133
2) від 30 січня 2016 року № 2-в/2016 у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності доопрацьованого законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України	151
от 30 января 2016 года № 2-в/2016 по делу о даче заключения о соответствии доработанного законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия) требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины	170
Summary to the Opinion of the Constitutional Court of Ukraine No. 2-v/2016 dated January 30, 2016.	189

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**2016 рік**

1) від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України	194
от 15 марта 2016 года № 1-рп/2016 по делу об официальном толковании положения «на следующей очередной сессии Верховной Рады Украины», содержащегося в статье 155 Конституции Украины, по конституционному представлению 51 народного депутата Украины	202
Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 1-rp/2016 dated March 15, 2016.	210
2) від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу)	214
от 1 июня 2016 года № 2-рп/2016 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положения третьего предложения части первой статьи 13 Закона Украины «О психиатрической помощи» по конституционному представлению Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека (дело о судебном контроле за госпитализацией недееспособных лиц в психиатрическое учреждение)	224
Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 2-rp/2016 dated June 1, 2016.	234
3) від 8 червня 2016 року № 3-рп/2016 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу сьомого частини дев'ятої статті 11	

Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (справа про припинення виплати допомоги при народженні дитини) 239

от 8 июня 2016 года № 3-рп/2016 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) абзаца седьмого части девятой статьи 11 Закона Украины «О государственной помощи семьям с детьми» по конституционному представлению Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека (дело о прекращении выплаты пособия при рождении ребенка) 245

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 3-rp/2016 dated June 8, 2016. 251

4) *від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016* у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої, абзаців першого, другого, четвертого, шостого частини п'ятої статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та положень пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» (справа про щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці) 255

от 8 июня 2016 года № 4-рп/2016 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части третьей, абзацев первого, второго, четвертого, шестого части пятой статьи 141 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» и положений пункта 5 раздела III «Заключительные положения» Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно пенсионного обеспечения» по конституционным представлениям Верховного Суда Украины (дело о ежемесячном пожизненном денежном содержании судей в отставке) 272

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 4-rp/2016 dated June 8, 2016. 289

5) *від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016* у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо від-

повідності Конституції України (конституційності) окремого положення пункту 11 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» 300

от 8 июля 2016 года № 5-рп/2016 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельного положения пункта 11 Заключительных положений Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2016 год» по конституционному представлению Верховного Суда Украины 306

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 5-rp/2016 dated July 8, 2016. 312

6) *від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016* у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) 318

от 8 сентября 2016 года № 6-рп/2016 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части пятой статьи 21 Закона Украины «О свободе совести и религиозных организациях» по конституционному представлению Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека (дело о заблаговременном извещении о проведении публичных богослужений, религиозных обрядов, церемоний и процессий) 327

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 6-rp/2016 dated September 8, 2016. 337

7) *від 20 грудня 2016 року № 7-рп/2016* у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини сьомої статті 43, першого речення частини першої статті 54 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» 343

от 20 декабря 2016 года № 7-рп/2016 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений второго предложения части седьмой статьи 43, первого предложения части первой статьи 54 Закона Украины «О пенсионном обеспечении лиц, уволенных с военной службы, и некоторых других лиц» по конституционному представлению Верховного Суда Украины 350

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 7-rp/2016 dated December 20, 2016 357

2017 рік

1) від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України. 362

от 23 ноября 2017 года № 1-р/2017 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положения третьего предложения части третьей статьи 315 Уголовного процессуального кодекса Украины по конституционному представлению Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека 374

Summary to the Decision of the Grand Chamber of the Constitutional Court of Ukraine No. 1-r/2017 dated November 23, 2017 386

2) від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України «Про вищу освіту» 393

от 20 декабря 2017 года № 2-р/2017 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) пункта 7 части второй статьи 42 Закона Украины «О высшем образовании» по конституционному представлению 49 народных депутатов Украины 402

Summary to the Decision of the Grand Chamber of the Constitutional Court of Ukraine No. 2-r/2017 dated December 20, 2017 411

3) від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини дев'ятої статті 61, частини третьої статті 105 Закону України «Про вибори народних депутатів України», пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі» (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії) 417

от 21 декабря 2017 года № 3-р/2017 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) части девятой статьи 61, части третьей статьи 105 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины», пункта 3 раздела II «Заключительные и переходные положения» Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины «О выборах народных депутатов Украины» относительно исключения кандидатов в народные депутаты Украины из избирательного списка партии в многомандатном округе» по конституционному представлению 49 народных депутатов Украины (дело об исключении кандидатов в народные депутаты Украины из избирательного списка политической партии) 430

Summary to the Decision of the Grand Chamber of the Constitutional Court of Ukraine No. 3-r/2017 dated December 21, 2017 444

АЛФАВІТНО-ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК 451

АЛФАВИТНО-ПРЕДМЕТНЫЙ УКАЗАТЕЛЬ 457

Документальне наукове видання

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

РІШЕННЯ

ВИСНОВКИ

2016–2017

Книга 15

Підписано до друку _____ Формат 60x90 1/16.
Папір офс. Друк офсетний.
Ум. др. арк. 26,97. Обл.-вид. арк. 26,25.
Наклад 200 прим. Зам. __

Видавничий Дім «Ін Юре»
Україна, 04107, Київ-107, вул. Багговутівська, 17–21
Тел./факс: 0 (44) 537-51-00
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 2191 від 20.05.2005 р.

Комп'ютерна верстка *О. Р. Карташової*
Коректура *Ю. О. Печенюк*
Обкладинка *В. С. Жиборовського*

Віддруковано у **ПрАТ «ВІПОЛ»**
вул. Волинська, 60, м. Київ, 03151, Україна
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 4404 від 31.08.2012 р.

Для нотаток